

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

Koželužské organizace v Čechách do roku 1918

Bc. Michala Havlíčková

DIPLOMOVÁ PRÁCE
2009

UNIVERSITY OF PARDUBICE
FACULTY OF PHILOSOPHY

Tannery organizations in Bohemia until 1918.

Bc. Michala Havlíčková

DIPLOMA WORK
2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Michala HAVLÍČKOVÁ**

Studijní program: **N7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Kulturní dějiny**

Název tématu: **Koželužské organizace v Čechách do roku 1918.**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka při vytváření práce využije dostupné obecné literatury o řemeslech, ceších a živnostenských společenstvech, následně také literatury regionální k příslušným vybraným lokalitám.

Obecná část nastíní vývoj koželužského řemesla, uvede do problematiky cechovních zřízení, následně živnostenských společenstev. Součástí budou také podrobně popsání profesní stupně, správní řízení či podstatné právní normy, které budou následně sloužit jako doplňující materiál pro část druhou, čerpanou z archivních pramenů.

Cílem práce je na základě porovnání dochovaných pramenných materiálů koželužských cechů v Chrudimi, obci Trhové Sviny a Tábor, živnostenských společenstvech koželužů Trhové Sviny a Tábor poukázat na důležitost tohoto řemesla, kterému oproti jiným nebyla věnována dostatečná pozornost. Samozřejmě s přihlédnutím k tomu, že v 2/2 19. století dochází k vytvoření silné dělnické vrstvy, která však nebude součástí dané práce.

Dále porovnat rozdíly správy, profesní možnosti, řemeslnou kvalitu, konkurenční schopnost, hospodaření aj., ve vybraných lokalitách.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

FLORIÁNOVÁ, Olga. Kůže zpracování a výroba. Praha, 2005. ISBN 80-247-1091-9.

HOFFMANN, František. České město ve středověku. Praha, 1992. ISBN 80-7038-182-5.

JANÁČEK, Josef. Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu. Praha, 1963.

JANÁČEK, Josef. Řemeslná výroba v českých městech v 16. století. Praha, 1961.

MACHÁČKOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří. O středních vrstvách českých zemích 1750–1950: Základní zjištění, hypotézy, náměty. Opava, 2002. ISBN 80-86224-36-8.

MELICHAR, František. Dějiny cechovnictví v Čechách. Praha, 1902.

ŠEVČÍK, Václav. Historie cechovního zřízení řemesel a obchodu. Praha, 1926.

WINTER, Zikmund. Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století.

Praha, 1906.

WINTER, Zikmund. Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách. Praha, 1909.

WINTER, Zikmund. Český průmysl a obchod v XVI. věku. Praha, 1913.

WINTER, Zikmund. Z městských živností. Praha, 1925.

SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny 1566–1860 (1885).

SOKA České Budějovice, Živnostenské společenstvo koželuhů Trhové Sviny (1819) 1860–1881.

SOKA Tábor, Cech koželuhů Tábor [1500]-1860 (1893).

SOKA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor 1860–1911.

SOKA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim 1592–1859.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Marie Macková, Ph.D.

Katedra historických věd

Datum zadání diplomové práce: 30. dubna 2008

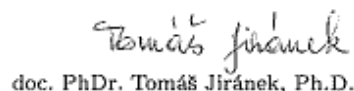
Termín odevzdání diplomové práce: 31. března 2009

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Prohlášení:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 17. března 2009

SOUHRN

Práce se zabývá koželužským řemeslem, koželuhy a jejich organizacemi, do nichž se v průběhu let sdružovali. Obsahem je porovnání cechovní správy ve vybraných královských městech Chrudimi a Táboře, a v poddanském městě Trhových Svinech. Dále se práce snaží postihnout přechod od cechovních zřízení k živnostenským společenstvům ve výše zmíněných lokalitách. Zaměřuje se zvláště na specifika, nedostatky či výjimečnosti jednotlivých organizací, způsoby hospodaření, ale i kvalitu či kvantitu členů.

KLÍČOVÁ SLOVA

koželužové; cech; živnostenské společenstvo; Chrudim; Tábor; Trhové Sviny

TITLE

Tannery organizations in Bohemia until 1918

ABSTRACT

This diploma paper deals with tanner craft, tanners and organizations, associating the tanners over time. The paper contains comparing of the organization governance in chosen royal towns Chrudim and Tábor and tributary town Trhové Sviny. The work is also trying to describe progress from the guild organizations to trading organizations in above specified localities. Aim of the paper is mainly on specifics, shortcomings or exceptionalities of the organizations, ways of management, but also on quality or quantity of their members.

KEY'S WORDS

tanners; corporation; Tradesmen's Association; Chrudim, Tábor, Trhové Sviny

Poděkování:

Mé poděkování patří zvláště paní docentce Marii Mackové za cenné rady, vytrvalou podporu a trpělivost v dobách vzniku této práce.

Dále pak bych chtěla na tomto místě poděkovat všem pracovníkům Fakulty filozofické Univerzity Pardubice, pracovníkům kontaktovaných archívů, knihoven a muzeí, kteří mi věnovali svůj tolik drahocenný čas a energii.

Motto:

*„Věrnost v světě zahynula, mzda za službu pominula.
Dobrodiní nic neplatí, věrný slouha přízeň trátí.
A tak jestli komu sloužíš, a po dobrém věrně toužíš,
hned se slušné mzdy nenaděj, než zle záplaty vždy čekej.“*

z Knihy mistrů cechu koželužského v Chrudimi¹

---

¹ SOKA Chrudim, Cech koželužů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217, s. 53.

Osnova

1. POPIS UŽITÝCH METOD, DOSTUPNOST PRAMENŮ A LITERATURY	1
2. VÝVOJ ŘEMESEL.....	7
2.1. VZNIK KOŽELUHŮ, JEJICH DĚLENÍ DLE ZPŮSOBŮ ZPRACOVÁNÍ KŮŽÍ	7
2.2. MÍSTA KOŽELUŽSKÉHO PŮSOBENÍ	9
3. PRVNÍ ŘEMESLNÁ SPOLEČENSTVÍ.....	11
3.1. ŘEMESLNÁ BRATRSTVA	11
3.2. CECHY A JEJICH POVINNOSTI	12
3.2.1. <i>Cechovní statuta</i>	14
3.2.2. <i>Shučování cechů</i>	15
3.3. PROFESNÍ, SOCIÁLNÍ HIERARCHIZACE	17
3.3.1. <i>Učeň</i>	17
3.3.2. <i>Tovaryš</i>	20
3.3.3. <i>Mistr</i>	21
3.3.4. <i>Vdova</i>	24
4. SPRÁVA CECHŮ	26
4.1. PRÁVNÍ NORMY	28
4.1.1. <i>V 16. století</i>	28
4.1.2. <i>V 17. a 18. století</i>	29
4.1.3. <i>V 19. století</i>	32
4.2. DOKUMENTACE	34
4.3. MATKA POKLADNICE	40
4.3.1. <i>Regionální muzeum Chrudim</i>	41
4.3.2. <i>Prachatické muzeum</i>	42
4.3.3. <i>Husitské muzeum Tábor</i>	42
5. ŽIVNOSTENSKÁ SPOLEČENSTVA	44
5.1. ORGÁNY ŽIVNOSTENSKÝCH SPOLEČENSTEV	46
5.2. PROFESNÍ, SOCIÁLNÍ HIERARCHIZACE	48
5.2.1. <i>Učeň</i>	48
5.2.2. <i>Tovaryš</i>	50
5.2.3. <i>Mistr</i>	51
5.3. PRÁVNÍ NORMY	52
5.3.1. <i>Živnostenský řád a živnostníci × tovární dělníci</i>	52
5.4. ŽIVNOSTENSKÝ ŘÁD Z ROKU 1859 A JEHO NOVELY	54
5.5. DOKUMENTACE	57
6. KOŽELUŽSKÝ CECH V CHRUDIMI	58
6.1. NÁSTIN VÝVOJE MĚSTA A JEHO ŘEMESEL	58
6.2. VODNÍ ZDROJ	61
6.3. CECHOVNÍ ZNAMENÍ A CÍRKEV	63
6.4. CECHOVNÍ SPRÁVA	65
6.4.1. <i>Cechovní artikule</i>	70
6.4.2. <i>Cech koželužský se spojil</i>	72
6.4.3. <i>Cechovní pořádky</i>	76
6.5. CECHOVNÍ ČLENOVÉ	77
6.6. CECHOVNÍ FINANCE	81
6.6.1. <i>Výdaje</i>	81
6.6.2. <i>Příjmy</i>	85

7. KOŽELUŽSKÝ CECH V TRHOVÝCH SVINECH.....	87
7.1. NÁSTIN VÝVOJE MĚSTA A JEHO ŘEMESEL	87
7.2. PŮSOBENÍ KOŽELUHŮ V TRHOVÝCH SVINECH.....	91
7.3. CECHOVNÍ SPRÁVA	93
7.3.1. <i>Cechovní práva a povinnosti</i>	99
7.4. CECHOVNÍ ČLENOVÉ	101
7.5. CECHOVNÍ FINANCE	104
8. KOŽELUHOVÉ V TRHOVÝCH SVINECH PO ROCE 1860	107
9. KOŽELUŽSKÝ CECH V TÁBOŘE.....	110
9.1. NÁSTIN VÝVOJE MĚSTA A JEHO ŘEMESEL	110
9.2. VODNÍ ZDROJ	115
9.3. CECHOVNÍ SPRÁVA	116
9.3.1. <i>Cechovní artikule, neshody s řezníky a ševci</i>	118
9.3.2. <i>Táborité a Židé</i>	121
9.3.3. <i>Cechovní znamení</i>	123
9.4. CECHOVNÍ FINANCE, ČLENOVÉ	124
10. SPOLEČENSTVO KOŽELUHŮ TÁBOR	128
10.1. VZNIK SPOLEČENSTVA – STANOVY	128
10.2. SPRÁVA ŽIVNOSTENSKÉHO SPOLEČENSTVA.....	130
10.2.1. <i>Způsob řešení restů ve společenstvu = vyloučení</i>	130
10.2.2. <i>Volené funkce společenstva, jednání</i>	132
10.2.3. <i>Komunikace společenstva s úřady</i>	134
10.3. UČENÍ, PRAXE	135
10.3.1. <i>Pořízení živnosti</i>	138
10.4. ŘEMESLNÁ, PRŮMYSLOVÁ ŠKOLA	139
10.5. VÝDAJE SPOLEČENSTVA	142
11. ZÁVĚR.....	144
12. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	153
12.1. PRAMENY.....	153
12.1.1. <i>Archivní prameny</i>	153
12.1.2. <i>Muzejní prameny</i>	153
12.1.3. <i>Tištěné prameny</i>	153
12.2. LITERATURA	154
12.2.1. <i>Inventáře</i>	158
12.2.2. <i>Internetové adresy</i>	158
13. SEZNAM PŘÍLOH	159
13.1. TABULKY	160
13.2. OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	189
14. RÉSUMÉ	196

1. Popis užitých metod, dostupnost pramenů a literatury

Koželužské řemeslo – potřebované, takřka všudypřítomné a přeci neznámé. Koželuhové byli všude, kam se jen podíváme. Tam kde byl vodní zdroj a dostupnost kůží s velkou samozřejmostí působili. Vedle tradičních a již studovaných řemesel jako byli např. řezníci, ševci nebo třeba soukeníci jejich životy zanikají ve tmě. Se zaměřením na základní a nejtradičnější řemeslné organizace, které v průběhu let vytvářely – cech a živnostenské společenstvo – se budu snažit postihnout rovněž jejich působení v rámci daného města, komunikaci s konkurencí, vrchností nebo úřady. V mnohých případech nebude zapomenuto ani na jednotlivce, kteří se stávali ve všech uměle vytvořených spolcích jejich hybnou silou. A bez nich bychom dnes neměli co studovat.

Práce bude obsahovat dvě části. V první obecné, čerpající převážně z dostupné literatury, se budu snažit obsáhnout koželužské řemeslo a jeho příslušné organizace od počátků až po vznik samostatného Československého státu. Dobu, kdy došlo k „osvobození“ všech řemesel od jakýchkoli dobrovolných či nucených sdružení, která je, ať už jakýmkoli způsobem měla podporovat, ale zároveň omezovala. Druhá část bude plně vyplývat z dochované pramenné základny jednotlivých cechů a živnostenského společenstva.

Pokud hovořím o řemeslných organizacích, je nabitelní, že se řemeslníci nesdružovali pouze do oněch dvou (cech, živnostenské společenstvo), na které jsem se zaměřila. Nezapomínám ani na rychle se tvořící silnou a význam dosahující skupinu dělnickou, jež v průběhu 19. století, hlavně v jeho druhé polovině, pohltila velké množství řemeslníků a mezi nimi rovněž koželuhů. Tématem dělnictva se však nebudu detailněji zabývat už jen proto, že se nejednalo o společenství osob s přímou návazností na původní cechy (ať už hovoříme o učení, přijímání do společenstva nebo praxi). Ale o skupiny, které vznikaly paralelně na jiných základech a kde k výkonu povolání nebylo třeba zdlouhavých studijních příprav, ač v počátcích byly jistě výhodou.

Pouze pokud to budou vyžadovat nějaké vzniklé vazby na mnou studované organizace, nezůstane otázka dělnictva zcela stranou.

Pro cechovní organizace a jejich správu budou stěžejními tituly doposud stále nejobsáhlejší a nejkvalitnější, ač mnohdy poněkud generalizující, práce Zikmunda Wintera.²

---

² WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906.; TÝŽ. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách 1526–1620*. Praha, 1910.; TÝŽ. *Zikmunda Winttra sebrané spisy*

Dalším zajímavým zdrojem, který v mnoha případech informace Z. Wintera buď zpřesňuje, nebo významně doplňuje, hlavně co se týče praktických ukázek (doklad o původu řemeslníka, prohlášení o náboženském vyznání aj.), je publikace Františka Melichara.³ Neméně podstatné však pro tuto část budou rovněž práce Josefa Janáčka, Josefa Petráně nebo Františka Hoffmanna. Velice přínosné budou také díla dvojice Jana Machačová a Jiří Matějček, jež osvětlují sociální poměry středních vrstev a tedy rovněž k nim patřících koželuhů.⁴

Jak jsem již výše naznačila, koželužské řemeslo nebylo nikdy dostatečně zajímavé proto, aby se stalo předmětem zájmu historiků. Jsou o něm pouze letmé zmínky v již výše zmíněných publikacích, ale žádná monografie na téma koželužství. Jediná práce, která alespoň z části zalepuje velkou díru v historiografii, je od Olgy Floriánové.⁵ Nespecializuje se pouze na koželuhy, nýbrž podává ucelený přehled o všech řemeslech, která se kdy zpracováním kůží zabývala.

Tak, jak se cechovní správa vyvíjela, stávala se „stopkou“ v hospodářském vývoji monarchie, tak byla vydávána různá omezující nařízení. K právní problematice a s ní související správě, budou v mé práci využity hlavně publikace Karla Malého nebo Zdeňky Hledíkové a kol.⁶

V případě cechů jistě nemůžeme hovořit o nedostatku literatury. Těžší je si vybrat ty, které budou pro naše účely vhodnější. Daleko složitější to však je s literaturou, vypovídající o tématu následujícím – živnostenských společenstev. Ta je velice omezená. Pokud se literatura živnostenskými společenstvy zajímá, věnuje se spíše konkrétním dílčím záležitostem, jako byly jednotlivé živnostenské komory⁷ nebo určité živnosti⁸. Proto základní kostru této kapitoly bude vytvářet samotný Živnostenský řád z roku 1859 i se svými následnými

---

z beletrie a z kulturních studií XVI.: Z městských živností. Praha, 1925.; TÝŽ. *Zlatá doba měst českých.* Praha, 1991. ISBN 80-207-0244-X.

³ MELICHAR, František. *Dějiny cechovnictví v Čechách.* Praha, 1902.

⁴ JANÁČEK, Josef. *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století.* Praha, 1961.; PETRÁŇ, Josef. *Dějiny hmotné kultury I/1.* Praha, 1985.; HOFFMANN, František. *České město ve středověku.* Praha, 1992. ISBN 80-7038-182-5.; MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781–1914.* Opava, 2002. ISBN 80-86224-23-6.

⁵ FLORIÁNOVÁ, Olga. *Kůže, zpracování a výroba.* Praha, 2005. ISBN 80-247-1091-9.

⁶ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945.* Praha, 1997. ISBN 80-7201-045-X.; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích: Od počátků státu po současnost.* Praha, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

⁷ SPITALER, Anton. *Obchodní a živnostenská komora v Liberci, OŽK.* Liberec, 1938.; GRULICH, Petr. *Obchodní a živnostenská komora Hradec Králové 1910–1949: Protektor hospodářských a nacionálně politických zájmů českých podnikatelů na severovýchodě Čech.* Praha, 2005. ISBN 80-86197-64-6.; KRÁLOVEC, Josef. *Obchodní a živnostenská komora v Plzni : Přehled vývoje hospodářských poměrů v obvodu komorním a činnosti komory po čas jejího trvání.* Plzeň, 1906. aj.

⁸ BEDNÁŘ, Karel. *Rozmístění průmyslu v českých zemích na počátku 20. století (1902).* Praha, 1970.

novelami, který vydal v roce 1924 Bohumil Štědrý a Rudolf Buchtela.⁹ Zásadní bude rovněž práce předního českého ekonoma z přelomu 19. a 20. století Josefa Grubera, který jako ministr sociální péče (1920–1921) a tedy praktik, se hospodářstvím zabýval trochu jinak.¹⁰ Jeho publikace jsou souhrnem nejen předešlého vývoje hospodářství v monarchii, ale hlavně demonstrací momentální, tedy tehdejší, situace. Rovněž nechybí četné vize kam a za přispění jakých změn by mělo hospodářství směřovat do budoucna. Je to netradiční, ale zároveň nezastupitelný zdroj informací, na základě čehož můžeme sledovat, zda-li jeho prognózy měly smysl či byly, případně do jaké míry, realizovány.

K další podpůrné literatuře k živnostenské správě patří rovněž encyklopedie, z nichž si můžeme osvojit příslušné pojmy.¹¹

Druhá část mé diplomové práce bude tvořena obsahem vybraných archivních fondů koželuhů v Chrudimi, Trhových Svinech a Táboře.

Na jedné straně stále stejné otázky, na něž se budu snažit odpovědět při zpracovávání každého z uvedených spolků. Proto, abychom mohli porovnat, jak moc se od sebe odlišovala správa v dvou královských městech a jednom poddanském. Nebo jak spolky prosperovaly, byly ceněny jejich kvality na základě kvantity přijímaných či zkoušených. Velice zajímavé bude rovněž sledovat, jakým způsobem, případně do jaké míry, byla zákonná teorie přizpůsobována praxi. Tedy v jakém rozsahu byly ignorovány články četných nařízeních hlavně těch, vydaných od počátku 18. století, ke kterým se nám dochovalo dostatečné množství pramenů pro daná srovnání.

Písemný výklad bude doprovázen četnými tabulkami umístěnými v příloze práce.

Na straně druhé snaha postihnout výjimky, detaily, které se v jiných fondech neobjevují – způsoby vedení knih, četné problémy s konkurencí nebo náboženstvím.

Každé kapitole o koželuzích v jednotlivých městech bude předcházet malý nástin historického vývoje nejen města, ale rovněž komplexně jeho řemesel. Jakým způsobem

---

⁹ ŠTĚDRÝ, Bohumil – BUCHTELA, Rudolf. *Řád živnostenský ze dne 20. prosince 1859 č. 227 ř. z. doplněný živnostenskými novelami, k němu se vztahujícími zákony, normáliemi a rozhodnutími úřadů, nálezy nejvyššího správního soudu a posudky obchodní a živnostenské komory Pražské*. Díl I. Praha, 1924.

¹⁰ GRUBER, Josef. *O vývoji živnostenského zákonodárství v Rakousku o cílech reformy živnostenské: sbírka živnostenských přednášek*. Praha, 1904.; TÝŽ. *O komorách obchodních a živnostenských, OŽK v Praze*. Praha, 1904.

¹¹ GERŠLOVÁ, Jana – SEKANINA, Milan. *Lexikon našich hospodářských dějin*. Praha, 2003. ISBN 80-7277-178-7.; JAKUBEC, Ivan – JINDRA, Zdeněk. *Dějiny hospodářství Českých zemí od počátku industrializace do konce Habsburské monarchie*. Praha, 2006. ISBN 80-246-1035-3.; Kolektiv autorů. *Otův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha.

vrchnost řemesla podporovala nebo je naopak trestala za nedodržování stanovených podmínek.

Základem bude literatura příslušných měst. Pro Chrudim jistě publikace z pera Ivo Šulce, nebo dvojice Jana a Jiřího Frolíkových.¹²

V případě Trhových Svin je literatura poněkud omezenější. Zásadní bude jedna publikace z životního díla trhosvinenského archiváře Karla Hlubučka, který na seriálu o řemeslech, místech a lidech v oblasti tzv. Doudlebska, zaznamenával za pomoci oral history poslední záblesky minulosti a snažil se je komparovat s archivními prameny. Jedním z kratičkových, ale nenahraditelných děl, je rovněž práce o „posledních koželuzích v Trhových Svinech“, mapující poslední koželužskou rodinu Machartů nebo osud celého archivního fondu koželuhů.¹³ Z dalších nutno zmínit alespoň jména Václav Horký nebo Karel Kůrka, jenž se zabývali dějinami obce komplexně,¹⁴ nebo těch jejichž zájem směřoval k rodům vládnoucím na panstvích, kterých byly Sviny součástí.¹⁵

Ani úvodní kapitola k cechu a živnostenskému společenstvu v Táboře nebude ničím jiným, než-li komparací informací ze základní literatury o dějinách města,¹⁶ nebo z monografií, které ač svým obsahem udávají obraz o husitské době, dějin Tábora jsou doslova plné.¹⁷

Stěžejní pro moji práci však budou samotné archivní fondy cechu koželužského v Chrudimi, Trhových Svinech a Táboře.¹⁸ A fond „Společenstva koželuhů Tábor“.¹⁹

---

¹² ŠULC, Ivo et al. *Chrudim vlastivědná encyklopedie*. Praha, 2005. ISBN 80-403481-4-9.; FROLÍK, Jan. *Chrudim českých královen: Edice „Chrudim“*, sv. 20. Chrudim, 2002. ISBN 80-86585-06-09.; FROLÍK, Jiří. – SIGL, Jiří. *Chrudim v pravěku a středověku: Obrázky každodenního života*. Chrudim, 1998. ISBN 80-902531-0-5.; CHARVÁT, Jiří. *Stará Chrudim. Vlastivědné vyprávění o minulosti českého města*. Chrudim, 1991.

¹³ HLUBUČEK, Karel. *Poslední koželuzi v Trhových Svinech*. Trhové Sviny, 1953.

¹⁴ HORKÝ, Václav. *Trhové Sviny 500 let městem*. Trhové Sviny, 1938.; KŮRKA, Karel. *Trhové Sviny: Historický nástin do poloviny století XIX*. Trhové Sviny, 1936.; JOHN, Josef. *Mé, tvé, naše Trhové Sviny: Několik kapitol z dějin města*. České Budějovice, 1973.

¹⁵ ČECHURA, Jaroslav. Rozvoj cechů na rožmberském dominiu po roce 1550: textilní řemesla. In *Jihočeský sborník historický* LVII, 1989, č. 4, s. 177–185.; PÁNEK, Jaroslav. *Poslední Rožmberkové: Velmoži české renesance*. Praha, 1989. ISBN 80-7038-006-3.; KAFKA, František. *Zlatý věk růží: Kus české historie 16. století*. 2. vydání. Praha, 1966. ISBN 80-204-0382-5.

KOBLASA, Pavel. *Buquoyové: Stručné dějiny rodu*. České Budějovice, 2002. ISBN 80-903040-1-X.

¹⁶ AUGUSTA, Pavel – KLÍNKOVÁ, Hana. *Kniha o městě Tábor*. Praha, 2001. ISBN 80-86098-18-4.; HEJNA, Antonín. *Tábor*. Praha, 1964.; ŠMAHEL, František. *Dějiny Tábora*. I/2. Do roku 1452. České Budějovice, 1989.; ZENKL, František. *Dějiny Tábora: Průvodce po městě a jeho okolí*. Tábor, 1886.; NEPOMUCKÝ, J. – VÁVRA, J. *Adresář krajského města Tábora*. Tábor, 1923.; THIR, Karel. *Staré domy a rodiny tábořské: Na památku založení města před pěti sty léty*. I. díl, Tábor, 1920.; TÝŽ. *Staré domy a rodiny tábořské: Na památku založení města před pěti sty léty*. II. díl, Tábor, 1920.

¹⁷ MACEK, Jaroslav. *Husitské revoluční hnutí*. Praha, 1952.; ŠMAHEL, František. *Husitské Čechy: Struktury, procesy, ideje*. Praha, 2001. ISBN 80-7106-468-8.

¹⁸ SOKA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, 1592–1859.; SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, 1566–1860 (1885.); SOKA Tábor, Cech koželuhů Tábor, [1500]–1860 (1893).

¹⁹ SOKA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, 1860 – 1911.

Zmíněné archivní fondy koželužských cechů zahrnují takřka stejné a dostatečně zastoupené archivní materiály, z nichž bych chtěla zrekonstruovat život členů, jejich počty v jednotlivých dobách, správu, nedostatky či naopak klady cechů a tedy zároveň jejich výhody oproti jiným.

Obsahem fondů jsou artikule, četná korespondence, cechovní osvědčení či vydávaná vysvědčení. Různé knihy – přijatých, zkoušených nebo účtů – které si cechovní vedli. Jedna z kapitol se bude rovněž týkat způsobu vedení těchto knih ve sledovaných městech a rozdílností či totožností záznamů. Jak měly na způsoby záznamů vliv např. války Marie Terezie nebo poslední období cechovních spolků.

Velice zajímavé bude rovněž sledovat, jak bylo řemeslníky bráno zrušení cechů, volnost v provozování živností či povinnost členství v nově vzniklých živnostenských společenstvech. Zda-li vše proběhlo plynule, bez případných výtek nebo návrhů na znovuzavedení starých pořádků.

Dle zadání mé diplomové práce měla být součástí dvě živnostenská společenstva, navazující na předešlý cech – v Trhových Svinech a v Táboře. Původní fond „SOKA České Budějovice, Živnostenské společenstvo koželuhů Trhové Sviny, (1819) 1860–1881“ byl však v průběhu minulého roku (2008) sloučen s fondem cechu, a proto zde již dále není citován. Všechny prameny ze společenstva jsou nyní součástí kartonu č. 1. Sloučení těchto fondů, ač to nemusí být na první pohled patrné, však badatelům výrazně zjednodušilo studium koželuhů v Trhových Svinech. Až do této doby byl fond společenstva bez inventárních pomůcek a tedy badatelům nepřístupný, což se sjednocením změnilo a lze tedy říci, že všechny materiály mnou využitých a dále uvedených fondů jsou dostupné v plném rozsahu.

Jejich čitelnost a tedy využití se však odvíjí velice často od rozsáhlosti poškození jednotlivých listin či celých knih. V tomto případě bych chtěla poukázat na velice špatný stav archiválií cechu koželuhů v Trhových Svinech, které byly uchovávány jako rodinné dědictví u Machartů.²⁰ Jejich držení je na všech listinách nebo v knihách viditelně patrné. Jméno posledního rodinného příslušníka – koželuha Ludvíka Macharta (*1891) bylo perem napsáno na všechny listiny a stránky knih: „*Cech koželuhů Sviny od L. Macharta*“²¹. V mnohých případech je obsah tímtež nepřehledným písmem glosován nebo místa, která se týkají jejich rodiny, naštěstí jich není mnoho, byla červeně zvýrazněna. Dlouhé neodborné nakládání s těmito prameny rovněž zavinilo výraznou devastaci od hlodavců.

---

²⁰ HLUBUČEK, Karel. *Poslední koželuzi v Trhových Svinech*. Trhové Sviny, 1953.

²¹ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, 1566–1860 (1885).

V rámci mé diplomové práce bych se však nechtěla věnovat pouze literatuře a pramenům písemným, ale rovněž trojrozměrnými předměty. Ty byly každodenním chlebem každého jednoho řemeslníka a mohou o ledasčem vypovídat.

V životě jak jednotlivých koželuhů, tak také řemeslných organizací, hrály tyto předměty svoji nezastupitelnou roli. Ty (nejčastěji typáře, kovová razítka) jsou jen minimálně uloženy v okresních či městských archivech. Nalezneme je spíše v příslušných muzeích a tedy muzejních sbírkách či přímo vystaveny v muzejních expozicích. Tyto předměty v životě svých držitelů nehrály pouze roli užítkovou – nástroje, razidla – jejich hodnota byla u mnohých daleko větší. Není to však myšleno z pohledu finančního.

Různé vývěsní štíty, cechovní znamení zobrazené na korouhvích, na zdech kostelů²², vyřezávané či malované na truhlicích atp. měly charakter prestižní. Jimi se řemeslníci pyšlili, dávali okolnímu světu najevo své postavení, zařazení ve společnosti, ona vyobrazení cechovních znamení informovala o zasedacím pořádku v kostelech či o řádu řemesel ve slavnostních průvodech. Nebo dokonce můžeme na dané předměty pohlížet jako na součást reklamy.

Je jich sice oproti archivním fondům poskrovnu, ale jsou jistě nezastupitelným a cenným zdrojem informací. Problém v možnosti využití trojrozměrných pramenů při studiu koželužského řemesla je však v tom, že pro muzejní sbírky a jejich jednotlivé sbírkové předměty neexistuje žádný centrální systém, volně přístupný pro badatele, díky němuž bychom byli schopni zjistit, v jakém muzeu jsou uloženy námi vyhledávané sbírkové předměty. Jedinou mojí možností bylo pustit se do hledání formou pokus – omyl. Zaměřila jsem se na muzea, která mají ve své správě předměty cechovní povahy, což zjistím z analýzy sbírek jednotlivých muzeí a dále jsem se pokusila kontaktovat muzea v místech, která jsou známá větším zastoupením koželužského řemesla. Své pátrání jsem zúžila pouze na jeden předmět zájmu – cechovní truhlici, či jak byla často nazývána „matku pokladnici“, která v cechu hrála nepostradatelnou úlohu a jejichž obsahem byl všechn cechovní majetek. Ať už finanční nebo písemný.

Na příkladu tří nalezených truhlic v Chrudimi, Táboře a Prachaticích²³ bych v samostatné kapitole ráda demonstrovala, jaký význam tyto truhlice měli již jen na základě rozboru jejich vzhledu, užití materiálu, zdobení nebo dokonce tajných přihrádek.

---

²² Nanebevzetí Panny Marie či sv. Kateřiny v Chrudimi.

²³ Regionální muzeum Chrudim, inventární kniha č. I – 2336, cechovní truhlice, inv. č. 56.; Prachatické muzeum, inventární kniha č. E-ŘE-3, cechovní truhlice, přír. č. 1212/79.; Husitské muzeum Tábor, inventární kniha, cechovní pokladnice, inv. č. VZZ 2567.

2. Vývoj řemesel

2.1. Vznik koželuhů, jejich dělení dle způsobů zpracování kůží

Na počátku lidského bytí byla veškerá výrobní činnost vázána k určité skupině osob, jež tvořila svébytný a samostatný celek. Vše potřebné si daná skupina zajišťovala sama. Výroba jedné věci od počátků závisela na jedné řemeslně vyučené osobě. Primitivní tvorba v rámci jedné komuny však došla postupem času modernizace a diferenciaci na jednotlivé řemeslné úkony. S demografickým růstem rostly společenské nároky, a tedy přibývalo potřeb. A právě ony potřeby společnosti si vynutily rozvoj nových prací.²⁴

Jak uvádí Zikmund Winter „Díky městům vzniklo svobodné řemeslo a díky řemeslu rostla města.“²⁵

Všichni autoři zabývající se hospodářským vývojem na začátek řemeslné diferenciaci staví jistou závislost měst a řemesel. František Hoffmann stejně tak Josef Janáček řadí na počátek těchto raně středověkých hospodářských změn rovněž města, jako nejvýše postavená lidská sídliště. Na základě jejich složitě se vyvíjejících vztahů a vznikajících procesů se začala zvyšovat diferenciaci výroby a tedy také vznikala nová řemesla.²⁶

Protože se v souvislosti s vznikajícími městy jedná o dlouhodobý vývoj s mnoha ovlivňujícími faktory, také samotnou diferenciaci řemesel nelze přímo zařadit do určitého období či století.²⁷ Lze pouze podotknout, že právě 13. a 14. století bylo dobou nejmarkantnějšího středověkého hospodářského rozvoje a tedy v našem případě vzniku nových řemesel. Nové řemeslo vznikalo odštěpením od jiného. Resp. oddělením pouze jedné fáze výroby.²⁸ Což je velice dobře patrné právě u námi sledovaných koželuhů.

Koželuzství bylo z těch řemesel a osoby zabývající se činěním kůží patřily k těm, jež si vyžádala nová doba a potřeby společnosti. O koželuzském řemesle se říká, že je nevlastní sestrou ševcovství, z něhož se mělo oddělit. A jak je již výše uvedeno, právě zde je velice dobře patrné oddělení určité fáze výroby ševců, v tomto případě tedy činění, tzv. vydělávání

---

²⁴ BRAUDEL, Fernand. *Dynamika kapitalismu*. Praha, 1999. ISBN 80-7203-193-7, s. 14 – 17. V Chrudimi je v druhé polovině 15. století uváděno na šedesát šest řemesel. Zatím co na konci 14. století jich bylo pouze devatenáct. Srov.: FROLÍK, Jan – SIGL, Jiří. Chrudim v pravěku a středověku: Obrázky každodenního života. *Chrudim 1998*. ISBN 80-902531-0-5, s. 14, 46.

²⁵ WINTER, Z. *Dějiny řemesel*, s. 47.

²⁶ HOFFMANN, F. *České město*, s. 10.

²⁷ JANÁČEK, J. *Řemeslná výroba*, s. 16–17.

²⁸ PETRÁŇ, J. *Dějiny hmotné kultury I/1.*, s. 237.

kůží,²⁹ z něhož bylo vytvořeno řemeslo nové – koželužství. Vznik koželužského řemesla je řazen do poloviny 15. století. Pokladem pro dané tvrzení nám mohou být četné výpisy z urbářů, které se do 15. století o koželuzích nezmiňují. A naopak v dobách následujících jsou uvedeni vždy mezi jedněmi z nejzastoupenějších řemesel měst. Jak budeme mít možnost posoudit u všech sledovaných cechů – Chrudim, Tábor či Trhové Sviny.

Rovněž Zikmund Winter ve výčtu nejčastěji zastoupených řemesel v Praze ještě v době Lucemburské koželuhy ani jim podobné jircháře neuvádí. Což je první důvod proč lze usuzovat, že jejich řemeslo ještě nebylo známo nebo se ještě tolik nerozšířilo.³⁰

Kvůli nejasným hranicím mezi koželužstvím a původním řemeslem ševcovským, vedly zástupci neustálé boje. Jak budeme mít možnost podrobněji číst v následujících kapitolách o koželuzích v Chrudimi či Táboře.

Po vzniku koželužství, jako samostatného řemesla, to byli právě koželužové nikoli již ševci, kteří zpracovávali kůže pro další použití. A ona řemesla závislá na jejich výrobě činila již od počátků dosti početnou skupinu.³¹

Samotní koželužové se však dále dají dělit do několika skupin dle prostředků a postupů, které při zpracování kůží užívali.

Pojmenování koželužů, „Smrad'aři“, je častokrát brané za synonymum od koželužů. Říkalo se jim tak prý kvůli daleko zavánějícímu zápachu. Ať z ještě neopracovaných kůží se zbytky masa či z namočených kůží a mokré třísliviny, kterou ke své práci užívali. Ve skutečnosti se ale jednalo o koželuhy, jircháře a štumfaře, kteří kůže nenapouštěli a nemazali.³²

Jiným druhem koželužů byli jircháři, kteří pracovali s různým typem solí, z nichž hlavní místo zaujímal soli chromité a hlinité.³³ Zhotovovali kůže na bílo (bělo), odkud také

---

²⁹ Aby nedošlo k mylnému závěru, že činění je jediná fáze zpracování kůží, zde je výčet základních úkonů, které samotnému činění předcházejí: konzervace, sušení a natažení, odstranění zbylých nečistot, namočení, propírání, loužení, odchlupení, zbavení vápenné vody, odblanění, štípání, stříhání, moření, činění, napuštění emulzí, barvení. Srov: FLORIÁNOVÁ, Olga. *Kůže, zpracování a výroba*. Praha, 2005. ISBN 80-247-1091-9, s. 76-81.

³⁰ WINTER, Z. *Dějiny řemesel*, s. 125.

³¹ Soupis řemesel z 15. stol. zpracovávající dále kůže od koželužů: ševci (trepkáři), kožešníci, rukavičkáři, měšečníci, vikáři či tobolečníci (brašnáři), pouzdraři, pošváři, jahlečníci, řemenáři, uzdaři, střemenáři, sedláři, koulaři, pergameníci, bubnaři a knihaři. Srov.: Tamtéž, s. 138–145.; V publikaci Františka Hoffmanna je navíc uvedeno řemeslo barvíře, tříslníka a jehelničkáře. Srov.: HOFFMANN, F. *České město*, s. 184.

³² MELICHAR, František. *Dějiny cechovnictví v Čechách*. Praha, 1902, s. 7.

³³ Hlinité soli se získávaly z kamencových jezírek v Sinajské poušti. Srov.: FLORIÁNOVÁ, O. *Kůže*, s. 81.

jejich pojmenování bělokoželuzi či bělokožci. Jircháři vydělávali kůže jemné (skopové, jelení, srní)³⁴.

Oproti jirchářům zámišníci vydělávali kůže na žluto. K vydělávání měkké kůže užívali tuk. Ten byl natírán na kůže a vzniklým usním se lidově říkalo semiš.³⁵

V téže době vzniklo řemeslo štumfařů. To jsou ti, kteří louhovali a hotovili kůže jako jiný koželuh, ale nesměli je pro větší lesk mazat tuky.

Obecně lze však říci, že k samotnému vydělávání koželuh potřeboval popel, vápno, tříslu³⁶, lůj nebo sádlo. Onen způsob pracování s kůžemi dodával městu zvláštní ráz. Vlhké použité tříslu, odpad z dílen, bylo za menší poplatek kupováno do domácností jako palivo. Muselo se však před dalším užitím řádně usušit. Jako příhodné místo pro sušení mokrého třísla lidem posloužily, za pěkného počasí od jara do zimy, městské ulice. Ostrá vůně třísla a surových či suchých kůží se linula celým údolím do širého okolí a již zdaleka každému novému příchozímu oznamovala „koženou“ důležitost místa.³⁷

Mimo kůží, které byly hlavní náplní jirchářů, se koželuhové zabývali činěním teletiny, skopovice či vepřovice.³⁸ Koniny byly běžné jen v Praze.³⁹ Kůže ze zdechlých zvířat zpracovávat nesměli. Ale dozajista se tak dělo, jak lze usuzovat z častých nařízení a zákazů starších např. z Chrudimi či Tábora, jak blíže budeme mít možnost shlédnout v kapitolách níže.

2.2. Místa koželužského působení

Kvůli nutnosti dostatečné zásoby vody, usazovali se koželuhové podél vodních toků, řek a říček.⁴⁰ A právě v těchto místech, kde bylo dané řemeslo nejlépe realizovatelné, zakládali řemeslníci své, velikostí takřka, kolonie ve městech. Dodnes je možné dle

---

³⁴ HOFFMANN, F. *České město*, s. 184.; Za vydělání jelení kůže dostal jirchář v 17. století 1 zlatku a 20 krejcarů (dále jen kr). Menší laní kůže stála 56 kr. Kozlové, skopové a telecí kůže 23 kr. Srov.: MELICHAR, F, s. 59.

³⁵ SULZENBACHEROVÁ, Gudrun. *Zapomenutá řemesla a život na venkově*. Praha, 2003, s. 24.

³⁶ K užívání třísla se přistoupilo po nedostatečném vyčiňování ječmenným šrotem či vejci. K nejpoužívanějším patřilo tříslu smrkové či borové. Srov.: DVOŘÁK, Karel. *Ze staré Třebíče: kniha vzpomínek z let 1864–1880*. Třebíč, 1948, s. 128.; To bylo v druhé polovině 19. století vystřídáno chemickým zpracováním.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Nejlepší teletina stála v 17. století 30 kr. Skopovice 21 kr, vepřovice 36 kr a pro srovnání pár velkých podešví 7 kr. Srov.: MELICHAR, F. *Dějiny cechovníctví*, s. 59.

³⁹ WINTER, Z. *Dějiny řemesel*, s. 859.

⁴⁰ BEDNÁŘ, K. *Rozmístění průmyslu*, s. 10-14.

dochovaných názvů mlýnů, potoků, ulic či dokonce celých městských čtvrtí (v Jirchářích, Smrad'ářích) sledovat, kde bylo koželužské řemeslo provozováno.⁴¹

Nemohu nezmínit vedle tradičních ulic Koželužská či Jirchářská ještě jednu, jejíž název se rovněž odvíjí od koželužského činění. Jedná se o zdánlivě nesouvisející ulici s názvem „Růžová“. Jak ještě budeme moci sledovat v jedné z následujících kapitol, právě růžová snítka byla, vedle kožek či nožů, jedním ze symbolů koželužského řemesla. Právě růže byly jakousi kompenzací všech hanlivých pojmenování, z nichž to nejvýraznější jsem již uvedla výše – „Smrad'áři“. V Táboře byli např. nazýváni „Modropupkáři“ či „Modropupkáči“ aj.⁴²

---

41 Na adrese: <http://mozek.cz/info>, lze zjistit počet ulic se stejným názvem na celém území ČR. Koželužská – 23 měst; Jirchářská – 5 měst; Růžová – 150 měst. Srov.: *Adresy*. Mozek.cz, [cit. 15. 12. 2007]. URL: <<http://mozek.cz/info/adresy>>.

42 SOkA Tábor, Cech koželuhů Tábor [1500]–1860(1893).; SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor 1860-1911.

3. První řemeslná společenství

3.1. Řemeslná bratrstva

Již od 12. století začínají na našem území vznikat různá společenstva řemeslníků stejných, příbuzných či zcela spolu nesouvisejících řemesel. A to ať hovoříme o řemeslnících z měst královských či poddanských. Jednalo se o společenstva vytvořená vyšší mocí – vrchností, nešlo tedy o volné spolky. Vzniklé skupiny řemeslníků přímo podléhaly vrchnostenským úředníkům. Z některých cechovních statut vyplývá velká závislost sdružení na konšelech. Hlavně v poddanských městech.⁴³

V počátcích svého působení byla bratrstva společenstvím rovných. V souvislosti se vznikající hierarchizací dosáhla zprvu alespoň toho, že jeden z nich se stal mistrem mezi ostatními. K jednomu byli časem přidáni dva či tři jako poradní složka.⁴⁴

Bratrstva byla od 13. století společenstvím dobrovolně seskupujících se osob různých řemesel.⁴⁵ Tato společenství vznikla na církevních základech jako podpůrné spolky. A jak se všichni autoři příslušných děl⁴⁶ o raném hospodářském vývoji shodují, z bratrstev postupným vývojem vznikaly řemeslné pořádky čili cechy.

Avšak Zikmund Winter však ve své knize „Dějiny řemesel a obchodu v Čechách ve XIV. a v XV. století“ koketuje s jistými pochybnostmi o samozřejmé a přímé návaznosti bratrstev a cechů. Dělí vzniklá společenství do dvou zcela rozdílných skupin.

První, když se z bratrstva utvořil řemeslný cech, který si podržel ve svých statutech bratrské účely. Ze základních zmínky o „povinnosti kostela“ a o pohřebních záležitostech, tedy sociální podpory členům, tehdy se stalo bratrstvo cechem a cech bratrstvem.

Někde se však z bratrstva oddělilo jisté řemeslné sdružení, které nemělo v artikulích žádné zmínky o pohřbech a zbožnosti. V takovém případě tedy není možné hovořit o návaznosti na bratrstvo. Jde o vytvoření zcela nového a na nic nenavazujícího společenství.⁴⁷

Vznik a stvrzování bratrstev vrchností však nebylo samozřejmostí. Častokrát docházelo ke zbrojení a striktnímu odmítání. Zákazy byly odůvodňované lakomstvím spolku,

---

⁴³ HOFFMANN, F. *České město*, s. 188–189.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ MELICHAR, F. *Dějiny cechovnictví*, s. 10.

⁴⁶ WINTER, Z. *Dějiny řemesel.*; MELICHAR, F. *Dějiny cechovnictví.*; JANÁČEK, J. *Řemeslná výroba.*; PETRÁŇ, J. *Dějiny hmotné kultury I/1.*

⁴⁷ WINTER, Z. *Dějiny řemesel.* Praha, 1906, s. 229.

prodáváním „zlého“ zboží, vyháněním cizích obchodníků, dělníků, kteří přinášeli pokrok novinky a zdokonalení.⁴⁸

Všechna bratrstva měla svá zvláštní znamení, v němčině „Zěche“, jež uděloval král či konšelé. To se zpodobňovalo na korouhvích a na svících, se kterými se při veřejných slavnostech vystupovalo. A to až už při slavnostech náboženských či světských. Tato znamení, následně celé erby, byla jedním ze základních stavebních kamenů pro všechna řemeslná bratrstva jak v Čechách, tak i na Moravě. V menších městech, kde docházelo ke spojování řemesel v jedno společenství, bratrstvo či následně spolucech, byly příslušně upravovány a cechovními znameními doplňovány také prapory.⁴⁹ Nejčastějším zpodobňovaným znakem bývaly hlavní výrobky či charakteristické nástroje daného řemesla. Proto často dochází k podobnostem ve znacích téhož řemesla různých měst.⁵⁰ Např. sledované cechy koželuhů v Chrudimi, Táboře i Trhových Svinech mají na svých pečetích znamení volských rohů, kůže a růžové snítky.

Každé bratrstvo muselo určitou měrou ručit za činnost svých řemeslníků. Nejprve za práci svých členů. Následně byla realizována myšlenka, že kdo není ve spolku, nesmí pracovat.⁵¹ Pouze osoba organizovaná v bratrstvu mohla provádět řemeslnou činnost, byla chráněna a podporována.⁵²

První dobrovolnost účasti ve společenství, až už bratrstvu či cechu, se začala stávat nutností a posléze dokonce povinností. Svoboda řemesel ve městech vedla k přesycení místního trhu a tím k ohrožení řemeslníků. To byl hlavní ekonomický motiv pro písemné vymezení doposud pouze zvykových práv a povinností společenství i jeho členů. Tzv. statuta přeměnila původní dobrovolné členství v cechu v povinnost. A pokoutní řemeslníci, nečlenové cechu, byli přísně trestáni.⁵³

3.2. Cechy a jejich povinnosti

Od bratrstev přešlo na cechy užívání korouhví čili praporů, které brali na procesí o Božím Těle a jiných kostelních slavnostech. Ne každý cech však měl svůj prapor. Z několika příbuzných řemesel měl vyobrazeno znamení pouze ten nejvýznamnější

---

⁴⁸ HOFFMANN, F. *České město*, s. 189.

⁴⁹ PETRÁŇ, J. *Dějiny hmotné kultury I/1*. Praha, 1985, s. 289–291.

⁵⁰ HOFFMANN, F. *České město*, s. 189.

⁵¹ GRUBER, J. *O vývoji*, 1904.

⁵² WINTER, Z. *Dějiny řemesel*, s. 118.

⁵³ HOFFMANN, F. *České město*, s. 188.

a nejpočetněji zastoupený cech, pod jehož korouhví vystupovaly také ostatní. Právě díky průvodům došlo k další hierarchizaci mezi cechy. Tzv. přední a zadní cechy byly v očích tamějších lidí velice striktně rozlišovány. Cechy na počátku průvodu patřili k těm významnějším a cechy řadící se na chvostě k těm méně váženým. Mistři bez cechů se takovýchto slavností v průvodech směli také účastnit.⁵⁴

Každé řemeslo se svým znakem, jenž mu byl udělen králem či konšely, pyšnilo.⁵⁵ Proto se na zobrazování cechovního znamení obracela nezvyklá pozornost a autorům malířských, řezbářských aj. děl, jenž si cechovní členové nechávali na zakázku vytvářet a kde byly znaky zobrazovány, plynuly nemalé sumy. Což budeme mít možnost na příkladech cechovních truhlic z Chrudimi, Tábora a Prachatic posoudit detailněji.

Důležitým znamením zprvu samostatných řemesel či cechů byly vývěsní štíty lemující městské ulice. Právě ony oznamovaly kolemjdoucím, jakým řemeslem se majitel či nájemce domu zabývá.⁵⁶

Vznik cechů, souvisí s rozvojem středověkých měst. Cechy se významně podílely na životě obce podporováním škol či opravami kostelů – což je velice dobře znatelné například z kšaftů koželužských mistrů v Chrudimi.⁵⁷ I přes nechuť zástupců měst, stali se mistři po čase pomocnými orgány městské správy. Byli voleni do městských rad.⁵⁸

Od počátku byly cechy vázány k městu ještě silnějším poutem, než-li byla pouhá správní sféra. Jednalo se o vojenskou povinnost, kde cechům náleželo hlídat věže a brány do města. Zařadily se tak ve 14. století do tzv. čtvrtního systému (hotovost organizovaná dle městských čtvrtí). Tato povinnost platila např. v Chrudimi ještě v polovině 19. století.⁵⁹ Chodily na tzv. „ponůcku“.⁶⁰ Každý cech měl přesně stanovenou dobu a místo svého působení. Cech byl povinen vysílat žoldnéře k jarmarkům, byli organizováni k hašení požárů aj. Cechmistři byli svého pořádku veliteli. Někdy bývala v jejich bytě zbrojní cechovní komora.⁶¹ Jejich vybavením byla zbraň a zbroj, o kterou s vážností v celém cechu pečovali.

---

⁵⁴ PETRÁŇ, J. *Dějiny hmotné kultury I/1*, s. 290–291.

⁵⁵ WINTER, Z. *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 11.; TÝŽ. *Zlatá doba*, s. 218.

⁵⁶ BOROVEC, Petr. Stručná historie živností, obchodu a průmyslu v Pardubicích. In *Hospodářský rozvoj* 12, 2000, s. 8.

⁵⁷ Jako příklad poslední vůle koželužských mistrů z Chrudimi. Kšaft Daniela Gebery a Jakuba Novoměstského in: SOKA Chrudim, MěÚ Chrudim 1372–1787, Kniha posledních vůlí 1612–1760, kniha č. 172, inv. č. 380, list č. 79–80; 030–32.

⁵⁸ WINTER, Z. *Dějiny řemesel*, s. 183.

⁵⁹ SOKA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 224, 225.

⁶⁰ MELICHAR, F. *Dějiny cechovníctví*, s. 197.

⁶¹ HOFFMANN, F. *České město*, s. 147–149.

Vzhledem k tomu, že hotovostní povinnost platila pro mistry, kteří se chtěli ze služby vyvléknout, byli často na jejich pozice posíláni tovaryši.⁶²

Dle rozsahu privilegií, náležela společenstvu nejen správa, ale také cechovní soudnictví. Všichni mu podléhali – mistři, kteří byli v cechovní ochraně, tovaryši, učni i vdovy. Cechmisterský soud byl první instancí, konšelé druhou. Král či jeho zástupce – podkomoří nejvyšší. V městech poddanských měl častokrát poslední slovo vrchnostenský úředník či samotná vrchnost.⁶³

Vedle cechů je nutné ještě zmínit necechovní výrobu. Tedy ty živnosti, které nepodléhaly cechovnímu zřízení. Jednalo se o odvětví s provozně složitou technologií, o domácí práce, které nebyly považovány za řemeslo (např. výroba plátna). Právě odtud vzešly počátky manufaktur.

3.2.1. Cechovní statuta

Statuta byla schvalována od držitelů veřejné moci. Stanovovala cechovní hierarchii, míru působení cechu na své okolí (město, okres, kraj) a naopak. Určovala způsoby chování či případné sankce za porušení nařízení, dobu učení nebo v neposlední řadě ceny⁶⁴ za připuštění ke zkoušce, za vstup do cechu aj. Po čase se přidávaly při přijímání nového člena různé požadavky omezujícího rázu. Vedle nutnosti prokázání poctivého zplození v řádném manželství, také například povinnost regionální – po tři roky pracovat v Praze.⁶⁵ Stanovovaly podmínky pro splnění zkoušek, ať už se jednalo o dobu zkušební, při níž se zjistilo, zda-li je osoba dostatečně nadána, pro to, aby se mohla učit danému řemeslu. Či nejvýše postavených zkoušek mistrovských. Častým zvykem bylo, že si řemeslníci jednoho města vypůjčili statuta řemeslníků města druhého, zkušenějšího a ve vývoji cechovní organizace, pokročilejšího.

Dané již hotové články dali ke schválení na radní dům.⁶⁶ S přibývajícím časem a rostoucím sebevědomím cechů, docházelo k vymáhání uznání cechovních statut nikoli „pouze“ od městské rady, nýbrž od samotného krále, který představoval tu nejvyšší instanci královských měst. Což budeme mít možnost shlédnout na konkrétních případech v kapitolách koželužských cechů v Chrudimi či Táboře.

---

⁶² HOFFMANN, F. *České město*, s. 151.

⁶³ WINTER, Z. *Dějiny řemesel*, s. 667.

⁶⁴ Učedník musel platit za učení mistrovi 2 kopy grošů a bratrstvu 15 grošů. Tamtéž, s. 190.

⁶⁵ V tomto případě se jednalo pouze o omezení postihující samotné Staré Město Pražské. Postupně však dojdeme k závěru, že takřka každé město mělo svá specifika. (pozn. autorky)

⁶⁶ WINTER, Z. *Dějiny řemesel*, s. 182.

Vraťme se ale ještě k oněm výjimkám či mnohdy až perličkám, které statuta obsahovala. Každý cech, jak z předešlého textu vyplývá, měl určitou benevolenci ve vytváření obsahu osnov. Tato nejednotnost však byla ukončena zásahem z nejvyšších míst v roce 1731. V tento rok císař Karel IV. rozhodl, aby se veškeré cechovní artikule přizpůsobily všeobecné cechovní úpravě vydané ve stejné době tzv. řemeslnickým patentem. Dle něj se musely cechy nově schvalovat. Jelikož však tento postup trval nepřiměřeně dlouho, byly v roce 1739 vydány pro Zemi České tzv. generální cechovní artikule. Ty postupně odstraňovaly výsady cechů a podle nich měla být upravena všechna cechovní statuta. Což vytvářelo cestu průmyslové výrobě.⁶⁷

3.2.2. *Slučování cechů*

Až doposud jsem se zmiňovala pouze o ceších, které stály v celém dění samostatně, na vlastních nohách, bez podpory cechů jiných, ať už příbuzných či zcela odlišných řemeslnou výrobou. Je však nutné uvést rovněž příklady organizací, které nebyly nikterak ojedinělé a s nimiž se rovněž v následujících kapitolách budeme setkávat. Jedná se o tzv. spolucechy.

Řemeslníci více či méně příbuzní vstupovali do spolucechu pro výhody, které ze spojení plynuly. Obzvláště „slabší“ řemesla stála o spojení. Jako samostatný celek by nebyla schopna fungovat na takové úrovni, aby se ve městě či regionu udržela a byla konkurenceschopná. Ať už z nedostatku potřebnosti (z řemeslného hlediska), kvality výrobků. Nebo také kvůli nedostatku pracovních sil či kvalifikace, jak budeme mít možnost posoudit v kapitolách o koželužském cechu Tábor.⁶⁸

Řemeslo mající ve spolucechu postavení podružné, povětšinou nemělo zastoupení v cechovní správě. Řemeslo podřazené se účastnilo slavnostních průvodů pod znamením cechu nadřazeného.⁶⁹ Ale existovaly rovněž výjimky, kde se spravedlivě volil jeden starší, jako zástupce každého řemesla, cechovní znamení bylo mírně pozměněno a doplněno o znamení nově příchozího cechu.

Ke vzniku spolucechů nemuselo docházet pouze kvůli nedostatečnému počtu spolubratrů, ale také kvůli vznikajícím nepokojům, rostoucím potyčkám a „neřádům“.⁷⁰

Jak jsem již výše naznačila, spojovaly se cechy podobného zaměření, stejného řemesla⁷¹ či řemesel zcela odlišných. A to ať už v rámci jednoho města či měst sousedních.

⁶⁷ HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J.. *Dějiny správy*, s. 220.

⁶⁸ SOKA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, Tábořský cech žádá koželužský cech v Třebíči o pomoc, inv. č. 18.

⁶⁹ WINTER, Z. *Dějiny řemesel*, s. 612–613.

⁷⁰ CHARVÁT, Jiří. *Stará Chrudim: Vlastivědné vyprávění o minulosti českého města*. Chrudim, 1991, s. 22.

Z toho důvodu rozlišujeme spolucech v případě spolupráce několika různých řemesel v rámci jednoho města. Na druhé straně existovaly a často se vyskytovaly tzv. rajcechy, mající vliv na rozsáhlejším území nežli je pouze jedno město. A to ať už se jedná o spojení stejných či odlišných řemesel jiných měst. Dosah vlivu tzv. „rajcechu“, krajského cechu, se mohl také v průběhu svého působení měnit. Jak budeme moci pozorovat v dějinách koželužského cechu v Chrudimi. Několikrát došlo ke změnám hranice působnosti. Rozsáhlost správní oblasti se měnila tak, jak bylo zapotřebí a tak, jak to nastalá situace vyžadovala v souvislosti s přibíráním jiných cechů či jejich vystupováním ze spolucechu.⁷²

---

⁷¹ V případě sloučení stejného řemesla dvou či více měst hovoříme o v tzv. „rajcechu“, ale v rámci vyššího územního celku, tedy kraje. In: SOKA Chrudim, Inventář Chrudimských cechů, Cech koželužský, č. inv. 114, s. 110.

⁷² SOKA Chrudim, Inventář Chrudimských cechů, Cech koželužský, č. inv. 114., s. 103–105.

3.3. *Profesní, sociální hierarchizace*

Pokud hovoříme o cechu, musíme si uvědomit, kdo všechno byl jeho součástí. Základní skupiny tvoří (vzestupně) učni, tovaryši a mistři. Tedy muži. Z tohoto rozdělení nám však vypadly vdovy, které rovněž přináležejí k cechovnímu bratrstvu a jejichž význam nebyl v sociálním postavení nikterak zanedbatelný, jak uvidíme níže. Zikmund Winter dokonce dělí členy na čtyři základní skupiny, z nichž tu doposud neuvedenou nazývá mládky, robenci či vyučenými pacholaty. Jednalo se o malý tzv. polostupeň mezi učedníkem, tedy učněm a tovaryšem. Hovoříme o pozici, která zdržovala sociální vzestup. Takový mladík nebyl již učněm, ale ani tovaryšem. Leckterá cechovní statuta, jak uvádí Winter, těmto mládkům zakazovala ženit se, chodit s kordem,⁷³ přínouzou (nůž), tesákem – popř. bylo omezení nikoli v nošení zbraně, ale v jejím vzhledu – byl ulomen konec ostří.⁷⁴

V následujících čtyřech podkapitolách se jednotlivě seznámíme se všemi čtyřmi skupinami cechovních bratří – učni, tovaryši, mistři, vdovy. Pronikneme do podmínek vstupu do cechu, budu se snažit objasnit některá jejich práva, povinnosti či možnosti zisku vyššího sociálního statutu. Představíme si je jednotlivě, ale v návaznosti na celku, cechu, jehož byly součástí.

3.3.1. *Učeň*

Cech si své řemeslníky vychovával. Začínal učněm. Ten byl v profesním či sociálním rozvrstvení na nejnižším žebříčku. Byl pod ochranou cechu. Přijetí učně přesně stanovovala cechovní privilegia. Nesmělo se tak stát soukromě, ale před cechmistry či některými mistry, někdy dokonce v zastoupení celého cechu. Před dotyčnými svědky byla podepsaná smlouva o učení, vše zapsáno do cechovní knihy, či knihy učňovské, o kterých bude zmínka v samostatné kapitole o cechovní dokumentaci. Součástí přijímacího řízení rovněž bylo dokázat, že chlapec pochází z počestného lože. Každý, kdo žádal o přijetí do cechu, musel prokázat, že se narodil „z rodičů na cti zachovalých“ a také, že i oni sami se nedopustili nějakého poklesku, kdy by mohli být pokládáni za osoby „na cti zlehčené“.⁷⁵ Což mělo předcházet případným újmám na cechovní pověsti.

---

⁷³ Chodit se zbraní náleželo pouze hotovým tovaryšům, tedy cechovním dospělým.

⁷⁴ WINTER, Z. *Dějiny řemesel*, s. 726–729.

⁷⁵ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim; Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, inv. č. 217.; Tyto podmínky přijetí, byly definitivně ustáleny v generálních patentech Karla VI. (čl. 2). Byly pro každého nutností, a proto se ukládaly do pokladnice, kde byly chráněny. Při opuštění cechu např. na vandr, byly tovaryši vydány

V některých artikulech z doby husitské a po ní se kladlo za podmínku, aby se členové cechu srovnávali s obcí ve věcech duchovních a přijímali svátosti oltární pod obojí způsobou.⁷⁶ Po bitvě na Bílé hoře, resp. obnoveném zřízení zemském, bylo nezbytné římskokatolické vyznání.

Ne vždy však bylo možno všechny podmínky splnit. V tuto chvíli se do záležitosti častokrát vkládali konšelé, kteří vystoupili buď s přímluvami, aby byl žadatel přijat nebo užili formu nařízení. Nejčastěji se jednalo o podmínku měšťanství.⁷⁷ Pokud však takto konšelé neučinili, byly tyto tzv. „nečisté“ osoby (ti, co nedoloží svůj původ), zcela vyloučeny z cechovní účasti. Z takto odmítnutých se stávali fušeři⁷⁸ či se vydali zcela jinou cestou. Byli zaměstnáni v polním hospodářství, obchodě, dopravě nebo v městských službách.⁷⁹

Samotnému učení však ještě předcházela asi 14 denní zkušební doba, která měla odhalit, zda-li se chlapec na dané řemeslo, které mu vybrali rodiče či jeho zákonní zástupci, hodí.⁸⁰

Řemeslo se vybíralo na základě několika předpokladů. Nejschůdnější byla rodová tradice, kde se řemeslo dědilo z otce na syna. Dále prestiž, řemeslo mělo-li v dané oblasti tradici. Nebo se zákonní zástupci chlapce rozhodovali o místě, kde nechat svého syna/chráněnce učit. V mnohých případech hrála podstatnou úlohu rodinná finanční situace. Nechat chlapce učit v místě bydliště znamenalo nehradit ubytování či případně stravné. Nechat jej učit mimo bydliště představovalo sice hrazení ubytování a stravování, avšak rodině ubyla starost o jedno z dětí, které se tak muselo chtít nechtě postavit na vlastní nohy. A v neposlední řadě k prestiži řemesla patřila také prestiž místa. Vídeň byla vždy městem, jehož řemeslníci byli zárukou kvality. Nejedem živnostník si na vývěsní ceduli nechal napsat „...vyučen ve Vídni“. Což případné zákazníky přitahovalo jako magnet.⁸¹

---

opisy. Ztráta dokumentů znamenala pokutu 30 či 40 krejcarů. Rovněž dostal pokutu ve výši až 20 krejcarů ten mistr, který tovaryše bez uvedených písemností přijal.. Srov: MELICHAR, F. *Dějiny cechovníctví*, s. 231–232.

⁷⁶ SOKA Tábor, Cech Koželuhů Tábor, Kniha do cechu přijatých mistrů a učedníků, karton č. 1, inv. č. 5, CII, b12.

⁷⁷ WINTER, Z. *Dějiny řemesel*, s. 645.

⁷⁸ Fušerem se stává osoba nevyučená žádnému řemeslu či osoba, která se vyučila určitému řemeslu, ale pracuje v řemeslu jiném. Právě pro to byl jako jeden z opatření, Řádem živnostenským zaveden průkaz způsobilosti. Ten měl chránit nejen potencionální zákazníky, ale rovněž samotné živnostníky před rychlým úpadkem. Srov.: GRUBER, J. *O vývoji*, s. 54-55. Fušer: „*Kdo neodborně, špatně, neoprávněně provozuje činnost (řemeslnickou práci, léčení apod.), bránil.*“ In: KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*, s. 265. Praha, 2006. ISBN 80-200-1415-2.

⁷⁹ GRUBER, J. *O vývoji*, s. 9.

⁸⁰ SOKA Tábor, Cech Koželuhů Tábor, Kniha do cechu přijatých mistrů a učedníků, karton č. 1, inv. č. 5, CII, b12.

⁸¹ PETRÁŇ, J. *Dějiny hmotné kultury I/1*, s. 237–242.

Rovněž mistra učitele vybírali rodiče, případně chlapcovi přátelé. Učňovský věk se pohyboval okolo patnáctého roku.⁸² Do kolika let bylo možno chlapce přijmout do učení, případně, zda-li vůbec nějaké věkové omezení kdy existovalo, nejsou přesné zmínky.

Za každého přijímaného učně se musel někdo zaručit. Buď se jednalo o zákonného zástupce či někoho z řady mistrů. Svým slovem a stvrzením ve smlouvě byli zárukou⁸³ v případě chlapcova zběhnutí. A nejen to, zaplatili za něj do pokladny přijímací poplatků. V pozdějších dobách musel učeň po dobu svého učení, která byla stanovena pro každý cech jinak, většinou se jednalo o dva až tři roky (výjimečně trvalo učení roky čtyři), chodit na nedělní odpoledne do opakovací školy dle nařízení dvorských úřadů z roku 1753. Zde se všichni učili či si opakovali trivium – čtení, psaní a počty – četli epištoly a evangelia. Závěrem chodili do kostela, kde dostávali požehnání.⁸⁴ Ani toto nařízení nebylo důsledně dodržováno, jak budeme mít možnost shlédnout na konkrétních případech korespondence mezi koželužským cechem v Chrudimi a městskou radou.⁸⁵

Učni, ale i tovaryši se museli chovat k mistrům i jejich rodině slušně. Mistr mohl učně tělesně trestat, často docházelo k šikaně a navíc za svoji práci, jako laik, nedostával žádný plat. Což mohlo mnohdy z doby učení udělat dlouhé a trpké roky. V souvislosti s bitím učňů František Melichar uvádí citaci z pražských městských práv z roku 1579, kde se na přílišné fyzické tresty poukazuje: „Přijal-li by, který řemeslník k sobě učedlníka aneb jakéhokoliv služebníka a pro nějaký vejstupek někdy chtěl by ho potrestati: tehdy při trestání takovém má mírnost zachovati, aby ne tak trestal, až by učedlníka k ochromení přivedl aneb snad ovšem o zdraví připravil.“⁸⁶

Na druhé straně však mezi mistrem a učněm existoval patriarchální vztah. Právě v mistrovských rodinách leckteří učni nacházeli svoje nové útočiště. Mistrovský dům byl pro ně novým přístřeškem nad hlavou. Mnohdy na základě dohody jim byla poskytována strava případně ošacení (jedenkrát do roka kabát).⁸⁷

Ne všichni, kteří začali učení, jej však rovněž ukončili. Jedním z možností předčasného ukončení bylo zběhnutí a včasné nenavrácení se zpět k mistrovi. Dalším mohla

---

⁸² HOFFMANN, F. *České město*, s. 187.

⁸³ Pokud chlapec z učení utekl a do 8 – 14 dnů se nevrátil, museli za něj zaplatit částku stanovenou v přijímací smlouvě. In WINTER, Z. *Dějiny řemesel*, s. 190–191.

⁸⁴ MELICHAR, F. *Dějiny cechovnictví*, s. 36.

⁸⁵ SOKA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 245, Městská rada: Dodržovat ustanovení o návštěvě opakovacích hodin, 16. 10. 1859.

⁸⁶ MELICHAR, F. *Dějiny cechovnictví*, s. 19.

⁸⁷ Výjimky však byly případ od případu. Někde museli učni za stravu i byt platit pravidelně určitou dohodnutou sumu, někde si vše odpracovali, případně jim byla určitá částka prominuta za jejich píli. Srov: PETRÁŇ, J. *Dějiny hmotné kultury I/1*, s. 297.

být hrubá neukázněnost učeně vůči mistrovi či jeho rodině. Jak morální, tak také fyzická. Běžným zakončením učení bylo složení učňovské zkoušky, praktické a teoretické, za niž učen skládal do cechovní pokladnice určitý artikulemi stanovený obnos. Po vykonání zkoušky se z učeně stal tovaryš. Osoba sociálně výše postavená, která již měla před sebou jiné možnosti, pracovala s jinými právy a povinnostmi.

3.3.2. Tovaryš

Jakmile se z učeně stal tovaryš, jeho profesní povinností, pro to aby byl schopen konkurence, bylo pokračovat v řemeslném sebezdokonalování. Od 16. století měli tovaryši povinnost tzv. „vandru“⁸⁸. Putování za praxí, které mělo přispět k vzrůstu odbornosti a úrovně řemesla. K tomu, aby mohl tovaryš putovat, musel dostat z cechovní pokladnice opisy svých uložených osobních dokumentů, za což zaplatil od 30 do 45 krejcarů. Dále si vyžádal list o mravním chování. Pokud se jednalo o poddanského řemeslníka, musel si od vrchnosti vyžádat povolení k vandrování.⁸⁹ Každého vandrujícího tovaryše vítaly tzv. cechovní hostince⁹⁰, pro přespání sloužily noclehárny, tzv. „herberky“.

Tovaryš, který se chtěl ve městě usadit a provozovat řemeslo, musel být zachovalý – mravně bezúhonný, což dokázal vysvědčením z onoho cechu. Dále se pak na základě výkazu z „vandrování knížky“ zjišťovalo, jak dlouho a hlavně kde vandroval. Pravidlem bylo sepsání tzv. námezdní smlouvy mezi mistrem a tovaryšem. Tím se příchozí tovaryš stal tovaryšem přístavným, tedy nájemným. Doba nájmu nebyla stejná, lez dokonce z pramenů předpokládat, že se zkracovala. Výše mzdy⁹¹ byla předem stanovena, pokud se tovaryši nezdála, mohl táhnout dál. Zcela běžnou praxí bylo putování tovaryšů od jednoho mistra k druhému. Snad kvůli zisku větších zkušeností, někdy díky vzniklým neshodám mezi tovaryšem a mistrem.⁹²

Tovaryš byl přijímán do dílny mistrem jako dělník. Za tovaryše byl do pokladnice složen tzv. „verduňk“. Zapláceno, tedy mzdu, dostával tovaryš jednou týdně, většinou o sobotách, tak jak bylo stanoveno ve statutech.⁹³

Práva a povinnosti tovaryšů byla tedy jasně stanovena v artikulech. Ať už hovoříme o přijetí či ukončení práce u mistra. Nesměli odejít dvě neděle před svátky, jarmarkem či

⁸⁸ Pokud nemohl vandrovat, mohl se vykoupit. In: HOFFMANN, F. *České město*, s. 188.

⁸⁹ Čl. 11, Generální patenty Karla VI. In: MELICHAR, F. *Dějiny cechovníctví*, s. 249.

⁹⁰ Cechovní hostince zřizovaly cechy, poskytovaly na ně z vlastní pokladnice finance. Právě zde se mohl příchozí tovaryš domluvit na usazení se u některého z tamějších mistrů. SOkA Chrudim, Cech koželužský Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karta č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217.

⁹¹ Týdenní mzda tovaryše byla v 15. století, se stravou, průměrně 6-8 grošů míšenských. Jak uvádí Zikmund Winter, dalo se za takovou sumu koupit 28 pint piva nebo 9-11 liber masa. In: WINTER, Z. *Zlatá doba*, s. 222.

⁹² HOFFMANN, F. *České město* S. 187–188.

⁹³ WINTER, Z. *Dějiny řemesel*, s. 189.

veselkou, jinak by byli potrestáni samotným cechmistrem. Museli dávat čtrnáctidenní výpovědní lhůtu.⁹⁴ Jednalo se o opatření, které mělo zamezit ztrátě pracovní síly v době, kdy se předpokládal největší nápor na výrobu.

Ve všech řemeslech nebyla pracovní doba stejná. Byl rozdíl v době letní a zimní. V létě tovaryši vstávali, když se zvonilo na ranní a pracovali až do hodiny před západem slunce. V poledne byla hodina odpočinku. Po práci večerel a pak mohl jít, kam chtěl. V zimě tovaryš pracoval do půlnoci. Pokud si v tuto dobu lehnul, za trest místo spánku pracoval od půlnoci do hodiny před západem slunce. Práce byla mírněna počtem svátků.⁹⁵

Další růst v kariéře nebyl jednoduchý, proto jen málo tovaryšů dosáhlo vyššího postu mistra. Tovaryš musel prokázat, příslušným listem, nejen svoji počestnost, vyučení či pokud byl ženatý, tak řádné oddání, ale svou dovednost a zručnost. Což prokazoval tzv. „mistrovským kusem“. Pokud adept na mistrovský post se svým výrobkem obstál, stal se jeho výrobek majetkem cechu. Obstarání si všech prostředků na mistrovskou zkoušku nebyla zrovna jednoduchá a levná záležitost. Vše si hradil zájemce sám. Výrobky se častokrát nepovedly, a proto se musela výroba, tedy zkouška, několikrát opakovat. Tato opatření měla za následek omezování počtu mistrů v cechu a tedy nedostatečnou, či mírněji řečeno, omezenější konkurenci. Po vykonání zkoušky musel ještě složit stanovený poplatek.

Ti, kteří mistrovství nedosáhli, se stávali tzv. „věčnými tovaryši“ a zůstávali v pozicích námezdné síly.⁹⁶

Ne všichni však měli stejná práva a povinnosti při přijímání do cechu či při skládání zkoušek. V cechovním řízení od prvopočátku platila zásada, že mistrův syn, když vstupuje do cechu, má po otci půl práva nebo dokonce celé.⁹⁷ Což bylo oproti jiným kandidátům bráno jako křivda a pro cech kolikrát velice špatná vizitka, když řemeslo vykonával někdo, kdo jej neuměl.

3.3.3. Mistr

U mistrů nejsou výjimkou předložená osvědčení (osvědčení o svém zplození a o vyučení; pokud se jednalo o poddaného výhostní list; průkaz o vykonaném vandru). S těmito dokumenty se měl v místě, kde se chtěl stát mistrem, ucházet o právo měšťanské.

---

⁹⁴ MELICHAR, F. *Dějiny cechovnictví*, s. 17.

⁹⁵ Tamtéž, s. 18.

⁹⁶ HOFFMANN, F. *České město*, s. 188.

⁹⁷ Příklad výše poplatků v 15. století ve venkovském městě. Zkoušený tovaryš musel průměrně složit 30 grošů míšenských a 2 libry vosku. Praktická zkouška představovala čtyři výrobky. Mistrovský syn „při půl právu“ platil 15 grošů, 1 libru vosku a předvedl dva kusy. Při "plném" právu neplatil nic a také nic nedělal. Srov.: WINTER, Z. *Dějiny řemesel*, s. 189.

Pokud se jednalo o místo, kde by uchazeč o mistrovský post byl poddaným, měl předložit povolení od vrchnosti, že může složit mistrovskou zkoušku.⁹⁸

Přístup do cechu byl zpočátku pro ty, kteří se stali měšťany, dosti snadný. Platilo se skromné vstupné. Avšak v době, kdy počet mistrů začal stoupat, muselo dojít k regulaci, a tedy v souvislosti s tím bylo přikročeno k opatření – zvýšení vstupního poplatku. K tomu byly také zpřísněny požadavky na přijetí, co se řemeslného umu týče. Proto, aby se do cechu nedostal nedouk, který by mohl být cechu pro hanbu a samotné řemeslo hanobit, musel každý kandidát ukázat svůj mistrovský kus. Tímto byla pevně stanovena mistrovská zkouška.⁹⁹ Ta však s postupujícím časem došla četných úprav. Přibývalo na počtu mistrovských kusů, což samozřejmě následně stěžovalo, hlavně z finančního hlediska, možnost vůbec se o mistrovský post ucházet.¹⁰⁰ Po předložení kusu, byl výrobek ohledán, tedy zjištěna jeho kvalita a řemeslné zpracování. V případě, že došel schválení, byl zkoušený kandidát nucen zaplatit svačinu a složit do pokladnice peněžitou taxu či hmotný vklad v podobě vosku.¹⁰¹ Pak byl prohlášen za mistra všem rovného.¹⁰² Postupně však byl mistrovský kus nahrazován finančním obnosem, což bylo často kritizováno. Nakonec bylo v roce 1787 vydáno nařízení, které stanovovalo mistrovské kusy při zkoušce za povinné. „*Neboť jen takový druh, který by se nemohl stát lehce mužem, obstojí.*“¹⁰³

Poplatek za umožnění vykonání mistrovské zkoušky byl stanovován po přihlédnutí k několika okolnostem. Zda-li se jednalo o místního, či cizince. Podstatným rozdílem, uvedeným již výše, byl původ. Pokud tovaryš, ucházející se o mistrovský post, pocházel z mistrovské rodiny, složení jeho zkoušky bylo jednodušší, ale hlavně lacinější.

Dále tovaryš, který si vzal za manželku mistrovskou vdovu či dceru, svoji dovednost nemusel ukazovat nebo byl osvobozen od něčeho – poplatku či kusu.¹⁰⁴

Jednou z povinností mistra, bylo dostavit se na cechovní shromáždění. To se konalo vždy minimálně čtyřikrát do roka na suché dny. Poslední mistr, který byl do cechu přijat, se stal poslíčkem pro roznášení nejčastěji korespondence. Od roku 1731 musel mít každý cech

---

⁹⁸ Čl. 25 Generální patenty Karla VI. In: MELICHAR, F. *Dějiny cechovníctví*, s. 249.

⁹⁹ WINTER, Z. *Dějiny řemesel*, s. 205.; Koželužští tovaryši své umění při mistrovských zkouškách ukazovali na kravinách, teletinách a kozinách. Tamtéž, s. 858–859.

¹⁰⁰ MELICHAR, F. *Dějiny cechovníctví*, s. 15.; FROLÍK, J. – SIGL, J. *Chrudim v pravěku*, s. 46.

¹⁰¹ SOkA Chrudim, Cech koželužský Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217.; SOkA Tábor, Cech koželužů Tábor, Kniha do cechu přijatých mistrů a učedníků, karton č. 1, inv. č. 5 CII/b 12.

¹⁰² WINTER, Z. *Zikmunda Wintra sebrané spisy*, s. 12.

¹⁰³ SOkA Chrudim, Cech koželužů Chrudim, karton č. 16, inv. č. 4, Nařízení od královského českého zemského gubernia.

¹⁰⁴ WINTER, Z. *Zikmunda Wintra sebrané spisy*, s. 12.

svého placeného posla. Schůzky probíhaly v cechovní hospodě. Řízení se konalo při otevřené pokladnici a trvalo, dokud nebyla zavřena. Ve schůzích se mistři radili, dávali nové návrhy nebo řešili spory.¹⁰⁵

Správa cechu byla svěřena starším. Jednalo se o převážně dvě mistrovské osoby, zvolené od svých spolubratrů a to vždy na dobu jednoho roku. Jistě, že jedna osoba zastávala daný post staršího i několik let po sobě, jak dále uvidíme na konkrétních příkladech cechů v Chrudimi i Táboře, ale vždy musela být znovu právoplatně zvolena. Později se starším, říkalo cechmistři. Ti bděli nad zachováváním práv a řádu, ohledávali výrobky spolumistrů, zvláště cizích, jimž se říkalo „hosté“ či „sousedé“¹⁰⁶, rovnali rozepře, bděli nad mravopočestností svých spolubratrů. Umřel-li, zvolili na jeho místo jiného.¹⁰⁷

První cechmistr se staral o „matku pokladnici“, od níž měl jeden klíč, druhý klíč byl uschován u cechovního inspektora.

Chrudimští koželuhové měli na své pokladnice, jak uvádí prameny, dokonce tři zámky. K jednomu měl klíč komisař, k druhému starší a k třetímu nižší mistr.¹⁰⁸ Obnovení cechu – renovace, tedy předání vedení dalším, se konalo každoročně v cechovní hospodě, ve svobodných městech za přítomnosti konšelů a starších obecních na místě radním.

Samotná volba nových cechmistrů se konala na radnici. Zde po přečtení všech žádostí, uvedení všech závazků či pohledávek, došlo k volbě nových starších. Ti ještě před převzetím své funkce složili slib. František Melichar uvádí přísahu tak, jak byla pronášena v 18. století: *„Já (jméno zvoleného) přísahám Pánu Bohu všemohoucímu, že v tom mně svěřeném starcovském obřadě spravedlivě pokračovati, toho nejmenšího, co by proti nejvyššímu zřízení a cechovním generáliím čelilo, ani z ohledu přátelstva neb nepřítelstva, z lásky neb nenávisti předsevzítí, ale toliko jednomu každému spravedlnost činiti, jakož i vzácný magistrát a pana cechovního inspektora nejenom v patřící vážnosti míti, ale také jim patřící poslušnost poukazovati, z matky pokladnice bez přítomnosti a vědomí pana inspektora nic nezdvihati, s pány bratry vážně a slušně acházeti a tak se ve všem jak na jednoho dokonalého představeného chovati se sluší, řádně zachovati chci. K tomu mě pomáhej Bůh všemohoucí. Amen.“*¹⁰⁹

¹⁰⁵ MELICHAR, F. *Dějiny cechovnictví*, s. 29.

¹⁰⁶ SOKA Chrudim, Cech koželužský Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217.

¹⁰⁷ WINTER, Z. *Zlatá doba*, s. 119.; MELICHAR, F. *Dějiny cechovnictví*, s. 27.

¹⁰⁸ SOKA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 16, inv. č. 4, „*Artikule pro koželuhy vydané místodržitelstvím, aby byly odstraněny zlořády a artikule sjednoceny v celém Rakousku (11. března 1773)*“, čl. 2. (pozn. autorky: citace příslušného inv. č. vyňata z inventáře Chrudimských cechů; v roce 1773 již gubernium, nikoli místodržitelství; dále jen „*Artikule pro koželuhy*“)

¹⁰⁹ MELICHAR, F. *Dějiny cechovnictví*, s. 27.

Jak jsme si uvedli, řemeslní mistři měli své funkce přesně rozděleny. Někteří se ve své kompetenci omezovali pouze na přijetí tovaryše do učení a poskytnutí mu přístřeší. Jiní, zvolení do vyšších správních funkcí cechu, vedli finance¹¹⁰ a ručili za kvalitu řemesla – ať už po stránce výrobní, tak za kvalitu lidského potenciálu, resp. přijímaných do cechu.

3.3.4. *Vdova*

O vdovy a sirotky měly cechy zvláštní péči. Dostávalo se jim podpory z pokladnice. Ve stanovách již byly uvedeny body, které dbaly o to, aby vdovami ženy nebyly dlouho. Aby „*sedati na poctivé stolici vdovské*“¹¹¹ dlouho nemusely a byly uvedeny znovu do stavu manželského. Proto cech všemožně podporoval sňatky s vdovami či dcerami mistrů.

Všem potencionálním manželům dávaly cechovní artikule možnost stát se mistrem, bez příslušné a jinak zcela běžné plné mistrovské přípravy a nákladných zkoušek. Tato výhoda však trvala pouze po dobu jednoho roku po ovdovění.¹¹² Manželé mistrovských dcer a vdov se stávali automaticky mistry bez jakýchkoli dalších průtahů. K přijetí za mistra, po výše uvedeném sňatku, stačilo pouhé zaplacení poplatku, který byl schvalován na zasedání cechovní rady a vyhlašován staršími.

Vdovy, stejně jako ostatní ženy, stály zcela mimo jakékoli řemeslné dění. Každý člen cechu měl k práci a jejímu výtěžku plné a stejné právo, jen vdovy po mistrech měly živobytí bez osobní účasti na práci. Žily z činnosti najatých tovaryšů. Byl to jediný způsob podnikání, které ne všem ženám, ale pouze vdovám, cechovní zřízení tolerovalo.¹¹³

Stejně tak, byť jen pouhé učení v cechu, bylo ženám zcela zakázáno. Některá statuta uvádí dokonce trest všem, kteří by přijali do učení ženu, i kdyby to byla dcera mistrovská či jinak významná. Trest to byl natolik závažný, že by si asi žádný mistr nedovolil riskovat. Jednalo se totiž o ztrátu živnosti.¹¹⁴

Z výše uvedených informací vyplývá, že vdovy neměly s cechovním zřízením, tedy s danou organizací, osobně nic společného. Žádná literatura se detailněji vztahem žen/vdov a cechu nezabývá. Vždy se všeho účastnily v zastoupení (např. v řemeslném činění tovaryši).

---

¹¹⁰ Na záduší, na humánní účely či pro cechovní potřeby byly čtvrtročně skládány všemi členy příspěvky do cechovní pokladnice. Platily se o suchých dnech.; Suché dny – původně šlo o církevní svátek, k němuž se vázal půst. Byly čtyřikrát ročně, obvykle v souvislosti s nedělí Trinitas, Letnicemi, Povýšením sv. Kříže a svátkem sv. Lucie. Bližší informace in: BLÁHOVÁ, M. *Historická chronologie*, s. 268.

¹¹¹ MELICHAR, F. *Dějiny cechovníctví*, s. 43.

¹¹² Zikmund Winter uvádí výhody plynoucí ze sňatku s vdovou na dobu jednoho roku od ovdovění. Generální patent (čl. 44 a 45) Karla VI. z roku 1731 však konkrétní dobu neuvádí. Srov: MELICHAR, F. *Dějiny cechovníctví*, s. 251.

¹¹³ WINTER, Z. *Dějiny řemesel*, s. 701.

¹¹⁴ WINTER, Z. *Dějiny řemesel*, s. 677.

Jediný podstatný vliv na cechovní organizaci měly tehdy, když sňatkem „přivedly“ nového mistra.

Ale i jako vdovy byly artikulemi nuceny stát se cechovními členkami, protože provozovaly živnost. Pro tuto povinnost již zastoupení neměly. Nejedna zázpis z mistrovské cechovní knihy v Chrudimi nebo v Trhových Svinech hovoří o přijetí vdovy do společnosti cechu. Byť jako žena, i pro ni byly podmínky přijetí neměnné od jiných – splacení finanční hotovosti do cechovní pokladnice a odvedení několika liber vosku.¹¹⁵

Jak je vidět, sama sice řemeslo neprovozovala, ale členem cechovního společenství se stávala.

---

¹¹⁵ SOkA Chrudim, Cech koželužský, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217, list č. 19/26.; SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 2, inv. č. 2.

4. Správa cechů

Ve svých počátcích byl cech ve správě ne málo omezován radními. V soudní sféře byla cechu od konšelů propůjčena soudní pravomoc nad spolkovými členy, ovšem jen ve věcech řemesla. Jako orgánu druhé instance podléhal konšelům.¹¹⁶ Složku zákonodárnou, nebo-li schvalovací, z počátku představovali městští radní, následně valná hromada společenství. Další činnost již byla záležitostí interní, tedy cechu.

Cech jako instituce byl tvořen učni, tovaryši a mistry. Z nichž pouze mistrům, byla svěřována cechovní správa. Úkoly si mezi sebou dělili. A ze svých řad každoročně volili zástupce, nejvyšší řemeslníky/úředníky, jejichž práva byla v rámci cechu rozsáhlá.

Několikrát zmínění cechmistry či starší. Byli orgánem administrativním a výkonným a jejich počet se lišil dle početnosti cechu. Sám cech si volil starší. V městech královských měli konšelé před volbou úvodní slovo nebo volbu potvrzovali. V městech poddanských měli konšelé významnější vliv, spolupodíleli se na volbě či ji rovněž pouze potvrzovali.¹¹⁷

Cechovní schůze byly svolávány na základě rozhodnutí starších. Jak pravidelné čtyřikrát do roka, tak mimořádné, pokud k nim byl důvod. A to nejen ze strany jejich, jako volených starších, ale na žádost kohokoli z cechovních bratrů.

Schůzky bývaly tedy minimálně čtyřikrát za rok o každých suchých dnech. Mistrova povinnost byla, dostavit se do cechovního shromáždění. Pokud nepřišel, dostal pokutu¹¹⁸, pokud se zpozdil, rovněž jej pokuta neminula, ale v tomto případě byla poloviční. Schůze byly konány u cechmistra v bytě, či na radním domě nebo v cechovní hospodě, kterou si cechmistry zvolili buď sami, či s rozhodnutím celého cechu. Cechovní hospoda byla místem sdružování řemesel jednotlivých cechů. Hostiny v ní konající se podporovaly družnost v řemesle, avšak zároveň vyčerpávaly členy i cech. Proto se jen málokde zmohli k založení vlastního cechovního domu.¹¹⁹

Před zahájením schůzky bývala mše svatá za zemřelé členy.¹²⁰ Potom se v cechovní hospodě čili na „herberku“, kde vládl „pantáta“, konalo samotné řízení. Následovala hostina, čili hody. Účastníci mívali polévku, hovězí maso s omáčkou, drůbky s rýží, kuřata aj.¹²¹

---

¹¹⁶ WINTER, Z. *Zlatá doba*, s. 223.

¹¹⁷ HOFFMANN, F. *České město*, s. 189.

¹¹⁸ Pokuty byly placeny voskem či penězi. Velice těžkým trestem bylo zavření dílny či krámu. Zikmund Winter uvádí jako jednu z možností placení pokuty pivem. Srov.: WINTER, Z. *Dějiny řemesel*. Praha, 1906, s. 670.

¹¹⁹ HOFFMANN, F. *České město*, s. 189.

¹²⁰ V pramenech se objevuje na místo slova člen – „úd“. Srov: SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217.

¹²¹ MELICHAR, F. *Dějiny cechovníctví*, s. 677–679.; Na podobné stravování si cechovní členové, hlavně mistři, potrpěli. Ještě mnohokrát se setkáme s povinností uspořádání řádné hostiny, čili svačiny, pro zkoušející. SOkA

Cechovní řízení se konalo při otevřené pokladnici a trvalo, dokud nebyla znovu zavřena. Cechovní pokladnice byla vůbec významným symbolem. I přesto, že se jednalo o věc hmotnou, nikoli živou osobu, její vliv byl nepopíratelný, jak ještě uvidíme v samostatné kapitole o pokladnicích.¹²²

Na schůzích se mistři radili při otevřené pokladnici. Vynášeli nové návrhy, řešili spory, které byly v klidu u pokladnice vyneseny. Po diskusi musely obě znesvářené strany odejít a vrátit se až na vynesení rozhodnutí mistrů. Na sezení cechu nesměl nikdo se zbraní a musel chodit v kabátu, jinak by mu hrozila pokuta. Nikdo nesměl mluvit, pokud nebyl vyzván. A od roku 1731 musel být při shromáždění cechovní inspektor či komisař.¹²³

Přijímání nových členů se dělo rovněž za artikulemi stanovených podmínek. Někde s větším, jinde s menším lpěním na tradicích či striktním dodržování pravidel. Postupně, jak se také přesvědčíme, se pravidla měnila dle momentálních cechovních potřeb – např. dle nutnosti získání či omezení počtu členů. Základním pravidlem však bylo provedení praktické a ústní zkoušky před mistry, uhrazení stanovené sumy či naturálního poplatku, vydání příslušného osvědčení. Mistrovské zkoušky byly doplněny povinností uspořádat svačinu pro všechny zúčastněné. To jsou úkony provázející životy cechů od jejich počátků, kdy si začaly vést knihy, až do jejich oficiálního zrušení s účinností Živnostenského řádu v roce 1859.

Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217.; SOkA Tábor, Cech koželuhů Tábor, Kniha do cechu přijatých mistrů a učedníků, karton č. 1, inv. č. 5 CII/b 12.

¹²² HOFFMANN, F. *České město*, s. 189.

¹²³ MELICHAR, F. *Dějiny cechovnictví*, s. 30.

4.1. Právní normy

Jak již bylo, snad dostatečně, uvedeno výše, bratrstva i cechy z nich vycházející byly pod správou vrchnosti. Stanovy cechů se vyvíjely buď z momentálních podmínek. Nebo je získávaly opisem stanov od totožného řemesla z jiných měst královských. Právní normy upravující nebo ovlivňující plošně chod cechů se objevují teprve až v novověku. Jistě, že se v panování střídali panovníci podporující cechovní zřízení, či naopak je zavrhuující. Ale žádný je nenakázal zrušit nebo se jim jinak zásadně vměšovat do správy a jejich vývoje dříve než v 18. století.

Vznik cechů se řadí do období 14. století. A přibývání či ubývání počtů cechu je ovlivněno mnoha faktory – potřebnost řemesla v takové míře, aby dala vzniknout nějakému společenství, svolení vrchnosti či nastalá politická situace. Válkami trpěli všichni a řemesla neméně. Dochází při nich ke ztenčení počtu obyvatel, a tedy i počtu řemeslníků.

Husitské letité boje vyčerpávaly země i města. Těžce bylo postihováno jak zemědělské zázemí, tak také řemeslná výroba a obchod. Řemeslníci se stávali představiteli měst za jejich vzrostlého politického významu. Klesal počet řemeslníků, redukovala se škála řemesel a s tím rovněž objem produkovaného zboží. V některých městech se plně zastavil hospodářský vývoj, ba se dokonce posunul daleko do předválečných kolejí.¹²⁴

4.1.1. V 16. století

Rovněž 16. století je pro celou Evropu, nejen pro Země české, dobou nepřející. Dobou náboženských nepokojů. Několikero konfesí rozdělovalo obyvatele a přimělo četné z nich k emigraci. Císař Karel V. vedl válku s protestantskými pány v německých zemích a z politických příčin utvořil spolek, nazvaný Šmalkaldský.¹²⁵ Následně se však veškeré jeho snahy obrátily proti němu a roku 1517 došlo jeho vojsko, právě od Šmalkaldského spolku, porážky. Od svého bratra Ferdinanda I., jako krále českého, žádal pomoc. Z uvedeného titulu se Ferdinand I. obrátil na české stavy. Na základě práv, z dob již dřívějších, stavům udělené, žádost o vojenskou pomoc odmítly, což znamenalo po návratu Ferdinanda I. z prohrané tzv. šmalkaldské války stíhání měst královských.¹²⁶ Zrušil četná práva městská, zřídil nad nimi dozor královských rychtářů. Jelikož řemeslnické cechy považoval za sídla „živlů nepokojných

---

¹²⁴ HOFFMANN, F. *České město*, s. 190.

¹²⁵ VOREL, Petr. *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek VII. Praha, 2005. ISBN 80-7185-264-3, s. 176.

¹²⁶ Tamtéž, s. 180–196.

a odbojných“, zrušil téhož roku dočasně i cechovní zřízení.¹²⁷ Patnáct let trvalo, než byly cechy opět oficiálně obnoveny, tedy do roku 1562. Ale i v průběhu těchto let, můžeme i nadále hovořit o působení cechovních zřízení, avšak s četnými omezeními a s důslednějším dozorem. Zpět do původních předšmalkaldských kolejí byla správa cechů navracena až Maxmiliánem II.¹²⁸ Za jeho panování docházelo za úplatů k obnovování cechů.¹²⁹

Nyní by se mohlo zdát, že v souvislosti s cechy líčím Ferdinanda I. Habsburského, až do roku 1556 pouze, s tituly krále českého a uherského, jen v negativních barvách. Ale také on se zasloužil o několik kroků, které posunuly hospodářský vývoj země kupředu. Rokem 1527 vydal řád o živnostech, jenž platil pro zemi rakouskou. U nás to nebylo jednoduché k přihlídnutí k četné pestrosti řádů a privilegií. Dal se tedy na jinou dráhu – snadnější a vděčnější – upravování jednotné mzdy za práci a jednotných cen za výrobky řemeslníků. Na sněmu si rytíři a páni stěžovali na drahotu řemeslné výroby. Rokem 1547 byl vydán řád, jímž se stanovovala mzda i ceny výrobků. Zanedlouho, roku 1549, došlo k jeho novelizaci. Právě zde, za vlády Ferdinanda I., můžeme nalézt počátky živností.¹³⁰

Následující doba, až do roku 1618, byla relativně klidná. Teprve až třicetiletá válka, přivodila novou ránu, znamenající další úpadek řemesel. Nejen, že zemi opustilo mnoho českých bratří, kteří byli velice šikovnými řemeslníky, ale i samotná válečná likvidace obyvatel cechy poznamenala. Obyvatelé trpěli četnými průtahy armád obou stran a s tím spojeným pustošením.¹³¹

4.1.2. V 17. a 18. století

Po třicetileté válce již nedošlo k obnovení cechovních zřízení v původních kolejích. Snad proto, že členové zapomněli na prvopočáteční rovnoprávný ráz tohoto zřízení. Starší se snažili získat nad mladšími moc, na jejich úkor se obohacovali, což nemělo budoucnost. Následkem toho čím dále tím více, v 17. a zvláště v 18. století, kornatělo cechovní zřízení, pročež bylo nutno zasáhnout. V plánu bylo odstranit zastaralé zvyky, dát řemeslníkům více volnosti. Vláda ve snaze prosadit program na povznesení průmyslu měla v úmyslu zakročit proti cechům.

V roce 1708 si císař Josef I. vyhradil právo potvrzovat cechovní artikule. Jeho bratr, Karel VI., znovu některým cechům jejich výsady potvrdil, ale již nikoli automaticky z vlastní

---

¹²⁷ VOREL, P. *Velké dějiny*, svazek VII., s. 200–201.

¹²⁸ DENIS, Ernest. *Konec samostatnosti české: první Habsburkové*. Díl II. Praha, 1922, s. 47–52.

¹²⁹ WINTER, Z. *Řemeslnictvo*, s. 10.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ FROLÍK, J. – SIGL, J. *Chrudim v pravěku*, s. 39.

vůle, ale pouze na jejich žádost.¹³² A i nadále v nařízeních, omezujících cechovní zřízení, pokračoval. Vrcholným zásahem do cechovního zřízení se staly generální patenty a artikule z let 1731 a 1739.¹³³

Generální patenty z roku 1731 směřovaly k odstranění starých zvyklostí. Obecně obsahovaly velké množství hrozeb a následně pokut za nedodržování nyní již striktních pravidel. Trestaly stávkující tovaryše jako zločince, zakazovaly jejich shromažďování. Omezovaly cechovní privilegia nařízenými počty mistrů a tovaryšů.

Podstatné či zajímavé změny cechovní správy udané Generálními patenty:¹³⁴

- Článek druhý – ustanovení cechovního inspektora, jehož povinností bylo hlavně strážit matku pokladnici.
- Článek čtvrtý – až doposud platilo, že osoby patřící mezi marginální skupiny¹³⁵ neměly právo stát se členy cechu. Nyní až na pohodné, museli být k řemeslu připouštění.
- Článek šestý – nově byla zakázána korespondence mezi jednotlivými cechy. Pokud by skutečně muselo dojít k mezi-cechovní komunikaci, měl tak cech učinit přes vrchnost, která povinně obsah dopisů zkontrolovala a dle svého uvážení odeslala na místo určení nebo pozastavila.
- Článek desátý – přísně bylo zakázáno nutit nově přijímané mistry k mlčenlivosti o cechovním tajemství. „*Přísahy ty se v nic obracely a podobné závazky se pod pokutou dvaceti tolarů zapovídaly.*“¹³⁶
- Článek jedenáctý – všem cechům bylo zapovězeno přílišné hodování a utrácení cechovních peněz za hostiny. Stejně tak používání nákladných materiálů na mistrovské kusy.
- Článek třináctý – obsahuje konkrétní vyjádření o koželuzích a jirchářích, kteří se chovají neslušně. „*...pro vydělávání psích koží mezi sebou se popouzeli a za nepoctivé drželi a čeled', která v takových místech pracovala, že od druhých trestána býti*

---

¹³² HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy*, s. 220.

¹³³ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva*, s. 169–170.

¹³⁴ MELICHAR, F. *Dějiny cechovníctví*, s. 231–341.

¹³⁵ Marginální skupiny: pohodní, žalární posluhovači, kati a jejich pacholci, hlídači polí a věží, hlásní, žebráci, čističi ulic, stok a žlabů, ponocní, hrobníci, ovčáci a jejich pomocníci aj. Srov: VAN DÜLMEN, Richard: *Bezectní lidé: O katech, děvkách a mlynářích, nepoctnost a sociální izolace v raném novověku*. Havlíčkův Brod, 2003.

¹³⁶ MELICHAR, F. *Dějiny cechovníctví*, s. 237.

měla“.¹³⁷ V takových případech se z nich stali nečistí a byli zařazeni do marginální skupiny.

- Článek šedesátý – povinnost číst generální patenty při cechovních shromážděních konaných čtyřikrát do roka.

Následovaly patenty z 5. ledna 1739, které se věnovaly výuční době a udělování mistrovského práva. Obsahovaly rozhodnutí o rozdílných patentech hlavně v malých městech či o spojování různých řemesel v jeden cech. Podstatným krokem, který přispěl k omezení cechů, byl přísný zákaz zakládání nových cechů.¹³⁸

V neposlední řadě byla od roku 1765 podstatnou změnou možnost zisku živnostního státního dekretu. Ten opravňoval tovaryše k podnikání i bez předchozího udělení cechovního práva.¹³⁹ Což bylo novum, které směřovalo k jistému konci cechovních společenství.

Osvícenecký panovník Josef II., resp. jeho rádce Joseph von Sonnenfels, měl v úmyslu cechy zrušit. A tím více podporovat konkurenci, která pomáhá regulovat ceny výrobků nebo podporuje manufakturní výrobu, jejíž kořeny sahají až do 16. století¹⁴⁰. K úplnému zrušení cechů nakonec nedošlo. Významná jsou však i četná omezení, která měla cechovní vliv ještě více zeslabit a posílit svobodné podnikání. Josef II. započal svůj boj proti cechům jednoznačným nepotvrzováním cechovních artikul a navíc 16. května 1781 zakázal používat při církevních slavnostech cechovní korouhve.¹⁴¹

V červenci 1787 vydal nařízení, dle něhož mělo dojít k sjednocení artikul v celém Rakousku. Centrálním bodem zájmu byly mistrovské kusy a skládání mistrovských zkoušek vůbec. Možnost koupit si mistrovství bez složení příslušných zkoušek byla zneužívána. Nařízení apelovalo na samotné cechovní sdružení, které udělením mistrovství takovémuto řemeslníkovi přijímá do svých řad osobu, která nemůže jednoduše obstát. Proto měl být tento způsob dosažení vyššího sociálního stupně přísně zakázán.¹⁴²

Dalším rozsáhlým omezením se stal generální cechovní patent z roku 1791. V němž se znovu hovořilo o vytvoření institutu cechovního inspektora. Což jen potvrzuje dosavadní

---

¹³⁷ MELICHAR, F. *Dějiny cechovnictví*, s. 237.

¹³⁸ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan. *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek X. Praha–Litomyšl, 2001. ISBN 80-7185-384-4, s. 393–394.

¹³⁹ BOROVEC, P., l.c., s. 11.

¹⁴⁰ Rozvoj manufaktur však velice těžce stíhal nedostatek pracovních sil, kvůli nevolnickému systému. Proto v prvé řadě vznikaly hlavně šlechtické manufakturní výrobny, které mohly stavět na práci nevolníků popř. trestanců. Po zrušení poddanství a možnosti se vykoupit v roce 1848 šlechtické manufaktury vzkvétaly o to více, když jim plynuly finance od poddaných. In: MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva*, s. 169.

¹⁴¹ BOROVEC, P. l. c., s. 11.

¹⁴² SOKA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 16, inv. č. 4, artikule sjednoceny v celém Rakousku 1. července 1787.

nedodržování artikul Karla VI. I ony hovořily o institutu cechovního inspektora, který však byl v praxi pouhou výjimkou.

Nově byly živnosti děleny na cechovní a necechovní¹⁴³. K první jmenované živnosti musel zájemce získat mistrovské právo. To uděloval stát po složení mistrovských zkoušek před příslušným cechovním orgánem. Vzniklá zkušební komise o složených zkouškách dále informovala státní úřady.

Podporování necechovních živností mělo za následek zvýšení zájmu o pracovní pozice zvláště v manufakturních provozech. Což na sebe navázalo rychlejší postup na poli sociálně-právní ochrany řemeslníků či nádeníků (pojištění, nemocenské pokladny, důchody).¹⁴⁴

Kvůli josefinským reformám došlo k zániku četných cechů. Mnohá řemesla se seskupovala v nové cechy, ale i ty měly omezenou samosprávu a postupně ztrácely na privilegiích.¹⁴⁵

A snaha o zrušení cechů i nadále pokračovala. Za vlády Františka I. na počátku 19. století se rovněž jednalo o odstranění cechovního zřízení. Konzervativní panovník však až příliš lpěl na tradicích a proto k žádné výrazné aktivitě nedošlo.¹⁴⁶

4.1.3. V 19. století

Během 18. a 19. století se díky růstu modernizace a vzniku pomocných strojů, které začaly rychle ovlivňovat živnostenské podnikání v Českých zemích, mimo zmíněné manufaktury rozrůstala rovněž tovární výroba. A právě ona tovární výroba poskytovala práci široké mase obyvatel a umožňovala pracovat i těm, kteří by jinak pro práci v tradičním cechu postrádali kvalifikaci. Do továrny odcházeli tovaryši. I za cenu nižšího ohodnocení, než by získali jako mistři. Takoví již v řemeslném studiu nepokračovali a postupně splynuli s ostatními zaučenými, ale řemeslně nevzdělanými¹⁴⁷. Rovněž mistři po složení mistrovské zkoušky při některém z cechů se stávali továrními dělníky.

---

¹⁴³ Necechovní živnosti se dále dělily na svobodné (stačilo ohlášení), koncesované (nutnost získat koncesi) a živnosti tovární (nutnost získat oprávnění). JAKUBEC, I. – JINDRA, Z. *Dějiny hospodářství Českých*, s. 60-61.

¹⁴⁴ BĚLINA, P. – KAŠE, J. – KUČERA, J. *Velké dějiny*, s. 403.

¹⁴⁵ BOROVEC, P. l. c., s. 11.

¹⁴⁶ LNĚNIČKOVÁ, Jitka. *České země v době předbřeznové 1792–1848*. Praha, 1999. ISBN 80-85983-27-3, s. 173.

¹⁴⁷ Povětšinou se jednalo o osoby příchozí ze zemědělských míst. První generace těchto dělníků byla nekvalifikovaná. Z druhé generace se již stávali zaučení. Tím docházelo k přeměně chudého venkovského obyvatelstva na průmyslové dělníky. A mezi ně se postupně začleňovali rovněž vyučení – tovaryši i mistři. Srov: MACHAČOVÁ, J. – MATĚJČEK, J. *Nástin sociálního vývoje*, s. 160.

Dělnická třída byla nově se utvářející společenskou vrstvou, která velice rychle získávala na významu. A proto právě k ní se mnohokrát obracely četné právní normy. Ty upravovaly pracovní poměry zvláště u žen a dětí. Např. dvorský dekret z roku 1786 stanovil základní požadavky hygieny u pracujících dětí. Dekret z roku 1842 pozměnil možnost zaměstnávání dětí na věk až od devíti let. Následovala nařízení týkající se opatření pojištění v případě nemoci dělníků. A mnoho dalších.

Námi sledované cechy však proti odlivu pracovní síly a svých spolubratrů silně protestovaly. Neustálým argumentem proti tovární velkovýrobě jim bylo, jak líčí Josef Gruber, středověké heslo „*Řemeslo má zlaté dno*.“¹⁴⁸

Samy cechy však již v polovině 19. století nebyly na takové úrovni a nestály na tak pevných nohách, aby byly schopny zahnat ony černé mraky snášejí se nad nimi. Mnoho z nich bylo finančně bez prostředků. Kromě poplatků za přijímání učňů a příslušné zkoušky neplynuly do cechovní pokladnice žádné příjmy. Viníkem všech výše vyčtených problémů byla liberalizace udělování nejrůznějších privilegií pro industriální výrobu.¹⁴⁹

V roce 1826 došlo k reformě, která umožnila udělovat snadněji privilegia všem živnostem obecně. Navíc omezovala práva stávajících cechů a přispěla k zakládání živností nových. Toto liberální získávání živnostenských privilegií nepatrně omezil zákon z roku 1831, který každému žadateli nařizoval předložit policejní potvrzení o své bezúhonnosti.¹⁵⁰

Všechny tyto živnostenské problémy – omezování výroby, osobní řemeslné volnosti, obchodu, řemeslného rozvoje či osobního sociálního růstu – k tomu dále nelehká politická situace přelomu první a druhé poloviny 19. století měly za následek vydání Živnostenského řádu. Tímto řádem cechům odzvonilo. Ale konzervativní cechovní mistři se jen těžko vyrovnávali s nastalou situací.¹⁵¹

---

¹⁴⁸ GRUBER, J. *O vývoji*, s. 7.

¹⁴⁹ LNĚNIČKOVÁ, J. *České země*, s. 195–196.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 197.

¹⁵¹ GRUBER, J. *O vývoji*, s. 18.

4.2. Dokumentace

Cechy ke své správě vedly knihy, spravovaly a vystavovaly osobní doklady, listiny nebo vedly mnohdy bohatou korespondenci při komunikaci s úřady.

K nejvýznamnějším cechovním listinám, náležely cechovní artikuly, či cechovní pořádky.

Ze své moci dále cech vystavoval všem svým členům potřebná potvrzení – výuční listy, různá vysvědčení z náboženské přípravy, opakovací školy, tovaryšské listy či listy mistrovské. Jejichž obsah se ustálil a stal se pravidlem po vydání Generálních patentů Karla VI.¹⁵² Proto od počátku 18. století již můžeme sledovat předepsané či dokonce předtištěné formuláře ať už co se učení týče, konání zkoušek nebo ukončení vandru (potvrzení o vandru, tedy o praxi). Obzvláště na posledním z uvedených osvědčení si cechy dávaly záležet. Od poloviny 18. století jsou všechna opatřena iluminacemi, kresbami s biblickými motivy a bohatě ztvárněnými panoramaty měst, v nichž dotyčný tovaryš působil (viz Obrázek č. 1, Obrázek č. 2).¹⁵³ Obsahují údaje o osobě – jméno, vzhled, věk, původ. Dobu, po kterou na daném místě působil a příslušné slovní hodnocení. Ve století následujícím byl v souvislosti s vandrem užíván určitý druh knížky. Tzv. vandrovní knížka doprovázela každého tovaryše světem. Byla opatřena jménem tovaryše a jeho příslušnými iniciálami. Obsahovala údaje o tovaryšově putování. Kde a jak dlouho působil. Byla v moderním smyslu slova pasem, který museli mít nejen domácí (ve smyslu zemští) tovaryši, ale také cizinci. Dle dekretu zemského gubernia z února 1827 byla podoba vandrovních knížek sjednocena.

Stanovení její podoby bylo následovné: *Měla se „skládat z pěti vrchu a neb ze čtyř listů vosmičkovém formátu, míti barvy dvojí, sešila a konce niti mají na vnitřní stránce tuhé obálky se upevniti pečeti úřadu, který tuto knížku vyhotovil. Na jednotných stránkách mají být psané po sobě ležící cifry od 1 to až 80. Na první stránce nachází se kolek o hodnotě patnácti krejcarů“*.¹⁵⁴

Následovalo jméno majitele knížky, jeho základní údaje (narození, domovské právo dle prozatímního obecního zákona od roku 1849). Bez tohoto průkazu nesměl žádný tovaryš cestovat, a tedy jej nesměl ani nikdo přijmout do učení či zaměstnat jako dělníka. Zákon kladl důraz na falšování knížek. Pro všechny případy proto do vandrovnických knížek úřady

¹⁵² MELICHAR, F. *Dějiny cechovnictví*, s. 232.

¹⁵³ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, listiny – přípouštěcí listy, výuční, tovaryšské, mistrovské, karton č. 17, 18.; SOkA Tábor, Cech koželuhů Tábor, mistrovské listy, výuční a tovaryšské listy, karton č. 3.

¹⁵⁴ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 229, guberniální nařízení týkající se knížek vandrovních.

vpisovaly „vysvědčení k cestování“, která potvrzovaly razítkem. Vandrovnícké knížky vyhotovovala městská vrchnost a v případě, že by byl v průběhu vydávání těchto knížek někdo mimo zemi, nařízení umožňovalo dodatečné vyřízení. Pro cizince tato nařízení platila rovněž.

Pokud chtěl např. tovaryš ukončit svoji činnost u nějakého mistra, musel k tomu dostat do knížky povolení od vrchnosti. K tomu získal slovní posudek/vysvědčení o své práci, což stvrdila podpisem jak vrchnost, tak také mistr.

Došlo-li ke ztrátě, musela být nahlášena příslušné vrchnosti v místě zdržování řemeslníka. Po prošetření dostal duplikát, za který zaplatil třicet krejcarů. Knižka nesměla být majiteli odebírána, což byla oproti dosavadním praktikám novinka. Stejně tak neměla sloužit jako zástava či její odebrání jako trest.¹⁵⁵

Pro řádnou evidenci, kde by bylo možno sledovat kvalitu správy a kvantitu příjmů finančních nebo naturálních, byly zakládány knihy. Ještě mnohokrát docházelo následně k jejich přepisům, opisům, kde na počátcích knihy bývalo povětšinou uvedeno, kdy původně vznikla či kolikrát byla přepsána případně za působnosti jakých mistrů či městských radních. Což je přívětivý ukazatel pro určení doby vzniku dané knihy.

V rámci cechovní správy bylo vedeno několik druhů knih. Knihy „učedníků“, tedy učňů a mistrů. Existovaly buď jako jedna kniha obsahující veškeré příslušné informace o všech skupinách, nebo se vedlo každé zvlášť. Obsahovaly důležité informace o jednotlivých osobách, splněných limitech výroby, uhrazených vstupních či pravidelných poplatcích nebo například také kázni. Nespočetněkrát se z nich dovídáme o urážkách, nevhodném jednání cechovních členů, jejichž chování bylo posuzováno nejen v zasedání cechovním, ale dokonce městskými radními.

Knihy mistrů cechu koželužského v Chrudimi¹⁵⁶ je členěna do dvou, respektive tří částí. První z nich je list „úvodní“, jehož obsahem jsou tři citáty, započínající knihu. Za druhou můžeme považovat list číslo 8/1 (vysvětlení tohoto číslování viz níže). Jehož text objasňuje založení a přepsání této knihy. A třetí úsek činí tedy část zbývající. Listy s čísly 9/2–66/52. Tyto zápisy začínají rokem 1592, rokem, kdy cech koželužský v Chrudimi již působil. V celé knize je mnoho značek naznačujících pozdější dopisování. A čím dále zápisy

---

¹⁵⁵ SOkA Chrudim, Cech koželužů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 229, guberniální nařízení týkající se knížek vandrovních.

¹⁵⁶ SOkA Chrudim, Cech koželužů Chrudim, kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217.

pokračují, tím častější jsou. Každý záznam začíná datací, dále vždy následují jména, ať už osob přijatých či nově zvolených za starší. V případě přijetí však text ještě pokračuje odůvodněním, přimluvami, případně popisem mistrovských kusů. Závěrem je uveden poplatek za přijetí, či jiné povinnosti s tím související. Pokud hovoříme o tématu plnění úkolu staršími mistry koželužskými, udává se hodnocení činnosti, v kladném případě činí závěr finanční suma a množství vosku odvedeného danou osobou. Dále bych chtěla upozornit na rozdílnost zápisů z let třicetileté války, kde již samotný obsah poukazuje na právě probíhající nelehkou dobu. Stejně tak výrazně odlišné od jiných jsou zápisy na konci knihy, kde evidenci poznamenávají války Marie Terezie. Rozdílnost lze tedy vidět v rozsahu, stejně tak obsahu zápisů. Texty zaznamenávají pouze základní potřebné údaje o koželužských mistrech – kteří mistři byli zvoleni za starší, kdo byl nově přijat do cechu za mistra, případně se zápis omezuje na údaje o finančním hospodaření cechu. Tedy na dlužníky, či termíny splátek dluhů.

Na rozdíl od Chrudimi byla Kniha mistrů a učedníků¹⁵⁷ z Trhových Svin vedena dohromady a mimo běžné, výše uvedené informace o rodině, výši poplatků či podmínkách přijetí obsahuje jména cechovních inspektorů. Je rovněž daleko mladší, alespoň však známe přesný rok jejího založení (1661). Dovedena je do konce osmdesátých let 19. století.

Kniha je dělena na pět částí. První týkající se „*mistrův mladších přijímaný*“ uvádí jméno přijímaného, jméno otce, původ. Mnohdy rovněž místo vyučení, což je v četných případech velice zajímavé sledovat. Na ně navazují dvě části o mistrovských synech nazvané „*synův mistrovských připovídáný na řemeslo*“ a „*synům mistrovským za vyučení dávaný*“. Poslední blok informací se týká „*mládkův neb učedníkův na řemeslo přijímaný*“ a „*mládkům neb učedníkům za vyučení dávaný*“.

Učňům však byla v Trhových Svinech od dvacátých let 19. století vedena ještě jedna kniha. Záznamy v ní začínají rokem 1820 a končí v osmdesátých letech. Dá se předpokládat, že navazuje na část knihy první uvádějící informace o mistrovských synech přijatých do učení. Starší evidence o mistrovských synech končí rokem 1812. Zatímco části týkající se mistrů nebo mládků jsou dovedeny až do poloviny osmdesátých let 19. století.

Nicméně zápisy v obou knihách, ať už v té pro mistry a učně či té pouze pro učně, mají stejnou podobu. Do poloviny 18. století jsou zpravidla uváděny pouze strohé záznamy se jmény a výší poplatku. Následně se jedná až o stránkové líčení přijímání, zkoušení nebo postupném splácení dluhů. Pravděpodobně to byl důsledek nařízení Karla VI. Řazeny jsou

---

¹⁵⁷ SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Svin, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených 1661–1885, kniha č. 2, inv. č. 2.

chronologicky. Zpětně byly u každého člena dopisovány splátky za přípořád' či mistrovství. Vždy je pod jménem uvedeno datum splacení a částka. V případě smrti konečný dluh, který již nikdy nebyl uhrazen. U plateb je rovněž podpis dlužícího a to v následujících podobách – např. „*Matěj Borovanský zech tovaryš, Matěj Borovanský zech magister*“ nebo „*alt magister/meister*“.

Dalším typem knihy, který byl podstatný pro správu cechů a jenž je součástí vybraných archivních fondů, byla kniha účetní, vypovídající o finančním stavu a tedy i o aktivitě cechu za zúčtovací období jednoho roku.¹⁵⁸

Kniha počtů z Chrudimi má na každém dvoulistu finanční vyhodnocení za jeden rok. U přehledně uvedených příjmů z přípořádí, učňovských či mistrovských zkoušek, za doposud nesplacené cechovní pohledávky, jsou rovněž výdaje za zcela tradiční pro koželuhy spotřební věci (vosk, svíčky, kůže), tak také sociální příspěvky nebo sporadické, ale rozsáhlé účty za cechovní hostiny.¹⁵⁹ Každý zápis byl podepsán účetním, cechovním starším, inspektorem či několikrát rovněž některým radním.

Koželuhové v Trhových Svinech své účetní záznamy dělili. V prvé řadě si vedli knihu příjmů a výdajů¹⁶⁰, kde každému zúčtovacímu období, jeden rok, odpovídala zpravidla jedna strana poznámek. Zápisy jsou až do padesátých let 19. století konány přehledně a pečlivě. Vždy opatřeny podpisy inspektora a cechovních starších mistrů. Od této doby může kniha příjmů a vydání namísto informací o celkovém hospodaření cechu, posloužit maximálně jako podklad pro zjištění, za co všechno bylo nutno vydávat z pokladnice peníze. Přehledné zápisy jsou vystřídány změtí poznámek špatně chronologicky řazených. V závěru účetní kniha spíše připomíná sešit matematiky s početními příklady bez ladu a skladu.

Druhým účetním dokladem byly soupisy ročních poplatků členů cechu¹⁶¹. Zde se, až do padesátých let 19. století, rozlišovaly dvě skupiny plátců dle sociálního postavení – mistři a „*mit prudři*“¹⁶² tedy spolubratři. Jiné dělení zde však není uvedeno. Tedy zda-li se jednalo o poplatek za freisprech, vyučení, či mistrovství. Stejná evidence byla součástí výkazů rovněž při cechu v Chrudimi, ale zde u každé osoby byla poznámka, za co byl daný poplatek uhrazen.

---

¹⁵⁸ SOkA Tábor, Cech koželuhů Tábor, Příspěvky, karton č. 3, inv. č. 19.;

¹⁵⁹ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha počtů cechu koželužského, karton č. 19, kniha č. 5, inv. č. 221.

¹⁶⁰ SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha příjmů a vydání 1828–1838, kniha č. 4, inv. č. 6. Tamtéž, Kniha výkazů ročních poplatků členů cechu 1842–1885, kniha č. 5, inv. č. 7.

¹⁶¹ SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Výkaz ročních poplatků členů cechu 1826–1842, inv. č. 4., Tamtéž, Výkaz ročních poplatků členů cechu 1842–1885, inv. č. 5

¹⁶² Pozn. autorky: Cechovní prameny až na pár výjimek ze sedmdesátých a osmdesátých let 19. století uvádějí spolubratra ve tvaru „*Mitpruder*“. V kapitole o Trhových Svinech je však dále uváděno „*Mitbruder*“.

Ve Svinech, se nic podobného nepraktikovalo, což činí problém při vytváření závěrů o počtech zkoušených osob a členech samotného cechu (viz Tabulka č. 8). Dalším znesnadňujícím prvkem jsou plátcí dluhů, kteří se v seznamech objevují i po několik let.

Zatímco v Chrudimi a Trhových Svinech byla vedena jedna evidence vypovídající o finančním hospodaření v cechu, Táborští měli pro totéž období hned tři. Dvě z dochovaných knih – jedna příjmů, druhá výdajů – jsou vedeny od roku 1826. Obě obsahují záznamy nikoli tabulkovou ale větnou formou. Např.: „6. Augusta 1827 přimul jsem od Karla Listopada ot freisprehovni pro cech dle nařízení p inspektora tuplovaně a při starém může zústat – 45 krej“. Bez výraznějšího rozlišení na sebe účetní údaje z jednotlivých let navazují. Pro některé roky není vytvořen konečný součet a volně záznamy pokračují roky dalšími, což dělá potíže při sestavování přehledů o cechovním hospodaření. Jedna z této dvojice knih, obsahující informace o platících osobách a jimi uhrazených poplatcích, je dovedena pouze do roku 1844.¹⁶³ Následující roky 1846–1856 jsou uprostřed druhé knihy a na první pohled se jedná o zpětné dopsání. Vzhledem ke strohým, a oproti době předešlé nebo následující, zcela odlišným způsobem vedeným záznamům.¹⁶⁴ Jejím obsahem jsou finanční záznamy týkající se chudých, mezd najatých či jiných cechovních výdajů.

Přechod mezi účetními záznamy cechu a společenstva je znatelný. V rozmezí let 1859–1862 byly údaje, na rozdíl od všech ostatních před a po tomto období, velice strohé, omezující se pouze na pár jmen členů a částek, které uhradili.

Pouze jedna kniha příjmů a výdajů obsahuje informace z dřívější doby než-li jsou dvacátá léta 19. století.¹⁶⁵ Vedena byla od roku 1789 až do zrušení cechu. Podává tabulkovou formou informace o přijatých do učení – slovy ze záznamů „o sepsání dohody o učení“ – o vyučených, zkoušených mistrech a souhrnně rovněž částku za kvartální vybírání poplatků. Zajímavostí jsou rovněž udávané cifry platících cechovních mistrů, kam se nepočítali cechovní starší, již byli od poplatku osvobozeni.

Z těchto záznamů je možno vytvořit si obraz o pohybu osob v cechu, jejich době učení a rovněž prodlevách mezi vyučením a získáním vyššího sociálního statutu – mistrovstvím (viz barevné označení Tabulka č. 13, Tabulka č. 14).

Ať hovoříme o knihách mistrů, učňů či účetních knihách, již na první pohled je patrné, že se jednalo o velice, pro danou organizaci, významné materiály, jež měly v náležitě vážnosti. A dle toho je obstarávali nákladnými a honosnými vazbami z kůže, s pozlaceným

---

¹⁶³ SOkA Tábor, Cech koželuhů Tábor, kniha příjmů a výdajů, karton č. 1, inv. č. 8.

¹⁶⁴ Tamtéž, inv. č. 7.

¹⁶⁵ Tamtéž, inv. č. 6.

písmem, barevnými provázky, erbovními znameními, případně někdy také kováním, jejichž pozůstatky jsou na knihách patrné dodnes.

Jelikož vlastnictví takovýchto dokumentů, ať již osobních či cechovních, bylo pro každého jedince nebo společenství takřka až životně důležité – např. bez osvědčení o čestném původu by chlapec nebyl přijat do učení, rovněž by nebylo možno přijmout za tovaryše někoho bez výučního listu; cech by nemohl fungovat bez udělených a schvalovaných privilegií – proto byly tyto cenné dokumenty členů pečlivě ukládány na to „nejbezpečnější“ místo, od něhož měli klíč pouze vyvolení – do cechovní truhlice. O které se něco více dovíme v následující kapitole.

4.3. Matka pokladnice

Toto označení, tedy matka pokladnice, není nikterak náhodné. Jednalo se o velice vzácné truhlice, avšak ne tolik svým zevnějškem, ale hlavně obsahem. Právě v těchto relativně bezvýznamných na první pohled nic neříkajících truhlicích se nacházel ten největší poklad cechu. Cechovní statuta, doklady jednotlivých členů cechu, finance, pečetidlo¹⁶⁶, písemnosti mistrů, tovaryšů a cechovní archiv.¹⁶⁷

Z počátku se jednalo o vsutku strohou, nezdobenou, tedy nevýraznou truhlici, jež mohla lákat, když ne obsahem, snad jen svojí velikostí či materiálem. Ale právě díky její stále se zvyšující významnosti se ona vážnost čím dál více promítala rovněž na samotné ztvárnění.

Dřevěné velké truhlice, převážně vyráběné z masivu tvrdého dřeva, tedy náležitě obtížné na jakýkoli přenos, a to i bez nutného obsahu, zdobené intarziemi, doplňované malbami, zámkem a veškerým kovááním z mosazi, někdy dokonce pozlacené, se řadily k chloubě, jež musela mít tedy také náležitou podobu.

Dalo by se tedy říci, že cechovní pokladnice zastřešují veškeré výše zmíněné listinné pramenné materiály dnes uložené v archivních fondech právě díky tomu, že je uchovávala a chránila. Uložení cechovní pokladnice nebylo stálé, záleželo na osobě, jež zastávala post prvního cechmistra. Právě on u sebe uchovával první klíč k zámku cechovní truhlice. Druhý klíč měl, po utvoření tohoto úřadu, cechovní inspektor¹⁶⁸.

Kromě všech dokumentů cechu a jeho členů byla cechovní truhlice velice významným činitelem v dobách cechovních jednání. Řízení se vždy konalo při otevřené pokladnici a trvalo, dokud nebyla zavřena. Projednávaly se přestupky proti pořádku, cti a mravnosti, řešili spory, které měly být u pokladnice v klidu předneseny a vyřešeny, platily se rest vůči cechu. Přijímali se noví členové či skládaly se zkoušky.¹⁶⁹

Jednalo se tedy vsutku o významný a nepostradatelný prvek, který ač pouze hmotná věc, vzniklými řády získal moc, jakou neměl žádný z členů cechu. A právě proto se budu v této kapitole zabývat matkou pokladnicí, klenotem cechovním. Jako příklad uvádím tři truhlice uložené v Regionálním muzeu Chrudim, Prachatickém muzeu a Husitském muzeu Tábor.

---

¹⁶⁶ Pečetidlo a cechovní heraldika patřily k nejvýznamnějším privilegiím cechů. In BOROVEC, P. I. c., s. 8.

¹⁶⁷ HOFFMANN, F. *České město*, s. 189.; O matce pokladnici hovoří rovněž Generální patenty Karla VI. v čl. 2, zvláště pak v čl. 55–59. Srov: MELICHAR, F. *Dějiny cechovníctví*, s. 231–232.

¹⁶⁸ Za cechovního inspektora je považován jeden z členů cechu, který je rovněž strážcem matky pokladnice. Tamtéž, s. 229.

¹⁶⁹ SOka Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217.

4.3.1. Regionální muzeum Chrudim

První z výše jmenovaných je cechovní truhlice uložená v depozitáři Muzea v Chrudimi¹⁷⁰ (viz Obrázek č. 3). Je z dubového dřeva, vykládaná. Zevní stěny jsou rozděleny lesinami a připásány profily dělicí celek na sokl a část střední. Na víku je profilovaný dutý nástavec tvořený vysokými lištami, za nějž je možno truhlu otevřít. Celá truhlice stojí na šesti kulovitých, v průměru 7cm, nožkách. Držadla a všechna kování jsou mosazná, tepaná. Velikost truhly je 64 cm x 43 cm x 52 cm.

Na rubu víka truhlice se nachází olejomalba, jež znázorňuje znak cechu koželužského v Chrudimi, s datací 1791. Jedná se o znak držžený dvěma zbrojnoši. Pod zlatou korunou mezi fanfrnosy je modrý štít s růžovou snítkou uprostřed, pod ní dva volské rohy s kusem čelní kůže.¹⁷¹ Pod štítem na stuze je uveden nápis: „*Za urozeného pana Jozefa Raffaele insspektora, staršich czechmistruw pana Jana Wimbery, pana Jozeffa Raddy přisedicyho pana Waclawa Šramka, pisaře cechowniho pana Štepana Šramka. Josef: Ceregetti*“¹⁷² *pinxif*¹⁷³.¹⁷⁴

Co se stáří truhlice týče, není zcela jasné, zda-li je výše zmíněná datace rokem vzniku truhlice či malby. Jelikož však za dobu založení cechu v Chrudimi je považován rok 1542 a truhlice byla v životě cechu nepostradatelnou, je možné předpokládat, že buď zde uvedená a dodnes dochovaná truhlice nebyla první svého druhu, jenž cech vlastnil, nebo byla malbou dozdobena až dodatečně a skutečně si ji cech nechal vytvořit po svém vzniku.

V cechovních zápiscích se však začala pravidelně objevovat od čtyřicátých let 17. století. Kdy je zmiňována při každém jednání s cechovními členy, při vybírání či vydávání finančních obnosů a vždy při volbě starších. Ve výdajích cechu však v uvedeném období není uvedeno, že by byly finance poskytnuty na její zhotovení.¹⁷⁵ Dále pokladnice figurovala

¹⁷⁰ Regionální muzeum Chrudim, inventární kniha č. I – 2336, cechovní truhlice, inv. č. 56.

¹⁷¹ Zprvu by se mohlo zdát, že kombinace volské kůže a růžové snítky na znaku koželužského cechu v Chrudimi je poněkud mylná. Volská kůže patřila k nejkvalitnější a proto je zcela logické, že získala místo na cechovním znaku. Růžová snítka je však něco jiného a její význam je poněkud utajený. Jak známo koželuhy jsou význační svým zápachem, který je cítit do daleka. Proto jsou nazýváni smradaři a od toho také četné názvy ve Smradařích či Smradářská ulice. Opakem však měla být snítka růže, jejímž úkolem bylo neutuchající zápach redukovat, a tedy také podle ní vznikala pojmenování poněkud skrytě označující koželuhy.

¹⁷² Josef Ceregetti *14. března 1722 v Chrudimi, † 6. července 1799 v Chrudimi. Jeho původ se dle jména dá odvozovat z italských zemí, kde rovněž strávil několik studijních let. Stal se autorem mnoha oltářních obrazů na Moravě i v Čechách, mnoha portrétních obrazů či křížové cesty umístěné v augustiniánském kostele v Litomyšli. Z literární tvorby stojí za to připomenout opis kšaftů svatých patriarchů a Mandevillův cestopis. Srov: ŠULC, I. *Chrudim vlastivědná encyklopedie*, s. 17–18.

¹⁷³ Pinxif = malíř.

¹⁷⁴ Regionální muzeum Chrudim, inv. kniha č. I. – 2336, inv. č. 56.

¹⁷⁵ SOkA Chrudim, Cech koželužů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217, list č. 22/29.

v nařízení od královského českého zemského gubernia z roku 1787, kdy se v její přítomnosti měly skládat mistrovské zkoušky.¹⁷⁶

4.3.2. Prachatické muzeum

Prachatické muzeum vlastní rovněž truhlici přináležející k místnímu koželužskému cechu (viz Obrázek č. 4). Velikostí je jen o málo menší, než-li truhlice Chrudimská a i přesto, že neprodělala v posledních letech žádný restaurátorský zásah, je neméně zachovalá. Její rozměry jsou 54 cm x 33 cm x 18 cm. Hnědě mořená pokladnice z dubového dřeva má na víku schránku tvořenou vysokými profilovanými lištami. Schránku je možno otevřít po odsunutí pravé lišty spojené s krycí dřevěnou deskou. Víko, stejně tak stěny jsou umístěny ve svlakových lištách. Uprostřed ploch jsou plastické obdélné kazety s profilovanými polokruhovými rohy. Víko je zavěšeno na jednoduchých obdélníkových pantech. Kování je doplněno ve střední stěně se nacházejícím zámkem s klíčovým barokním štítkem. Na bocích jsou pocínovaná držadla s ozdobnými štítky. Pokladnice stojí na pěticentimetrovém bohatě profilovaném soklu.

Vznik pokladnice je pouze odhadován na 18. století, vzhledem k tomu že na svém povrchu neobsahuje žádnou dataci ani jiné prvky, dle nichž by bylo možno její stáří určit přesněji. Velice důležitou informací je rovněž fakt, že je truhlice uzamčena a od poslední její kontroly z roku 1991 se nenašel nikdo, kdo by se do truhlice podíval, aniž by se ji násilným způsobem nesnažil odemknout. Její vnitřní prostor nám však dokládá záznam z inventární knihy, jenž pouze stroze dokládá schránku umístěnou na levé straně uvnitř truhlice.¹⁷⁷

4.3.3. Husitské muzeum Tábor

Trojici trojrozměrných hmotných pramenů, které užijí ve své diplomové práci, zakončí opět ve velice dobrém stavu dochovaná cechovní pokladnice z Husitského muzea v Táboře (viz Obrázek č. 5).¹⁷⁸ Velikostně je prostřední ze zde uvedených pokladnic s rozměry 57 cm x 40 cm x 39 cm.¹⁷⁹ Dubová, zeleně, červeně a žlutě barvená zdobená polychromovaná truhlice stojí na esovitě prohnutých úzkých nožkách. Spodní deska a víko jsou tvořeny výraznými římsami. Rohové hrany jsou zdobeny řezaným pletencem a klasovým

---

¹⁷⁶ SOkA Chrudim, Cech koželužů Chrudim, karton č. 16, inv. č. 4, Nařízení od královského českého zemského gubernia.

¹⁷⁷ Prachatické muzeum, inventární kniha, cechovní truhlice, č. inv. E-ŘE-3, přír. č. 1212/79.

¹⁷⁸ Husitské muzeum Tábor, inventární kniha, cechovní pokladnice, inv. č. VZŽ (výroba a způsob života) 2567.

¹⁷⁹ Truhlice z muzea v Chrudimi má objem 143 104 cm³, truhlice z muzea v Prachaticích má objem 32 076 cm³ a truhlice z Husitského muzea v Táboře má objem 88 920 cm³.

ornamentem. Středou ploch tvoří obdélníkové plastické kazety ozdobené slunečními motivy. V kazetě na víku je velká rozeta s koželužským znakem a letopočtem 1792 označující s největší pravděpodobností rok vzniku truhlice. Víko je zavěšeno na tepaných bohatě profilovaných pantech. Na čelní desce se nachází prolamovaný štítek plochého krabicového zámku s rytým květinovým motivem. Na bocích jsou zdobená držadla.

Uvnitř se, stejně jako ve dvou předešlých pokladnicích nachází v levé horní části přihrádka s výraznou vnější profilací pravé stěny. Při otevření této přihrádky je možné zjistit, že její vnitřní hloubka neodpovídá vnější a tedy dojde k závěru, že se v ní nachází dvojité dno. Po nadzdvihnutí již zmíněné profilované stěny, resp. její vrchní části, jelikož se skládá ze dvou do sebe drážkami zapadajících prkének, je možno spodní část odklopit. Poté se naskytne pohled na dvojici malých vysouvacích šuplíků.

Druhým ukrytým místem, tentokrát skrývajícím jména mistrů koželužského cechu v Táboře, je obdélníková deska se zlaceným profilovaným orámováním na spodní straně víka. V jejím středu se nachází zelený strom na červeném poli s trojicí zlacených iniciál „*MB, FF, KP*“. Po odklopení desky je na víku připevněn list s dvěma sloupci jmen cechovních mistrů:

Martin. Sedloň.	<i>Antonín. Listopat.</i>
Vítt. Bursík.	<i>Josef. Dvořák.</i>
Antonín. Rikel.	<i>Peter. Kolda.</i>
Jakub. Velebil.	<i>František. Procházka.</i>
Josef. Velebil.	<i>Kašpar Sedlon.</i>
Vojtěch Zeman.	<i>Karel. Ronhak.</i>
František Kozojet	<i>Josef. Lažny.</i>
Jan Marjan.	

Na víku se nachází, jak již bylo výše zmíněno, cechovní znak. V růži s třemi vrstvami okvětních lístků je v dolní části zobrazena volská hlava, vedle níž z každé strany stojí na dřevěných či kamenných blocích, určených pro zpracovávání kůží, jeden dvouocasý lev s korunkou. Oba lvi drží nad volskou hlavou zkřížené sekáčky, prořáté vertikálně třetím nástrojem na úpravu kůží se šroubovitým zakončením.

5. Živnostenská společenstva

Živnostenským společenstvům či obchodním grémiím¹⁸⁰ dal vzniknout Řád živnostenský z roku 1859. Jednalo se o společenství osob provozujících stejné nebo příbuzné živnosti v obci či obcích sousedních. Společenstvo mohlo dle okolností obsahovat živnostníky a pomocníky několika obcí nebo dokonce okresů a výjimečně rovněž různorodé živnosti.¹⁸¹ Původně se měli členy společenstev stát i průmyslníci, což narazilo na jejich odpor a proto se společenstva tvořila pouze ojedinele.

Rovněž bylo možno sloučit v jedno několik společenstev, avšak na základě rozhodnutí zemského politického úřadu.¹⁸² V takovém případě hovoříme o jednotě společenstev. A to buď nižšího či vyššího řádu.¹⁸³

Společenstvo nižšího řádu či jednoduché společenství je to, v němž došlo k seskupení teritoriálnímu. Nebo společenstvo vyššího řádu. V tomto případě hovoříme o sloučení oborovém. K jednotě vyššího řádu mohlo přistoupit společenstvo i bez toho, že by bylo členem jednoty řádu nižšího.

Pro každé společenstvo byly vytvořeny zvláštní stanovy, které schválil politický zemský úřad. Obsahovaly podrobný popis o – jménu, sídle, účelu, a rozsahu společenstva. O právech a povinnostech členů, o hromadě společenství, o tom, co všechno bylo potřeba k jejímu platnému usnášení atp.¹⁸⁴ Všechny živnosti byly zapsány v živnostenském rejstříku u ministerstva obchodu.¹⁸⁵ Dohled nad působením živnostenských společenstev prováděl příslušný živnostenský úřad, resp. okresní hejtmanství (magistráty), v jehož obvodě mělo společenstvo sídlo.¹⁸⁶ Vyším správním orgánem majícím dohled nad živnostenskými společenstvy byly zemské úřady a nejvyšší správní orgán představovalo ministerstvo obchodu.¹⁸⁷

Být součástí společenství byla povinnost, která navazovala na cechovní zřízení. Které rovněž nutilo živnostníka/řemeslníka působícího v dané obci či okrese stát se jeho součástí. Platilo tedy: „*Kdo v obvodu provozoval živnost, pro kterou vzniklo v daném místě*

¹⁸⁰ Obchodní grémia jsou živnostenská společenstva ve sféře obchodních činností. In: GERŠLOVÁ, J. – SEKANINA, M. *Lexikon*, s. 450.

¹⁸¹ ŠTĚDRÝ, B. – BUCHTELA, R. *Řád živnostenský*, § 106, s. 360.

¹⁸² Tamtéž, s. 385.

¹⁸³ Tamtéž, § 111, s. 392.; GERŠLOVÁ, J. – SEKANINA, M. *Lexikon*, s. 450.

¹⁸⁴ ŠTĚDRÝ, B. – BUCHTELA, R. *Řád živnostenský*, § 130, s. 449.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 440.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 502.

¹⁸⁷ Tamtéž, § 127, s. 442.

¹⁸⁸ JAKUBEC, I. – JINDRA, Z. *Dějiny hospodářství*, s. 64–66.

*společenstvo, stal se automaticky členem společenstva a byl povinen plnit závazky s tím spojené.*¹⁸⁸ Následně musel složit inkorporační poplatek.

Na rozdíl od cechů však společenstva nebyla zřízena pro to, aby omezovala v provozování živnosti. Tedy nařizovala počty zaměstnaných tovaryšů, pomocníků, výše cen, přípouštění jen určitých učňů, prodej pouze některého zboží atp.¹⁸⁹ Jejich účelem bylo pěstovat „*pospolitého ducha*“, podporovat humanitní, hospodářskou a vzdělávací stránku v zájmu svých členů a příslušníků. Pod pojmem humanitní zájmy se hlavně rozumí zakládání nemocenských a podpůrných pokladen či podpůrných fondů pro členy.¹⁹⁰ Řád umožňoval zřízení pokladen, kde bylo možno všechny členy pojistit pro případ nemoci – na bezplatnou lékařskou pomoc, na poskytování léků či na pohřebné. Výše nemocenského však nesměla činit více než 28 K týdně a celková výše pohřebného neměla být větší než 400 K.¹⁹¹

Podstatnou činností bylo dbát na „*odklizení obyčejů, zvyků a novot, které jsou na překážku poctivé soutěži mezi členy společenstva*“. Každoročně musela vydávat zprávy o svém čínění, které bylo podstatné pro sestavování statistik.¹⁹² Dále společenstva podporovala vzdělávací zájmy svých členů, zprostředkovávala jim práci, měla zavádět strojní výrobu, vypracovávat kolektivní smlouvy, podporovat a zřizovat živnostenské školy.¹⁹³

Žádnou novinkou nebyly ani společenské hospody, v nichž se měli všichni členové pravidelně scházet. Právě zde se probíraly každodenní úkoly, stížnosti či se dbalo o „*zachování spořádaných poměrů mezi majiteli živností a pomocníky*“.¹⁹⁴ Zde docházelo k zprostředkování práce a ke kontrole vzdělávání učňů. Jak ve smyslu odborném, tak také náboženském. Jak je vidět v tomto směru nedošlo oproti dobám minulým k velkým změnám.

K povinnostem společenstev patřilo vydávat a potvrzovat výuční či tovaryšské listy, zprostředkovávat práci v rámci živností, které zahrnuje, předepisovat a vybírat poplatky za přijmutí či vyučení (Také zde mohlo dojít k prominutí poplatků. Např. když se jednalo o učně nemajetných rodičů.)¹⁹⁵ nebo spravovat pokladnu.¹⁹⁶

---

¹⁸⁸ ŠTĚDRÝ, B. – BUCHTELA, R. *Řád živnostenský*, § 107, s. 387.

¹⁸⁹ Tamtéž, § 113, s. 395.

¹⁹⁰ Pokud byl ve společenství větší počet pomocným dělníkům, řád umožňoval zřídit rozhodčí výbory a nemocenské pokladny. (§ 106) Povinností však bylo starat se o nemocné učně. Tamtéž, § 114, s. 385.

¹⁹¹ Tamtéž, § 115 b), s. 406.

¹⁹² Tamtéž, § 114, s. 396.

¹⁹³ GERŠLOVÁ, J. – SEKANINA, M. *Lexikon*, s. 450.

¹⁹⁴ ŠTĚDRÝ, B. – BUCHTELA, R. *Řád živnostenský*, § 116, s. 414.

¹⁹⁵ Tamtéž, § 115, s. 403.

¹⁹⁶ Tamtéž, § 115 – 116, s. 403 – 414.

5.1. Orgány živnostenských společenstev

Vedle členů – učňů, tovaryšů/pomocných dělníků a mistrů – společenstvo ke své správě zřizovalo orgány, jakými byla valná hromada, hromada pomocnická, představenstvo, rozhodčí výbor a osoby poradního rázu instruktoři.

Valná hromada se skládá ze členů volených a delegovaných, kteří byli voleni ze členů společenstva oprávněných k hlasování. Funkční období trvalo vždy 3 roky. Schůze se konaly povinně alespoň 1× do roka, pokud nebylo nutno častěji.¹⁹⁷ Hájila prospěchy živnostníků, a tedy o nich jednala a vydávala rozhodnutí. Volila představenstvo a členy výboru rozhodčího, stejně tak i výboru k zprostředkování práce. Zkoumala a schvalovala účetní závěrky, rozpočet na příští rok a hospodaření společenstva. Usnášela se o změnách učilišť, učňovských záležitostech, jmenovala a rušila nemocenské pokladny.¹⁹⁸

Zatímco valná hromada byla orgánem spíše pro samotné živnostníky, hromada pomocnická hájila a projednávala zájmy těch níže postavených – pomocníků či tovaryšů ve společenstvu. Volila starostu, jeho náměstka, členy výboru pomocnického a jejich náhradníky. Stejně tak mohla volit členy rozhodčího výboru, radit se o stanovách výboru a o jeho předpisech.¹⁹⁹ Její vznik je udáván až novelou živnostenského řádu z roku 1883.²⁰⁰

Další orgán živnostenstva, představenstvo se skládalo ze starosty společenstva, náměstka a výboru společenstva. Jejich úřad trval 3 roky. Po vypršení volebního období mohli být, stejně jako ostatní do jiných funkcí, znovu zvoleni. Starostu a náměstka volila pomocnická hromada nadpoloviční většinou hlasů.²⁰¹ Představenstvo mělo moc disciplinární. Dávalo členům a příslušníkům společenstva, kteří se provinili proti řádu důtky a peněžité pokuty. A to až do výše 10 zlatých (20 Kč). Spravovalo nemocenskou pokladnu.²⁰²

Samospráva byla v rámci interní volby starosty a místostarosty společenstva i předsedy pomocnické hromady, která nepodléhala schválení žádného úřadu.²⁰³

Rozhodčí výbor vyřizoval rozepře mezi živnostníky či pomocníky. Skládal se z poloviny z majitelů živností a poloviny z pomocníků. V čele stál předseda a tři členové volení valnou hromadou. Vše se řídilo příslušnými stanovami.²⁰⁴

¹⁹⁷ ŠTĚDRÝ, B. – BUCHTELA, R. *Řád živnostenský*, s. 409.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 420 – 422.

¹⁹⁹ Tamtéž, § 120, s. 426.

²⁰⁰ PLESKOTOVÁ, Veronika. Řezníci a uzenáři na Chrudimsku (2. část). In *Chrudimské vlastivědné listy* 12, 2003, č. 6, s. 6.

²⁰¹ ŠTĚDRÝ, B. – BUCHTELA, R. *Řád živnostenský*, § 119, s. 424.

²⁰² Tamtéž, s. 438.

²⁰³ Tamtéž, s. 34.

Nutností bylo rovněž zřízení dostatečného množství instruktorů společenstva. Kteří se stávali rádci, podporovali společenstvo a jeho členy v tom, aby byli schopni dodržovat zákonem stanovená nařízení a činili vše v mezích příslušné právní normy.²⁰⁵

Živnostenská společenstva existovala ještě po rozpadu habsburské monarchie a vzniku nástupnických států. Hlavní změnou bylo zavedení voleb do orgánů na základě poměrného zastoupení. Všechny živnostensky autonomní živnostenské korporace byly u nás k 31. prosinci 1948 majetkoprávně zrušeny a byl vytvořen Svaz československého živnostenstva, který se stal povinnou organizací všech živnostníků.²⁰⁶

K obnovení společenstev došlo až vydáním zákona č. 83/1990 Sb. Od této doby živnostenská společenstva představují sdružení podnikatelů v určitém oboru či oborech. Z postu členů mohou podnikatelé podávat návrhy nebo poskytovat informace a stanoviska k živnosti své působnosti.²⁰⁷

---

²⁰⁴ ŠTĚDRÝ, B. – BUCHTELA, R. *Řád živnostenský*, § 122, s. 436.

²⁰⁵ Tamtéž, § 127, s. 442.

²⁰⁶ MÁCOVÁ, Libuše. Společenstvo koželuhů v Táboře 1861–1911, Skupinový inventář, 1974, A 144/64, evid. č. 99/32.

²⁰⁷ GERŠLOVÁ, J. – SEKANINA, M. *Lexikon*, s. 450.

5.2. Profesní, sociální hierarchizace

5.2.1. Učeň²⁰⁸

Učni byli přijímáni do společenstev na základě zvláštní smlouvy, která měla být písemná a její vyhotovení muselo být podepsáno učněm/jeho zákonným zástupcem a osobu z řad živnostenského společenstva do čtyř týdnů od počátku učebního poměru. Obsahovala: jméno, věk, bydliště učně, jméno živnosti, místo provozovatele. Pokud se jednalo o nezletilého učně, byla zde uvedena jména, bydliště a zaměstnání jeho zákonných zástupců. Dále písemná smlouva obsahovala datum vyhotovení, nástupu do učení a dobu trvání vzniklého poměru. Předem byly stanovovány podmínky. Např. mzda, stravování, ošacení, byt či poplatek za přípověď za vyučenou.²⁰⁹

Společenstvo nesmělo stanovovat zvláštní podmínky přijetí do zkušební doby týkající se předešlých výsledků uchazeče. Ať už se jednalo o známky z absolvované měšťanské školy či z předešlého učení.²¹⁰ Ne ojediněle se stávalo, že se chlapec učil nějakému řemeslu. To, ať už z jakýchkoli důvodů, nedokončil a začal jinde nanovo.

Zkušební doba se však již měnila dle nastalých podmínek. Mohla trvat čtyři týdny až tři měsíce od počátku učení. Její délka byla závislá na prokázaných znalostech nebo předložených výsledcích např. z měšťanské školy. Popř. se odvíjela od zdatnosti uchazeče při přijímacím řízení.

Mistr, který měl učně odborně, ale i morálně vychovávat, měl každému svému svěřenci poskytnout dostatečný prostor pro živnostenské vzdělání a „...*nebrat mu příležitost k výkonu dané činnosti...*“.²¹¹

Z již výše uvedených důvodů, bylo zajištění dostatečně kvalitní pracovní síly, jeden z hlavních bodů novely živnostenského řádu. Právě proto mu budu věnovat větší pozornost.

V § 75 odst. a)²¹² se hovoří o povinnosti zaměstnavatele poskytnout pomocným dělníkům do osmnáctého roku potřebný čas k návštěvě večerních a nedělních průmyslových

---

²⁰⁸ ŽŘ – učeň – „Osoba učící se praktickým věcem svého řemesla u majitele živnosti. Za práci nedostává mzdu, což je znakem toho, že je začátečník. Přijat do učení může být bez rozdílu věku. Doba je stanovena společenstvími na tři roky. Po třetí rok je zaměstnán jako pomocník.“ In: ŠTĚDRÝ, B – BUCHTELA, R. *Řád živnostenský*, § 97, s. 360.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 365–366.

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ Tamtéž, s. 369.

²¹² Tamtéž, s. 368.

škol²¹³. Protože kromě nedostatečné odborné způsobilosti řemeslníků byly problémem rovněž obecné školní znalosti. Což měli tvůrci zákona na paměti. Proto daná právní norma rovněž obsahovala postihy za případné časté absence v těchto školách – v takovém případě se učební doba každého jedince úměrně prodlužovala: § 99, písmene b) „Učedník, pokud si ještě neodbyl s prospěchem pokračovací školy živnostenské nebo jiného vyučování alespoň rovnocenného, jsou povinni až do úplného dosažení cíle vyučovacího navštěvovat pravidelně všeobecné pokračovací školy živnostenské (nebo kursy přípravné), jakož i odborné školy pokračovací tak, jak příslušnou učební osnovou jest předepsáno.“²¹⁴

Vzhledem k tomu, že se v tomto případě ještě jednalo o pouhou možnost postihu, nikoli povinnost živnostenských společenstev, ne všude bylo studium ve školách nařizováno a tolik lpěno na dostatečné docházce jak by se z obsahu výňatku ze zákona mohlo zdát. Jak ostatně budeme mít možnost sami posoudit na konkrétních případech jak u koželuhů v Táboře. Pomocník měl povinnost navštěvovat pokračovací školu do osmnácti let.²¹⁵

O povinnostech učňů Řád živnostenský hovoří v § 99 písmene b) na několika stranách. Dle jeho obsahu je učeň povinen striktně dodržovat učební pán. Být svému mistru/“učebnímu pánu“ poslušný a věrný. Chovat se mravně. Dále zachovávat mlčenlivost a v neposlední řadě „...musí se podle jeho poukazu zaměstnávat v živnosti“.²¹⁶

Konec každého učení udává zkouška – písemná a ústní. Pro nás doposud dva různé pojmy učeň a tovaryš jsou v případě listu výučního/tovaryšského a zkoušek výučních/tovaryšských zákonem spojeny v jedno. Pravidla pro ukončení jsou obsažena pro učně v § 104 a pro tovaryše v § 104 b). Vzhledem k tomu, že jsou učňovská a tovaryšská pravidla pro ukončení učení takřka totožná, jsou uvedena pro přehled pospolu:

- Zkouška se vždy konala před zkušební komisí zřízenou příslušným společenstvem. Členové komise byli – předseda, alespoň dva, nejvíce čtyři přisedící.
- Učeň předložil komisi nekolikovanou žádost za přípuštění ke zkoušce.
  - Tovaryš navíc připojil vysvědčení o vyučení.
  - Byl-li povinen navštěvovat školu pokračovací, rovněž vysvědčení ze školy.
  - Pracoval-li již jako pomocník vysvědčení pracovní.
- Po úspěšně absolvované zkoušce získal učeň výuční list. Tovaryš osvědčení v tovaryšském listě.

---

²¹³ Školy tohoto druhu byly několikeré – přípravné, pokračovací, učednické či se jednalo pouze o odborné kurzy. In: GRUBER, J. *O vývoji*, s. 32.

²¹⁴ ŠTĚDRÝ, B. – BUCHTELA, R. *Řád živnostenský*, § 99 b), s. 369.

²¹⁵ Tamtéž, § 99 a), s. 368

²¹⁶ Tamtéž, s. 369.

Po ukončení učebního poměru, bylo učni vydáno vysvědčení o učební době, o jeho chování po danou dobu a o nabytém vzdělání v živnosti. Při živnostech řemeslných, neobchodních aj. se místo listu výučního vydal list tovaryšský. Ale opět zde existovala podmínka – pouze pokud byla tovaryšská zkouška vykonána s prospěchem. Podstatný obsah osvědčení byl dále zapsán do pracovní knížky společenstva a ověřen místně příslušným úřadem.²¹⁷

5.2.2. Tovaryš

Největší pozornost je kladena na učně. Celkem pochopitelně, jak již bylo výše snad dostatečně řečeno. Tovaryši byly takovým mezičlánkem. Osobami již vyučenými, ale ještě bez dostatečných zkušeností, které měly v průběhu dalšího učení nashromáždit.

Při přijetí do učení jako tovaryš musel opět splnit určité podmínky. Musel předložit doklad o řádně ukončeném učení, tedy být vyučen u živnostníků, kteří byli členy společenstva. Což doložil tovaryšským listem, potvrzeným úřadem obce, kde měla sídlo daná živnost.

Doba učení nesměla být kratší jak dva roky, ale naopak delší než čtyři roky. Tuto dobu mohla příslušná společenstva v učebních smlouvách upravovat. Dle čeho se rozhodovala, není zcela jasné. Hlavní pravděpodobně byla vysvědčení a zprávy z předešlých učení a pracovních knížek.

Tovaryš musel vykonat příslušnou praxi, tedy pracovat po vyučení v oboru. V dané funkci byl nazýván pomocným.

Povinnost práce jako pomocný či tovární dělník, však nebyla pro všechny tovaryše nutná. Těm pilnějším byly poskytnuty výhody. Zákon obsahoval výjimku, která zprostita daného tovaryše nutnosti zisku víceletého zaměstnání. Jednalo se o tovaryše, který po dobu učení navštěvoval denní školu živnostenského učiliště, aby se dále vzdělával ve své živnosti. V takovém případě tedy nebyla nutná letitá praxe, ale v případě zájmu si mohl tovaryš ihned zřídit živnost.²¹⁸

---

²¹⁷ ŠTĚDRÝ, B. – BUCHTELA, R. *Řád živnostenský*, § 104, § 104 pís. b), § 104 pís. c), s. 372–376.

²¹⁸ Tamtéž, § 104 d), s. 376–377.

5.2.3. *Mistr*

Mistrovskou zkouškou²¹⁹ se měla prokázat způsobilost k samostatnému provádění obyčejných prací příslušné živnosti. Stejně tak vědomosti k samostatnému provozování živnosti. K tomu rovněž patřilo zvládnutí vedení knih a účtů, které doposud bývalo vedeno v rámci cechovního společenství, a nemusela se jím zabývat každá osoba samostatně. Což mnohým, jak budeme mít možnost blíže shlédnout, činilo problémy, a proto se vyjadřovali pro znovu zavedení cechovních pořádků.

Každý zájemce o zkoušku musel podat přihlášku, na jejímž základě byl ke zkoušce připuštěn. Podmínky, které musel splnit, byly následující: předložení dokladů o vyučení, tovaryšského listu; doklady o zkušební praxi.

Pro účel zkoušky byla stanovena zkušební komise. Samotná zkouška se skládala z teoretické části, kde se zjišťovaly odborné vědomosti, účetnictví, právní normy k živnostem příslušející. Následovala praktická ukázka daného řemesla. Pokud kandidát dané podmínky nesplnil, byl od zkoušky vyhozen či sám odstoupil a měl možnost vše znovu opakovat. Všem členům zkušební komise náležela náhrada v podobě – dvaceti korun pro předsedu a deseti korun pro ostatní členy. Veškeré jiné výlohy spojené se zkouškou byly hrazeny uchazečem o mistrovský post. V některých případech náklady spojené s aktem zkoušení nesl ústav a zkoušející hradil pouze výlohy za potřebný materiál, který sám v praktické části potřeboval a zkušební taxy.²²⁰

Ten, kdo s prospěchem vykonal mistrovskou zkoušku a provozoval živnost samostatně, byl oprávněn užívat titul „zkoušeného mistra“ příslušné živnosti.²²¹

---

²¹⁹ Místa určená pro konání mistrovských zkoušek: ústavy pro zvelebení živností – Cheb, Opava, Praha, Liberec, Brno 2x.; Státní živnostenská učiliště – Bechyň, Kašperské Hory, Chrudim, Jablonec, Kraslice, Králíky, Haida, Hořice, Jaroměř, Chomutov, Kladno, Králové Hradec, Kinšperk, Mikulášovice, Pardubice, Pleň 2x, Praha 2x, Liberec, Bastiánperce, Smíchov, Tachov, Děčín, Teplice, Volary, Turnov, Výprty, Brno 3x, Zábřeh, Přerov, Valašské Meziříčí, Znojmo, Kamenický Šenk. In: ŠTĚDRÝ, B. – BUCHTELA, R. *Řád živnostenský*, s. 457.

²²⁰ Tamtéž, § 144, s. 457–464.

²²¹ Tamtéž, § 114, § 114 a), s. 401.

5.3. Právní normy

Bída malých živností ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století byla dávána za vinu doposud stále ještě neuzákoněným, ale již zaváděným svobodným živnostem. Státní aparát vystupoval proti všem novinkám, které mohly rovněž vést k politickým změnám. Vše vyvrcholilo bouřlivým rokem 1848, po němž následovala řada ústupků. Mimo jiné rovněž vydání živnostenského řádu.

Počátkem živnostenské svobody v právním smyslu slova byl vznik obchodních a živnostenských komor v roce 1850²²². O čtyři roky později vznikl první návrh „*Osnovy zákona obchodního a živnostenského pro císařský stát rakouský*“²²³.

Po krachu absolutismu, kde poslední kapkou byly Rakouskem prohrané bitvy u italských měst Magenty a Solferina, bylo nutno v rámci zákonodárných oprav vypracovat osnovu novou, liberálnější. O návrh a realizaci živnostenského řádu s názvem „*Živnostenský řád vydaný patentem z 20. prosince 1859 č. 227 ř. z. s působností od 1. května 1860*“²²⁴ se postaral ministr financí K. L. von Bruck.²²⁵ V odstavci třetím se praví: „...*veškerý dosavadní předpisy, jež týkají se nabytí oprávněnosti ku provozování živnosti řemeslné, tovární a obchodní jakož i všechna starší ustanovení (normy), která se s tímto živnostenským řádem nesrovnávají, pozbývají platnosti...*“²²⁶

Touto, na svoji dobu detailně propracovanou právní normou, byl zahájen v Habsburské monarchii systém živnostenské svobody. I přese všechny následující novely, platily dílčí části živnostenského řádu až do roku 1965.²²⁷

5.3.1. Živnostenský řád a živnostníci × tovární dělníci

V souvislosti s živnostenským řádem vznikly rovněž četné obavy o řemeslo jako takové nejen o to co bude následovat po ceších, které definitivně zanikly.

---

²²² Patřily mezi zájmové korporace (vedle nich advokátní komory, živnostenská společenstva a grémia, zemědělská rada aj.) Stály na rozhraní – z jedné strany sloužily zájmům místních obchodníků, řemeslníků a průmyslníků, jejich členství bylo povinné a řadili se mezi skutečné členy komor. Na straně druhé podléhaly státu a plnily správní úkoly.; V Českých zemích bylo zřízeno osm komor Praha, Liberec, Plzeň, Cheb, ČB, Brno, Olomouc a Opava. In: JIRÁNEK, Tomáš. *Projevy hospodářského nacionalismu v obchodních a živnostenských komorách v českých zemích 1850–1918*. Pardubice, 2004. ISBN 80-7194-638-9, s. 9.

²²³ Tato osnova měla 382 stran. Tvořila směsici středověkých a absolutistických názorů. Znamenala omezení a zostření dosavadního systému. Zvláště v bodě o průkazu způsobilosti. Srov.: GRUBER, J. *O vývoji*, s. 14.

²²⁴ V účinnosti byl v Čechách, Moravě, ve Slezsku, Vitorazsku a Hlučínsku. Ne na Slovensku. In: ŠTĚDRÝ, B. – BUCHTELA, R. *Řád živnostenský*, s. 3.

²²⁵ JAKUBEC, I. – JINDRA, Z. *Dějiny hospodářství*, s. 63–65.

²²⁶ MELICHAR, F. *Dějiny cechovnictví*, s. 230.

²²⁷ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva*, s. 243.

Obchodníci a řemeslníci se po vzniku možnosti svobodného podnikání obávali velkého množství nových živnostníků, nezvladatelného nárůstu konkurence, která by měla za následek zaplavení trhu nekvalitními výrobky za nízkou cenu. Druhou obavou, plynoucí ze zrušení cechů, byl nástup velkovýroby, který měl znamenat další rozšíření počtu chudých, pro to, aby několik málo bohatých mohlo ještě více bohatnout. V praxi tomu však bylo poněkud jinak. O nárůstu živnostníků můžeme hovořit pouze v prvních dvou letech. Posléze se situace, hlavně díky nízkým výdělkům, opět obrátila a živnostníků ubývalo. Stávala se z nich nová společenská vrstva – dělnictvo.²²⁸

Tovární výroba, rozrůstající se hlavně po tzv. zakladatelské horečce ve čtyřicátých letech 19. století, pomalu ale jistě nahrazovala manufakturní či popř. ještě výraznou ruční řemeslnou výrobu. Za přispění i jiných faktorů. Například snižování odborné způsobilosti vyučených řemeslníků kvůli stále ještě nepovinným učňovským zkouškám v živnostenských společenstvech, vedoucím k nedostatečné výchově technické a obchodní.

Dále ke ztenčování řemeslného zastoupení v živnostech kvůli snadnější tovární práci, bez nutného dlouholetého odborného výcviku. Tovaryš se snažil co nejrychleji postavit na vlastní nohy či ještě lépe – pracovat v továrně, kde měl vyšší mzdy než-li jen jako pomocník v domácí dílně. Navíc k práci v továrnách již nepotřeboval vyučení v řemesle komplexně, jak tomu bývalo zvykem. Ale jednalo se o pouhou jednostrannou přípravu. Samozřejmě na úkor finančního ohodnocení, které pro továrního dělníka/tovaryše bylo nižší, než-li pro dělníka/kvalifikovaného mistra. I přesto však byl výdělek stále příjemnější a jistější než by dostal jako pomocník v malé dílně.²²⁹

V průběhu 19. století došlo ke změně životního stylu. V první polovině tohoto období měli nejvyšší prestiž ze středních vrstev měšťané a to měšťané zastávající obchodní činnost nebo řemeslo. V druhé polovině 19. století v centru všeho dění ovšem již stála tovární výroba, tedy rozvoj průmyslu, který pojal obrovskou skupinu řemeslníků tzv. fabrikantů. Migrace do průmyslových oblastí byla hlavně v poslední čtvrtině 19. století spojena s jak horizontální (změna profese), tak také vertikální (teritoriální mobilita, z vesnice do centra, města) mobilitou.²³⁰

---

²²⁸ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek X. Praha – Litomyšl, 2001. ISBN 80-7185-384-4, s. 393–394.

²²⁹ MACHAČOVÁ, J. – MATĚJČEK, J. *Nástin sociálního vývoje*, s. 160.

²³⁰ Tamtéž, s. 430–438.

5.4. Živnostenský řád z roku 1859 a jeho novely

V návaznosti na cechy pamatoval nově platný živnostenský řád z roku 1859 resp. 1860 rovněž na jednu instituci, která se stala cechovním nástupcem. Jednalo se o tzv. živnostenská společenstva. Ze zákona povinná společenství pro živnostníky stejného či příbuzného řemesla z jedné obce či několika obcí spolu sousedících. Tam kde společenstvo nemělo na co navázat, mělo být nově zřízeno.²³¹

V tomto případě se řád rozcházel s praxí, resp. praxe s řádem – živnostenská společenstva nově zakládána nebyla. Proto již dva roky po jejich vzniku Živnostenským řádem byl podán návrh na jejich zrušení.²³²

Trvalo dlouho, než-li se někdo definitivně vyslovil buď pro či proti živnostenským společenstvům. Teprve 8. října 1879 byla poslaneckou sněmovnou slíbena revize živnostenských zákonů a o čtyři roky později, tedy v roce 1883 došlo k vydání novely.

Jednalo se o „*Živnostenský patent z 15. března 1883 č. 39 ž. ř.*“²³³. Nový zákon byl přizpůsoben řemeslnému podnikání, zatímco tovární výroba zůstala stranou.²³⁴ Byla zavedena tzv. nucená živnostenská společenstva pro všechny druhy živnostenského podnikání, která jak je již výše uvedeno znal již předešlý řád, ale v praxi byla jen výjimečná. Konkrétně bylo uvedeno, že: „...*mají být po způsobu starých cechů, jakožto veřejnoprávní korporace živnostníků samostatných i nesamostatných ku sledování účelů jim v zákoně přikázaných nebo doporučených, ač ne, že by instituce společenstevní novelou z r. 1883 teprv byla nově uzákoněna, nýbrž že na místo nedostačujících a neprovedených předpisů živnostenského řádu z r. 1859 nastoupila nyní zevrubnější a účelnější ustanovení, jímž mělo se nadto dostat skutečného provedení*“.²³⁵

Kromě úprav v požadavcích na zřizování živností umožňovala novela dobrovolné sdružování za účelem sledování hospodářských zájmů. Společenstva tak mohla vytvářet úvěrní, prodejní, nákupní a výrobní hospodářská družstva. Této možnosti však začalo být skutečně využíváno až na počátku 20. století.²³⁶

²³¹ JAKUBEC, I. – JINDRA, Z. *Dějiny hospodářství*, s. 64–66.

²³² GRUBER, J. *O vývoji*, s. 19–21.

²³³ Došlo k nahrazení několika článků, z nich pro nás nejzásadnější je čl. I.–IV. o nastoupení a provozování živnosti a VII. o společenstvech. Další novela reformující živnostenský řád byla vydána v roce 1885. Srov: JAKUBEC, I. – JINDRA, Z. *Dějiny hospodářství*, s. 65–66.

²³⁴ O dělnické třídě hovořila jiná novela živnostenského řádu, tzv. dělnická novela. Jedná se o zákon č. 22/1885 ř. z. Byly zde upraveny pracovní poměry nejen v továrnách, ale i živnostech. In: MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva*, s. 244.

²³⁵ GRUBER, J. *O vývoji*, s. 28–29.

²³⁶ JAKUBEC, I. – JINDRA, Z. *Dějiny hospodářství*, s. 66.

Další novinkou byla skupina koncesovaných živností, která pro leckteré řemeslníky znamenala až přílišná omezení. Takřka ze dne na den se z např. knihkupců, knihtiskařů nebo hostinských stali zástupci těch živností, na které potřebovali zvláštní povolení za splnění mnohdy nedosažitelných podmínek. Další novinkou se stala povinnost prokázat odbornou způsobilost při zřizování řemeslné živnosti.

Novelám a úpravám řádu však ještě zdaleka nebylo konce. V 19. století následovaly ještě dva pokusy o změnu. Jeden v roce 1895, kde se jednalo o pouhý návrh. O dva roky později však již hovoříme o novele (třetí v pořadí) z 23. února 1897 č. 63 ř. z. Ta se detailněji zabývala živnostenskými společenstvy a učni o jejichž nedostatku se hlavně v řemeslnických kruzích neustále hovořilo.²³⁷

Ve smyslu podpory členů živnostenských společenstev se novely z roku 1883 a 1897 výrazně lišily. První ze zmíněných se vyjadřovala zvláště o zřizování záložen, skladů surovin, tržnic a zavádění společného strojního provozování. Následující právní norma nejvýše postavila humanitní zájmy členů zakládáním pokladen nebo nemocenských či podpůrných fondů²³⁸.

Z 19. století jsou pro nás podstatné informace o novelách a jejich nejpodstatnějších informacích u konce. Ve století následujícím však v rámci habsburské Rakousko-Uherské monarchie úpravy Řádu živnostenského i nadále pokračovaly. V srpnu roku 1901 vláda komorám rozeslala nový návrh zákona na změnu a doplnění řádu, jehož předlohou mu byl návrh z roku 1895.²³⁹ Otázky kterých si všímala, se vztahují ryze k věcem živnostenským, učňovským a společenským. Prvním řešeným bodem byla učební smlouva. Pro to, aby bylo možno, se v případě potřeby na něco odvolat, musela být uzavírána vždy již pouze písemně.

Rovněž nedostatečná kvalita vyučených již byla postihnuta. Společenstva musela povinně zavést učební zkoušky při řemeslných živnostech. (Doposud byla v živnostenských společenstvech benevolence v rámci skládání řemeslných učňovských zkoušek. Některá je zavedla, jiná nikoli. Stejně tak prodloužení studia přicházelo v úvahu maximálně na jeden rok. Od této novely musela všechna společenstva povinně zavést učňovské zkoušky. Toto opatření pravděpodobně vychází z neustálých stížností na nedostatečnou připravenost řemeslníků a na stále se snižující kvalitu řemeslné skupiny.)

---

²³⁷ GRUBER, J. *O vývoji*, s. 31–32.

²³⁸ ŠTĚDRÝ, B. – BUCHTELA, R. *Řád živnostenský*, § 114, s. 33–34.

²³⁹ GRUBER, J. *O vývoji*, s. 40.; Viz zákony z 25. února 1902, č. 49 ř. z, vyhlášen 15. března 1902, platí od 15. září 1902. Srov.: ŠTĚDRÝ, B. – BUCHTELA, R. *Řád živnostenský*, s. 33–34.

Přílišná benevolence společenstev rovněž v rámci stanovování délky studia byla omezena. Nyní se již v případě, že učeň nesložil zkoušku či vlastní vinou nedosáhl požadovaných výsledků v pokračovací škole, automaticky prodlužovala doba jeho studia.²⁴⁰

K zásadní změně řádu již nedošlo. Pouze byl do první světové války obohacen v dílčích částech o několik novel.

---

²⁴⁰ ŠTĚDRÝ, B. – BUCHTELA, R. *Řád živnostenský*, § 114, s. 396.

5.5. Dokumentace

Vedení a archivace knih stejně tak všech dokumentů, které vzejdou z činnosti, ať už jakéhokoli společenství byla vždy podstatnou aktivitou. A ani živnostenská společenstva nebyla výjimkou. Jejich dokumentace je velice obdobná s cechovní.

Základem evidence byly ať už příchozí či společenstvím vydané výuční listy, mistrovské listy, různá potvrzení či korespondence vedená s úřady či fyzickými osobami či smlouvy, v nichž jedna ze zainteresovaných stran byla součástí společenstva.

Dále si společenstva vedla různé seznamy, které sloužily k lepší přehlednosti jak například účtů, tak také jednotlivých osob. Tuto dokumentaci měla společenstva pravidelně předkládat příslušným okresním úřadům a obchodní a živnostenské (řemeslné) komoře. Každoročně se vedly výkazy spolkového jmění či soupisy osob platících daně, příspěvky a jiné finanční závazky.

Mezi nepostradatelnou dokumentaci společenstev patřily rovněž knihy. Existovaly různé typy knih: kniha příjmů a vydání, do kterých se zaznamenávaly nejen finance vložené v případě přijetí do společenstva, ale rovněž jakékoli jiné pravidelné či mimořádné poplatky,²⁴¹ kniha zápisů ze schůzí, do níž se pravidelně vedl zápis o dnu konání schůze, zaznamenání byli přítomní a v jednotlivých bodech stručně objasněny probírané události, následovala rozhodnutí a podpisy kompetentních osob,²⁴²

Dále účetní kniha. Měla většinou tabulkovou podobu se sloupci – „kdo, za co, kolik“. Někdy na konci každého roku bývá za příslušnými sumami konečný součet pro přesný přehled o hospodaření ve společenství. Není to však podmínkou. Mnohdy byly celkové součty prováděny na samostatné papíry bez přesného označení k jakému roku či dni přináležejí a které jsou ojedinele rovněž součástí archivních fondů.²⁴³

Či kniha konceptní – jednalo se o knihu se zápisy činností kanceláře společenstva za určité období. Jednotlivé úkony byly stručně popsány a náležitě očíslovány. Na krajích stránek jsou uvedeny poznámky o co, či koho se jednalo.²⁴⁴

---

²⁴¹ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, Kniha příjmů a vydání, kniha č. 1, inv. č. 1.; SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených 1661–1885, kniha č. 2, inv. č. 2.

²⁴² SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, zápisy ze schůzí, kniha č. 2, inv. č. 2.

²⁴³ SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha výkazů ročních poplatků členů cechu 1842-1885, kniha č. 5, inv. č. 7.

²⁴⁴ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, Kniha příjmů a vydání, kniha č. 3, inv. č. 3.

6. Koželužský cech v Chrudimi

6.1. Nástin vývoje města a jeho řemesel

Město původně založené jako horní, následně věnné²⁴⁵, počíná své významné dějiny rokem 1307, kdy je uvedeno mezi městy (Hradec nad Labem, Jaroměř, Vysoké Mýto, Chrudim a Polička) darovanými králem Rudolfem Habsburským své ženě Alžbětě Polské zvané Eliška Rejčka.²⁴⁶ Chrudim byla vždy významným východočeským centrem nejen hospodářským, ale také správním. Město mělo nezanedbatelnou strategickou polohu. Leží na trase Trstenické stezky²⁴⁷, která spojovala Čechy s Moravou, a tedy podporovala obchod a rovněž s ním rozšiřující se řemeslnou produkci.

Na straně druhé však je původ města odvozován od strážící pevnosti vybudované na ostrohu za přemyslovských dob²⁴⁸ sloužící k obranným účelům. Tuto naopak pro rozvoj města nevýhodnou pozici obyvatelé nejednou pocítili v podobě četných vojenských průtahů, ať už v pro nás sledované době třicetileté války či válek o rakouské dědictví.

Chrudim byla od roku 1356 až do poloviny 19. století krajským městem. Roku 1850 připadla k pardubickému kraji. Hlavní zaměstnání obyvatel byl textilní a potravinářský průmysl.²⁴⁹

V Chrudimi, se řemesla začala oficiálně sdružovat do cechu po husitských válkách. Zatím co na počátku 15. století je v městě zaznamenáno pouhých patnáct řemesel, na jeho konci můžeme hovořit již o devětapadesáti typech řemesel,²⁵⁰ která se do roku 1859 sdružovala do více než dvaceti cechů. Počet cechů nelze nikdy přesně vyčíslit vzhledem k jejich neustálému pohybu – vznik, sdružování či zánik – a rovněž kvůli nedostatečnosti pramenů.²⁵¹

---

²⁴⁵ CHARVÁT, Jiří. *Stará Chrudim. Vlastivědné vyprávění o minulosti českého města*. Chrudim, 1991, s. 18.; Přesné datum založení města Jan Frolík ve své publikaci zpochybňuje, jelikož je v odborných kruzích stále předmětem diskuse. Více in: FROLÍK, J. *Chrudim českých královen*, s. 5.

²⁴⁶ HOFFMANN, F. *České město ve středověku*, s. 292.

²⁴⁷ SEMOTANOVÁ, Eva. *Historická geografie Českých zemí*. 2. vydání. Praha, 2002. ISBN 80-7286-042-9, s. 169.

²⁴⁸ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 1. Chrudimsko. 3. vydání. Praha, 1993. ISBN 80-85794-05-5, s. 171.

²⁴⁹ Kol. autorů. *Otův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, 12. díl, Ch–Sv. Praha, 1897, s. 418–419.

²⁵⁰ FROLÍK, J. *Chrudim českých královen*, s. 8.

²⁵¹ ŠULC, I. *Unikátní encyklopedie na pokračování*, str. 1–2.

Jako první se pokusili o založení cechu soukeníci v roce 1352. Nejstarším chrudimským cechem je však uváděno sdružení řezníků od roku 1455²⁵². Počátky koželužského cechu jsou uváděny až od roku 1542. Uvedený rok lze také odvozovat z dějin koželužského řemesla v Městech Pražských, s nimiž je Chrudim, co se privilegií týče, úzce spojena.²⁵³ V onom roce vydal Ferdinand I. pražským koželuhům privilegium, které je zplnomocňovalo svobodně kupovat kůže a sádlo potřebné k jejich činění. Literatura rovněž uvádí fakt, že na základě tohoto privilegia vznikl cech v Čáslavi a Volyni. Následovala také Chrudim.²⁵⁴

Ať už tedy cech koželužský v Chrudimi vznikl ihned v roce 1542 či o něco později, jisté však je, že patřil k nejzastupovanějšímu řemeslu ve městě. Dochované pramenné materiály udávají nejstarší datum působnosti tohoto cechu v Chrudimi rok 1592.²⁵⁵

Zásadní vliv na cechovní správu, která v 16. století čítala na patnáct cechů, měla také probíhající rekatolizace. Roku 1547 došli Chrudimští, stejně jako jiná královská města, potrestání za účast v odboji proti císaři Ferdinandovi. Jak uvádí ve své kronice Josef Ceregetti, ode dne vydání trestu, tedy od 26. července, plynula stanovená čtrnáctidenní lhůta pro zaplacení peněžité pokuty tisíc kop míšenských, kterou Ferdinand udělil dvěma desítkám „neposlušných měst“.²⁵⁶

Chrudimi, jako významnému královskému městu, byla privilegia a výhody odejmuté jako trest Ferdinandem I. navrácena a v plné výši potvrzena již Maxmiliánem I. roku 1576.²⁵⁷ S tím došlo rovněž k znovuznání cechovních institucí, kterým byla i nadále potvrzována privilegia, případně udělována nová.²⁵⁸

---

²⁵² PLESKOTOVÁ, Veronika. Řezníci a uzenáři na Chrudimsku (1. část). In *Chrudimské vlastivědné listy* 12, 2003, č. 5, s. 18.

²⁵³ Chrudimským koželuhům byla upravována a následně rovněž potvrzována privilegia převzatá od koželuhů zkušenějších, z měst Pražských. SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, inv. č. 1, artikule pro tovaryše; karton č. 17, kniha č. 2, 3, inv. č. 218 a 219; karton č. 16, inv. č. 4, Artikule pro koželuhy.

²⁵⁴ FROLÍK, J. – SIGL, J. *Chrudim v pravěku*, s. 49.

²⁵⁵ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217, list č. 3/10.

²⁵⁶ BERGER, Tilman (ed.). *Ceregetti, Josef: Historia Chrudimská, v níž se vypisuje počátek města Chrudimě, jakož také zkáza a zase poznovu vystavení a všelikých věcí v něm zběhlých*. Chrudim, 2005. ISBN 80-903265-4-4, s. 21.

²⁵⁷ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha opisů cechovních privilegií, karton č. 17, kniha č. 3, inv. č. 219.

²⁵⁸ Josef II. cechovní privilegia povolil, avšak s podmínkou, že „...pokud byly dány ku prospěchu katolíkům, musí být tolerována i ostatní náboženství...“. K poslednímu potvrzení došlo v roce 1851 za uhrazení poplatku patnácti zlatých. Smlouva byla podepsána dvěma radními a staršími cechu. Srov: SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 241, potvrzení privilegia.

A ani následující boje, třicetiletá válka²⁵⁹ či války o rakouské dědictví²⁶⁰, do správy města ani cechu nepřinesly nic pozitivního, což lze sledovat na konkrétních případech. Cechovní knihy buď obsahují strohé zápisky z dob válečných, kdy dochází k úbytku pracovní síly, zdrojů, poptávky a tedy v jistém smyslu živoření. Nebo dokonce některé záznamy o příslušných létech zcela chybí (viz Tabulka č. 3).²⁶¹ Nejednou se musel cech, v době válečných nepokojů, podílet na finanční injekci, která plynula buď do pražských příjmů, nebo na vojenské výdaje.²⁶² Pročež cechovní zápisky ze čtyřicátých let, kdy již vše poznamenává trvání války, nejednou hovoří o nedostatku zdrojů: „...*obtížnosti vojenské, nemohouce koží spolucechovým dáti a vydělávati*“.²⁶³ Stejně tak financí: „...*pro ty obtížnosti veliké vojenské (škrť málo) do pokladnice cechovní málo se peníze scházelo, což v tomto roku se spolu páni bratři zamluvili, co se koží cechu kupování dotyče že chtějí pomáhati, aby zase páni starší v nově zvolený mohli pokladnici vyzvihnouti*...“²⁶⁴

Koželužský cech v Chrudimi zanikl vydáním Živnostenského řádu v roce 1859 a ke vzniku následného samostatného koželužského živnostenského společenstva nikdy nedošlo.

---

²⁵⁹ Po třicetileté válce, dle údajů z roku 1654, bylo ve městě namísto 135 obydlých domů pouhá 100. V okrajových částech se počet domů rapidně změnil. Z původních 342 domů zbylo 165 skutečně obydlých a 52 zcela pobořených. Srov: Kol. autorů. *Království české VI.: Východní Čechy II.* Praha, 1914, s. 149.

²⁶⁰ MALÝ, Tomáš. Město Chrudim a války o rakouské dědictví (1740–1748) I, část. In *Chrudimské vlastivědné listy* 11, 2002, č. 2, s. 4–7.; TÝŽ. Město Chrudim II, 11, 2002, č. 3, s. 8–11.; TÝŽ. Město Chrudim III, 11, 2002, č. 4, s. 6–9.

²⁶¹ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217.

²⁶² „*Léta páně 1620 v úterý svatodušní ... a shledáno bylo pro odvedení do měst pražských 25 kop a úroku za celý rok 3 kopy čehož učiní 28 kop miš na hotové...*“ Srov: Tamtéž, list č. 15/22.

²⁶³ Tamtéž, list č. 24/31 a 25/32.

²⁶⁴ Tamtéž, list č. 24/31.

6.2. Vodní zdroj

Veškerá výroba, která ke své činnosti potřebovala vodu, byla zakládána při vodních tocích – řekách, říčkách, či potocích – představující celoročně dostatečnou zásobu vody pro výrobu. Nebo spíše ve městech splňující tento stěžejní požadavek. A to nejen pokud hovoříme o námi sledovaných koželuzích, ale rovněž o jiných textilních či potravinářských odvětvích. Koželuhové ke své výrobě bezpochyby nutně potřebovali vodu. Kůže měli takřka permanentně namočený v různých vanách, kádích, valchách či jiných přírodních vodních prostorách, např. tůních. Ale bezpochyby dobře sloužily např. také městské vodovody, jak budeme mít možnost sledovat níže na konkrétním případě.

Koželuhové z Chrudimi své řemeslo rozvinuli při řece Chrudimce, na svém horním toku zvaná kdysi také Kamenice, Ohebka či Oharka.²⁶⁵ Jaroslav Schaller v topografii království českého uvádí mimo jiné rovněž název Schwarzawa.²⁶⁶ Dnes známé jméno Chrudimka se v písemných pramenech poprvé objevuje až v roce 1581. Od hlavního toku řeky Chrudimky se u již několikrát zmíněného ostrohu oddělila větev vedlejší. Tento systém dvou ramen, obtékajících ostroh a připojení mlýnských náhonů, který se zde postupně vytvořil, se ustálil v období vrcholného středověku²⁶⁷ a měl velký význam na rozvíjení koželužské výroby.

Koželužské řemeslo připomíná dodnes svým názvem ulice Koželužská nacházející se v blízkosti pravého ramene řeky.

A rovněž nedaleký mlýn, který byl užíván k výrobě třísla. Tomuto mlýnu se říkalo všelijak – tříselný, miškovský, papouškovský. Od počátku 18. století u něj byla stoupa na tlučení třísla pro koželuhu, a proto je nadále nazýván koželužským.²⁶⁸ Na jeho místě byla původně soukenická valcha, kterou dala obec soukeníkům roku 1668.²⁶⁹ V sedmdesátých letech 18. století byla valcha již v spoluvlastnictví koželuhů a soukeníků v poměru 35:65. Ve smlouvě z 28. března 1775 však soukeníci svůj podíl prodávají koželuhům za trhovou cenu 140 zlatých. Čímž měli koželuhové valchu pouze ve své správě, a tedy z ní sami platili daň

---

²⁶⁵ Kol. autorů. *Otův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, 6. díl. Praha, 1893, s. 51.

²⁶⁶ SCHALLER, Jaroslav. *Topografie des Königreichs Böhmen I: Chrudimer Kreis*. Praha und Wien, 1790, s. 5.

²⁶⁷ ŠULC, I. *Chrudim*, s. 54.

²⁶⁸ CHARVÁT, J. *Stará Chrudim*, s. 212.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 216.

tři kopy a padesát tři grošů do městského rozpočtu. Na druhou stranu jim šly do cechovní pokladnice veškeré příjmy.²⁷⁰

S valchou koupili koželuhové rovněž dva v řece ležící ostrůvky a zavázali se „*valchu pro soukeníky, jircháře a punčocháře vystavět... a ji i tam patřící železný kotel vždy v dobrém valchování schopném stavu a správě zachovati*“.²⁷¹

Jiný koželužský stupník, tedy vodní kolo, hřídel, žlab stával roku 1796 u Klobásova mlýna, jehož tehdejší vlastník mlynář Jakub Svoboda dovolil šesti koželužským mistrům postavit stupník pro tlučení třísla na základě nájmu. Náklad na jeho vedení nesli po celou dobu jeho fungování koželuhové z města.²⁷²

Voda, jak jsme měli možnost poznat, byla nenahraditelná a právě proto se o její užívání vedly četné spory. Chrudimští měšťané si v průběhu 19. století několikrát stěžovali na zápach od koželužských kádí. Na „smradlavou“ vodu a znečištěný vodovod od vápna. Četné stížnosti znamenaly vydání rozhodnutí, které koželuhům, dle pramenů – „*tříselným koželuhům z Chrudimi*“ – zakazovalo vkládat vápenné kůže²⁷³ do náhonu pod městským vodovodem. Četná korespondence cechu se zemským guberniem se odvolávala na rozhodnutí krajského úřadu, které jim namáčet kůže v náhonu zakázalo. Žádali odborné přezkoumání situace a tedy znovunavrácení do předešlého stavu. Největší aktivitu projevoval koželužský cech v srpnu 1837. Na několik dopisů s podobným obsahem však dostali jen jednu odpověď, která zněla zamítavě. Dle rozhodnutí docházelo ke znečišťování vody, která byla na základě jejich konání škodlivá, a proto byl zákaz potvrzen.²⁷⁴ Tím bylo koželužské činění značně omezeno.

---

²⁷⁰ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 222a.

²⁷¹ Tamtéž.

²⁷² CHARVÁT, J. *Stará Chrudim*, s. 216.

²⁷³ Vápenné kůže byly ty, které již prošly vápennou lázní a po odstranění zbytků šlach či svaloviny se musely přebytečného vápna zbavit. Proto se vkládaly do námoku s čistou vodou. Srov.: FLORIÁNOVÁ, O. *Kůže*, s. 79.

²⁷⁴ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 234, Vojtěch Udějovský, Antonín Červinka, Antonín Petřilka odvolávají se proti rozhodnutí krajského úřadu.

6.3. Cechovní znamení a církev

Tak jako jiné cechy v jiných městech, také Chrudimští koželuhové vlastnili své cechovní znamení, kterým mohli dávat světu najevo svůj význam. Vlastnili svoji pečeť, jež se poprvé objevuje na cechovních listinách z let 1615.²⁷⁵ Stejně datum je rovněž na pečetním opisu: „*PO*²⁷⁶ *RZEMESLA *KOZELUHSKEHO *M *CHRUDIMI **1615* **PEC*²⁷⁷“.

V symbolice na pečetních obrazech se objevují nástroje a nářadí, suroviny a výrobky. Nebo biblická symbolika. Pro koželuhy je tradičním znamením kůže, sekáček či růže. U chrudimských se na pečetním obraze nachází štít ověšený květinami a listy s postavou anděla nad ním. Na štítu je zobrazena pětilistá růže mezi volskými rohy spojenými kusem čelní kůže.

Koželužský erb, vyobrazený na korouhvi či na dochované cechovní pokladnici s datací 1791, obsahuje totožná znamení. Chybí jen vyobrazení anděla, který byl vystřídán motivem královské koruny.

Zhotovení takového symbolu, bylo velmi nákladné, a proto jej členové strážili jako oko v hlavě. Dodnes v některých městech můžeme shlédnout cechovní znamení na různých místech, kam členové pravidelně chodili a kde se dle zastoupení řemesel striktně rozlišoval jejich zasedací pořádek. Znaky chrudimských cechů, mezi nimiž nechybí ani koželuhové, lze najít vyobrazené v kostele Nanebevzetí Panny Marie a sv. Kateřiny.²⁷⁸

V některých kostelech lze dokonce nalézt dodnes dochované korouhve u příslušných lavic.²⁷⁹ Ty všem příchozím dávaly na první pohled najevo, pro koho jsou daná místa vyhrazena. V Chrudimi byly však všechny slávy, při nichž se mohla řemesla ukazovat a pyšnit se svými symboly, zakázány. „*Roku 1783 byla zapovězena všechna bratrstva a spolu s tím došlo k zákazu všech veřejných procesí s cechovními korouhvemi.*“²⁸⁰

Ale rovněž i jinak byly koželuhové spojeni s církví, resp. s některým kostelem. Jak se dovídáme z několika běžných zápisů, či ze stížných listů, měli koželuhové rovněž povinnost odvádět do kostela pravidelně určité množství vosku. Jen sporadické zápisy oznamují jednu či

---

²⁷⁵ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 241, potvrzení privilegia.

²⁷⁶ Pochtivého.

²⁷⁷ Pečeť.

²⁷⁸ ŠULC, I. *Chrudim*, s. 17.

²⁷⁹ Jedním z kostelů, kde se dodnes dochovaly korouhve při kostelních lavicích označující cechovní zasedací pořádek je kostel Navštívení Panny Marie v Lomnici. (pozn. autorky)

²⁸⁰ BERGER, T. (ed.). *Ceregetti, Josef*, s. 147.

dvě libry vosku odevzdané na děkanský kostel v Chrudimi. V letech 1612–1617 se objevuje místo liber míra udávaná v kroužcích²⁸¹.

V osmdesátých letech 17. století však vznikl několikaletý spor mezi koželuhy a děkanem kostela Matky Boží. Čtvrtého ledna 1683 došlo k podání první stížnosti od kostelníka zmíněného kostela, za neodvádění stanovených limitů. Žádal uhrazení restu za posledních osm let, což činilo šestnáct liber vosku. Pro koželuhy dost podstatný počet, o kterém však neměli starší nejmenší ponětí. Celé toto jednání se dostalo až před pana rychtáře, purkmistra a radní v zastoupení rovněž i druhé strany cechovními staršími. Zápis v koželužské knize hovoří o nestydatém proslovu kostelníka a o příslušné odpovědi, kterou, jak on sám jistě věděl, dostal právem. Ke konci roku 1683 se koželužové s děkanem kostela dohodli, na každoročním placení dvou liber vosku. S podmínkou, pokud toho však cech bude schopen.²⁸² Nic konkrétního však o případném placení dluhu nevedli, proto se dá předpokládat, že spor vyhráli, nebo jak lze usuzovat dle pozdějšího pokračování sporu v devadesátých letech, pouze na čas utichl. Tímto prvním zdlouhavým procesem, končícím až v druhém kvartále roku však nebylo ještě vyhráno.²⁸³

Pravděpodobně byla dohoda z konce roku 1683 pouze ústní. Nebyla ani dodatečně sepsána a oběma stranami potvrzena, protože během března a dubna roku 1693 došlo k dalším žádostem děkanského kostela v zastoupení samotného děkana Samuela Václava Kataše o uhrazení všech liber vosku, které byl cech koželužský za posledních deset let dlužen. V tomto případě, „*nemohouce toho nijakž vyhnouti*“ složil cech ve splátkách nejprve čtyři libry kostelníku Tomáškoví, následně pět liber k záduší kostela. Zbytek měl být uhrazen v příštích letech.²⁸⁴ Jak následovalo odvádění stanovených limit vosku kostelu nelze dále zmapovat, jelikož již kniha na rozdíl od předešlých alespoň sporadických záznamů neobsahuje žádné vyjádření o církevní spolupráci.

---

²⁸¹ Kroužky vosku se v cechovních záznamech objevují pouze v několika letech. S největší pravděpodobností jde pouze o regionálně užívanou míru, o níž nejsou přesnější záznamy.

²⁸² SOkA Chrudim, Cech koželužů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217, list č. 37/46.

²⁸³ Tamtéž, list č. 36/44.

²⁸⁴ Tamtéž, list č. 37/46, 38/47.

6.4. Cechovní správa

Od počátku cechovního působení hrála podstatnou roli ve správě pokladnice, která je uváděna jak v artikulech pro tovaryše, tak v záznamech o různých cechovních jednáních – přijímání do cechu, volba starších a předání funkcí či placení poplatků, dluhů a příspěvků. Pokud některý ze členů přišel na shromáždění až po jejím otevření, stihl jej nejen peněžité trest, ale „*s jeho společným cechem doprovoden, obviněn každoročně o Božím Těle a v procesí neslušně ukázán. Tak je tento neřád přiměřeně nejen pokutou vytahován*“.²⁸⁵

Přijímání nových členů a konání zkoušek učňovských či mistrovských se konalo pravidelně, kvartálně, v suché dny. Zmínky o přijímacích rituálech jsou strohé. Pouze artikule z roku 1773 stanovují zahájení cechovního shromáždění v kostele. Kde je vedena mše svatá za již zemřelé členy. V ní měli nakázáno aktivně působit jako ministranti dva nejmladší cechu. V případě, že se opozdil, či se nedostavil a předem se neomluvil, aby za něj mohl nastoupit někdo jiný, hrozila vysoká pokuta či odejmutí práva provozovat řemeslo v daném cechu. V létě se mše konala v sedm hodin, v zimě kolem deváté.

Všichni měli povinnost, dostavit se v náležitém oděvu. Oděvu vůbec byla přikládána veliká váha. Jednalo se o dlouhý kabát, který měli všichni udržovat v čistotě a jenž se při jednáních, pod pokutou patnácti až třiceti krejcarů povinně odkládal.²⁸⁶ Všechny artikule jej alespoň okrajově zmiňují.

Po mši se cechovní bratři scházeli v cechovní hospodě – doma u některého ze starších. Při otevřené pokladnici se rokovalo, podepisovaly se smlouvy o nových učních s jejich dvěma zákonnými zástupci, tzv. rukojmími a mistrem, který jej přijal do učení. Právě do pokladnice byly vzápětí ukládány smlouvy a jiná předložená osvědčení.

Každý učeň byl nejprve přijat na dobu zkušební. „*Za dvě neděle, co k řemeslu náleží spatřiti a koštovati a chtěl by se dáleji učiti.*“ Při nejbližším cechovním shromáždění mu byla přečtena jeho práva a povinnosti a do pokladnice složeny dvě libry vosku. Tím započala dvouletá učební doba, stanovená řádem z roku 1618.²⁸⁷

---

²⁸⁵ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha cechovních privilegií, karton č. 17, kniha č. 3, inv. č. 219, s. 8–9.

²⁸⁶ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 16, inv. č. 4, Artikule pro koželuhy, čl. 1.

²⁸⁷ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha cechovních privilegií, karton č. 17, kniha č. 3, inv. č. 219, s. 10.

Dokladem, který učňové museli v cechu odevzdat, a který se nejhojněji vyskytuje v archivním fondu, je povolení vrchnosti učit se koželužskému řemeslu právě v Chrudimi. Dle nich byli nejčastějšími příchozími chlapci z Českého Rudolce či z Dolan.

Rovněž se od konce 18. století začínají v cechu objevovat židovská jména. Mistrovská rodina Kohnů z Golčova Jeníkova několikrát až do poloviny století následujícího podepisovala učňovské smlouvy či smlouvy s přijímanými tovaryši.²⁸⁸ Mezi dalšími např. Gabriel Löwy z Českého Rudolce, či Šimon Wiener z Dolan. U jejich vysvědčení z opakovacích hodin jsou poznámky tohoto typu: „...*Šimon Wiener, manželský syn Issaka a Uthe Wiener, Handelsjuden aus Dollana*,...“²⁸⁹ Krom potvrzení židovského původu se rovněž dovídáme o podmínce přijetí do učení, manželském synovi. Tyto dokumenty v archivním fondu cechu zcela chybí. Jsou však kolikrát nahrazeny takovými zmínkami na jiných místech. Ať už na výše uvedeném vysvědčení o návštěvách opakovací školy či na jiných osvědčeních.

Chození do opakovacích škol byla povinnost daná rokem 1753, kterou bylo myšleno podpořit všeobecnou vzdělanost učňů. Základem těchto hodin bylo skutečně opakování trivia – čtení, psaní, počítání. Z leckterých výučních listů ještě z 19. století se dovídáme, že byla součástí rovněž výuka latiny. Známky za četbu byly děleny na němčinu a latinu. Dále byl hodnocen krasopis, správné vyjadřování tedy komunikace, spaní mluveného či diktovaného slova spolu s orientací v příslušných řemeslných stanovách. Další podstatnou známkou, která na vysvědčení z opakovací školy nesměla chybět, bylo ohodnocení z křesťanské nauky.

Od počátku 19. století se vyskytují vysvědčení s kolonkami a bez dostatečného písemného ohodnocení žáka stále méně často. Což je rovněž následek hned několika nařízení magistrátu z let 1822²⁹⁰ a následně znovu 1836 a 1842. V nich se v hlavních bodech vysvětluje momentální nedbalý stav docházky učňů do opakovacích hodin. Nejjobsáhlejší a nejstriktnější je nařízení z 12. března 1842, které „...*obzvlášt' ohledně učedníků ani od cechu ani od přednostentství škol ani od správních úřadů vždycky onu důkladnou a obezřetnou pozornost nenalézá*“²⁹¹. Nevyhovovala předávaná školní vysvědčení. Byly předepisovány blankety, ale chyběly údaje o docházce, od kdy do kdy žák školu navštěvoval a poslouchal

---

²⁸⁸ SOkA Chrudim, Cech koželužů Chrudim, karton č. 16, inv. č. 64, 87, 89, 165, smlouvy o vzetí do učení.

²⁸⁹ Tamtéž, inv. č. 27, vysvědčení z opakovací školy.

²⁹⁰ SOkA Chrudim, Cech koželužů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 223, magistrát bude dbát o docházku do opakovacích hodin.

²⁹¹ Tamtéž, inv. č. 245, dodržovat ustanovení o návštěvě opakovacích hodin. 16. října 1859. Oběžník okresního úřadu cechu koželužskému.

křesťanská učení. Na což byl brán obzvláště zřetel. Školitelé udávali pouze údaje o dvou či tříleté docházce. Přitom takto stanovená doba byla přísně zakázána a tedy nevyhovující.

Druhý odstavec tohoto nařízení se věnoval pilnosti všech zúčastněných. Z konaných namátkových kontrol, které inspektoři praktikovali, nebyla pilnost žáků v hodinách znatelná. Nezapojovali se do výuky, neplnili své povinnosti. Často navíc zely lavice prázdnotou. Mnozí se učení snažili všemožně vyhnout a do školy vůbec nechodit. Ale i po té se prý běžně stávalo, že vysvědčení dostali. Na což nařízení apeluje a nakazuje, aby k takovýmto případům již nedocházelo pod trestem pokuty či soudního řízení.

Získání vysvědčení za docházku do opakovací školy bylo totiž pro učně nepostradatelným dokumentem. Cech v takovém případě, kdy učeň nepředložil při konání učňovské zkoušky ono potvrzení o návštěvách opakovací školy, či se o něm vědělo, že školu navštěvoval sporadicky či dokonce vůbec, nesměl připustit žáka k učňovské zkoušce. A navíc s ním mělo být zahájeno trestní jednání u c. k. okresního úřadu.

Třetí a již poslední bod se vztahoval k nedbalosti při potvrzování vysvědčení. Přednostové škol si žáky často nepamatovali. Prý kvůli jejich početnosti. A tak, aniž by se namáhali podívat do školních katalogů, podepisovali vysvědčení o učení aniž by věděli komu a zda-li si jej žák vůbec zasloužil. Této nedůslednosti učni hojně zneužívali. A proto se pak z cechovních zápisků nejednou dovídáme o neschopnosti čtení či počítání nově přijatého tovaryše.²⁹² Teprve nyní cech objevoval hrubé nedostatky ve vzdělání, kterému se nové nařízení snažilo zabránit. „*V následku sešlého místodržitelského okresu od 30. srpna 1859 se i také obec a všechny cechy na předstojící vady upozorňují s tím rozkazem, aby ... se vši pilností uposlechli a pokutovali a obzvlášť tímto vytýkaných nezákonností se bedlivě vystříhali.*“²⁹³

Po té, co se z učně stal po složení zkoušek tovaryš, musel se pro získání vyššího sociálního statutu řemeslně vypracovat. Být alespoň rok zaměstnán jako čeledín u nějakého mistra. Na vandrovní tovaryše rovněž pamatovaly stanovy z roku 1618, které každému chlapci radili, zajistit si bydlení raději jinde, než u svého mistra. A tedy „*koželužskému mistru nedělat žádné potíže, kterými cizí koželuzi brání v práci*“.²⁹⁴ Rovněž pro tovaryše vlastnili chrudimští koželuhové stanovy, které se ve valné většině zabývaly mravní kázní. A to nejen v dílně, kde má být poslušný svému mistru „Herr Vater“, pracovat pilně a pečlivě. Ale rovněž

²⁹² SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217, list č. 23/16.

²⁹³ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 245, dodržovat ustanovení o návštěvě opakovacích hodin. 16. října 1859. Oběžník okresního úřadu cechu koželužskému.

²⁹⁴ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 16, inv. č. 4, Artikule pro koželuhy, čl. 14.

jeho ženě „Frau Mutter“ má být ku pomoci. Za to mu má být odměnou strava, někdy i čistý oděv. Z popisovaných vztahů takřka čiší rodinná atmosféra. Artikule se příliš nezabývají sankcemi. Takřka vše se odehrává na nejnižší úrovni – tovaryš × mistr.²⁹⁵

U mistra mu po zkušební lhůtě dvou až čtyř týdnů náležela týdenní odměna ve výši sedmi až devíti grošů.²⁹⁶ Po uplynutí stanovené doby tovaryš dostal vysvědčení, které jej opravňovalo ucházet se o mistrovský post. K tomu měl však dále splňovat několik podmínek. Nejen, že musel dobře znát své řemeslo, ale dále předložit osvědčení o svém původu a být ženatý. V řádu potvrzeném Matyášem II. roku 1618 se poprvé uvádí možnost místo ukazování řemesla složit určitý obnos peněz. Není již však stanovena jeho výše. Hovoří se pouze o nekonkrétních polovičních sumách, pokud se jednalo o manžela mistrovské dcery či vdovy. V takovém případě byl nově ustanovený mistr po příštích šest let povinen platit o suchých dnech pouhou polovinu jinak běžně stanovené sumy. Což je velice příjemná výjimka. Na druhou stranu však řád počítal s případnou řemeslnou nedokonalostí mistra, a proto mu na stejně dlouhou dobu zakazoval přijímat učně.²⁹⁷

U chrudimských koželuhů se dovídáme o pouhých čtyřech²⁹⁸ nově ustanovených mistrech do roku 1618, kteří složili zkoušku i s praktickou ukázkou. Za ukazování řemesla, kde pouze z jednoho záznamu víme, že se jednalo o pár kravin, teletin, skopovic, navíc složili patnáct až šestnáct kop grošů. K tomu šest kop příjemného, dvě libry vosku a svačinu pro všechny mistry. Další praktickou ukázkou se mohl pochlubit v průběhu 17. století pouze Jakub Klosen. Následovali tři²⁹⁹ jedinci ve století následujícím, ale tím jsou doposud alespoň sporadické zprávy o konání praktické mistrovské zkoušky u konce. Ti za své mistrovství zaplatili dvě libry vosku za ukazování řemesla a patnáct kop příjemného.

Pokud se v případě žádosti o vstup do cechu jednalo o již osobu mistrovského postavení, předstoupil každý povinně před shromáždění koželuhů a zástupců cechu mydlářského a svícnického, kde předložil nejen veškerá osvědčení o jeho řemeslné zdatnosti, ale rovněž potvrzení o slušnosti a počestnosti. Každý slíbil, že se bude řídit dobrým a poctivým cechovním řádem. A ke své žádosti o vstup do plnosti cechu ještě přidal přímlyvy svých přátel a známých, kteří se za pravdu jeho slov zaručili.

---

²⁹⁵ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Artikule pro tovaryše, karton č. 18, inv. č. 1.

²⁹⁶ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha cechovních privilegií, karton č. 17, kniha č. 3, inv. č. 219, s. 10.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 11.

²⁹⁸ Jan Brodíl jinak Páral – 1600, Daniel Gebera – 1601, Matěj Komínek – 1604, Václav Michálek – 1617. In: SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217, list č. 5/12, 6/13, 7/14, 14/21.

²⁹⁹ Jan Diviš – 1711, Václav Jelínek – 1714, Martin Procházka – 1731. In: Tamtéž, list č. 44/53, 49/61.

Po přijetí všem slušně poděkoval. Další úkony byly prováděny až na druhém cechovním shromáždění, nově přijatí cechovní bratři museli skládat tzv. přísahu koželuhů.³⁰⁰ A byli oficiálně zapsáni do „cechovních register“. Po té se stali skutečnými cechovními mistry. Všechna osvědčení, která se při přijetí do cechu vkládala do matky pokladnice, si musel každý tovaryš při svém odchodu z cechu, znovu vyžádat. A nejen při odchodu. I v případě svatby či jiných úředních úkonů. Z 19. století se nám dokonce dochovalo několik písemných žádostí k vydání osobních dokumentů.³⁰¹

Zajímavé jsou však, i když jen ojedinělé, zmínky o místě vyučení mistrů přijímaných do cechu. Několikrát se objevuje u nově přijímaného mistra poznámka: „*jest se tomu řemeslu poctivému koželužskému v městě Třebíči pořádně vyučil*“.³⁰²

Devatenácté století však přijímání nových mistrů ztížilo. Dle nařízení městské rady z 1. února 1858, odvolávající se na příslušné zemské právní normy³⁰³, nesměl cech „*k zhotovení mistrovského kusu připustit neb za mistra uznat a jemu mistrovský list vydat dokavate on úřední povolení k samostatnému vykonávání řemesla byl neobdržel*“.³⁰⁴

I přesto, že se o řemeslnících říkalo, že mají hluboko do kapsy a mnohdy tomu tak skutečně bylo, někteří ve své kariéře dosáhli dokonce takového významu a získali dostatečný majetek k tomu, aby mohli být zvoleni do městské rady. V osmdesátých letech tohoto významného postu dosáhli rovněž zástupci z koželužského cechu. V roce 1788 se ve výčtu městských radních vyskytují z osmnácti členů hned tři koželuhové – Štěpán Šrámek, Vencel Šrámek a Josef Rada.³⁰⁵ A jména chrudimských koželuhů se nacházejí ve výpisku radních i v dalších letech. Nelze však bez detailnějšího studia zcela přesně určit, zda-li se nejedná

---

³⁰⁰ „*Přisáhám pánu bohu všemohoucímu jsouce poctivému cechu koželužskému za prvního neb druhého staršího představení v takové povinnosti předkům ctíný a šlechetný život vésti.... By každé dílo koželužské přesně a dobře bez všeho fortele děláno a bez přílišného nastupování jak domácím tak přespolním ohlížeti zboží vyšlé dobře vydělané prodáváno a ani chudým ani bohatým ani sam činí tím od jinších spolu mistrů činit dopis a nýbrž vyšší spravedlnosti za častěj sám od čety chasy a mám: tak mně k tomu dopomáhej bůh všemohoucí amen. Dne 12. září 1797.*“ In: SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 222a, přísaha koželuhů.

³⁰¹ Tamtéž, inv. č. 238, Hermanu Bondymu z Náchoda byly vydány cechem jeho dokumenty; inv. č. 239, Eliáš Popp přijal z matky pokladnice koželužské chrudimské vysvědčení za účelem svatebního povolení, 15. července 1842.

³⁰² Dle několika výpovědí bylo učení v Třebíči bráno za kvalitní a chlapci, kteří zde získávali své zkušenosti zase za velmi dobré řemeslníky. Srov: SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 271, list č. 27/34, 29/36.

³⁰³ Rozkaz c. k. okresního úřadu, dekret dvorské komory z 15. prosince 1811, guberniální dekret z 2. ledna 1818 a dekret dvorské komory z 13. června 1837. In: SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 244, městská rada: koželužský cech nesmí připustit k mistrovskému kusu ani za mistra uznat nikoho, dokud žadatel neobdrží povolení k samostatnému vykonání řemesla.

³⁰⁴ Tamtéž.

³⁰⁵ BERGER, T. (ed.). *Ceregetti, Josef*, s. 153.

pouze o shodu jmen a je-li tedy uvedená osoba skutečně koželuhem. Na rozdíl od výčtu z roku 1788 se u jmen již neuvádí provozované povolání.

6.4.1. Cechovní artikule

Asi vůbec nejpodstatnější právní normou pro cech byly artikule, obsahující určitá práva a povinnosti pro dané společenství. Chrudimský koželužský cech byl ustanoven privilegií danými Pražským měšťům z roku 1542.³⁰⁶ Od té doby až do svého zániku v roce 1859 se řídili cechovními artikulemi, které byly opisy artikul právě koželuhů z Měst Pražských.

První artikule byly tedy Chrudimi uděleny Ferdinandem I.,³⁰⁷ podepsané na pražském hradě v pátek v den sv. Tří králů 1542³⁰⁸. Krom potvrzení základních cechovních práv se detailně zabývají „*velkým neřádem a drahotou obuvi v království*“, na které koželuhové houfně poukazují. Celá věc tkví v překupování kůží a sádla. Jdou od jednoho prodejce k druhému namísto přímého prodeje od řezníka ke koželuhovi a od koželuha k ševci. Díky zdoluhavým obchodním machinacím kde „*někdy takové kůže skrze několikery ruce projdou než se koželuhům k jich ruce dostanou. Koželuzi draze od překupníků kupujíce než by od řezníků koupili také draho ševcům prodávají*“.³⁰⁹ Na základě toho se koželuhové snažili vymoci si právo kupovat kůže a sádlo svobodně, nikoli pouze od domácích prodejců za draho. Tím by zamezili stále se zvyšujícím cenám, kvůli kterým byli ostatními osočováni a sami přicházeli o případný zisk. Na základě těchto výpovědí bylo rozhodnuto o zákazu kupování kůží za účelem dalšího prodeje pod pokutou sto kop grošů českých a to možno i opakovaně. Navíc bylo koželuhům povoleno kupovat kůže svobodně všude na svobodných trzích přímo od řezníků. A navíc bylo zdůrazněno, že pouze koželuhové mají to výsostné právo zpracovávat kůže pro uzdaře, řemenáře a jiné, kteří ke své práci kůže potřebují.

K tomu, aby byla nařízení skutečně kontrolována, dostali cechmistrů pravomoc každého provinilého pokutovat či mu odejmout právo provozovat řemeslo.

Podruhé byla privilegia potvrzena Maxmiliánem I. ve Vídni v pátek po slavném nanebevstoupení Krista 1576³¹⁰. Následovalo potvrzení z roku 1605 od Rudolfa II., který

---

³⁰⁶ FROLÍK, J. – SIGL, J. *Chrudim v pravěku*, s. 49.

³⁰⁷ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha cechovních privilegií, karton č. 17, kniha č. 3, inv. č. 219, s. 2–3.

³⁰⁸ Jedná se o datum 6. ledna 1542.

³⁰⁹ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha cechovních privilegií, karton č. 17, kniha č. 3, inv. č. 219, s. 3.

³¹⁰ Jedná se o datum 1. června 1576.

v nich navíc než na koželuhy apeloval na řezníky. Těm bylo zakázáno prodávat kůže mimoměstským, protože pak navyšovali ceny a tedy dosahují vyššího zisku. Navíc znevýhodňovali domácí spotřebitele, kterým ubírají prostředky. Proto byl nařízen kompromis. „...koželuzi budou povinni každou sobotu do kramův mezi řezníky ranní hodinu choditi a od nich kůže časně aby se nesmradili bráti. Pakliby jich týž koželuzi do hodin dva nepobrali bude moci jeden každý řezník kůže své kde se jemu koly líbiti bude prodati.“³¹¹

Jak je vidět, artikule příliš dodržovány nebyly. Ta následující, potvrzená a obnovená Matyášem II. v úterý den památný obětování Panny Marie léta 1617³¹² a dále o čtvrté neděli postní léta páně 1620,³¹³ ve svém obsahu několikrát uvádí: „*Chtíce tomu **konečně**, aby přitom od každého člověka jimi drženy a neporušitelně zachovány byly*“.³¹⁴

Znovu bylo rozsáhle varováno před nakupováním kůží pokoutným způsobem. Lidé, hlavně koželužští mistři si měli dávat pozor na nekalé praktiky handlířů. I kdyby se mělo jednat o zdánlivě dobrého křesťana, či žida.³¹⁵

Celkově jsou však tato udělená privilegia zcela odlišná od předešlých a dokonce i od následujících. V úvodu jsou stručně vypsáni všichni panovníci, i s příbuzenskými vazbami na Matyáše II., kteří již cechovní práva koželuhům potvrdila. Dále pak se obrací na samotné řemeslníky. Nebývalou chválou jejich poctivosti a důvěrou v nich vkládanou jsou pobízení k jednotnému dodržování stanovených pravidel. Následuje citace z „*majestátu svaté paměti krále Vladislava*“³¹⁶ z úterý, den sv. Máří Magdaleny z roku 1511³¹⁷. V nichž se pravděpodobně vůbec poprvé oficiálně ustanovuje koželužství jako samostatné řemeslo.

Další důležitou částí privilegií podepsaných Matyášem II. je výpis řádů a pořádku koželužského řemesla. Kde jsou ve dvanácti člancích uvedeny přesné podmínky přijetí učně,

---

³¹¹ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha cechovních privilegií, karton č. 17, kniha č. 3, inv. č. 219, s. 5–6.

³¹² Jedná se o datum 21. listopadu 1617.

³¹³ Jedná se o datum 29. března 1620 (nazývána též jako družebná neděle).

³¹⁴ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha cechovních privilegií, karton č. 17, kniha č. 3, inv. č. 219, s. 5.

³¹⁵ Tamtéž, s. 7–8.

³¹⁶ „*My Vladislav z boží milosti uherský česky král i protož ne omylu ani z které zle správy ale s dobrým rozmyslem k prosbám starších mistrů všeho řemesla koželužského naklonění jsouce milostivě mocný královskou v Čechách a jakožto král milosti tuto a obdarovaný učinily jsme a témuž řemeslu koželužskému listem tímto činíme dávající jim cech zvláštní tak aby již po dnešní den svůj zvláštní cech měli a jedno každé řemeslo z těch dvou druhému v cech více aby nesaňaly nyní i na budoucí věčné časy ale každý z nich staršími a mistry jakž obyčej cechovní jest řádně se řídili a spravovali a již více žádných koží srstnatých všelikterakých volových kratších telecích kožešin, koží skopových, jakžkoli by mohly jmenovány býti, aby nekupovali ani dělaly.*“ In: Tamtéž, s. 1–2.

³¹⁷ Jedná se o den 22. července 1511.

získání postu tovaryšského i mistrovského. A rovněž důležité – popsání sociálních vztahů učeň × mistr a tovaryš × mistr. Základem všeho bylo prokazování úcty ke staršímu a zkušenějšímu. Stejně tak neúcta k mrtvým byla přísně zapovězena. Při pohřbu jakéhokoli cechovního bratra měl být uspořádán průvod těla mrtvého. Každý měl právo být předem omluven. Neučinil tak, stihla jej pokuta. V případě jakékoli neposlušnosti řád umožňoval cechovním mistrům, ve vyšší instanci starším, cechovní radě zasáhnout a věc uvést na správnou míru buď pokutou, nebo zakázáním činnosti.³¹⁸

Článek sedmý poukazuje na kůže získávané z „*neřádných, totiž hovad umrlych koňských*“. Přísně bylo zapovězeno používat kůže mršin, nebo levněji kupovat kůže od ovčáků a rasů. Protože kontaktem s marginálními osobami by koželuhové ztratili svoji poctivost a počestnost. Vedle pokuty by jim hrozilo zbavení cti a řemesla ve všech ceších. Jediná možnost, která připadala v úvahu, byly obchody s domácími řezníky převážně s hovězími či telecími kůžemi.³¹⁹

Nově se řád zabýval ukončením činnosti v cechu. Každý měl právo své působení v cechu ukončit v dostatečně dlouhé výpovědní lhůtě. Většinou se jednalo o kvartál a nikdy dobu kratší než dva týdny před koncem čtvrtletí. Odstupující od smlouvy, učeň, tovaryš, případně mistr musel zaplatit jednu zlatku a třicet krejcarů.³²⁰ Článek patnáctý stanovuje postavení vdovy v cechovní hierarchii. Vdova mohla provozovat živnost, ale v zastoupení „*dobře vzdělaného tovaryše, které se k jejímu řemeslu přidá*“. Pokud u ní byli nějací chlapi na učení, bylo její povinností je do konce kvartálu předat jinému mistru.³²¹

Rovněž za Ferdinanda II. došlo k opisu všech doposud vydaných privilegií. Císařem byla potvrzena během dvou let 1649 a 1650. Poslední dodatek, se však neshoduje s žádným předešlým záznamem: „*...v knihu tuto jenž v osmi listů svázána vepsáni jsou, kteréžto oni starší a koželuzi v městě Chrudimi sami pro sebe a k své potřebě přiváti mají a žádnému jinému nevydávati nýbrž se jen oni nimi řídíc.*“³²²

6.4.2. Cech koželužský se spojil

Dosah vlivu koželužského cechu v Chrudimi nebyl stálý. Několikrát došlo ke změnám hranice působnosti cechovního řádu. Rozsáhlost správní oblasti se měnila tak, jak bylo

³¹⁸ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha cechovních privilegií, karton č. 17, kniha č. 3, inv. č. 219, s. 11.

³¹⁹ Tamtéž, s. 12.

³²⁰ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 16, inv. č. 4, Artikule pro koželuhy, čl. 11–13.

³²¹ Tamtéž, č. 14.

³²² SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha cechovních privilegií, karton č. 17, kniha č. 2, inv. č. 218.

zapotřebí a tak, jak to nastalá situace vyžadovala. Obecně o koželužském cechu v Chrudimi lze hovořit jako o krajském cechu³²³. A nebyl jediným řemeslem, překračující hranice obce. Do této skupiny se řadili také jircháři a řemenáři.³²⁴

Toto uspořádání mělo zcela jistě své výhody, které plynuly převážně z jednotné správy na celém území a omezení neblahé konkurence cechovních řádů. Na straně druhé byly častým problémem poměrně velké vzdálenosti, které zcela jistě nepřispívaly k správní pružnosti.

Za života cechu bylo nutno se vypořádat jak s nedostatkem cechovních členů, kvůli čemuž došlo ke spojení dvou stejných či naopak zcela rozdílných cechů pod patronací pouze jednoho, většinou toho silnějšího. Nebo byla správa dělena mezi zástupce spolupracujících cechů.

Chrudimští koželuhové za svoji třísetletou činnost spolupracovali a sdružili se s koželuhy Litomyšlskými a Lanškrounskými. Z nejstarších zápisků v knize mistrů se dovídáme, že byli koželuhové cechem krajským ustanoveni nedlouho po svém vzniku. Přesné datum však není uvedeno. Koželuhové z Litomyšle jsou v knize osloveni pouze jedenkrát a to v souvislosti s výběrem cechovních restů. Nebyli účastni ani zasedání cechu v Chrudimi, ani nebyli přítomni při přijímání nových členů či řešení sporů. I přesto, že patřili k chrudimským, fungovali samostatně a do správy se jeden druhému nevměšovali.

To, že k chrudimským koželuhům patřili rovněž Lanškrounští se dovídáme až z listiny o jejich oddělení. Průběžné zápisky se o nich nezmiňují. Krajský cech koželuhů svoji spolupráci ukončil až v 19. století. Dle obsahu listiny z 12. září 1827 se od Chrudimi oddělili koželuhové z Litomyšle. S odůvodněním, že se raději spojí se „svými“ kloboučníky.³²⁵

---

³²³ Působnost krajského cechu, resp. velikost Chrudimského kraje, byla správní reformou v roce 1714 změněna. Z původních čtrnácti krajů z druhé poloviny 15. stol. vzniklo pouhých dvanáct. Což sice pro Chrudimský kraj znamenalo jistou úpravu v podobě zvětšení. Nešlo však o žádný zásadní krok na rozdíl od např. kraje Slánského, který zanikl, či Žateckého, k němuž bylo připojeno Chebsko a Loketsko aj. Jan Jiří Vogt (1669–1730) zhotovil v roce 1712 práci o historii Čech, jejíž součástí byla i mapa Čech, na níž jsou rovněž barevně zakresleny kraje. In: *Mapy. Historický ústav akademie věd ČR*, [cit. 28. 12. 2008]. URL: <<http://www.hiu.cas.cz/cs/mapova-sbirka/mapy.ep/>>. Vojenský císařský inženýr Jan Kryštof Müller (1673–1721) známý svými mapami Moravy (1716) a Čech (1720) vytvořil mapy krajů po reformě v roce 1714. In: FIŠER, Zdeněk – ZOUHAR, Jan – VONDRÁK, Jiří. *Nejstarší mapová díla na území ČR*. Web zeměměřič, 8. 6. 2005, [cit. 28. 12. 2008]. URL: <<http://www.zememeric.cz/default.php?clanek.php?zaznam=1783>>. O něco výrazněji se mapa Chrudimského kraje změnila po reformě Marie Terezie v roce 1751. Více – text: SCHALLER, Jaroslav. *Topografie des Königreichs Böhmen I: Chrudimer Kreis*. Praha und Wien, 1790, s. 196–198.; SOMMER, Johan Gottfried. *Königreich Böhmen statistisch = topographisch bargstellt 5: Chrudimer Kreis*. Praha, 1837, s. 275–286. obrazově: *Mapy. Historický ústav*, [cit. 28. 12. 2008]. URL: <<http://www.hiu.cas.cz/cs/images/content/mapy/m-seutter.jpg>>.

³²⁴ ŠULC, I. *Chrudim*, s. 17.

³²⁵ SOKA Chrudim, Inventář Chrudimských cechů, Cech koželužský Chrudim, č. inv. 114, s. 110.

Netrvalo však dlouho a jejich příkladu následovali také koželuhové z Lanškrouna. Ti 1. prosince 1830 žádali o svolení vstoupit do spolku s jircháři, barvíři a hrnčíři.³²⁶ Což jim bylo schváleno a od 24. prosince, kdy rozhodnutí nabylo platnosti, již oficiálně krajský cech neexistoval. V následujících zápiscích je uváděno „*Koželužský cech spravující kraj chrudimský, nyní město*“.³²⁷

V druhém případě se jednalo o sloučení řemesel zcela odlišných. Ke vzniku spolucechů, jak jsem již uvedla v jedné z předchozích kapitol, mohlo docházet např. kvůli častým, mnohdy již jiným způsobem neřešitelným nepokojům. Což byl případ Chrudimi. Právě v tomto městě došlo k sloučení koželuhů do spolucechu s místními mydláři. Stalo se tak roku 1614: „*Sloučili se z vnuknutí božího, protože v obou ceších osob cechovních málo jest a jsou v neřádech, kdyby tedy v jednomž řemesle nemohl býti neřád spokojen, nechť požádáno druhé řemeslo k radě a ku pomoci.*“³²⁸

Jak z citace vyplývá, měly si oba cechy navzájem pomáhat a podporovat se v řemesle. Což jak je patrné ze zápisků cechovních jednání skutečně činili. Od prvních záznamů z roku 1616 až do roku 1755 jsou zástupci cechu mydlářského, případně jejich starší vždy účastni na jednáních cechu. Na žádném ze zasedání nechyběla zmínka o jejich účasti. Nic nenapovídá tomu, že by se vměšovali do správy finančních záležitostí, ale měli pravomoc zasáhnout do výsledků hlasování cechu v záležitostech řešení sporů, přijímání nových učňů či mistrů. Jednoduše rozšiřovaly řady koželužských mistrů na jednáních.

K užšímu správnímu spojení obou cechů došlo mezi léty 1619–1626 v osobě Martina Zelenky³²⁹. „*Léta 1621 v pátek po svatým Václavě*³³⁰ *Jan Páral a Danyjel Gebera*³³¹ *starší cechu koželužského učinili počet pořádněj vplnosti v domě p: téhož cechu koželužského v přítomnosti starších cechu Martina Zelenky mydlářského...*“³³²

---

³²⁶ SOkA Chrudim, Cech koželužský Chrudim, karton č. 19, inv. č. 230, Lanškrounští barvíři, jircháři a koželuzi se spojují s tanními hrnčíři 30. 12. 1830.

³²⁷ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 241, Potvrzení privilegia.

³²⁸ SOkA Chrudim, Inventář Chrudimských cechů, Cech koželužský Chrudim, č. inv. 114, s. 111.

³²⁹ Martin Zelenka – 1599 přijat do cechu jako mistrovský syn. Na dlouhá léta se stal takřka bez přestávky, starším cechu koželužského. (viz Tabulka č. 1, Tabulka č. 3). Srov.: SOkA Chrudim, Cech koželužský, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1., inv. č. 217, listy č. 18/11, 19/12, 20/13, 21/14, 22/15, 23/16.

³³⁰ Jedná se o datum 1. října. 1621.

³³¹ Daniel Gebera – za mistra přijat v roce 1601. Několikrát zvolen na post staršího. (viz Tabulka č. 1, Tabulka č. 3) Dne 8. května 1635 se oženil s Justinou, vdovou po Václavu Hradeckém. Dnem 25. listopadu 1664, sepsal svoji poslední vůli. V ní koželužskému cechu v Chrudimi odkázal 5 míšeňských kop. In: SOkA Chrudim, MěÚ Chrudim 1372–1787, Kniha svatebních a darovacích smluv 1589–1836, kniha č. 171, inv. č. 379, list č. N16.; SOkA Chrudim, MěÚ Chrudim 1372–1787, Kniha posledních vůli 1612–1760, kniha č. 172, inv. č. 380, č. listu 79–80.

³³² SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217, list č. 23/16.

Oba cechy, tedy koželuhové a mydláři si až na společného staršího, zachovaly svoji individualitu a samostatnost, k čemuž dostaly již ve schvalovacím listě požehnání od královského rychtáře. V této době na daném postu působil Šebestián Kryštof.³³³

K plnosti cechovních spojení nutno připočítat rovněž „svícničky“, tedy svíčkaře. Ti se v cechovních zápiscích objevují poprvé v roce 1628, kdy jsou přítomni na schůzce celého cechu. Tyto schůzky se z počátku konaly pouze dvakrát do roka, pravidelně v prvním a posledním kvartálu roku, za účelem zhodnocení hospodaření za uplynulý rok, volby nových starších a předání funkcí. Při té příležitosti se rovněž přijímali noví členové či se řešily resty. Postupně se volební období protahovala a zvolení starší od druhé poloviny dvacátých let 17. století svůj post na základě jediných voleb zastávali i několik roků. (viz Tabulka č. 3)

Takováto jednání se konala vždy v cechovní hospodě, která byla zřízena vždy u některého z mistrů doma. Povětšinou jednoho ze starších. Z prvních zápisků z roku 1592 se dovídáme o obnovení hospody v domě Jana Bydžovského, za níž z cechovní pokladnice utratili čtyřicet kop míšenských.³³⁴ Následovala, roku 1605, hospoda Daniela Obořila za vydání jedenácti kop a dvaceti grošů míšenských.³³⁵ Další záznamy o zřizování hospody nejsou. Pouze je uváděno v domě, kterého ze starších se zasedání realizovalo. K nejčastěji uváděným patřili Martin Zelenka a rodina Solnických – Václav, Jan, Jiří.

V padesátých letech se jednání cechu konala v domě Jana Juliše. Který byl v dané době starším cechu mydlářského i svíčkařského.

Cech svíčkařů byl uváděn vždy po boku mydlářů. Měli dokonce volené společné starší. Ve spolucechu působili od roku 1603–1850.³³⁶ V zápiscích koželužského cechu se však poprvé objevují ve dvacátých letech 17. století a rokem 1656 jsou uváděni naposledy.

Jako krajský cech chrudimští koželuhové působili až do konce dvacátých let 19. století. Kdy však byla ukončena spolupráce s mydláři a „jejich“ svíčkaři, není přesně známo.

---

³³³ BERGER, T. (ed.). *Ceregetti, Josef*, s. 101.

³³⁴ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217, list č. 10/3.

³³⁵ Tamtéž, list č. 14/7.

³³⁶ ŠÁDA, František: Sdružený cech mydlářů a svíčkařů v Chrudimi 1603–1850. Prozatímní inventární seznam, 1976, s. 2, evid. č. 339.

6.4.3. Cechovní pořádky

V každém městě se cechy musely podílet na ochraně pořádku. Z cechovních členů se stávaly dobrovolní hasiči či strážníci. K těmto aktivitám cech obhospodařoval zbroj. Chrudimští koželuhové ve své správě od roku 1606 měli rejterskou zbroj,³³⁷ sturmhaub,³³⁸ rukavice, náramky, dvě pancéřové košile, oštěp a šavli.³³⁹ Ve třicátých letech se několikrát dovídáme o dvojím celém brnění a zbroji. Tyto informace jsou uváděny vždy v souvislosti s předáváním funkce staršího. Zde se mimo finanční stav cechu kontrolovaly rovněž klíče od matky pokladnice či právě zmíněná zbroj. Od přelomu dvacátých a třicátých let 17. století také majestáta, zlatá a stříbrná pečeť a kožené konve (viz Tabulka č. 3). V souvislosti se spolucechovními svíčkaři rovněž více či méně vypálené svíce.

V Chrudimi byly v 17. a ještě na poč. 18. století ohně na denním pořádku. O některých ve své kronice píše Josef Ceregeti jako o pohromě přicházející několikrát do roka.³⁴⁰ Při požárech se užívalo tzv. cechovních pořádků. Tedy systému dobrovolných hasičů z řad jednotlivých cechů. Nikdy se nejednalo o všechny členy. Ať už z důvodu nestejných počtů či kvůli věku. Byli vybíráni nejmladší tovaryši, případně se ze služby mohli vykoupit a poslat za sebe náhradu.³⁴¹

Na nošení vody se užívaly kožené konve, a ty nepostradatelně patřily do cechovního inventáře. O prvním cechovním pořádku, jehož součástí byly rovněž koželuhové, se dovídáme ze zmínky v knize mistrů. Kdy jsou v roce 1633 dány do správy novým starším vedle čtyř starých kožených konví rovněž dvě nové, „*kteřé mají být dostatečný pro cechovní pořádek ve městě*“.³⁴²

Jediné dochované instrukce však pochází až z roku 1824 a 1840. V nich byli zavázáni – koželuzi, jircháři, mlynáři, krupaři, rukavičkáři, barvíři, kožešníci. Dále také kloboučníci, krejčí a ševci. Každý měl přesně stanovenou práci. První skupina uvedených měla na starosti pumpování vody, druhá její snášení. Rovněž se měli všichni cechovní členové dívat kolem sebe a malým požárům se snažit zamezit sami, bez zbytečného svolávání pořádku.³⁴³

³³⁷ Rejtar, čili dragoun, byl voják, jež se pohyboval na koni (tedy jako jízda), ale bojoval jako pěchota.

³³⁸ Sturmhaub je typ lehké přilby pro pěchotu i jezdeckvo.

³³⁹ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217, list č. 15/8.

³⁴⁰ 1611 oheň, při kterém vyhořel i dům Šebestiána Kryštofa, Matouše Menšíka aj koželuhů. BERGER, T. (ed.). *Ceregetti, Josef*, s. 28–29.

³⁴¹ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 224, o ohni a pořádcích.

³⁴² SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217, list č. 18/25.

³⁴³ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 224, o ohni a pořádcích, § 8.

K tomu, aby byl skutečně při požáru udržen klid a koordinace jednotlivých cechů, byli všichni starší, určeni jako vedoucí svých členů. Měli jim pomáhat v koordinaci práce, v nošení vody i u pumpování.³⁴⁴ Tyto instrukce byly platné pro každý cech zvlášť. Pro každou jednotlivou skupinu. Nikoli pro všechny shromážděné. Každý se měl držet svých a nezasahovat či se nevměšovat do práce cechu druhého.

Po každém zásahu měl být od každého zúčastněného cechu vypracován záznam, který byl jednou ročně předložen městské radě k nahlédnutí.³⁴⁵

Pro koželuhy platila ještě jedna zvláštní povinnost. Při každém ohni měli donést dvě syrové kraviny. To proto kdyby hořelo v komíně. V takovém případě se v nich mohl kominík bezpečně spustit komínem a požár začít hasit. Veškeré výlohy na opatření a případné udržování těchto kůží šly na účet magistrátu.³⁴⁶

V koželužských zápiscích však o žádném zásahu při ohni v 19. století není ani zmínka. Snad proto se chrudimský magistrát několikrát obracel na koželužský cech s žádostí, aby se při hašení ohně zachovali tak, jak jim stanovený pořádek nařizuje. A navíc aby při nejbližším cechovním shromáždění určili osm tovaryšů, kteří budou tuto povinnost zastávat a jejich jména, pod pokutou dvou zlatých ve stříbře, předložili.³⁴⁷

6.5. Cechovní členové

Berní seznamy města Chrudimi z let 1654–1663 udávají na pětáctýřicet řemesel, z nichž koželuhové zaujímali osmé místo spolu s jircháři. S počtem sedmi cechovních osob z řad obyvatel města.³⁴⁸

Mým zájmem bylo zkusit zmapovat, s kolika členy či soudruhy, jak se mezi sebou často titulovali, koželužský cech v Chrudimi v průběhu svého působení počítal. Tak jak se postupně rozšiřovalo jeho působení v rámci nejen Chrudimi, ale rovněž celého kraje. Zjistit alespoň přibližně, jak frekventované bylo přijímání do cechu a za jakých podmínek. Zda-li bylo zcela běžné přijímání bez zkoušek či jaký podíl činily zkoušky učňovské a mistrovské.

Pro tato čísla si však musíme ujasnit několik faktů. Prvním podstatným údajem je zda-li se jedná o osobu mající v Chrudimi post měšťanský. Nebo zda-li byla sousedem. Tedy

³⁴⁴ Tamtéž, o ohni a pořádcích, § 10.

³⁴⁵ Tamtéž, inv. č. 225, povinnosti cechu koželužského při ohni.

³⁴⁶ Tamtéž, inv. č. 224, o ohni a pořádcích, § 9.

³⁴⁷ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 234.

³⁴⁸ CHARVÁT, J. *Stará Chrudim*, s. 22.

v rámci města osobou cizí.³⁴⁹ A tím pádem na ni bylo i jinak nahlíženo při přijímání do cechu. Bylo snazší přihlédnout k dobrému vysvědčení, když byl dotyčný žadatel znám či pocházel ze známé mistrovské rodiny. Rovněž byl rozdíl ve skládaných zkouškách či sumách za přípověď, jak ještě dále budeme moci sledovat v kapitole o cechovních financích.

Na základě obsahu knihy mistrů (viz Tabulka č. 1), kam byli přesně zaznamenáváni nově přijímaní cechovní mistři a jejich skládání nebo promíjení mistrovských zkoušek, lze sledovat počty přijatých mistrů za období od roku 1592–1746. Nelze však již určit, kolik osob složilo u tohoto cechu zkoušku, ať už učňovskou na tovaryše, tak rovněž mistrovskou a své kroky vedly do jiných měst či krajů. Rok 1592 je zvolen proto, že od tohoto data jsou do knihy pravidelně přijímaní mistři zaznamenáni. Jména mistrů z doby předešlé jsou pouze zmíněna. Bez jakéhokoli bližšího doplnění.

Další důležité informace o přijímaných členech nám podávají záznamy z knihy počtů z let 1820–1841 (viz Tabulka č. 2). Kde jsou za jednotlivé roky uvedena jména osob, které buď složily učňovskou, mistrovskou zkoušku či teprve byly přijaty do učení. V tomto případě je u jejich jmen uváděno slovo: „*freisprech*“.

Knihy mistrů koželužského cechu v Chrudimi začíná, až na několik počátečních vpisovaných informací, rokem 1592, kdy měly být poprvé sjednoceny její zápisky. Dále v roce 1616 došlo k přepisu původní knihy vzhledem k její nové nesystematičnosti a nejednotnosti. Po úvodních slovech, proč musela být registra přepsána, následuje popis slavnostního předání knihy zadavatelem Janem Hrbkem³⁵⁰, členem cechu, cechovním pánům: „*Jakubu Novoměstskému, Vincenci Pařízkovi, Janu Charvátovi. Jiříku Trnkovi, Vítu Větvičkovi, Jakubu Stehlikovi, Janu Vorlíčkovi, Mikuláši Pačálkovi, Vítu Stry [?], Janu Procházkovu, [?] z Městce Heřmanova p: panu Zalabskýmu. ... a dále v přítomnosti Jana Brodila jinak Párala. Pana Václava Vorlickýho jinak Solnickýho, toho času pánů starších, pana Martina Zelenky, Daniela Gebery. Matěje Komínka. Jiříka Vorlickýho. Jiříka Hájka.*

---

³⁴⁹ Obecně platilo, že se obec uzavírala před nevítanými cizinci, přespolními. Proto pouze domácí, místní obyvatelé užívali plnou právní ochranu. Tyto pojmy – cizí a vlastní byly v různých dobách chápány různě. V raném novověku se pojem cizí ustálil, v našem případě na synonymu *soused*, což nebylo již bráno za osobu „nelidskou“, která se vymyká pravidlům, ale znamenalo to pouze osobu, nemající práva v daném městě. Srov: VAN DÜLMEN, Richard. *Historická antropologie: Vývoj, problémy, úkoly*. Praha, 2002. ISBN 80-86569-15-2, s. 73–74.

³⁵⁰ Jan Hrbek – během svého života měl časté problémy s dluhy. V roce 1612 byl obviněn z nactiublížení na Tomáši Vilímovském. Za nevhodné a nepravdivé řeči proti svému bratru, byl dle rozhodnutí představených cechu odsouzen. Na základě rozhodnutí byl Jan Hrbek nucen, se druhé straně omluvit a pro případy budoucí byla závěrem dána všem, kteří by následovali činění Hrbkovo, výstraha. Srov: SOkA Chrudim, MěÚ Chrudim 1372-1787, Liber memorabiliím 1579–1662, kniha č. 165, inv. č. 373, list č. P2.

Vše sousedu města Chrudimě. Z městce Heřmanova pana Adama Zalabskýho a pana Ondřeje Karáska. ³⁵¹

Z informací se dovídáme, že k roku 1616 bylo členy koželužského cechu dvaadvacet mistrů. Což je jistě číslo poměrně vysoké. Nesmíme však zapomínat na fakt, že se nejednalo pouze o osoby chrudimské, ale jak je uvedeno rovněž v příslušné tabulce z celého kraje.

Co se kvantitativně přijímaných mistrů do cechu týče, resp. skládání mistrovských zkoušek, i ty jsou poplatné době, v níž k nim docházelo. Zcela jistě bychom mohli namítnout, že např. třicetiletá válka či války o rakouské dědictví, kterými kniha končí, měly výrazný vliv na skladbu cechovních členů. V případě chrudimských koželuhů to není nikterak znatelné. Na první pohled se počty přijímaných mistrů a rozmezí jednotlivých přijetí nikterak výrazně nezměnily od dob předešlých či následujících.

Problém však nastane, když si spočítáme průměrnou dobu mezi jednotlivými přijetími před a po roce 1620.

V době předbělohorské bylo přijato na dvacet pět mistrů. V rozmezí let 1592–1619 ³⁵² to znamená průměrně jeden přijatý mistr ročně.

Po bílé hoře je v zápiscích uvedeno třicet osm přijatých mistrů od roku 1627 do roku 1746 ³⁵³. Automaticky je, na rozdíl od předešlého, v tomto neúměrně dlouhém časovém období četnost přijímaných daleko nižší. Průměrně jeden přijatý mistr za tři roky. V porovnání s dobou předbělohorskou se jedná o obrovský pokles, který si nelze vysvětlit jinak než jako chybné součty mistrů, s nimiž operujeme. Zvláště po přihlédnutí k faktu, že jednotlivé přijímací intervaly (viz Tabulka č. 1) z obou porovnávaných dob nejsou nikterak zásadně odlišné (od jednoho roku po devět let, nejčastěji však tři až čtyři roky).

Jedním z důvodů může být kvalita vedených zápisů, která se od roku 1621 rapidně zhoršila. ³⁵⁴ Následující záznamy jsou již necelistvé a nejednotné, psány v rozmezí několika let. Na první pohled jsou znatelné pozdější vsuvky a zpětné zápisy, čímž mohlo dojít k vynechání záznamů o některých mistrech.

---

³⁵¹ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217, list č. 3/10.

³⁵² Rok 1592 je v knize udáván jako datum, ke kterému se vztahují první cechovní události, a který jsem tedy automaticky použila pro vymezení prvního období. Rok 1619 je datace posledního přijetí před bitvou na Bílé hoře. (Tabulka č. 1)

³⁵³ Rokem 1627 došlo k prvnímu přijetí nového mistra po Bílé hoře. Rokem 1746 končí zápisky knihy. Srov.: SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217.

³⁵⁴ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217 list č. 16/23 a 17/24.

Druhým důvodem však může být mylné určení období, za nějž byli mistři uvedeni v úvodu knihy přijati. Tedy rok 1592. Jak jsme si uvedli již v kapitole výše, cech měl být ustaven v roce 1542. Pokud namísto výše uvedeného data 1592 přijmeme za počátek sledovaného období založení cechu, nově by znamenalo, že s dvaceti pěti přijatými mistry mezi léty 1542-1619, byl zhruba každé tři roky přijat jeden mistr. Což koresponduje s údaji po roce 1621.

Za celé sledované takřka dvoustleté období je zaznamenáno na sedmačtyřicet mistrů uváděných buď jako sousedé města Chrudimi či je u jejich jména připsáno město, z něhož pochází – Český Brod, Chrast, Heřmanův Městec, Horažďovice, Kouřim, Kunžak, Litomyšl, Nový Kolín nad Labem, Pardubice nad Labem, Sezemice, Trojovice, Vysoké Mýto. Pouze devatenáct ze všech přijatých je považováno za místní měšťany.³⁵⁵

Námi zúžený počet domácích koželuhů bychom mohli porovnat s údaji z berních seznamů ze šedesátých let 17. století. Ty uvádějí, jak již bylo výše uvedeno, sedm koželuhů. Ze záznamů knihy mistrů je do uvedeného období přijato rovněž na sedm osob. Což alespoň částečně potvrzuje naše výpočty.

Druhým blokem informací o koželužských osobách jsou účetní záznamy, resp. cechovní příjmy, které cechu plynuly v této době již pouze z poplatků za zkoušky. Zde jsou soupisy všech zkoušených mezi léty 1820–1841. Z námi sledovaných osmnácti let (rok 1824, 1831–1833 chybí), však nelze učinit podobné výpočty a závěry, jako z informací knihy mistrů. Jedná se o odlišná data. Nyní nemáme v ruce čísla s přijatými do cechu, ale se všemi zkoušenými v cechu, což je markantní rozdíl. Jistě by se dalo jinými způsoby zjistit, kdo ze zkoušených i nadále působil při cechu. To však již dalece přesahuje mantinely této práce. Tyto údaje (viz Tabulka č. 2) mohou spíše než pro zmapování počtů cechovních členů, sloužit pro sledování finančního stavu cechu.

Jisté však je, že přijímání do cechu bylo od počátku 19. století velice razantně omezováno. Ať už několika dekrety z let 1811, 1818, 1836 a 1837, omezující práva udílení mistrovských titulů tovaryšům a vůbec jejich připouštění ke zkouškám. Které završilo nařízení z roku 1. února 1858, které umožňovalo složit zkoušku pouze tomu tovaryši, který získal povolení k provozování samostatného řemesla od c. k. okresního úřadu.³⁵⁶ V těchto dobách již nebylo povinností, ale rovněž ani nutností získat mistrovský titul. Byla to pouze

---

³⁵⁵ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1.

³⁵⁶ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 244, městská rada: koželužský cech nesmí připustit k mistrovskému kusu ani za mistra uznat nikoho, dokud žadatel neobdrží povolení k samostatnému vykonání řemesla.

vyšší příčka ve vzdělání, kterou mohla snadno nahradit např. tovární výroba. Kde mohl pracovat i laik, osoba řemeslně nevyučená. Nebo jiné společenství s pravidly daleko méně svazujícími než byly ty cechovní.

Všechna tato omezení byla pouhou předzvěstí toho, co dokončil Živnostenský řád. Konec koželužského cechu v Chrudimi je oficiálně datován právě oním rokem 1860.

Poslední záznam udávající nám počet cechovních členů před rokem 1860, je smlouva potvrzující udělená cechovní privilegia. V níž je uvedeno devatenáct „*oudů*“ koželužského cechu v Chrudimi.³⁵⁷

6.6. Cechovní finance

6.6.1. Výdaje

Zmapovat cechovní finance není zcela snadné. Zvláště pak, když pramenný materiál obsahuje pouze jednotlivé úseky, které udávají příjmy a výdaje cechu. Nelze sice uvést v jednotné tabulce, jak si cech v průběhu svého působení vedl po finanční stránce, ale lze se podívat pod pokličku tomu, na co vydával nejčastěji peníze a od které doby s určitými výdaji započal či naopak, které výdaje byly zcela ojedinělé, ale i přesto zásadní.

Před třicetiletou válkou cech koželužů patřil k těm nejvýznamnějším řemeslům ve městě. Byl vážený a finančně bezproblémový jak lze usuzovat z několika žádostí městského rychtáře o finanční podporu. V jednom případě je dokonce příspěvek blíže představen. V roce 1611, opět k „*žádosti a přímluvě J. M. kr pana rychtáře, přidáno na cimbál k hodinám I kopa miš a tak zůstává hotové sumy i s dluhy...*“³⁵⁸ Tím se cech finančně podílel na vzniku velkého cimbálu pro bití hodin na velké věži, zvané Trubačka, který byl instalován v roce 1614.³⁵⁹ Jakýkoli záznam o finančním hospodaření až do doby pobělohorské byl s dodatkem – hotová suma i s dluhy, které vůči cechu zůstávají. Zcela běžně nebyly uhrazeny cechovní pohledávky, ale i přesto nenajdeme žádnou zprávu o finančním nedostatku. Všechno se však na dlouhá desetiletí obrátilo v průběhu třicetileté války.

---

³⁵⁷ Tamtéž, inv. č. 241, potvrzení privilegia.

³⁵⁸ SOkA Chrudim, Cech koželužů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217, list č. 11/18.

³⁵⁹ BERGER, T. (ed.). *Ceregetti, Josef*, s. 29.

Již jednou jsem se o chrudimských zmínila, že byli nuceni platit ve válečných dobách různé nemalé finanční obnosy na pomoc Pražským městům, na válečné výdaje či na obnovu města po požárech v 18. století.³⁶⁰

Jen výjimečně se do počátku 19. století dovídáme o jiných než pouze interních cechovních výdajích za kůže, světlo, kolkování kůží, či za vosk, kterého se stále nedostávalo, a kvůli čemuž nebyli koželuhové schopni povinně odvádět vosk do kostela. V dobách válečných a ještě v letech následujících se z finančních záznamů permanentně dovídáme o neschopnosti platit závazky. A stejně tak narůstaly i cechovní pohledávky. Sledujeme zápisy o malých či vůbec žádných vkladech do pokladnice. Jak v době třicetileté války, pro kterou se nám dochovalo dostatečné množství záznamů, tak rovněž pro dobu po napoleonských válkách. V 19. století o to více k cechovnímu schodku však přispěly nesplacené pohledávky. Z této krize se „cech“, navíc za přispění inflace, vzpamatoval až v polovině dvacátých let.

Více zajímavý, než-li jen čísla, je však někdy odraz nepříznivé doby na zcela běžných, ale pro cech či některé jeho bratry velice zásadních věcech. Jednalo se o předměty, které by nás ani nenapadlo sledovat a ony hrály v životě cechu stejně podstatnou roly, jako byly třeba kůže či voda. A proto jim stály za zmínku.

V roce 1626, v době válečné, cech již poněkolkáté vykázal tak nízké roční příjmy, že neměli nově zvolení starší v pokladnici žádnou hotovou sumu. Navíc „*útrat dosti měli že své peníze eště vejše v těch nesnázích k tomu přidávati museli, z čeho pan otec bude se povinen spraviti*“³⁶¹ A tato zmínka, že museli cechovní členové dávat peníze do pokladnice mimo stanovené kvartální poplatky, není vůbec ojedinělá. V průběhu 17. a 18. století se v zápiscích u nově přijatého mistra uvádí několik později dopisovaných účetních záznamů. Ve všech případech se jednalo o taxu za přijetí či složení zkoušky, která však již nikdy, až do druhé poloviny 18. století, nebyla uhrazena jednotně. Ale na několikrát splátky. V četných případech jsou dokonce ještě z větší či menší části neuhrazené. A jejich úhrada je dokonce převáděna na vdovy či dcery, které měly stanovené dluhy do určité doby uhradit.³⁶²

Cechovní nesnáze i nadále pokračovaly. Zápisky z druhé poloviny třicátých let v knize mistrů jsou nesprávně řazeny. Léta 1636–1638 jsou uvedena až ve čtyřicátých letech či

---

³⁶⁰ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217, list č. 22/15, 29/36 a 2/9, 38/47,

³⁶¹ Pan otec je v knize zmiňován nejen jako cechovní bratr a mistr, ale také jako dlužník, který nesplácí ve stanovené lhůtě. Proto se na něj cechovní starší odkazují v této těžké době. Srov: SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217, list č. 16/23.

³⁶² Tamtéž, list č. 24/17.

v jednom případě je zápis vložen na první stranu knihy, což by se zprvu dalo vykládat, jako následek válečné doby. Na listu č. 23/30 je však uveden pravý důvod, který rovněž potvrzuje nastalou bídu. Cechovní písař do vpisku uvedl, že nemohl provést zápis o přijetí Vavřince Jiskry a jiné informace, jelikož inkoust, který používal doposud, byl vyschlý a on neměl čím psát. Nejprve tedy musel sehnat někoho, kdo dá peníze do cechovní pokladnice, aby si mohl koupit potřebný inkoust.³⁶³

Dalším zádrhelem, který musel cech dlouhosáhle řešit byl tzv. příkrov. Cech měl, od roku 1601 v knize uvedené³⁶⁴, povinnost, vyplývající rovněž z pozdějších stanov³⁶⁵, doprovázet své zemřelé na jejich poslední cestě. Vždy z řad cechovních členů byli určeni ti, kteří nesli máry. A o každém kvartálu měly být vybírány rovněž poplatky na uhrazení případných pohřebních výloh. V roce 1674–1675 se objevuje několik zmínek o tom, že je tato tradiční povinnost nemožná splnění, protože cechovní „žádných prostředků k zaopatření cechovních všelijakých teď že nemají. A ani odkud by aspoň příkrov k přikrytí těla mrtvého, kdyžby k pohřbu mrtvé tělo spolu některého cechovního a neb domácích jejich k hrobu nešeno bylo“.³⁶⁶ Celé jednání bylo ukončeno společnou dohodou, která stanovila mimořádný poplatek tří grošů pro domácí a šest grošů pro přespolní. Což pro danou věc „*má být dostačující*“. Jak se však dovídáme z poznámky na zadních deskách knihy mistrů. Příkrov nakonec cechu darovala Mandaléna Páralka.

Extrémní sumy cech vydával čtvrtletně od druhé poloviny 18. století až do svého zániku za zboží, které spotřeboval na cechovních jednáních. Přesné záznamy vyskytující se v účetních knihách, nám dávají možnost nahlédnout, kolik se čeho spotřebovalo a hlavně jak velký obnos měli povinnost koželuhové uhradit z cechovní pokladnice. Všechny tyto finanční záznamy od přelomu 18. a 19. století jsou na konci každého účetního období podepsány starším či několika mistry. Někdy se objevuje rovněž podpis staršího či cechovního inspektora. Případně jsou uvedeni pouze jako přítomní.

Uvedené seznamy spotřebovaného zboží při shromážděních jsou povětšinou takřka totožné, až na množství a konečnou sumu. Vždy se jednalo o hostinu u konkrétní osoby, které se z pokladnice hradila výzdoba, kuchařky, obsluha, prádlo, dříví, oves pro koně a svíčky. V některých případech soupisy uvádějí rovněž několik talířů. Další položky jsou neadresné.

---

³⁶³ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217, list č. 23/30.

³⁶⁴ Tamtéž, list č. 4/12.

³⁶⁵ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha cechovních privilegií, karton č. 17, kniha č. 3, inv. č. 219, s. 11.

³⁶⁶ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217, list č. 33/41.

Zúčastnění si pochutnávali hlavně na masité stravě. Pravidelně platili 100 liber hotového masa, 100 liber vepřového na klobásy a na pečení, 60 liber telecího, 19–22 husí, 30 kachen, 60–70 kuřat, 20 kapounů, 5–6 selat, 20 zajíců, 2–4 páry bažantů, 4 páry koroptví, 6 šunek, 5 či 8 liber špeku, někdy i jazyky.³⁶⁷ Další výdaje byly za vejce, máslo, mouku, sůl, chléb, mléko a smetanu,³⁶⁸ či zeleninu.

Zelenina či ovoce byly velice málo konzumovanou potravinou. Tvořila oproti ostatním položkám zprvu velice malou část. V záznamech za rok 1826 se však již detailněji dovídáme o veškeré zelenině, která se objevila na slavnostní tabuli – 2 kopy hlávek, 21 kop celeru, libra petržele, kapusty. Z ovoce to byly – švestky na salát či jablka. Stejně tak se nově objevují slavnostní dorty. K pití se podávalo v hojné míře pivo a méně víno.

Celá akce proběhla ve velkém za doprovodu hudby. Jednalo se také o finančně nejnáročnější shromáždění jaké cech vůbec, kdy podnikl. Zaplatil za něj přes tisíc zlatých, zatímco všechna předešlá i následující vydání na cechovní shromáždění za uplynulý rok byla v hodnotě maximálně osmi set zlatých. Z pouhých účetních záznamů nepoznáme, v čem byl právě tento rok výjimečný. Víme však, že cech byl od roku 1825 znovu bez finančních potíží (viz Tabulka č. 4). Cechovní příjmy byly větší než-li výdaje – pohledávky postupně došly ke splacení, počty zkušných v cechu vzrostly (viz Tabulka č. 2) – to vše značně ovlivnilo pokladní stav až do poloviny třicátých let. Z čehož plyne, že si takové výdaje cech mohl dovolit, aniž by se příliš obával následného nedostatku.

K běžným výdajům patřilo zaplatit cechovnímu inspektorovi za kontrolu, dále starším za ochránění cechovní pokladnice, za kolkování kůží, za vosk a za světlo do fagul³⁶⁹. Od třicátých let musel cech hradit vyhotovení účtu a za kolky na účty.

Navíc se v třicátých letech objevují výdaje nové, nařízené městským úřadem v Chrudimi 1. února 1834.³⁷⁰ Zde se poprvé objevuje vedle známé a doposud jediné sociální funkce cechu – povinnost cechovního pohřbu, ještě finanční pomoc pro nemocné nebo jinak neschopné chudé. Nebo jak je uváděno ve finančních výkazech pro „*chudé a pohořelé mistry, tovaryše a jejich děti*“. Tento způsob sociální podpory se objevuje nepravidelně a pouze ojediněle byly uváděny všechny skupiny dotčených osob. Nejmarkantnější však byly výdaje

---

³⁶⁷ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha počtů cechu koželužského, karton č. 19, kniha č. 5, inv. č. 221, rok 1819–1855.

³⁶⁸ Od čtyřicátých let 19. století je rozlišovaná sladká a kyselá smetana.

³⁶⁹ Fagule či fakule – pochoděň, výstražné světlo. In: KRAUS, J. *Nový akademický slovník*, s. 232.

³⁷⁰ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 232, cech koželužský bude ročně odvádět ústavu chudých 10. ledna 1834.

pro chudé mistry a tovaryše a na ošacení pro chudé školáky. Kdy jim byly v roce 1837 koupeny kabáty.³⁷¹

Zde měl cech každoročně radě zasílat výpisy s výlohami za chudé. Jednalo se o určitý druh pojištění při cechovní pokladně. Na které přispívali všichni členové společenství a z něhož se měli radě zodpovídat.³⁷² Učni z pokladnice dostávali šest krejcarů, tovaryši dvanáct a mistři dvacet čtyři.

6.6.2. Příjmy

Veškeré hlavní cechovní příjmy byly přímo závislé na výdělku z činnosti, dále pak na poplatcích plynoucích z vykonaných zkoušek. Ať už učňů či tovaryšů. Případně mistrů za přijetí do cechu. Již daleko menšími byly příjmy za pokuty. A toto vše šlo ruku v ruce s dobou, v níž cech působil. Jak jsme si řekli již výše, doba válečná vždycky znamenala úpadek.

Zajímavé je sledovat poplatky, které museli zkoušející či členové cechu skládat do pokladnice (viz Tabulka č. 1, Tabulka č. 2). Vždy byly činěny rozdíly nejen mezi již několikrát zmiňovanými mistrovskými syny či novomanžely mistrovských vdov, ale rovněž se výše poplatku stanovovala dle toho, zda-li se jednalo o domácího řemeslníka či souseda.

Od konce 16. a v průběhu 17. století se poplatky za mistrovství pro souseda města Chrudimi držely na dvanácti až šestnácti kopách grošů, dvou librách či krouzcích vosku a svačině. Převládá však částka dvanácti kop. Domácí osoby hradily od šesti až po devět kop grošů a dvě libry vosku. Mistrovským synům se stanovená taxa dlouho neměnila. Platili čtyři kopy grošů a k tomu dvě libry vosku.

V osmnáctém století, s největší pravděpodobností následkem válek o rakouské dědictví, byly poplatky dosti zvýšeny. Mistrovští synové již skládali částku o osmi kopách grošů a dvou librách vosku, ostatní od deseti po až třiadvacet kop grošů, dvě libry vosku a svačinu. Nejčastější částka však byla patnáct kop.

Několikrát se rovněž objevují sumy zcela se vymykající průměru. Pokud hovoříme o extrémně vysokých částkách, povětšinou se jedná o sumu, v níž je rovněž zahrnuta taxa za ukazování řemesla a nebyla uvedena zvlášť. V druhém případě překvapivě nízké ceny byly stanovovány těm, kteří pocházeli ze sociálně slabých rodin. Povětšinou se jednalo o sirotky.

---

³⁷¹ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha počtů cechu koželužského, karton č. 19, kniha č. 5, inv. č. 221, rok 1837.

³⁷² SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 232, cech koželužský bude ročně odvádět ústavu chudých 10. ledna 1834.

V devatenáctém století se již pohybujeme v prostředí konvenční měny, ale splátkově vybírané poplatky za zkoušky ze století předešlého, byly stále vybírány v předešlé měně, což mnohdy činilo potíže. Teprve rokem 1823 došlo k vydání nařízení o povinnosti vybírat všechny poplatky pouze v konvenční měně.³⁷³ Výše poplatků byla pevně stanovena, a tedy pouze sociálně slabým byly poskytovány výhody. Domácí tovaryši platili za mistrovství zpravidla tři zlaté, sousedé šest. Učni za zisk tovaryšského postu zase jeden zlatý a třicet krejcarů, výjimečně čtyřicet pět krejcarů a za přijetí do učení se platilo rovněž jeden zlatý a třicet krejcarů.

---

³⁷³ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 224, cechovní platy se vybírají v konvenční měně od 1. ledna 1823.

7. Koželužský cech v Trhových Svinech

7.1. Nástin vývoje města a jeho řemesel

Trhové Sviny leží na stezce zvaná Vitorazská, vedoucí z Dolního Rakouska zemskou branou u Nového Hradu. Rozprostírají se podél potoka Stropnického a Svinenského.³⁷⁴ Trhové Sviny jsou srdcem tzv. oblasti Doudlebsko, která byla připomínána již v 9. století, kdy místní správa přešla z rodu Slavníkovců, po jejich vyvraždění (995), na rod Přemyslovský a od roku 1185 se majiteli těchto pohraničních území mezi řekami Lužnicí a Stropnicí stali Chuenringové.³⁷⁵

Na počátku druhé poloviny 13. století se území na chvíli rozdělilo mezi několik majitelů. Sviny měl v držení Vilém z Landštejna a jeho bratr Smil z Lomnice. Právě oni přikoupili část, která patřila pánům ze Swin. Roku 1359 se dostaly koupí Sviny do majetku pánů z Rožmberka³⁷⁶. Od té doby, až do vymření Rožmberků (1611), patřily Sviny k panství rožmbersko-novohradskému.³⁷⁷

Na místě dnešního městyse stával původně hrad založený Ojířem z roku Vítkovců. Nazýván byl Svinský, Svinenský či Svinický a o vzniku jeho pojmenování se dodnes vypráví několik pověstí. Jedna, ta nejčastější hovoří o vepřích, kteří se měli tradičně pást na místě dnešního města. Dle jiné město dostalo svůj název od jedné svině, která měla vyhrabat zvon, jež obyvatelům záviděli v celém širém kraji.³⁷⁸ A do třetice pověst o pánu z Čížkrajic, který kvůli své pýše musel z viny vystavět obydlí pro vdovu s dětmi.³⁷⁹ Kolem se po čase stavení rozrostla, až dala vzniknout vesnici zvané „Z VINY“, tedy Zvinům/Svinům.

Tento pomezí hrad se značným strategickým významem došel svého konce v letech 1420 a 1422, kdy byl dobyt a obsazen Janem Žižkou. Od té doby chátral a jeho zbořené části sloužily již jen jako zdroj levného stavebního materiálu.³⁸⁰

³⁷⁴ Kol. autorů. *Království české III. Jižní Čechy*. Praha, 1908, s. 136–139.

³⁷⁵ JOHN, J. *Mé, tvé, naše Trhové Sviny*, s. 18–19.

³⁷⁶ Novými majiteli se stali Jan, Oldřich a Jošt. Srov: Tamtéž, s. 20.; August Sedláček ještě uvádí Petra. Srov: SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze*. Díl 3. Budějovsko, s. 236.

³⁷⁷ Kol. autorů. *Otův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, 24 díl S–Š. Praha, 1906, s. 442.

³⁷⁸ KOBLENC, Václav. Kdo dal název Svinům: Šlechtic, nebo zvidavý vepř? In *Mladá fronta Dnes*. 09. 01. 2007, ročník 18, č. 7, str. 5.

³⁷⁹ Pán zastřelil bažanta, který dopadl k bažině. Poslal pro něj jednoho družiníka, kterému slíbil, že když v bažině zemře, postará se o jeho rodinu. Srov: JOHN, J. *Mé, tvé, naše Trhové Sviny*, s. 7.

³⁸⁰ MALÍK, Jan. *Trhové Sviny*. Mikroregion sdružení růže, 18. 03. 2008, [cit. 25. 10. 2008]. URL: <http://www.sdruzeniruze.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=500029&id=31043>.

V dobách vzniku nových konfesí se Trhové Sviny staly zářným příkladem rčení „*koho chleba jíš, toho píseň zpívej*“. Několikrát byli obyvatelé nuceni přestoupit na jinou víru.

První rozkaz vzešel od Oldřicha z Rožmberka, který v roce 1417 nařídil přijímání pod obojí způsobou.³⁸¹ Sviny však, jak ještě mnohokrát poznáme, byly místem, které se nepřizpůsobilo jen tak snadno. A nejen v souvislosti s vírou. Místní farář Václav Višně z Větrní, katolického vyznání, se Oldřichovu nařízení vzepřel. Netrvalo dlouho a byl z farnosti vykázán a jeho místo zastoupil přítel mistra Jana Husa, kněz Mníšek.³⁸²

Ve třicátých letech 15. století opět vyhrálo vyznání katolické. Protestantké smýšlení však sdílel i další Rožmberk. Tentokrát poslední svého rodu – Petr Vok, který rokem 1580 přistoupil ke konfesi církve českobratrské. Jeho smrtí na základě dědických dohod přešly na krátkou chvíli Nové Hrady spolu s dalším rožmberským majetkem na Jana Jiřího ze Švamberka s bílou labutí v erbu.³⁸³ Jeho syn, Petr ze Švamberka, se jako evangelík přiklonil na stranu stavovských vzbuřenců, a proto byly Sviny a okolí několikrát obléhány císařskými vojsky.³⁸⁴ Švamberský majetek byl císařem zabaven a předán znovu do katolických rukou Karlu Bonaventurovi hraběti Buquoy.³⁸⁵

Noví majitelé panství se snažili zapracovat na hospodářském povznesení svých nově nabytých panství, která byla po třicetileté válce ve značně dezolátním stavu. K tomu navíc nepostupovaly tak tvrdě jako jiná katolická šlechta a ještě po dlouhá léta na novohradském a rožmberském panství tolerovali evangelíky.³⁸⁶ S největší pravděpodobností měli Buquoyové ke svému panství pozitivní vztah. Co se týče koželužského cechu bylo jejich jméno zmiňováno rovněž v úvodních větách cechovní korespondence, kde stálo: „*My starší a cechmířti, strážci celého Buquoiského pokladnu Trhových Svinů...*“³⁸⁷

Tak jak jsem vyjmenovala vrchnost, s níž byla spojena náboženská změna, nesmím však také zapomínat, že právě ona podporovala hospodářství na svém panství. Udílela privilegia či je následně potvrzovala. O době převzetí rožmberské správy nad Doudlebskem a tedy také Trhovými Sviny, se dá hovořit jako o době počátků budoucí výrobní a obchodní

---

³⁸¹ PÁNEK, J. *Poslední Rožmberkové*, s. 319.

³⁸² JOHN, J. *Mé, tvé, naše Trhové Sviny*, s. 21–28.

³⁸³ Listina z roku 1484 obsahovala dohodu mezi Rožmberky a Švamberky o vzájemném nástupnictví v případě, že by jeden z rodů vymřel. Srov: PÁNEK, J. *Poslední Rožmberkové*, s. 308.

³⁸⁴ KOBLASA, P. *Buquoyové*, s. 9–10.

³⁸⁵ Nejen Nové Hrady s Trhovými Sviny, ale i panství Rožmberk, Libějice, tvrže Žumberk, Chvalkov a Cukněstjn. Srov: KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha, 1991. ISBN 80-7113-003-6, s. 67–68.

³⁸⁶ KOBLASA, P. *Buquoyové*, s. 21.

³⁸⁷ SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, korespondence s cechy a úřady, povolení k vyučení řemeslu, karton č. 1, inv. č. 4.

specializace v Trhových Svinech. Rožmberkové jsou sice známi spíše podnikáním v rybníkářství, ale ani podporování tradičních řemesel a s výrobou spojeného obchodu jim nebylo cizí. Vedle zakládacích listin, což však není případ Trhových Svin, se soustřeďovali na rozmnožování počtu výročních a týdenních trhů.³⁸⁸

Díky Rožmberkům měly Sviny už v první polovině 15. století výsady a práva stejná jako leckterá královská města. Což nebylo zvykem. V roce 1437 byly povýšeny na město.³⁸⁹ Oldřich z Rožmberka patřil k prvním, ze svého rodu, který svým měšťanům vymohl od českého panovníka řadu privilegií, která zvyšovala počet výročních trhů a posilovala převahu městských obcí nad zemědělským okolím.³⁹⁰

Nejvýznamnějším z privilegií je tzv. Královo právo. Listina z roku 1437 je však pouhým potvrzením již existujícího práva, které Svinům udělil již Jindřich z Rožmberka, a která byla za husitských válek ztracena.³⁹¹

A následovala další práva – mílové, rovněž zmiňované v artikulech koželužského cechu³⁹², várečné či právo jarmarku. Král Vladislav Jagellonský udělil 20. března 1481, městu možnost konání jarmarků v den sv. Trojice a na den sv. Františka. Sviny nemají ve svém názvu slovo trhové jen tak pro nic za nic. Jak jsem uvedla, dostaly právo konat jarmarky dvakrát do roka, což znamenalo velkou prestiž pro celé městečko. Císař Karel VI. však tuto výsadu, na žádost Svinenských z roku 1728, dále rozšířil o jarmark třetí³⁹³, což vedlo ke vzniku vlny odporu v celých jižních Čechách. K největším odpůrcům patřily České Budějovice a Třeboň. Kvůli vzniklým protestům se celá věc na několik let protáhla. Nicméně Svinenští svého nakonec přeci jen dosáhli za taxu sto pěti zlatých a třiceti krejcarů.³⁹⁴

---

³⁸⁸ KAFKA, F. *Zlatý věk růží*, s. 36.

³⁸⁹ CHÁBERA, Stanislav. Dvojí povýšení Trhových Svinů: Z historie měst. In *Právo* 10/69, 22. 03. 2000, s. 11.

³⁹⁰ PÁNEK, J. *Poslední Rožmberkové*, s. 25–26.

³⁹¹ Královo právo bylo nejdříve uděleno Novým Hradům, ale po dobytí hradu bylo zrušeno. Proto je součástí listiny rovněž také znovu udělení tohoto práva. Srov: HORKÝ, Václav. *Trhové Sviny 500 let městem*. Trhové Sviny, 1938, s. 3.; Královo či královské právo znamenalo plnou míru vnitřní svobody, práv a zvyklostí, které užívalo některé město v okolí. Neznamenalo to však zrušení poddanského vztahu. Srov: HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy*, s. 204.

³⁹² SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Opis cechovních článků vydaných v roce 1566 koželuhům v Trhových Svinech Vilémem z Rožmberka (Výpis z obdarování řemesla koželužského v městys Svinův Trhových), kniha č. 1, inv. č. 1.

³⁹³ Tři trhová práva jsou sice na rozdíl od královské Chrudimi, která získala od Marie Terezie roku 1757, v pořadí již sedmý trh (In: SOKA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha opisů cechovních privilegií, karton č. 17, kniha č. 3, inv. č. 219.), pouhým střípkem. Ale pro poddanské město, jako byly Sviny, to znamenalo privilegia výsostná. Však proto také následovala taková vlna odporu od sousedních měst.

³⁹⁴ V kalendáři z roku 1734 bylo oznámení: „*Trhové Zwiny městys: 1. jarmark na den nejsvětější Trojice, 2. jarmark tu neděli po Nanebevzetí panny Marie, pokud se ale panny Marie trefí, takže se týž jarmark držeti má, 3. na dnes sv. Františka Serafinského na všelijaké zboží krámské a s obyčejnými čtrnácti dny frajlinku. Hlavní trhové: v poslední postní tejdén ve středu a před štědrým vánočním večerem ve středu. Obyčejní trhové na dobytek a obilí a jinší, jest skrze celý rok každou středu.*“ In: KŮRKA, K. *Trhové Sviny*, s. 52–53.

Došlo však rovněž na významná privilegia, která podporovala řemeslnou výrobu, a tudíž také přispěla ke vzniku cechovních společenství ve Svinech. Jako první jsou připomínáni soukeníci, kteří dle listu ze 13. září 1454 mají všechny své výrobky „*opatřovati znakem pětilisté růže*“. Následovali tkalci 1553, kožešníci a koželuhové 1566, řezníci a roku 1569 také krejčí.³⁹⁵ Rovněž ševci jsou zmiňováni jako jeden z nejstarších cechů ve městě, ovšem nejstarší cechovní doklady, nejen ševců, shořely v jednom z častých městských požárů.³⁹⁶ Proto cechovní záznamy z 16. a mnohdy ještě z první poloviny 17. století zcela chybí.

Po té následovalo ještě několik privilegií udělených Rožmberky, které podporují hospodaření či řemeslnou výrobu ve Svinech. Konkrétně o řemeslné výrobě hovoří Rožmberská instrukce z roku 1540: „*Do měst kdož má syna řemeslníka, ... pomoz jemu vedle možnosti své, ať tu řemeslo dělá a se živý, a město se rozmáhá.*“³⁹⁷

Privilegia byla pozdějšími majiteli potvrzována – Petrem Vokem z Rožmberka, Janem Jiřím ze Švamberka, Marií Magdalénou z roku Buquoy. Ta navíc podporovala hospodářský rozvoj svého panství založením sklárny, výstavbami či opravami kostelů. Právě z dob její správy pochází dodnes známé trhosvinenské poutní místo Svatá Trojice.

I když by se mohla zdát poloha města ekonomicky výhodnou, přináležely Sviny do panství Nové Hradý a nacházely se mimo hlavní obchodní cestu do stále více vzrůstajících Českých Budějovic. A právě ony byly obchodním i správním centrem jižních Čech, které vrhaly stín na své okolí.³⁹⁸ Proto se význam Trhových Svinů v Jižních Čechách neuchoval, ba dokonce upadal tak rychle, jak jej město nabylo. Trhosvinenský archivář Karel Kůrka zaznamenal, co se říkávalo o místních lidech. Prý jsou to „*páni*“ *opásaní povříslím, kterým je každou chvíli domovem hradní šatlava, kvůli neplacení daní.*“³⁹⁹

---

³⁹⁵ ČECHURA, J. Rozvoj cechů na rožmberském dominiu, s. 177–185.

³⁹⁶ V minulosti postihlo Trhové Sviny několik ničivých požárů; roku 1549 shořelo 131 domů, za stavovského povstání v roce 1619 bylo městečko zcela vydrancováno a spáleno a naposledy lehlo z velké části popelem roku 1828. Následkem těchto katastrof se zde nezachoval prakticky žádný z původních obytných domů. Srov: HORKÝ, V. *Trhové Sviny*, s. 8–9.

³⁹⁷ JOHN, J. *Mé, tvé, naše Trhové Sviny*, s. 31.

³⁹⁸ KAFKA, F. *Zlatý věk růží*, s. 21.

³⁹⁹ Tamtéž, s. 154.

7.2. Působení koželuhů v Trhových Svinech

Koželužské řemeslo bylo v Trhových Svinech ustanoveno zakládací listinou z roku 1566, kde byli všichni jeho provozovatelé označeni za koželuhy.⁴⁰⁰ Ale i přesto se můžeme při studiu cechovních pramenů několikrát setkat s výtkou, že jsou svým okolím titulováni, dle vlastního uvážení a práce, kterou zastávají, špatně. Svinenští lpěli a od okolí vyžadovali správnou titulaturu. Cítili se, být rudokoželuhy a pouhé oslovení koželuh, jim připadalo sprosté. Dle K. Hlubučka nahlíželi rudokoželuzi na bělokoželuhy či jircháře jako na chudší bratrance.⁴⁰¹ Několikrát v záznamech z druhé poloviny 17. století čteme „...*nikoli pouze koželuhem, jak říkají, ale rudokoželuhem se budeš učit*“.⁴⁰² Následné zápisy, kvůli početným stížnostem, jsou již daleko přesnější. V knize mistrů či učňů je od přelomu 17. a 18. století uváděno „*handwerks der Rothgerbermeistern*“ či „*Rothgerberzunft*“. Sporadicky česky psané záznamy⁴⁰³ v knihách rovněž uvádí rudokoželužské řemeslo. Již nikde se neobjevuje pouze slovo „gerber/koželuh“.⁴⁰⁴

Rudými se nazývali proto, že měly jejich kůže červenou barvu od třísla. Tříslo se v Trhových Svinech kupovalo od formanů, kteří je sem dováželi hlavně z rozlehlých lesů kolem Šalmanovic, kde se stahovalo z mladých smrkových stromů⁴⁰⁵. V blízkém okolí Svin se však získávalo tříslo již na konci 18. století poměrně málo, a proto kupovali koželuzi hojně rovněž mleté v celých pytích až z Vitoraze. Jak uvádí Karel Hlubuček: „*Se zvláštní oblibou se však také sbíraly a drtily „zrůdy žaludů*“.⁴⁰⁶ Použité tříslo, se dále užívalo jako topivo. Pravidelné roční vyúčtování cechu uvádí vždy částku utrženou z prodeje. Nejednalo se však

---

⁴⁰⁰ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Opis cechovních článků vydaných v roce 1566 koželuhům v Trhových Svinech Vilémem z Rožmberka (Výpis z obdarování řemesla koželužského v městys Svinův Trhových), kniha č. 1, inv. č. 1.

⁴⁰¹ HLUBUČEK, K. *Poslední koželuzi*, s. 1.

⁴⁰² SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 2, inv. č. 2.

⁴⁰³ Dochované cechovní prameny jsou až na pár listin či několik záznamů v knihách psány německy. I přesto autoři monografií o Trhových Svinech označují město za typicky české. „...v 18. století došlo ke snaze zavést němčinu na jinak české škole ve Svinech. Protože málo kdo uměl německy a vyučování doposud probíhalo pouze česky.“ In: KŮRKA, K. *Trhové Sviny*, s. 65.

⁴⁰⁴ Tamtéž.; SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 3, inv. č. 3.

⁴⁰⁵ Polena nařezaná asi na 80 cm, se nakrojila po celé své délce, kůra se po celém obvodu sloupila a dala v hraničkách dobře vyschnout. Po té se nechávala v nedalekých mlýnech rozdrtit. HLUBUČEK, K. *Poslední koželuzi*, s. 9.

⁴⁰⁶ Tamtéž, s. 10.

o nikterak velké cifry, většinou kolem dvou až čtyř zlatých.⁴⁰⁷ Z čehož lze usuzovat spíše, že se jednalo o lacinou záležitost, než, že by o topivo tohoto druhu byl malý zájem.

Tak jako všechny významnější cechy, rovněž Trhosvinenští vlastnili svoji cechovní pečeť (viz Obrázek č. 8). Na listinách z 18. a 19. století jich je dodnes dochováno několik. Jednalo se o vystříhávaný papírový obal pečeti ve tvaru čtyřcípé hvězdy, kde mezi každým cípem jsou dva růžové lístky s jedním lístkem okvětním po stranách. Ve znaku pečeti měli koželužskou káď na štítu s pětilistou růží nad ním. V opise stálo: „*kozeluzi wtrhowych swinech*“.⁴⁰⁸

Docházelo však i k obměnám tvaru papíru. Na výučních listech z let 1815 či 1834 je papír střižen do kruhu se špičkami po svém obvodu.⁴⁰⁹ Např. na výučním listu Jakuba Břehovského z roku 1833 je dokonce ve tvaru čtverce.⁴¹⁰

---

⁴⁰⁷ SOkA České Budějovice, Cech koželužů Trhové Sviny, výkaz příjmů a vydání 1828–1838, inv. č. 6; Tamtéž, výkaz příjmů a vydání 1842–1871, inv. č. 7.

⁴⁰⁸ SOkA České Budějovice, Cech koželužů Trhové Sviny, výuční, tovaryšské, mistrovské listy, karton č. 1, inv. č. 5, listina, výuční list Jana Koláře z roku 1837.; SOkA České Budějovice, Cech koželužů Trhové Sviny, korespondence s cechy a úřady, povolení k vyučení řemeslu, karton č. 1, inv. č. 4, povolení k vyučení z roku 1768.

⁴⁰⁹ Tamtéž, výuční list Ignáce Borovanského z roku 1815; výuční list Adalberta Reindla z roku 1825; výuční list Jana Koláře z roku 1837.

⁴¹⁰ Tamtéž, osvědčení o vandru Martina Fidlera z roku 1785; list Jakuba Břehovského z roku 1833.

7.3. Cechovní správa

Již několikrát jsme hovořili o cechovní pokladnici. Ani u cechu v Trhových Svinech nechyběla. Dokonce je o ní zmínka v artikulech Viléma z Rožmberka. Ty ji popisují jako truhlici se dvěma pevnými zámky. Do níž se ukládají, a v bezpečí by měly být, cechovní peníze, listiny i jiné cechovní věci. Klíče k zámkům měli nosit úřadující cechmistři. U každého jeden, aby bylo ztíženo případné otevření truhlice.⁴¹¹ Ta rovněž hrála významnou úlohu při skládání zkoušek, přijímání do cechu či placení restů. V takových případech se čekalo na její otevření, tedy na jaké si svolení k následujícím úkonům. U žádného záznamu v cechovních knihách nechybí zmínka o její otevřené přítomnosti.⁴¹²

Chlapec žádající o přijetí do učení musel nejprve před shromážděným cechem předložit veškerá osvědčení o mravní bezúhonnosti, o řádném zplození a rovněž vysvědčení z triviální školy. Vysvědčení obsahovala známky z náboženství, čtení, mluvnice, počtů, krasopisu (kurent), diktovaného písma, někdy uváděného jako kancelářské či psací písmo (kanzelley). V průběhu 19. století se přidalo rozdělení čtení na četbu textů českých, německých a latinských. Zajímavá je rovněž kolonka týkající se orientace v nařízeních či někdy uváděno jako právní nauka. Každé vysvědčení mělo své, i když velice strohé, slovní hodnocení. Většinou v podobě: „*veřejného vyučování se pilně účastnil, ve svém zvyku se dobře zapojoval a dobře schopně využíval své schopnosti*“, nebo „*celkově průměrný, oproti prvnímu ročníku se polepšil*“.⁴¹³ Od druhé poloviny 19. století se ustálila předtištěná podoba školních vysvědčení, která obsahovala daleko podrobnější informace o žákovi – jméno, věk, místo bydliště, zaměstnání otce, vyznání, třídu a semestr. Mnohdy rovněž nechyběla chvála pějící slovní hodnocení, ač se na žádném z vysvědčení neobjevila ani jedna výborná. V závěrečných výkazech, předkládaných cechu, obsahujících již pouze potvrzení o splnění, nikoli již jednotlivé známky, byla slovně porovnávána výkonnost žáka v průběhu několika semestrů.

---

⁴¹¹ SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Opis cechovních článků vydaných v roce 1566 koželuhům v Trhových Svinech Vilémem z Rožmberka (Výpis z obdarování řemesla koželužského v městys Svínův Trhových), kniha č. 1, inv. č. 1.

⁴¹² SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 3, inv. č. 3.; Tamtéž, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 2, inv. č. 2.

⁴¹³ SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, výuční, tovaryšské, mistrovské listy, karton č. 1, inv. č. 5, vysvědčení Václava Řeži z roku 1839; Tamtéž, vysvědčení Josefa Pudila z roku 1837.

Od roku 1780 bylo přijímání do cechu zpřísněno. Došlo k vydání rozhodnutí, které nařizovalo, že musí mít každý potencionální učeň osvědčení od příslušného katechety a školního správce o tom, že se účastnil vyučování náboženství s dobrým prospěchem.⁴¹⁴

Před skutečným sepsáním dohody o učení měl však uchazeč, jak stanovují cechovní artikule, vyzkoušet své schopnosti v dvoutýdenní zkušební době u některého mistra z cechu. Následně znovu přestoupit před cechovní pořádek, vyhodnotit své počínání, vyslechnout kritiku mistra zaměřenou na jeho kázeň a konečně se rozhodnout.⁴¹⁵

Teprve potom byla sepsána dohoda. Při otevřené pokladnici byli přítomni nejen cechovní mistři, ale jako svědci sloužili – cechovní inspektor a za učně zpravidla dva tzv. rukojmí, kteří vše stvrdili svými podpisy. Jen sporadicky se dovídáme o jménech osob, které za učně ručily určitým finančním obnosem.⁴¹⁶ Z toho co máme k dispozici, vyplývá, že jeden z nich byl povětšinou sám mistr, k němuž šel chlapec do učení.⁴¹⁷ Rukojmí měli vedle běžné výše poplatku, kterou hradil sám přijímaný učeň, zaplatit určitý obnos, kterým ručili v případě, že by chlapec z učení utekl. Navíc byl tento případ zběhnutí ošetřen rovněž v cechovních artikulech, které zaručovaly pokutu deseti liber vosku do městské pokladnice a pěti liber vosku cechu. Rovněž mistr, kterému by v takovém případě vznikla újma, protože by ztratil pomocnou sílu, měl dostat dvě kopy míšenské. Ale ani učeň nezůstal bez trestu. Mělo mu být koželužské řemeslo navždy zapovězeno.⁴¹⁸ V dohodě bylo rovněž poznamenáno: „...učeň se zavazuje, že v učení neskončí, bude chodit do školy, nebude rušit a bude udržovat kázeň...“.⁴¹⁹

Po rozhodnutí o přijetí byl učeň přidělen k „Lehrmeisterovi“ u kterého se měl dva až čtyři roky učit řemeslu. V některých případech však lze nalézt i dobu daleko kratší – jednoho roku (viz Tabulka č. 6), či delší až pět let. Prodloužení dohodou stanovené doby učení záviselo hlavně na školních výsledcích, které učeň měl. Nejedna výuční list obsahoval informaci o pokutě za prodloužení učení, kvůli nekázni a sporadickému navštěvování

⁴¹⁴ KŮRKA, K. *Trhové Sviny*, s. 65.

⁴¹⁵ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Opis cechovních článků vydaných v roce 1566 koželuhům v Trhových Svinech Vilémem z Rožmberka (Výpis z obdarování řemesla koželužského v městys Svinův Trhových), kniha č. 1, inv. č. 1.

⁴¹⁶ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 2, inv. č. 2, dohoda Matoušek Ziky z Borovan z roku 1755.

⁴¹⁷ (viz Tabulka č. 6) SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 3, inv. č. 3.; Tamtéž, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 2, inv. č. 2.

⁴¹⁸ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Opis cechovních článků vydaných v roce 1566 koželuhům v Trhových Svinech Vilémem z Rožmberka (Výpis z obdarování řemesla koželužského v městys Svinův Trhových), kniha č. 1, inv. č. 1.

⁴¹⁹ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 3, inv. č. 3.

opakovací školy. Nejčastějším oznámením bylo: „...protože opakoval hodiny, dluží tři zlaté třicet krejcarů“, nebo „opakoval školu, je dlužen šest zlatých“.⁴²⁰

Učňovský věk se pohyboval kolem dvanáctého roku. Nejčastější doba učení byla tři roky. Tovaryšského statutu chlapečci tedy dosahovali kolem patnáctého roku.

Poplatky za přijetí byly různé v závislosti na osobě či době. Někomu byl stanoven jeden obnos jako přijímací poplatek a po ukončení druhý poplatek za freisprech (vyučení). Jiní hradily pouze příjemné a to ještě nadvakrát. Např. v dohodě byl stanoven poplatek ve výši sedm zlatých, z čehož učeň složil, ať už hotově či ve splátkách v průběhu učení tři zlaté a třicet krejcarů. Po uplynutí učební doby uhradil zbytek. Zcela běžné bylo skládání stanovené částky na splátky. Mnohým zůstaly nevyřešené resty, převážně z důvodu smrti. Nikde není uvedeno, že by zbylé částky kdy byly uhrazeny např. pozůstalou osobou. Tak jak stanovovaly artikule poplatků za přijetí – finanční obnos, dvě libry vosku, svačinu pro mistry případně náhradu finanční a dvě vědra piva – se u učňů nedodrží. To je záležitost, jak budeme mít možnost posoudit, spíše mistrovská.

Jediná informace, vymykající se běžnému sdělení, ze sepsaných dohod je z roku 1842. Kde je přijímanému Ferdinandu Scholzovi z Lischau (Lišov cca 26 km od Trhových Svin) přiděleno ubytování na výměnku u mistra Jana Pávka.⁴²¹ Což je jediný případ tohoto druhu, ač mnozí příchozí byli cizinci.

Tzv. freisprech, tedy volně řečeno osvobození od řemesla, jeho ukončení probíhalo v Trhových Svinech tradičně na Velikonoce za přítomnosti všech cechovních mistrů, případně končících spoluučňů a za otevřené pokladnice. Zde byla po vykonání praktické i ústní zkoušky, kde musel každý „otázky řádně zodpovědět“, nově ustanoveným tovaryšům předána vysvědčení. Při předávání výučních listů se navíc vykonávaly různé tradiční úkony. K nimž patřilo např. pití na bratrství či tovaryšské kmotrovství nebo hoblování učně. To bylo dle nařízení z roku 1811 zakázáno.⁴²²

O tovaryších se z pramenů trhosvinenských koželuhů dovídáme velmi málo. Pouze pár povolení k vandru, či vandrovních potvrzení dává nahlédnout do světa vyučených řemeslníků. Z dochovaných vandrovních osvědčení vyplývá, že se jednalo o osoby mezi

---

⁴²⁰ SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 3, inv. č. 3, freisprech Františka Sonebergra z roku 1824.; Tamtéž, freisprech Josefa Pánka z roku 1837.; Tamtéž, freisprech Jana Koláře z roku 1837.

⁴²¹ Tamtéž, dohoda Ferdinanda Scholze z Lišova z roku 1842.

⁴²² KŮRKA, K. *Trhové Sviny*, s. 83.

patnáctým až dvacátým osmým rokem.⁴²³ Trhosvinenští vandrovní řemeslníci u sebe museli mít revers, který je opravňoval cestovat. Povolení ze třicátých let 19. století obsahují rovněž tovaryšovo prohlášení o jeho počestném koželužském vyučení, což dokazuje výučním listem, a katolické vyznání, které dokládá náboženským vysvědčením. Pro vydání povolení byla zřejmě důležitá rovněž řemeslná kvalita tovaryše. Reversy doslova obsahují: „*k výrobě dvou ukázek a doložení cechovního potvrzení o vytváření péče o své kůže nakazuje podpis tohoto dokladu*“.⁴²⁴

Řemeslo tovaryše vedlo různě daleko. Např. Bartoloměj Vaněk strávil jeden rok v Netolicích (cca 48 km od Svin). Nebo do Kutné Hory (cca 179 km od Svin) kde pracoval Martin Fidler po sedm týdnů.⁴²⁵ Ve Svinech dochovaná vandrovní potvrzení jsou kladného znění. Tovaryš se „*v tom čase věrně pilně, pokojně a poctivě jak na řemeslníka sluší choval. Což my tímto atestující všechny spolumistry naše by téhož tovaryše všudy dle obyčeje řemeslnického fedrovati*“⁴²⁶ a *sobě poručeného míti slušně žádáme.*“⁴²⁷

Leckteré listy byly dle uvedených poznámek přenosné. Ač se jednalo o předtištěné či předepsané formuláře, po jejich okrajích byla postupně dopisována místa působení tovaryšů a délka jejich pobytu.

Tovaryšové ve Svinech byli vázáni podmínkou, která jim neumožňovala odejít od mistra dva týdny před hlavními církevními svátky (Vánoce, Velikonoce). A to z důvodu nárůstu poptávky. V jiná období platila ze slušnosti týdenní „výpovědní“ lhůta. A to jak ze strany tovaryše tak mistra.⁴²⁸

Mistrovství náleželo tomu tovaryši, který obstál při ukazování řemesla, předložil doposud získané dokumenty dosvědčující jeho původ a kvality a uhradil stanovený poplatek – dle cechovních artikul, se jednalo nejen o poplatek, ale rovněž o svačinu pro mistry, dvě vědra

---

⁴²³ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, výuční, tovaryšské, mistrovské listy, karton č. 1, inv. č. 5.

⁴²⁴ Tamtéž, revers Josefa Klímy ze Svin z roku 1833; Tamtéž, revers Václava Kříže ze Svin z roku 1836.

⁴²⁵ Potvrzení obsahuje osobní informace. Např. „*Bartoloměj Vaněk ze Stolic rodilý, 15 let starý a malé postavy též kaštanových vlasů*“ „*Martin Fidler rodilý z Města Soběslavy starý 24 lét, postavy malé též kaštanové vlasův.*“ Srov: SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, korespondence s cechy a úřady, povolení k vyučení řemeslu, karton č. 1, inv. č. 4, potvrzení vandru Bartoloměje Vaňka z roku 1757.; Tamtéž, potvrzení Martina Fidlera z roku 1785.

⁴²⁶ Fedrovat – pomáhat svým vlivem někomu, něčemu k uplatnění, stavět ho do popředí, podporovat. In: KRAUS, J. *Nový akademický slovník*, s. 237.

⁴²⁷ Tamtéž.

⁴²⁸ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Opis cechovních článků vydaných v roce 1566 koželuhům v Trhových Svinech Vilémem z Rožmberka (Výpis z obdarování řemesla koželužského v městys Svínův Trhových), kniha č. 1, inv. č. 1.

piva a dvě libry vosku.⁴²⁹ Jeho věk byl různý. Prodleva mezi vyučením a vykonáním mistrovské zkoušky mohla být i více jak dvacet let (viz barevné označení Tabulka č. 5, Tabulka č. 6). Hlavně záleželo na praxi uchazeče a jeho finančním zabezpečení. Zkoušení a přijímání mistrů byl přítomen celý koželužský pořádek, inspektor měl hlas poradní a svým podpisem, spolu s „cech magistrem“ a „alt meistrem“ od poloviny 19. století rovněž za účasti účetní osoby či písaře, stvrdili daný akt.

Od počátku 19. století se v cechovní korespondenci objevují žádosti o udělení městského práva, které bylo rovněž podmínkou pro přijetí do cechu za mistra. Například v roce 1810 žádal o udělení městského práva Václav Blažek z Lišova v zastoupení svého otce. Magistrát předložené žádosti vyhověl s ohledem „*by on za mistra koželužského u počestného cechu koželužského v městys Sviny přijatej býti a napotom řemeslo své provozovati mohl*“.⁴³⁰ Oficiálně měl být představen a přijat na prvním shromáždění obce, kde byla přednesena jeho práva a povinnosti, jimiž byl nově vázán.⁴³¹

Každý mistr si velice pečlivě hlídat jakékoli nekalosti, které by se v jeho dílně děly. Přísně byly zakázány všem cechovním členům hry v kostky a karty. Neuposlechnutí mělo být přísně trestáno. A trest stanovovali dle článku cechovní starší na mimořádném shromáždění.⁴³² Ve Svinech jsou známy dva případy tohoto typu. Oba po zdlouhavém cechovním líčení končí vyhoštěním provinilé osoby z cechu. A mistr, který měl na všechno dohlížet, byl stížen peněžitou pokutou šesti zlatých.⁴³³

Přečiny však byly stíhány nejenom v rámci cechu. Jak vyplývá z žádosti trhosvinenského cechu z roku 1707, sledoval „své“ tovaryše i na jejich vandru. Martin Tripaur byl obviněn z porušení příkázání božího, z čehož se měl zodpovídat. V té době nabýval zkušenosti v Jindřichově Hradci, a proto tam byla poslána žádost o jeho okamžité navrácení. Odpověď z Hradce však zněla obhajobně: „*žádné hodné příčiny neuznáváme, prokterou bychom ho tam odeslali ani také odeslati nemíníme*“. Navíc se obracela kárně na tovaryše, který na místo toho, aby si spory vyřešil osobě, poslal stížné psaní a žádal od cechu pokutu.⁴³⁴

---

⁴²⁹ SOkA České Budějovice, Cech koželužů Trhové Sviny, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 2, inv. č. 2.

⁴³⁰ Tamtéž, žádost o městské právo z roku 1810.

⁴³¹ Tamtéž.

⁴³² SOkA České Budějovice, Cech koželužů Trhové Sviny, Opis cechovních článků vydaných v roce 1566 koželužům v Trhových Svinech Vilémem z Rožmberka (Výpis z obdarování řemesla koželužského v městys Svinův Trhových), kniha č. 1, inv. č. 1.

⁴³³ SOkA České Budějovice, Cech koželužů Trhové Sviny, korespondence s cechy a úřady, povolení k vyučení řemeslu, karton č. 1, inv. č. 4, rozhodnutí o vyhoštění.

⁴³⁴ Tamtéž, korespondence Trhových Svin a Jindřichova Hradce z roku 1707.

Kůže do dílny pořizoval mistr. Měl zajistit dostatečnou zásobu a hlavně kvalitu pro to, aby bylo možno uspokojit poptávku. Nejžádanější byly vedle kravin a teletin kůže volské. Těch byla největší potřeba hlavně u tovaryšů. Každý tovaryš musel mít, dle cechovních artikul, jednu volskou kůži vždy rozdělanou. To pro případ, že by došlo ke kontrole cechovními staršími.⁴³⁵

Kůže však bylo možno pořídit i nelegální cestou. Sice levněji, ale případné postihy byly značně přísné. Jednalo se o kůže z pošlých zvířat – koně, krávy, vola. Či ze zvířat, která byla napadena nějakou šelmou. Záleželo pak, v jaké míře došlo k poškození dané kůže. Ale i tyto postupy byly ošetřeny v cechovních artikulech, které takovéhoho koželuha označily za „*nepotřebného a nehodného jejich řemesla*“.⁴³⁶

V cechu fungovala mistrovská hierarchie. Od nejmladšího po nejstaršího. Nejmladší, jak již bylo výše uvedeno, se stávali cechovními posluhovači. Dva nejstarší měli rozhodovací pravomoc. K nim patřil ještě třetí, který byl v knihách až do druhé poloviny 19. století podepisován jako „cech magister“, pod ním teprve „alt meister“. Oni potvrzovali účetní záznamy, výuční listy či přijímání do cechu. Stejně tak dbali na klíče od pokladnice a měli na starosti její otevřenou účast na jednáních. Cechmistr rovněž svolával k cechovním shromážděním a vedl jednání. Z finančního hlediska se staral o řádné hrazení poplatků do obecní pokladnice, kam mistři pravidelně přispívali na chudé.⁴³⁷

Zajímavá je rovněž osoba cechovního inspektora (viz Tabulka č. 7), která byla ve Svinech ustanovena vrchnostenským úřadem pro magistráty na panství. Tuto tzv. instrukci prý sestavil sám Albert Buquoy. Měla jedenáct bodů, z nichž šestý se týkal cechovních inspektorů. Ti měli, povětšinou jako volení cechovní členové, přihlížet a odstraňovat nedostatky.⁴³⁸

---

⁴³⁵ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Opis cechovních článků vydaných v roce 1566 koželuhům v Trhových Svinech Vilémem z Rožmberka (Výpis z obdarování řemesla koželužského v městys Svinův Trhových), kniha č. 1, inv. č. 1.

⁴³⁶ Tamtéž.

⁴³⁷ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 2, inv. č. 2.

⁴³⁸ KŮRKA, K.. *Trhové Sviny*, 1936, s. 47–48.

7.3.1. Cechovní práva a povinnosti

Jedinými stále dokola potvrzovanými cechovními pravidly, která měli koželuhové v Trhových Svinech k dispozici, byly artikule⁴³⁹ Viléma z Rožmberka. Zde se detailně rozebírala problematika obchodu, učení v cechu či vztah k církvi a církevním obřadům.

Ve svém řemesle nebyli Svinenští koželuhové vázáni na žádnou osobu. Cechovní artikule přímo hovoří o tom, že nesměli činit kůže pro zprostředkovatele, který by je mohl dále prodat ke svému zisku.⁴⁴⁰ Tím byla od počátku ošetřena možnost vzniku řetězovitého obchodu, který měl za následek drahotu, a následně stížnosti lidí ve městě. Či jak známo od koželuhů v Chrudimi, rovnou nevolí samotných řemeslníků.

Pouze sami koželuhové měli právo těžit ze své práce a to i na trzích „*v jiných městech, městečkách v království českém*“. To však pouze za předpokladu, že uspokojili poptávku domácí. Na prvním místě byli vždy vlastní, domácí cechovní řemeslníci. Ať už koželuhové při koupi kůží syrových, kde mohli nakupovat prioritně pouze v masných krámech ve městě. Ale i prodávat zase v první řadě pouze vlastním ševcům. Stejně tomu bylo i naopak. Svinenští ševci měli právo vydávat se na trhy v okolí, pokud nebyla dostatečná a kvalitní nabídka kůží od domácích koželuhů.⁴⁴¹

Svázaná spolupráce řemesel pravděpodobně klapala. Vzhledem k tomu, že se neobjevují žádné výrazné znaky stížností na jednu či druhou stranu, lze se domnívat, že se obě strany s nastavenými mantinely vypořádaly. Ať už ve znění artikul či po svém. Těžko se však hlídala kvalita výrobků, když si cechovní artikule koželuhů a ševců v takto úzké míře hrály do karet.

Podstatné bylo v artikulech rovněž slůvko cechovní. Ve smyslu cechovní řemeslník. Varovalo před jakoukoli spoluprací s mimocechovními koželuhy. Protože takoví byli bráni za řemeslně nevyučené a to „*tomuž řemeslu jest na veliké ublížení*“.⁴⁴² Připouštěla se však možnost obrácení takového řemeslníka v případě, že by sám měl zájem a požádal cech o přijetí do učení. Několik případů z 18. století zaznamenává rovněž kniha mistrů a učedníků. Kde je u přijímaného uváděn obrat „*bude učněm, ač řemeslně již působil*“.⁴⁴³ V cechovní

---

⁴³⁹ K. Hlubuček uvádí, že byly cechovní artikule opsány Jakubem Borovanským. V cechovních záznamech se nachází jeden koželuh tohoto jména. Vzhledem k tomu, že K. Hlubuček neuvádí žádný bližší údaj či v jaké době měly být přepsány, je možné, že se jedná o pouhou shodu jmen. A skutečný autor opisu již není v dodnes dochovaných záznamech uveden. Srov: HLUBUČEK, K. *Poslední koželuzi*, s. 13.

⁴⁴⁰ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Opis cechovních článků vydaných v roce 1566 koželuhům v Trhových Svinech Vilémem z Rožmberka (Výpis z obdarování řemesla koželuzského v městys Svinův Trhových), kniha č. 1, inv. č. 1.

⁴⁴¹ Tamtéž.

⁴⁴² Tamtéž.

⁴⁴³ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 2, inv. č. 2.

korrespondenci je však dopis z roku 1795, jehož obsah hovoří o tom, že cech nebyl k přijímání takovýchto osob příliš nakloněn. Cechmistři naznali, že volbu osob a jejich příchod do cechu podcenili, což škodí obraně řemesla v Trhových Svinách, a tedy musí zakročit.⁴⁴⁴ Jak, to se však z listiny nedovídáme.

Zájemců o vyčiněné kůže však přibývalo a koželuhové nestačili uspokojit hojnou poptávku. Starý způsob činění již nebyl dostačující, a proto i zde byli nuceni, pokud měli zájem na pokračování v řemesle, měnit své zvyky či zacházet až do krajních mezí. Jeden příklad za všechny. V devadesátých letech 19. století se situace s nedostatkem kůží v Trhových Svinech vyhrotila natolik, že musel Jakub Machart⁴⁴⁵ jezdit nakupovat vyčiněné kůže na trhy do Plzně, aby stále stoupající poptávku uspokojil.⁴⁴⁶

Již tradičně patřila k cechovním zvyklostem mše prováděná před jednáními za účelem přijímání členů, zkoušení či řešení jiných pravidelných nebo mimořádných záležitostí. Mše se konaly za zemřelé cechovní členy. Zajímavé jsou poznámky v účetních záznamech, kde se píše o mších a prosbách za zesnulé mistry, syny mistrovské a tovaryše.⁴⁴⁷

Koželužský cech měl dle článku postavit k oltáři v místním farním kostele Nanebevzetí Panny Marie dva podstavníky a dvě voskové svíce. O rozsvěcování a zhasínání těchto svící na výroční dny, slavnosti apoštolské či Panny Marie se staral vždy nejmladší mistr z cechu. Pokud svoji práci zanedbával, mohla mu být uložena pokuta až ve výši jedné libry vosku. Obdobně tomu bylo při pohřbech, kterých se měli účastnit všichni cechovní mistři a dva z nich, zde již není specifikováno, zda-li to museli být právě ti nejmladší, byli povinni zesnulého „*svícemi k pohřbu provoditi*“.⁴⁴⁸ Jak však ještě uvidíme blíže v kapitole o cechovních útech, tato povinnost byla cechovním bratrům poněkud cizí. Protože byl takřka pravidelně placen rest panu faráři za nedodržení nějakých výše stanovených úkonů.⁴⁴⁹

---

⁴⁴⁴ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, korespondence s cechy a úřady, povolení k vyučení řemeslu, karton č. 1, inv. č. 4.

⁴⁴⁵ Machartova rodina patří k jedné z tradičních koželužských rodin v Trhových Svinech. První osoba tohoto jména je v cechovních záznamech uváděna v roce 1848 (viz Tabulka č. 5, Tabulka č. 6). Další tři generace, až do zániku koželužství ve Svinech, v tomto řemesle působily. Srov: HLUBUČEK, K. *Poslední koželuzi*, s. 1–2.; SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 2, inv. č. 2.

⁴⁴⁶ HLUBUČEK, K. *Poslední koželuzi*, s. 10.

⁴⁴⁷ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 2, inv. č. 2.

⁴⁴⁸ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Opis cechovních článků vydaných v roce 1566 koželuhům v Trhových Svinech Vilémem z Rožmberka (Výpis z obdarování řemesla koželužského v městys Svinův Trhových), kniha č. 1, inv. č. 1.

⁴⁴⁹ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, přehled účtů a vydání cechu 1784–1817, karton č. 1, inv. č. 11; Tamtéž, výkaz příjmů a vydání 1828–1838, inv. č. 6; Tamtéž, výkaz příjmů a vydání 1842–1871, inv. č. 7.

7.4. Cechovní členové

Ač jsou dochované cechovní prameny na rozdíl např. od chrudimských či tábořských poněkud strohé, již při sestavování tabulek o učních či mistrech v Trhových Svinech (viz Tabulka č. 5, Tabulka č. 6, Tabulka č. 7) se nám zobrazují rodinné vazby. Vedle do učení přicházejících osob z Doudleb u Českých Budějovic (cca 20 km od Svin), Koblenz (cca 689 km), Ledenic (cca 13 km), Lomnice (není specifikováno, o které Lomnice se jednalo), Měchova (cca 217 km), Prachatic (cca 66 km) či Wittingau (Třeboň cca 26 km), pocházelo mnoho potencionálních učňů z Lischau (Lišov cca 25 km). Většina však ze Svin (viz Tabulka č. 6). A právě proto zde nacházíme celá pokolení koželužské rodiny Borovanských, z nichž nejstarší zmiňovaný Cyprián stál roku 1661 u založení knihy mistrů⁴⁵⁰, či poslední tohoto jména Jan byl přijat do učení v roce 1852⁴⁵¹. Nebo rody Neikamů či Kolářů, jejichž členové byly nedílnou součástí cechovního dění a zastávali koželužské řemeslo až do jeho zániku ve Svinech. Za přispění i jiných poznámek např. z účetních záznamů či školních vysvědčení, by bylo možné sledovat úspěšnost jednotlivých členů a porovnávat rodinné příslušníky v jimi dosažených výsledcích. To by však vydalo na samostatnou studii, a proto se zaměřím na cechovní členy poněkud obecněji.

Začnu u skupiny, která v cechu neměla takřka žádné zastoupení či vliv a těmi byly ženy. Nikde o nich není žádná zmínka, žádný zákaz o přijímání do učení či cechu. Dokonce i statuta v jejich případě mlčí. Několik žen však cech přijal. Záznamy knihy mistrů a učedníků uvádí sedm žen, dle oslovení manželek, nikoli vdov, které byly v letech 1749–1779 přijaty do cechu. Jsou označovány za spolumistry a „Mitbrudry“.⁴⁵² Jakékoli uznání jejich ženskosti je zcela potlačeno.

Jejich přijímání probíhalo zcela tradičně. Na cechovním shromáždění za otevřené matky pokladnice a za účasti cechovního inspektora byla podepsána dohoda. Výše poplatku se pohybovala od čtyř do sedmi zlatých, dle toho zda-li se jednalo o měšťana Trhových Svin (3–4 zlaté) či souseda (6–7 zlatých). V záznamech o jejich přijetí jsou však určité zajímavosti. Např. Mariana Doubkova byla do cechu přijata v roce 1751 zároveň se svým manželem Františkem. Stejně tak Anna a Pavel Lubáškoví roku 1758. Žádné bližší informace o tom, že

---

⁴⁵⁰ SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Svin, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 2, inv. č. 2.

⁴⁵¹ SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Svin, Kniha učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 3, inv. č. 3.

⁴⁵² SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Svin, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 2, inv. č. 2.

by se i ony podílely jiným způsobem na cechovní činnosti, či provozovaly řemeslo, zcela chybí.

Zápis z roku 1761 hovoří o přijetí Kateřiny Bartuškové Škrdlové. Ze stanoveného poplatku sedmi zlatých složila hotově dvě zlaté a třicet krejcarů. Zbytek byl uhrazen tentýž měsíc druhou osobou, Mikulášem Šoidlem.⁴⁵³ Zajímavé je rovněž dvojí příjmení, kterým se Kateřina podepisovala, což nebylo obvyklé.

Počty cechovních členů se dají jen těžko určit. Vzhledem k tomu že cech nevedl přesné záznamy o odchodech svých bratrů. Snad jen v případě učňů, kteří jsou pečlivě zaznamenáváni ve vlastní knize. Informace o počtech mistrů však nejsou takřka žádné. Dokonce ani z dochovaných celistvých řad ročních soupisů cechovních plátců nelze přesně spočítat, kolik osob v cechu stabilně působilo. A to i přesto, že v nich jsou osoby děleny dle statutu na mistry a „Mitbrudry“. Což by celou věc značně usnadnilo.⁴⁵⁴

Prvním problémem v seznamech jsou zápisy i těch osob, které nebyly členy cechu, ale v daném roce složily zkoušku. Dále pak činí počty chaotické to, že ne každý rok cechovní člen daný poplatek platil. Z toho vyplývá, že ač členem, nebyl v seznamu pro daný rok uveden. Proto jsou údaje v tabulkách (viz Tabulka č. 8, Tabulka č. 9, Tabulka č. 10, Tabulka č. 11) různorodé.⁴⁵⁵

U mistrů víme pouze o jejich přijetí a u některých rovněž datum úmrtí, které bylo značeno do seznamů poplatníků křížkem k příslušnému roku. Jiné informace jsou však jen náhodné a neposlouží nám k sestavení přesných kvantitativních tabulek pro dobu celého cechovního působení.

I přesto stojí alespoň za zmínku několik záchytných bodů snažících se počty mistrů v cechu zmapovat. Z úvodu v knize mistrů víme, že se v cechu v roce 1661, v roce, kdy byla kniha založena, nacházelo dvacet mistrů⁴⁵⁶. Pozdější jen sporadické údaje o celkovém počtu mistrovských osob udávají však cifry daleko nižší. Na přelomu 18. a 19. století víme o sedmi

---

⁴⁵³ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 2, inv. č. 2.

⁴⁵⁴ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, přehled poplatků členů cechu a jejich dluhů 1789-1816, karta č. 1, inv. č. 10.

⁴⁵⁵ Tamtéž.; SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, výkaz ročních poplatků členů cechu 1826-1842, inv. č. 4.; Tamtéž, výkaz ročních poplatků členů cechu 1842-1885, inv. č. 5.

⁴⁵⁶ „Kniha založena při cechu koželužským ruddym v městys Zvynech v trhových za cechmistrů Cypriána Borovanského a Jana Kulhana léta 1661 a jinších mistrů: Václav Seslec, Jan Kratochvíle, Martin Kholler, Tobáš Birowský, Kašpar Hanuch, Dawid Syrovátka, Daniel Brovanský, Vicenc Limburský, Matouš Kholler, Vavřinec [?] Jaudler, Jiří Mařík, Cechiel Mráček, Havel Šporda, Vít Stropnický, Ondřej Pašole, Jan Kratochvíle, Vicenc Procházka, Martin Ress.“ Jméno Jana Kratochvíleho je uvedeno dvakrát. Z dochovaných pramenů není zřejmé, zda-li se jednalo o shodu jmen, či tutéž osobu. Srov: SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 2, inv. č. 2.

či osmi mistrech podepsaných pod cechovními výdaji. Kvůli špatné čitelnosti pramene však u některých výpisů není zcela zřejmé, zda-li se jedná o osmého mistra či pouhou poznámku k výše uvedenému jménu.⁴⁵⁷ Zatímco roku 1837 byly v cechu dle učňovského listu Jana Koláře už jen čtyři osoby tohoto postavení.⁴⁵⁸

Když bychom opustili myšlenku zjistit aktuální stav cechovních členů k určitému datu, pokusme se alespoň zjistit, kolik mistrů od roku 1662 až do roku 1769 bylo do cechu přijato. Toto období není vybráno náhodně. Informace jsou vzaty z té části knihy mistrů a učedníků, která nese název „Mistrův mladších přijímaný“, a měla by tedy zaznamenávat pouze mistry přijaté. Jejichž součet je pro nás směrodatnou cifrou. Údaje o mistrech (viz Tabulka č. 5), které následují po roce 1769 již svým obsahem nejsou dostačující k tomu, abychom bezpečně poznali, zda-li se jedná o osobu zkoušenou či přijímanou vzhledem k nesystematickému vedení knihy.

Prodlevy mezi jednotlivými přijímanými mistry nejsou až do poloviny 18. století příliš rozdílné. Pokud se podíváme na posledních třicet tři let 17. století (1662–1695), bylo do cechu přijato sedm osob postu mistrovského. Načež v prvních třiceti třech letech století následujícího (1710–1743) jich bylo čtrnáct. Markantnější rozdíly však nastanou v součtech za poslední období (1744–1769), kdy stoupne počet na cifru třicet šest. Z hlediska průměru měl cech v prvním období jednoho nového mistra každé čtyři a tři čtvrtě roku, v druhém každého dva a čtvrt roku a v posledním přibližně každých osm až devět měsíců. Celkově by se jednalo o padesát sedm přijatých mistrů za sto sedm let.⁴⁵⁹ Což je na rozdíl od daleko většího chrudimského cechu, kde bylo za takřka dvousetleté období zaznamenáno pouze na sedmačtyřicet mistrů, daleko větší cifra za poloviční dobu.⁴⁶⁰

Vzhledem k tomu, že by se pro danou dobu dlouholetých válek Marie Terezie dal spíše předpokládat útlum, nikoli nárůst cechovních osob tohoto statutu a navíc vzhledem celkově velmi nepřesným záznamům, které si koželužský cech v Trhových Svinech vedl, předpokládám, že se nejedná pouze o mistry jako členy cechu, ale jsou mezi nimi rovněž ti, kteří v cechu pouze vykonali mistrovskou zkoušku a uhradili poplatek. Bez ohledu na nadpis knihy. Koželužské řemeslo v rámci města a později okresu sice bylo na dosti vysoké úrovni.

---

⁴⁵⁷ SOkA České Budějovice, Cech koželužů Trhové Sviny, přehled účtů a vydání cechu 1784–1817, karton č. 1, inv. č. 11, účet z roku 1799, 1800, 1801, 1802.

⁴⁵⁸ SOkA České Budějovice, Cech koželužů Trhové Sviny, výuční, tovaryšské, mistrovské listy, karton č. 1, inv. č. 5, listina, výuční list Jana Koláře z roku 1837.

⁴⁵⁹ SOkA České Budějovice, Cech koželužů Trhové Sviny, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 2, inv. č. 2.

⁴⁶⁰ SOkA Chrudim, Cech koželužů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1.

Dle mého názoru však ne tak vysoké, aby byli schopni pojmout jednoho mistra za každých zhruba deset až jedenáct měsíců.

7.5. *Cechovní finance*

Cechovní pokladnice byla plněna hlavně pravidelnými poplatky, které se od osmdesátých let 18. století držely na dvanácti krejcarech ročně. I přesto, že seznamy plátců jsou děleny na mistry a cechovní bratry, tedy ostatní členy cechu, platili všichni stejnou částku. Rokem 1814 však došlo ke zvýšení. A ne zrovna malému. Nejprve na osmnáct dalším rokem až na dvacet čtyři krejcarů. Což byla pro cech v poválečných dobách částka zcela jistě potřebná, ovšem pro leckteré nesplacitelná. Účetní záznamy měly, až na několik výjimek, dvojí podobu. Na jedné straně byla tabulka skládající se ze jmen všech poplatníků a celkové částky, kterou měla osoba za daný rok uhradit. Na straně druhé byly rozepisovány jednotlivé nepravidelně odevzdávané splátky. U mnohých však nikdy nedošlo ke splacení v plné výši.⁴⁶¹

Vzhledem k neúplnosti účetní řady není zcela patrné, kdy došlo k uklidnění finanční situace v cechu a opětovnému snížení poplatků. V letech 1824–1853 bylo vybíráno znovu po osmnácti krejcarech.

Následné výše ročních poplatků se takřka každoročně měnili. Pravděpodobně v závislosti na finanční situaci cechu a drahotě.

Po roce 1860 s největší pravděpodobností na základě zrušení cechů a rovněž kvůli úbytku cechovních členů již nebyli mistři a bratři v účetních záznamech rozlišováni.⁴⁶²

Podstatné byly rovněž příjmy ze zkoušení či od přijímaných do cechu, kde se finančně rozlišovalo zda-li se jednalo o měšťana ze Svin, mistrovského syna či souseda. Učni od konce 18. století až do roku 1815 za své přijetí do učení platili kolem čtrnácti zlatých. Menší, většinou poloviční částky byly stanovovány mistrovským synům, těm co měli rukojmí, či pocházeli ze Svin. U některých je však i tato informace poněkud zavádějící a těžko dohledatelná. Vzhledem k tomu, že učňové museli zaplatit ještě jednu sumu, za vyučení, a i ona bývala upravována, mnohdy se tak pak vůbec nedovíme zda-li byl dotyčný zvýhodněn a o jak markantní částku se jednalo.

Od dvacátých let 19. století je výše poplatků rozdílná – od dvou přes tři, sedm až k dvanácti zlatým – bez znatelného klíče proč tomu tak bylo. Ač se však jednalo o jakkoli

---

⁴⁶¹ SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, přehled poplatků členů cechu a jejich dluhů 1789-1816, karton č. 1, inv. č. 10.

⁴⁶² SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, výkaz ročních poplatků členů cechu 1824–1862, inv. č. 4.; Tamtéž, výkaz ročních poplatků členů cechu 1842–1885, inv. č. 5.

vysokou částku, mnozí ji uhradili po letitých splátkách, u některých zůstal dluh (viz Tabulka č. 6, Tabulka č. 7).⁴⁶³

U mistrů se vedle finanční hotovosti často objevuje poplatek v podobě dvou liber vosku, svačiny dle možnosti a dvou věder piva.⁴⁶⁴

Hospodaření cechu bylo rovněž pečlivě zaznamenáváno. Z dochované účetní evidence z let 1828–1838 lze zjistit nejen, že cechovní příjmy se takřka rovnaly výdajům (viz Tabulka č. 12) a cech tedy nijak neprosperoval, ale hlavně za co plynuly z cechu největší sumy.

Pravidelně byl odváděn plat sedmi krejcarů učitelům „Schulmeister“ nebo ministrujícími cechovními členům. V těchto záznamech již není specifikováno, zda-li se nezbytně muselo jednat o nejmladší mistry. Placenou funkci měl rovněž cechovní inspektor, kterému plynula určitá částka ze zkoušení, kterým musel přihlížet. Krom účetních záznamů, kde je uvedena položka – cechovnímu inspektorovi x krejcarů – v dohodách o přijetí učně bylo často uváděno: „...platí inspektorovi za ukázání řemesla...“.⁴⁶⁵

Rovněž místnímu faráři náležela odměna za konané bohoslužby za cechovní zemřelé. Konkrétně vyúčtování uvádělo: „*Za mše a prosby za zesnulé mistry, syny mistrovské a tovaryše.*“⁴⁶⁶. Většinou se jednalo o částku kolem třech zlatých.⁴⁶⁷

Jak je vidět, i zde můžeme cítit, ač se jedná již o záznamy ze sedmdesátých a osmdesátých let 19. století, důraz kladený na potomky z mistrovských rodin. Snad proto, že v této době již byli součástí společenství koželuhů pouze členové několika mistrovských koželužských rodin z města.

Další výdaje měl cech pravidelně za svíčky či vápnění. Několikrát byly součástí rovněž výlohy za opravu matky pokladnice.

Asi největší sumy však plynuly za účty v hospodě, kde se konala pravidelná kvartální shromáždění. Tradiční soupis obsahoval šrůtku⁴⁶⁸ za čtyři až šest krejcarů, dále chléb za jeden zlatý, za čtyři krejcarey tabáku, kořalku a několik svíček. Cena stočného se běžně pohybovala

---

⁴⁶³ SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha uředníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 3, inv. č. 3.

⁴⁶⁴ SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha mistrů a uředníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 2, inv. č. 2.

⁴⁶⁵ Tamtéž.

⁴⁶⁶ Tamtéž.

⁴⁶⁷ SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, přehled účtů a vydání cechu 1784–1817, karton č. 1, inv. č. 11.; SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, výkaz příjmů a vydání 1828–1838, inv. č. 6.; Tamtéž, výkaz příjmů a vydání 1842–1871, inv. č. 7.

⁴⁶⁸ Šrůtka znamená větší odřezek masa, většinou uzeného, slaniny atp. Rovněž žaké část skopového jatečného kusu od šestého obratle krčního po šestý obratel hrudní, zákřní. In: KRAUS, J. *Nový akademický slovník*, s. 776.

kolem deseti krejcarů. V roce 1809 však platil cech piva dokonce za dvacet krejcarů.⁴⁶⁹ Toto nezvykle velké množství spotřebovaného piva na cechovním shromáždění může jen potvrdovat informaci od K. Hlubučka. Ten na čtyřech cifrách z let 1809, 1813, 1827 a 1855 ukazuje měnící se počty cechovních členů. Pro rok 1809 udává největší počet cechovních členů vůbec.⁴⁷⁰ Nám se dodnes nedochovaly žádné jiné záznamy, které by informaci K. Hlubučka potvrdovaly či dokonce vyvracely.

---

⁴⁶⁹ SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, přehled účtů a vydání cechu 1784–1817, karton č. 1, inv. č. 11.

⁴⁷⁰ HLUBUČEK, K. *Poslední koželuzi*, s. 13.

8. Koželužové v Trhových Svinech po roce 1860

V úvodní kapitole k Trhovým Svinům jsem uvedla, že nikdy nepatřily k těm místům, kde by lidé přijímali nařízení v klidu a řídili se dle nich bez zbytečných okolků. Natožpak aby reagovali a měnili své staré zvyky bez striktního nařízení. Stejným laxním až odmítavým způsobem se kožešníci postavili před otázku živnostenských společenstev. Které měly být navazující na staletím zaběhnuté, ale již křečovitě cechy. V Trhových Svinech nikdy živnostenské společenstvo oficiálně nevzniklo. Cechovní systémy byly i nadále aktuální, ač s pozvolnými a na první pohled nevýraznými změnami. Cechovní záznamy volně, bez jakýchkoli zásadních změn od dob před rokem 1860 pokračovaly a na první pohled to vypadá, jak budeme mít možnost detailněji posoudit, že se v životě posledních svinenských kožešníků vůbec nic nezměnilo. Ale opak je pravdou. Kožešnictví se věnovalo již jen několik tradičních rodin. Zájem o řemeslné vzdělání klesl. Což pro tak malé a bezvýznamné město jakým byly Trhové Sviny, znamenalo zánik kožešnické výroby.

Podívejme se však, jak se zrušení cechů promítlo do kožešnických záznamů.

Kniha mistrů a učedníků cechu kožešnického po zlomovém roce 1860 obsahuje již jen čtyři zápisy o přijetí mistra (viz Tabulka č. 5). Jednalo se o Karla Kurtky (přiját 1863), Ignáce Strastika (neuvezeno) Josefa Štojdla (přiját 1877) a Ludvíka Štojdla (přiját 1878). Z toho pouze u posledních dvou zmiňovaných víme, že byli osobou domácí (viz Tabulka č. 5).⁴⁷¹

Přijetí prvních dvou probíhalo dle starých tradic: „*Bei der Zunft und offenen Lade als Mitbruder bei der ehram Lederzunft aufgenommen.*“ Jejich titulatura i nadále zůstávala u pojmů „Mitbruder“ či „cechovní oud“.

Oběma mistrům byl stanoven poplatek čtyř zlatých, které postupně uhradili do roku 1867. Druzí dva, ze záznamů není zcela zřejmé, zda-li se jednalo o osoby příbuzné, byli přijati v sedmdesátých letech a údaje o jejich přijetí jsou značně omezené: „*Přiját za kožešnického mistra*“. Oba měli do pokladnice odevzdat deset zlatých. Což formou několika splátek konali až do roku 1882/1883. Ludvíku však zůstal nesplacený dluh sedmdesáti krejcarů.⁴⁷²

Četnost záznamů o přijímání do učení však vypovídá o tom, že kožešnické řemeslo ve Svinech bylo stále živé. V letech 1860–1885 bylo přijato či vyučeno na dvacet chlapců. Jejich učители byli Lorenz a Jakub Machartovi, Šimon a Vincenc Fischerovi a Theodor Kolář. Už

⁴⁷¹ SOKA České Budějovice, Cech kožešníků Trhové Sviny, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 2, inv. č. 2.

⁴⁷² Tamtéž.

stále opakující se jména tzv. „Lehrmeistrů“ nám dávají najevo, že se řemeslo omezilo již jen na několik koželužských rodin. Rovněž mezi učni (viz Tabulka č. 6) se vyskytují, dokonce i několikrát, známá příjmení jako Fischer, Kolář, Machart, Štojd. Jejich vyučení trvalo zpravidla dva roky a do konce šedesátých let stálo tři zlaté. Následně pak výše poplatku stoupla na deset zlatých. Což je srovnatelné s mistry.⁴⁷³

Rovněž u přijímání do učení nenastalo změny. Alespoň jak je patrné na obsahu knihovních záznamů. Důležitou roli stále hrála školní vysvědčení i otevřená pokladnice. Zajímavé je však užití slůvka tradice či zvyk. Po celá šedesátá léta jsou záznamy započínány slovy: „*Jak bylo zvykem...*“, či „*Jak tradice velí...*“.⁴⁷⁴ Což již samo značí jistou změnu probouzející melancholii.

Zápisy z let následujících oznamují: „*byl vyučen, dostal vysvědčení, byl svým učitelem propuštěn a nyní se stává volným koželuhem*“.⁴⁷⁵ Ač je pojem „cechovní společenství“ či „cechové“ stále aktuální až do poloviny osmdesátých let, kde záznamy umlkají, je z obsahu patrné, že došlo oproti cechovnímu společenství k určitému uvolnění.

V knize příjmů a vydání i nadále nalézáme výdaje za kostelní světlo, pokladnici, učitele, tuk na kůže nebo ministranty. O pravidelně konaných shromážděních se však již nedovídáme. Chleba za čtyřicet krejcarů, světlo za sedm, kořalka za čtyřicet krejcarů a pivo kolem čtyř zlatek platil cech naposledy v roce 1858.⁴⁷⁶

Jinak tomu však bylo s výkazy ročních poplatků. Ty došly inovace vzhledem k rozdělení poplatníků na mistry a bratry (viz Tabulka č. 11). A pro nás podstatné – již neobsahovaly zkoušené osoby vzhledem k tomu, že mistrovství na post zkoušeného mistra ve Svinech již nikdo nepodstoupil. Proto můžeme od roku 1860 až do konce kolektivního koželužského působení v Trhových Svinech sledovat počty cechovních členů tak jak se měnili v závislosti na přijímání a propouštění učňů.⁴⁷⁷

Silné a stabilní zastoupení mělo toto koželužské společenství, nikoli společenstvo, v průběhu sedmdesátých let s deseti až dvanácti osobami (viz Tabulka č. 11). Kde lze hovořit skutečně o skupině osob různých jmen. A tedy stále o určitém zájmu o řemeslo ve Svinech. V osmdesátých letech se však soupisy osob představující toto společenství markantně

---

⁴⁷³ SOkA České Budějovice, Cech koželužů Trhové Sviny, Kniha uředníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 3, inv. č. 3.

⁴⁷⁴ Tamtéž.

⁴⁷⁵ Tamtéž.

⁴⁷⁶ SOkA České Budějovice, Cech koželužů Trhové Sviny, výkaz příjmů a vydání 1842–1871, inv. č. 7.

⁴⁷⁷ SOkA České Budějovice, Cech koželužů Trhové Sviny, výkaz ročních poplatků členů cechu 1842–1885, inv. č. 5.

sjednocují. Tvoří je pravidelně stále se opakující příjmení – Fišer, Kolář, Machart, Neikam, Štojdl či Borovanský. Osoby z pěti, až šesti tradičních svinenských koželužských rodin, které v až šestnácti hlavé skupině v roce 1883 udržovali řemeslo ve městě a pokračovali v cechovní tradici. Nebyli již cechem, ale k živnostenskému společenstvu měli rovněž daleko. Fungovali s tradičními zažitými rituály, bez zájmu a podpory okolí. Žádná nová krev, ba naopak markantní odchod po vydání živnostenského patentu z března 1883 a další novely v roce 1885, která již definitivně nařídila zřízení nucených živnostenských společenstev, způsobil konec koželužskému společenství v Trhových Svinech.⁴⁷⁸

Řemeslo prý jako jediný až do roku 1901 zastával a na volné noze působil Jakub Machart. Zavření jeho dílny podmínilo několik faktorů. První a nejzásadnější, byla neschopnost konkurence v kvantitě výroby. Výroba po starém způsobu v tak malém množství se přestávala vyplácet. Ačkoliv ručně hlazená kůže byla nesrovnatelně trvanlivější a vzhlednější než kůže vyhlazená stroji. Možností bylo zařídit si dílnu a nakoupit stroje. Na což však buď nebyly peníze či zázemí. Proto Machartovi přeměnili výrobu na prodej kůží a všech obuvnických, sedlářských a jiných potřeb, jíž se měli živit až do roku 1948.⁴⁷⁹

---

⁴⁷⁸ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 2, inv. č. 2.

⁴⁷⁹ Hlubeček, K. *Poslední koželuzi*, s. 10–11.

9. Koželužský cech v Táboře

9.1. Nástin vývoje města a jeho řemesel

Město Tábor leží na kopci, jenž je ze tří stran obklopen hlubokými údolímí.⁴⁸⁰ Právě na tomto ostrohu⁴⁸¹, nad řekou Lužnicí vzniklo kolem roku 1270 město nesoucí název Hradiště. Ač toto město, založeno pravděpodobně králem Přemyslem Otakarem II., nemělo dlouhého trvání, zanechalo po sobě znatelné stopy. Díky své strategické poloze nezůstalo v zapomnění a roku 1420 bylo obnoveno Sezimoústeckými⁴⁸² uprchlíky zřízením mocenského husitského střediska – Hradiště hory Tábor⁴⁸³.⁴⁸⁴ Vzniklo zde město navazující sítí ulic na středověkou tradici. Tábor měl být nerozbitnou baštou kalicha. Byl obehnan trojitou fortifikací s několika věžemi.⁴⁸⁵

Život v obci nebyl právě jednoduchý. Tábor byl nucen, ač přes vojenské úspěchy, začít vybírat poddanské dávky a zřídit vlastní církevní organizaci, v jejímž čele stanul Mikuláš z Pelhřimova, zvaný Biskupec. Nová církevní organizace přinesla škálu věroučných vymezení, s nimiž se byli nuceni táborští vypořádat.⁴⁸⁶

Dny největší vojenské slávy byly sečteny rokem 1436, kdy se Táborité poddali Zikmundu Lucemburskému – přijali jej za českého krále, ale nesouhlasili s kompaktáty. Za uznání své osoby král město odměnil řadou svobod po vzoru Starého Města pražského, včetně hrdelního práva nebo přímého odvolání k panovníkově osobě. Pro jiné husitské obce tím nejbolestivějším bylo právo Táboritů ponechat si církevní autonomii.⁴⁸⁷ Rovněž povýšil Zikmund Tábor na královské město (25. ledna 1437). Místo kalicha se emblémem stalo městské opevnění s císařským orlem. Následný vývoj však pro Tábor nebyl příznivý.

---

⁴⁸⁰ ZENKL, F. *Tábor*, s. 1.

⁴⁸¹ Místo zhruba čtyřbokého tvaru, svažující se k jihozápadu a vystupující příkře do výšky šedesáti metrů nad údolím Lužnice, je přirozenou pevností, chráněnou nejen hlubokými údolímí, ale umělou nádrží Jordán a údolím Tismenického potoka. In: HEJNA, A. *Tábor*, s. 8.

⁴⁸² Od Tábora nedaleké Sezimovo Ústí bylo centrem jihočeského husitského hnutí. Pochází odtud pozdější známí táborští kněží Vanček, Jan z Bydlína, Petr Hromádka aj. Ti se za pomoci družiny Prokopa z Kamenice zmocnili 21. února 1420 katolického Sezimova Ústí. Nevýhodná poloha města však vzbuzovala obavy z následné odvety, což podnítilo k rozhodnutí přemístit vzniklou komunu na strategičtější místo – na ostrožnu nad soutokem Lužnice a Tismenického potoka. Zde vybudovali svoji základnu pod názvem Obec hory Tábor. In: AUGUSTA, P. – KLÍNKOVÁ, H. (ed.) *Kniha o městě Tábor*, s. 11–12.

⁴⁸³ Město bylo v průběhu doby označováno jako Hradiště či Tábor, pak Hradiště Tábor, obec hory Hradiště nebo Tábor na Hradišti. In: THIR, K. *Staré domy a rodiny tábořské*, s. 7.; Název byl pozvolně změněn na přelomu třicátých a čtyřicátých let 15. století. Privilegia povyšující Hradiště aneb Tábor na město (1437) uváděla obě jména. Stejně tak několik dalších dochovaných listin. Teprve ve vyjádření purkmistra z roku 1447 je uvedeno pouze „město Tábor“. Srov: ŠMAHEL, F. *Dějiny Tábora. I/2*, s. 407–408, 498.

⁴⁸⁴ NEPOMUCKÝ, J. – VÁVRA, J. *Adresář*, s. 6-7.

⁴⁸⁵ ZENKL, F. *Tábor*, s. 8.

⁴⁸⁶ KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin 1*. Praha, 1991. ISBN 80-7113-004-4, s. 271.

⁴⁸⁷ HEJNA, A. *Tábor*, s. 26–28.

Obyvatelé se postavili proti husitskému králi Jiřimu z Poděbrad, který město dobyl roku 1452. Tímto se takřka třítisícová obec začlenila mezi ostatní přijímající kompakтата.⁴⁸⁸

Následné boje mezi Matyášem Korvínem, Jiřím z Poděbrad či Vladislavem Jagellonským znamenali pro město kupodivu růst. Za finanční i vojenskou pomoc českým panovníkům získal Tábor nová práva, která s rostoucím bohatstvím mohl dát celému okolí na obdiv v podobě nově vybudované radniční budovy.⁴⁸⁹ K dalším velkým dílům patřilo např. vystavění nového kostela⁴⁹⁰, který se dle popisu Eneáše Silvia Piccolominiho (pozdější papež Pius II.) podobal „kolně“. Nebo snaha z roku 1511 tábořské městské rady vydláždit část města.⁴⁹¹

Městský růst byl však na druhé straně tlumen za pozdějších válek a nepokojů, což mělo za následek několikrát odejmutá a znovunavrácená práva a statky či četné vysoké pokuty. V období náboženských bouří, kdy město roku 1547 s mnoha dalšími odmítlo pomoc Ferdinandu I., byly Táboru zabaveny všechny statky, z nichž byla později navracena asi třetina. A vynucená půjčka osm tisíc kop grošů znamenala pro město hospodářskou nestabilitu.⁴⁹²

Obdobně tomu bylo za Ferdinanda II. Po neúspěšné bitvě na Bílé Hoře se Tábor vzdal císaři, s pokutou šedesát tisíc zlatých rýnských. Obci propadly všechny statky, které jí Ferdinand I vrátil, i s těmi, které mezitím koupila. Navíc město muselo v průběhu války vydržovat císařská vojska, bylo několikrát vypáleno, což značně zatěžovalo městskou pokladnu. Po prosbách o vrácení statků, Ferdinand II. navrátil roku 1625 jenom vesnice Měšice a Zárybničnou Lhotu. Všechny statky a práva získali Táborité zpět⁴⁹³ až v roce 1629. Po válce se navíc museli všichni podvolit náboženskému nařízení a přidat se na stranu katolickou.⁴⁹⁴ Tábor mezi prvními patřil k městům, které se museli podvolit rekatolizaci.⁴⁹⁵ A

---

⁴⁸⁸ Kolektiv autorů. *Království české II.: Jihovýchodní Čechy*. Praha, 1908, s. 11.

⁴⁸⁹ Zde se jednou až dvakrát do roka obnovovala rada města. S reformami Josefa II. došlo ke zrušení rady konšelů, kteří byli nahrazení regulovaným magistrátem – sbor státních úředníků. Až do roku 1850 spravoval město císařský purkmistr ve spolupráci s dvěma, třemi či čtyřmi radními, které schvaloval krajský úřad, a platila obec. V revolučním roce 1848 došlo k dalším reformám – decentralizace a ustanovení samosprávy. Tábor se vrátil k dřívějšímu zvyku volby podle řemeslnických cechů, kterým se pak dostalo v městské radě celkem rovnoměrného zastoupení. Srov: AUGUSTA, P. – KLÍNKOVÁ, H. *Kniha o městě Tábor*, s. 14.

⁴⁹⁰ Děkanský chrám, Proměnění Krista Pána na hoře Tábor. Kostel se začal stavět 1512, 1720 byl povýšen na kostel děkanský. Prvním děkanem byl Josef Jahoda. Lodní renesanční klenby jsou zdobeny znaky řemeslnických pořádků, které na stavbu kostela přispěly a na lomeném oblouku, který odděluje hlavní loď od presbytáře, se nalézá znak města. In: HEJNA, A. *Tábor*, s. 38–40.

⁴⁹¹ BRÁTKA, Petr. *Tábor: Historický atlas měst České republiky*, sv. 7. Praha, 1999. ISBN 80-85268-95-7.

⁴⁹² AUGUSTA, P. – KLÍNKOVÁ, H. *Kniha o městě Tábor*, s. 23.

⁴⁹³ K Táboru patřily obce Celkovice, Čekanice (z části), Dražice, Drhovice, Hejlov, Horky, Klokoty, Lhota Samoty, Lhota Zárybničná, Měšice (z části), Náchod, Nasavrky, Planá (z části), Radimovice, Srabov, Starý Tábor, Všechov, Zahradka a Zhoř (z části). Srov: ZENKL, F. *Tábor*, s. 106.

⁴⁹⁴ Tamtéž, s. 94–96.; HEJNA, A. *Tábor*, s. 60–69.

⁴⁹⁵ KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin 2.*, s. 78.

od té doby lze rovněž z koželužských záznamů a korespondence nebo četných stížností obyvatel sledovat, že byli obyvatelé Tábora v mnohých věcech „katoličtější než sám papež“.

Za třicetileté války bylo město vypleněno od Švédů. Za vlády královny Marie Terezie od Prusů. Proto královna městu za škody způsobené válkou udělila roku 1751 titul krajského města. Roku 1788 následkem odnětí samosprávy obcím královských měst, byl v Táboře císařský purkmistr na místo purkmistra voleného a magistrát. Poslední vojenský problém táborští zaznamenali s Francouzy.⁴⁹⁶ Válka 1866 se jim vyhnula. Prusové zde působili již až za doby mírové.⁴⁹⁷

Co se týče řemeslného zázemí města, v prvotních dobách se omezovalo pouze na základní, jako bylo rybářství, rolnictví, mlatectví, pastevectví, pěstování vína, mlynářství, pekařství, soukenictví, krejčovství, ševcovství. Což odpovídá spíše zemědělskému zaměření obyvatelstva. Navíc na Hradišti hory Tábor existoval celý seznam zakázaných řemesel a živností⁴⁹⁸, který změnu řemeslné skladby města příliš neumožňoval.

Avšak již od konce třicátých let 15. století se město svým řemeslným složením již nikterak nelišilo od jiných královských měst a pomalu se měnilo v řemeslnicko-tržní středisko.⁴⁹⁹ Na místo kořistnické války začali obyvatelé hledat své uplatnění v řemeslech – soukenictví, kožišnictví, zednictví, pivovarnictví, zlatnictví aj.

O Táboře na konci první poloviny 15. století Jaroslav Macek hovoří jako řemeslnickém městě, v němž je řemeslná výroba doplňována zemědělskou a obchodem.⁵⁰⁰ Tato náhlá změna v hospodářském rozvrstvení obyvatelstva byla způsobena především koncem velkých válečných tažení, která zaměstnávala valnou většinu města.

Rovněž koželužské již na konci první poloviny 15. století patřili k výraznému řemeslu. F. Šmahel uvádí na jedenáct koželužských a jirchářských dílen.⁵⁰¹

Místní řemeslníci zpočátku pracovali pouze pro domácí trh. V průběhu 15. století začali svojí výrobou pronikat stále dál od města. Nejprve nejpočetnější soukenická výroba. Následovala další řemesla. Např. koželužské či ševci opírající se o místní rozvinutý chov dobytka. Z údajů tereziánského katastru z roku 1757 byl Tábor dle hospodářského a kulturně politického významu zařazen do třetí skupiny z pěti možných. A to díky své výhodné poloze

---

⁴⁹⁶ ZENKL, F. *Tábor*, s. 96.

⁴⁹⁷ Kolektiv autorů. *Království české II.*, s. 12–16.

⁴⁹⁸ Kati, lichváři, hráči hazardních her, hudebníci, šašci a kouzelníci, hadači. K omezeným patřila činnost výběřčích, výrobců uměleckých a jiných okrasných předmětů, perníkářů a trhovců. Srov: HEJNA, A. *Tábor*, s. 26.

⁴⁹⁹ AUGUSTA, P. – KLÍNKOVÁ, H. *Knih o městě Tábor*, s. 13.

⁵⁰⁰ MACEK, J. *Husitské revoluční hnutí*, s. 96–98.

⁵⁰¹ ŠMAHEL, F. *Dějiny Tábora*. I/2, s. 607–608.

při zemské cestě z Prahy do Lince, výnosným výročním a týdenním trhům. S dvěma sty padesáti řemeslníky zaujímal Tábor desáté místo ve výčtu všech mimopražských měst. Ze studie Aloise Míky vyplývá, že dlouhodobě nastartovaný vývoj silné řemeslné produkce započatý v druhé polovině 14. století nebyl v průběhu století 16., ač došlo k velkým politickým změnám, nikterak znatelně zasažen.⁵⁰² Co se cechovní organizace týče, ta se na Táboře rozvinula, na rozdíl od jiných královských měst, až později. Rovněž díky válečným událostem. O zastoupení výrobních odvětví tedy nejspíše zprvu rozhodovala potřeba na Hradišti hory Tábor či následně vlivné postavení jednotlivých řemeslníků a živnostníků.⁵⁰³

Problém v hospodářském vývoji města však nastal v době, kdy nové směry řemeslníky tlačily k samostatnosti a k zakládání manufaktur následně továren. Cechovní řemesla v Táboře, neměla zájem na rozšiřování výroby a na zvyšování počtu tovaryšů a učňů.⁵⁰⁴ Což je vedle neustálého omezování ze shora různými patenty a nařízeními, případ vlastní izolace a řemeslného útlumu.

Zatímco v monarchii manufaktury a tovární výroba prolamovaly cechovní omezení, v Táboře zůstávala řemeslná výroba spojena stále s cechovní organizací. Nejen konzervativní přístup, ale rovněž nepříjemné okolnosti – omezená surovinová základna, nedostatek peněžních zdrojů, malá podnikatelská iniciativa místních řemeslníků a opožděné vybudování železničního spojení, vedly k tomu, že se tovární průmysl v Táboře a okolí rozvíjel málo. Např. z devíti koželužských dílen roku 1875 měla jen jedna charakter továrny.⁵⁰⁵

Zastánci cechovních zřízení si vždy stěžovali nejvíce na nekalou konkurenci továren i neodborných podnikatelů a požadovali obnovení cechovních omezení, aby každý mohl vykonávat jen řemeslo, jemuž se vyučil. Čímž by zamezili své konkurenci v podnikání. Obnovení cechovní výlučnosti a přidělování státních zakázek prostřednictvím řemeslnických spolků, nikoli formou veřejné soutěže, patřilo k hlavním požadavkům velké petice Řemeslné jednoty, kterou do 10. září 1848 podpořilo šest cechů z Tábora a mnoho dalších z Táborského kraje. Představitelé tábořských cechů vytýkali v říjnu 1848 zvolenému poslanci Františku

---

⁵⁰² MÍKA, Alois. Řemesla a obchod v českých městech ve světle tereziánského katastru. In *Pražský sborník historický* 11/1978, s. 104–138.

⁵⁰³ ŠMAHEL, F. *Husitské Čechy*, s. 162.

⁵⁰⁴ V roce 1840 bylo v Táboře celkem 357 samostatných řemeslníků a živnostníků, kteří zaměstnali 233 tovaryšů, učňů a pomocníků – 50 soukeníků, 48 ševců, 21 řezníků, 18 pekařů, 15 mlynářů, 15 krejčích, 12 koželuhů a 10 truhlářů... Podle českobudějovické komory působilo koncem roku 1875 jen v městě Táboře 503 řemeslníků a živnostníků, mezi nimiž bylo 65 ševců, 31 krejčích, 29 řezníků, 26 obchodníků smíšeným zbožím, 23 pekařů, 23 obchodníků ovocem a zeleninou, 22 hostinských, 17 truhlářů, 15 krupařů,... Zatím co v roce 1902 mělo město na 1044 dílen a provozoven. Srov: AUGUSTA, P. – KLÍNKOVÁ, H. *Kniha o městě Tábor*, s. 80.

⁵⁰⁵ Tamtéž, s. 80–81.

Duškovi, že obhajoval zrovnoprávnění židů a osvobození rolnictva, ale málo se zastával měšťanů – městských malovýrobců.

Svoboda podnikání, zavedená živnostenským řádem z roku 1859 se projevila podstatným zvýšením počtu samostatných podnikatelů.⁵⁰⁶ Cechovní organizace se však ještě po několik let nevzdávaly. Konečný zánik všech cechů v Táboře je datován až rokem 1867.⁵⁰⁷

K růstu hospodářství a zkvalitnění produkce samozřejmě náleží rovněž dostatečné vzdělání. V Táboře měla být v roce 1863 zřízena, za působení gymnazijního ředitele Václava Křížka, škola pro řemeslníky.⁵⁰⁸ Dle dochovaných záznamů společenstva koželuhů však působila již od konce roku předešlého.⁵⁰⁹ Pro netečnost spolků, jež se ji zavázaly vydržovat, však zanikla již po tříletém trvání.

Následovalo založení dvouleté školy pro řemeslnický dorost – Vyšší hospodářský a hospodářsko-průmyslový ústav v roce 1866, od roku 1877 jako tříletý, kdy si školu na starost vzala Občanská beseda díky Janu Maškovi a Antonínu Červenému.⁵¹⁰ Na tuto školu přispívala Občanská záložna, váreční měšťanstvo a sladovna po 100zlatých za rok.

---

⁵⁰⁶ AUGUSTA, P. – KLÍNKOVÁ, H. *Kniha o městě Tábor*, s. 81–83.

⁵⁰⁷ HEJNA, A. *Tábor*, s. 86.

⁵⁰⁸ ZENKL, F. *Tábor*, s. 47.

⁵⁰⁹ SOKA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, korespondence 1860–1898, karton č. 1, inv. č. 5, vyzvání k zápisu do řemeslnické školy.

⁵¹⁰ HEJNA, A. *Tábor*, s. 76–77. Přejít mezi řemeslnickou a tzv. průmyslovou školou nastal v roce 1864. Nikoli až v roce 1866. Srov: SOKA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, korespondence 1860–1898, karton č. 1, inv. č. 5, nařízení c. k. místodržitelství z 11. listopadu 1864.

9.2. Vodní zdroj

Táborem, jak již bylo výše zmíněno, protéká řeka Lužnice a Tismenický potok. Jako zásobárna vody, které mělo město přese všechno nedostatky, byl roku 1492 vystavěn rybník ve výši 450 metrů nad mořem, který Táborité pojmenovali biblickým jménem Jordán. Ten svojí velikostí oblévá město ze tří stran. Napájen je potokem Tismenickým pramenicím u Borotína, na pomezí přítoků Sázavy a Vltavy. U svého výtoku má vodopád dlouhý osmnáct metrů.⁵¹¹ Tábořský měšťan mistr Jan Rürmajstr do roku 1502 vybudoval rozvod vody i první tábořskou vodárnu, kde vodní stroj čerpal vodu do několika městských kašen.⁵¹²

Druhým vodním zdrojem je řeka Lužnice, která dostala své jméno po luzích, jichž bylo hojně na jejím horním toku a připomíná se již roku 1179 a 1185. Vzniká v okolí Nové Bystřice a do Tábora vstupuje na jižní straně města. Na řece se nacházelo několik jezů a mlýnů. Řeku obklopují až sedmdesát metrů vysoké stráně po obou březích pod nimi rozložené četné domky a hojné zahrady.⁵¹³

Po obou březích Lužnice se rozprostíralo předměstí, jak uvádí F. Šmahel podměstí⁵¹⁴, nesoucí po staletí neměnný pomístní název „Koželuhy“ či „V koželuzích“ s četnými koželužskými dílnami. Z nichž se linul pach máčených kůží do celého údolí.⁵¹⁵ Malou zajímavostí je, že se o výstavbě přístupové cesty do Koželuh dovídáme teprve až za třicetileté války a podruhé v šedesátých letech 19. století.⁵¹⁶

O zcela běžném užívání tohoto pomístního názvu nás může přesvědčit rovněž korespondence živnostenského společenstva koželuhů. Kde jsou zúčastnění titulováni jakou „sousedé z Koželuh“.⁵¹⁷ Nebo rovněž dochovaná fotografie s příslušným názvem (viz Obrázek č. 6).⁵¹⁸

Rovněž jedna z ulic při řece, kde domy vlastnili právě koželuhové, dostala příznačné pojmenování – „Koželužská“.

Vzhledem k tomu, že Táborité koželuhové ke svému činění, na rozdíl např. od Svinenských či Chrudimských používali ve většině případů modrou skalici. Nebyli tedy

---

⁵¹¹ NEPOMUCKÝ, J. – VÁVRA, J. *Adresář krajského města Tábora*, s. 6–7.

⁵¹² BRÁTKA, Petr. *Tábor: Historický atlas měst České republiky*, sv. 7. Praha, 1999. ISBN 80-85268-95-7.

⁵¹³ ZENKL, F. *Tábor*, s. 6.

⁵¹⁴ ŠMAHEL, F. *Dějiny Tábora*. I/2, s. 575.

⁵¹⁵ Kolektiv autorů. *Království české II*, s. 23.

⁵¹⁶ THIR, K. *Staré domy a rodiny tábořské*. I. díl, s. 355.

⁵¹⁷ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, korespondence 1860–1898, karta č. 1, inv. č. 5, zápis z jednání z 13. října 1867.

⁵¹⁸ ŠLECHTOVÁ, Marie. *Fotografie Koželuhy*. [cit. 2009-27-02]. URL: <<http://sechtl-vosecek.ucw.cz/cml/desky/deska1663.html>>.

nazývání rudokoželuhové, „Rothgerber“, jak víme od předešlých, ale jen koželuhové, „Lohgerber“ či někdy bělokoželuhové. Protože měli své kožené zástěry zabarveny od skalice, říkalo se jim v 19. století „modropupkáči“.⁵¹⁹

9.3. Cechovní správa

O chování cechu před rokem 1826 nemáme takřka žádné zprávy. Žádná kniha mistrů či učňů vypovídající o době předešlé se nám nedochovala. Informacemi z jiných pramenů však můžeme alespoň částečně zacelit mezery týkající se jak života učňů, tak rovněž tovaryšů či mistrů.

Veškerým cechovním jednáním byla přítomna otevřená pokladnice, o níž se staral starší mistr. Do ní se skládaly poplatky za přijetí do učení či pro učně konečný freisprech. Rovněž do pokladnice náležely vyměřené díly za pokuty cechovních členů. Jedna část z finančního trestu plynula do pokladnice městské druhá do cechovní. Nejednalo se však o rovný díl. Např. za to že nejmladší mistr nedoprovodil rakev spolubratra na jeho poslední cestě, náležela mu dle osmého artikulu z roku 1637 pokuta několika kop grošů městu a jedné libry vosku cechu.⁵²⁰ Výše této pokuty se stanovovala individuálně. V první řadě záleželo na tom, zda-li se mistr pohřbu vůbec zúčastnil či pouze přišel pozdě. Dále se přihlíželo k tomu, jak moc pozdě se na pohřeb dostavil. V jednom případě prameny hovoří o tom, že mrtvého nedoprovodil ke dveřím jeho domu. Pohřeb tedy tradičně začínal vynášením mrtvého z domu. Jiné pokuty již byly ukládány za neúčast.⁵²¹

Každý mladík, který se chtěl učit v cechu koželužskému řemeslu, musel předložit, jako ostatně v každém cechu, doklady o svém řádném v manželství zplolení. Což nejenže stálo v cechovních stanovách, ale rovněž se skutečně vyžadovalo. Poslední dochované potvrzení o řádném manželském původu je datováno rokem 1699 a patřilo Martinu Ederovi ze Salzburku, který jej potřeboval nikoli k přijetí do cechu, ale jako doklad ke sňatku s koželužskou dcerou.⁵²² I přesto, že pro další doby tyto záznamy již nemáme k dispozici, dá se předpokládat, že byly vyžadovány.

Podstatným, od první poloviny 17. století, artikulemi podmiňujícím požadavkem k přijetí byla víra. „*Přijat býti chtěl jen takový v náboženství svém spasitedlným*

⁵¹⁹ AUGUSTA, P. – KLÍNKOVÁ, H. *Knihy o městě Tábor*, s. 81.

⁵²⁰ SOKA Tábor, cech koželuhů Tábor, Císařský rychtář, purkmistr a rada Hradiště hory Tábor potvrzují pořádku rudokoželužskému cechovní řád o desíti artikulech, 31. července 1637, karton č. 1, inv. č. 3.

⁵²¹ SOKA Tábor, cech koželuhů Tábor, kvartální příspěvky členů cechu výtahy z účtu, účetní poznámky a doklady, karton č. 3, inv. č. 19.

⁵²² SOKA Tábor, cech koželuhů Tábor, potvrzení o řádném manželském původu Martina Edra, karton č. 1, inv. č. 4b.

*katholickým...*⁵²³ Od této doby hraje křesťanství svoji nepostradatelnou úlohu. A jak ještě uvidíme, v souvislosti s Židy zapříčinilo dlouholeté spory.

Všichni přijímaní u sebe museli mít vysvědčení, že jsou pokřtěni, navštěvovali náboženství a pravidelně chodili do kostela.⁵²⁴ V příslušné náboženské výuce samozřejmě pokračovali i v průběhu učení se řemeslu.

Zajímavé je, že cech od každého uchazeče, který chtěl vstoupit do koželužského pořádku, vyžadoval, aby byl v manželském svazku. Ti, kteří by náhodou tuto povinnost nesplňovali, měli tak do určité doby učinit.⁵²⁵ Artikule však nic bližšího neuvádějí. Obecně je známo, že se manželství vyžadovalo. Vztahovalo se však jen na mistry.⁵²⁶ Zde se to ale dá chápat rovněž jako povinnost pro učně a tovaryše, což je vzhledem k průměrnému učňovskému věku nemyslitelné (učně 12–16 let, tovaryš od 16 výše).

Rovněž se ve zkušební čtrnáctidenní lhůtě zjišťovalo, zda-li se chlapec na učení hodí. Samotná doba výuky byla stanovována již v sepisované dohodě – dva až čtyři roky, převážně však tři. Bylo možno délku učení upravovat. Např. ve výučním listu Josefa Dvořáka z prosince roku 1762 můžeme číst: „*poctivě se choval, všechno chválíme, ho vysvědčiti můžeme dříve...*“⁵²⁷ O prodlužování doby učení se však z žádného záznamu nedovídáme.

Nezvykle byly stanoveny již v artikulech pokuty za zběhnutí. Učňovi rukojmí měli v takovém případě do cechovní pokladnice uhradit pět kop míšenských a dvě libry vosku.⁵²⁸

Po vyučení získal učeň statut tovaryše, v němž měl „*alespoň jeden rok dělati přespolního*“.⁵²⁹ Tuto roční lhůtu cech dodržoval ještě na přelomu 18. a 19. století. Je to patrné z vynucených pravidel (viz níže) pro židovské řemeslníky. Za skutečně kvalifikovaného se však považoval tovaryš, který na vandru pracoval alespoň tři roky.⁵³⁰ Teprve tehdy byl cechem dostatečně ceněn. Praxe byla u tábořských na výši. Takřka tradiční heslo užívající u mistrovských osvědčení, v knize přijatých či v nařízeních znělo: „*hodný*

⁵²³ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, Císařský rychtář, purkmistr a rada Hradiště hory Tábor potvrzují pořádku rudokoželužskému cechovní řád o desíti artikulích, 31. července 1637, karton č. 1, inv. č. 3, artikul třetí.

⁵²⁴ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, školní vysvědčení učňů a vysvědčení o návštěvě nedělních opakovacích hodin 1779–1824, karton č. 3, inv. č. 15, potvrzení o náboženském učení z let 1779–1824.

⁵²⁵ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, Císařský rychtář, purkmistr a rada Hradiště hory Tábor potvrzují pořádku rudokoželužskému cechovní řád o desíti artikulích, 31. července 1637, karton č. 1, inv. č. 3, artikul první.

⁵²⁶ SOkA Chrudim, cech koželuhů Chrudim, kniha cechovních privilegií, karton č. 17, kniha č. 3, inv. č. 219.

⁵²⁷ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, výuční a tovaryšské listy 1766–1857, kraton č. 3, inv. č. 16, výuční list Josefa Dvořáka z roku 1762.

⁵²⁸ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, Císařský rychtář, purkmistr a rada Hradiště hory Tábor potvrzují pořádku rudokoželužskému cechovní řád o desíti artikulích, 31. července 1637, karton č. 1, inv. č. 3, artikul třetí.

⁵²⁹ Tamtéž, artikul první.

⁵³⁰ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, výuční a tovaryšské listy 1766–1857, karton č. 3, inv. č. 16.

*aupravený a dobrý zdělaný předáván býti má aby toho jak chudí tak i bohatí za své peníze ručiti mohli“.*⁵³¹

Poprvé se detailněji dovídáme o postavení ženy, resp. vdov a mistrovských dcer. Mezi těmito dvěma skupinami artikule neuvádí rozdíly. Z praxe můžeme posoudit pouze platnost pravidel ve vztahu k vdovám. Zda-li se taktéž jednalo šlo-li o mistrovské dcery, se z pramenů nedovídáme.

Žena jako dědička koželuha – otce či manžela, získávala za složení poplatku půl mistrovského práva, které bylo převáděno na případného manžela.⁵³² Musela být přijata jako každý jiný mistr do cechu za shromáždění všech starších. I nadále byla brána jako spolubratr. Platila v suché dny poplatky, byla přítomna na cechovních shromážděních. Bylo jí přiděleno několik starších tovaryšů, kteří se dále starali o zděděnou dílnu a najímatelku svojí prací živili. Pokud měl zesnulý mistr učně, měl být dle stanov propuštěn. V praxi se jednalo o převedení k jinému mistru, což bylo uváděno do výučních listů.⁵³³

9.3.1. Cechovní artikule, neshody s řezníky a ševci

Tábor, jako královské město, stejně jako Chrudim, získával povolení k zřízení cechu od panovníka. Stejně tak artikule potvrzoval panovník. Text stanov pro obě výše zmíněná města pocházel od řemeslníků z Nového města pražského.⁵³⁴ Proto v počátečních stanovách, kterými se měli koželuhové v Táboře řídit, není žádný rozdíl od Chrudimských. Jednalo se o totožný přepis novoměstských artikul, která udávala pravidla pro přijímání do cechu, výše poplatků či sankce za přestupky.⁵³⁵ Tudíž se jejich obsahem nebudu již dále zabývat.

Následovala však i jiná nařízení, kterými se měly omezit či zcela vymýtit vzniklé neduhy. Rokem 1590 došlo na řešení problému s kůžemi, kterých bylo nedostatek. Koželuhové si stěžovali na to, že nemají předkupní právo u řezníků v masných krámech ve městě. Proto žádali rychtáře, aby měl každý koželuh možnost si vybrat kůže dle vlastního uvážení. A nebrat to, co na něj zbude. Jinak byl prý potlačován jejich „*příjem vzdělání*“.⁵³⁶ V nákupu hovězích kůží prý nebyl zaveden dostatečný systém, což mělo být napraveno.

---

⁵³¹ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, Císařský rychtář, purkmistr a rada Hradiště hory Tábor potvrzují pořádku rudokoželužskému cechovní řád o desíti artikulích, 31. července 1637, karton č. 1, inv. č. 3, artikul čtvrtý.

⁵³² Tamtéž, artikul druhý.

⁵³³ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, výuční a tovaryšské listy 1766–1857, karton č. 3, inv. č. 16.

⁵³⁴ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, Starší pořádku v Novém městě Pražském vydávající koželuhům tábořským svůj pořádek a řád majestátem Ferdinanda III. 10. září 1649 potvrzený, karton č. 1, inv. č. 4a, cechovní artikule z roku 1453.

⁵³⁵ Tamtéž.

⁵³⁶ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, Císařský rychtář, purkmistr a páni vydávající mistrům řemesla na jejich žádost řád o skupování a vydělávání koží 15. květen 1590, karton č. 1, inv. č. 1, artikul první.

Došlo tedy k rozhodnutí, které umožňovalo každý týden jedné polovině určených řemeslníků nakupovat v masných krámech.⁵³⁷ Vzhledem k tomu, že se tato nařízení ještě několikrát opakovala, dá se předpokládat neustále porušování a tedy skupování syrových kůží jinými, než-li koželuhy či jircháři pro daný týden určenými.⁵³⁸

Druhý artikul se věnoval rovněž obchodu, ale v tomto případě se jednalo o vosk. Ten, jako potřebná surovina nejen pro koželuhy, byl rovněž pod zákonnou ochranou. Zprvu je o něm pouhá zmínka hovořící o tom, že neměl být vyvážen z města ve dny, kdy se konaly trhy. Usnesení z roku 1590 nesou již informace daleko podrobnější. Nejen že se vosk „*nemá žádným nemyšleným způsobem ven z města voziti*“, ale nově „*ani dáti, darovati či nostiti. Jak je zvykem obcházeti artikule*“.⁵³⁹ Peněžité trest za porušení měl být stanoven dle uvážení.

Po vosku následovaly, stejně jako v Chrudimi, stížnosti na překupování zboží. Což vedlo k nárůstu cen a tedy všeobecné drahotě. Tento problém se táhl od konce 16. století, kdy se řešilo věčné téma – kůže. Následoval vosk a až do poloviny století 17. jsou několikrát připomínány problémy se stále trvajícím překupníky se sádlem a kůžemi.

V souvislosti s nedostatkem syrových kůží pro koželuhy dochází k růstu mimozákonného obchodování s marginálními skupinami, jako byli hlavně ovčáci či rasové. A to i přesto, že všechny artikule hovořící o kůžích přísně zakazovaly jakýkoli kontakt s těmito osobami. Či zapovídaly kupování kůží z „*huvad umrlých koňských*“ a jejich vydělávání „*za propadnutí na cti a všeho cechu zbavení*“.⁵⁴⁰ Nastalá situace, však vzhledem k stále nedostatečnému zákonnému zásahu, jiné řešení neumožňovala.

Rovněž se musela vydaná nařízení a artikuly vypořádávat s neustálým fušováním do řemesla. Na což koželuhové v Táboře několikrát upozorňovali. Artikule z let 1595, 1620, 1637, 1649 či 1651 se snaží neustálými zákazy a sankcemi jakékoli vznikající vměšování jednoho řemesla do druhého zastavit.⁵⁴¹

---

⁵³⁷ Tamtéž.

⁵³⁸ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, Císařský rychtář, purkmistr a rada Hradiště hory Tábor potvrzují pořádku rudokoželužskému cechovní řád o desíti artikulích, 31. července 1637, karton č. 1, inv. č. 3.; SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, Starší pořádku v Novém městě Pražském vydávají koželuhům tábořským svůj pořádek a řád majestátem Ferdinanda III., 10. září 1649 potvrzený. Připsána výpověď místodržících mezi pražskými a židy stran nenáležitěho překupování, 24. března 1651, karton č. 1, inv. č. 4, artikule z roku 1620.

⁵³⁹ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, Císařský rychtář, purkmistr a páni vydávají mistrům řemesla na jejich žádost řád o skupování a vydělávání koží 15. květen 1590, karton č. 1, inv. č. 1, artikul druhý.

⁵⁴⁰ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, Císařský rychtář, purkmistr a rada Hradiště hory Tábor potvrzují pořádku rudokoželužskému cechovní řád o desíti artikulích, 31. července 1637, karton č. 1, inv. č. 3, artikul pátý.

⁵⁴¹ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, Cechmistrů starší i všichni mistrů řemesla koželužského na žádost jirchám vydávají řád pro tovaryše těchto řemesel, 6. února 1595, karton č. 1, inv. č. 2; Císařský rychtář, purkmistr a rada Hradiště hory Tábor potvrzují pořádku rudokoželužskému cechovní řád o desíti artikulích, 31. července 1637, karton č. 1, inv. č. 3.

Nejprve se jednalo o ševce, kteří si tříslem vydělávali kůže sami, skupovali koželuhům nejen kůže, ale rovněž sádlo. Tím nejen že zcela vyloučili koželuhy z řetězce závislých řemesel, ale navíc dále sami fungovali na jejich místě. Kůže, které zpracovali, prodávali dál.

Proto koželuhové v Táboře v roce 1594 podali na ševce žalobu za to, že svým nezákonným konáním způsobili v koželužském cechu chudobu a hlad. A žádali napravení od purkmistra a radních. Součástí neúplného rozhodnutí je pouze opis předešlých artikul z roku 1590.⁵⁴² Dá se tedy předpokládat, že k žádnému výraznému pokroku mezi narovnáním obou řemesel nedošlo.

Následná nařízení vydaná ve výše zmiňovaných letech se vždy stroze obracela na ševce a ukládala jim pokutu v případě, že by si sami připravovali kůže. Teprve až v roce 1651 došlo k do té doby nevídanému kroku, který nejen že zakazoval ševcům kůže vydělávat, ale rovněž stanovil, že „*pouze oni, koželuzi ty kůže srstnaté či jiné a sádlo k mazání tých koží, aby všudy svobodném trhu kupovali a ony kůže vydělané ševcům, uzdářům, řemenářům a nožířům i jiným kteří by toho potřebovali prodávali*“.⁵⁴³ Tím byli koželuhové poprvé označeni za jediné řemeslo, které mohlo pracovat se syrovými kůžemi. Od této doby se žádné nařízení o ševcích nezmiňuje. Snad proto, že by za neuposlechnutí hrozil zákaz řemesla a peněžité pokuta.

Podobný problém mělo řemeslo koželužské s jircháři. Jejich činnosti v průběhu 16. století získávaly pevná pravidla a jednotný systém ve vydělávání kůží. Z počátků však nebylo přesně stanoveno, čím smějí kteří činit kůže a co je právě pro ně již zapovězeno. Tento problém byl, hlavně z pohledu tovaryšů, vyřešen stanovami z roku 1595. Až do této doby se tovaryšové obou řemesel učili vydělávat kůže jak na rudo, tak rovněž na bílo. Což vedlo „*ku spokojení všech mistrů i čeládky jako tovaryšů z obojích stran i také bez ublížení pořádku poctivého koželužského spolu s jircháři*“.⁵⁴⁴ Scházeli se v hospodě jako jeden pořádek. Řídili se jedním řádem.

Jak dále však stanovy vysvětlují, vlna nevole a zášti mezi oběma řemesly zvednoucí se v devadesátých letech 16. století vedla k vydání nařízení, které mělo všechny stížnosti

---

⁵⁴² SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, zlomek dvou listů ze staré knihy koželužské obsahující žalobu koželuhů na ševce, že jim v řemeslo vkročují a začátek artikulů daných koželuhům od tábořské rady, 1594, karton č. 2, inv. č. 9.

⁵⁴³ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, Starší pořádku v Novém městě Pražském vydávají koželuhům tábořským svůj pořádek a řád majestátem Ferdinanda III., 10. září 1649 potvrzený. Připsána výpověď místodržících mezi pražskými a židy stran nenáležitosti překupování, 24. března 1651, karton č. 1, inv. č. 4.

⁵⁴⁴ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, Cechmistrů starší i všichni mistři řemesla koželužského na žádost jirchám vydávají řád pro tovaryše těchto řemesel, 6. února 1595, karton č. 1, inv. č. 2.

zastavit. Rokem 1595 bylo řemeslo koželuhů – činící kůže za pomoci třísla a jirchářů – užívajících soli, striktně odděleno.⁵⁴⁵

Tímto nařízením došlo však ještě k jedné změně. Jak uvádí citovaná část stanov výše, jirchářští tovaryši byli titulováni jako čeledíni. Vydáním opisu tovaryšského řádu od koželuhů, který si jircháři vyžádali, došlo ke změně této titulatury a v jirchářském pořádku se rovněž vyučeným začalo říkat tovaryšové.⁵⁴⁶

9.3.2. *Táborité a Židé*

Jak jsme již měli možnost blíže poznat, předkupní právo řemeslníků na určitý výrobek, bylo prioritou, které chtěli dosáhnout. A pokud se tak již stalo, dávali si záležet, aby nebylo porušováno. Proto se mnoho žalob a stížností z koželužského cechu v Táboře obrací na radní a purkmistra nejprve kvůli skupování jim potřebných věcí jinými a tedy žádali o udělení předkupního práva či se na ně obraceli právě kvůli jeho porušování.

Židé patřili k té skupině osob, jimž náležely určité výhody, napomáhající obchodování. Na druhé straně sami, co se koželužství týče, zpracovávat kůže nesměli. Proto se do tohoto řemesla angažovali jako zaměstnavatelé a následně obchodníci, což již bylo košer. Ale zase se to nelíbilo těm, kteří měli vydělávání kůží v popisu práce – koželuhům.

Artikule z roku 1620 zakazovaly, pravděpodobně v souvislosti s neustálým nedostatkem hovězin, pokoutně kupovat kůže. Konkrétně se zmiňovaly kupodivu nikoli o rasech či ovčácích, ale o Židech, kteří prodávali „nepořádně vyvažované“ kůže. Zajímavé však je, že se peněžité tresty či trest věznění nevztahuje na podvádějící Židy, ale na od nich kupující.⁵⁴⁷

Jak je však vidět, s židovskými obchodníky měli koželužové neshody ještě dlouhou dobu. Nestačily stížnosti na předkupování. Ve čtyřicátých letech 17. století se k tomu přidaly výhrady vůči jejich zapojení do řemeslné výroby. Ve válečných letech, kdy se městská ekonomika pozastavila a řemeslná činnost stačila tak akorát na obživu, se znovu dovídáme o několika stížnostech. Koželužové křesťanští, jak se stěžovatelé titulovali, se ohrazovali proti povolení, které by Židům dávalo možnost provozovat jejich řemeslo. Ve znění zápisu z dubna roku 1648 bylo postavení tábořských koželuhů k otázce Židů a řemesla takovéto: „*tolerujíce*

---

⁵⁴⁵ Tamtéž.

⁵⁴⁶ Tamtéž.

⁵⁴⁷ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, starší pořádku v Novém městě Pražském vydávají koželuhům tábořským svůj pořádek a řád majestátem Ferdinanda III. 10. září 1649 potvrzený, karta č. 1, inv. č. 4a, artikule z roku 1620.

*stále nadání Židů, kteří předkupují jak kože syrové, tak suché a je jim určeno prodávati ne řemesla všelijaká bez rozdílu provozovati“.*⁵⁴⁸

Doposud Židé vydržovali řemeslné dílny, v nichž pracovala vyučená křesťanská čeleď. Bez té by řemeslo provozovat nemohli. Takto vytvořená konkurence však vadila cechovním, které jak je vidět nebyli schopni konkurovat. Proto vedli neustálé spory. Konečné rozhodnutí stálo na straně cechovních. Zakázalo Židům jak vydržovat dílny pro najaté křesťanské řemeslníky – koželuhy, ale rovněž předkupovat „*koží na živém a ještě nezbytém dobytku*“.⁵⁴⁹

Silný antisemitismus se znovu, ale jak je patrné z dochovaných pramenů naposledy, projevil v letitém a rozsáhlém sporu mezi léty 1791–1817. Jeho součástí bylo řešení otázky, zda-li mají Židé právo na vlastní provozování řemesla, nikoli v zastoupení, jak bylo výše zmíněno.⁵⁵⁰

Vyšetřování vedl z titulu policejního revizora Hanz Rosol dále Antonín Král a Antonín Vobořil. K hlavním cechovním zástupcům, zmiňovaným ve stížných listech patřil Jakub Velebil, Karel Listopad a Martin Listopad.

Hlavním bodem, kolem kterého se vše točilo, bylo oprávnění Židů k provozování řemesla. Dle několika stránkových stížností se cechovní domnívali, že pouze oni, řádně vyučení mistři, měli na řemeslo právo a nikdo jiný. Židé nebyli dostatečně kvalifikovaní, protože nedošli řádného vyučení v cechu. Vykonyvali tedy řemeslo bez jakýchkoli zkoušek, vysvědčení či odborného dohledu.

A v druhé řadě rovněž podstatným problémem byla otázka víry. Cechovní, jinak označováni jako „nynější cechovní generace křesťanských mistrů“ zavrhovali přijetí židovské osoby do cechu.⁵⁵¹

Další zmiňované výtky – prodej vlastních výrobků, či udržování dílen nebo vytváření vlastního necechovního společenství – byly již jen okrajovou záležitostí, vzhledem k tomu, že nejsou v závěrečném rozhodnutí ani zmiňovány.

---

⁵⁴⁸ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, starší pořádku v Novém městě Pražském vydávají koželuhům tábořským svůj pořádek a řád majestátem Ferdinanda III. 10. září 1649 potvrzený, karton č. 1, inv. č. 4a, udání z 8. dubna 1648.

⁵⁴⁹ Tamtéž, rozhodnutí z 24. března 1651.

⁵⁵⁰ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, stížnost na Židy, kteří v tábořském kraji koželužství provozují 1791-1817, karton č. 3, inv. č. 13.

⁵⁵¹ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, stížnost na Židy, kteří v tábořském kraji koželužství provozují 1791-1817, karton č. 3, inv. č. 13.

Asi padesát oboustranně popsaných listů řeší tyto stížnosti s tím, že rovněž uvádí všechny dotčené osoby, které, dle výše uvedených cechovních výtek provozovaly řemeslo neoprávněně.

Několikrát mělo dojít, ze strany cechovních koželuhů, k sepsání jakéhosi „zákona“. Pravděpodobně se jednalo o upravené stanovy cechu. Krajský úřad v Táboře, ale nikdy nic nepotvrdil.⁵⁵²

Konečné asi osmistranné rozhodnutí bylo vydáno 13. března 1800. Odkazuje na již vydané právní normy z 16. listopadu 1731, 15. srpna 1750 a 3. srpna 1797, které řemeslné živnosti židovským osobám, za jistých splněných podmínek, povolují. Celá věc s nedostatečnou kvalifikací byla vyřešena možností si kvalifikaci dodělat. Rozhodnutí apelovalo na „*všechny syny a koželuhy židovské, a sice učně dokončené*“,⁵⁵³ aby se zúčastnili tzv. sdružovacího roku. Zde měli všichni ti, kteří již v řemesle pracovali, získat dostatečnou zručnost a nabýt nové zkušenosti pod odborným dohledem. Po té se mohli přihlásit v cechu o mistrovství, čímž by navrátili vážnost mistrovskému právu.

9.3.3. Cechovní znamení

Koželuhové v Táboře vlastnili rovněž své znamení, kterým se mohli pyšnit. Zde však nacházíme hned dvě. První je vyobrazeno v děkanském chrámu Páně a bylo dle dochovaných cechovních listin rovněž pečetním znamením. Jednalo se o růžový květ s dvěma volskými rohy nad ním a parožím po obou stranách na stříbrném štítě s modrým a zlatým orámováním.⁵⁵⁴

Druhým byl cechovní znak vyobrazený na cechovní pokladnici s datací 1792. Který byl užíván rovněž společenstvem koželuhů od roku 1860. Jednalo se o růži se třemi vrstvami okvětních lístků, v níž byla v dolní části zobrazena volská hlava, vedle níž z každé strany stojí na dřevěných či kamenných blocích, určených pro zpracovávání kůží, jeden dvouocasý lev s korunkou. Oba lvi drží nad volskou hlavou zkřížené sekáčky, protáté vertikálně třetím nástrojem na úpravu kůží se šroubovitým zakončením.⁵⁵⁵

---

⁵⁵² Tamtéž.

⁵⁵³ Tamtéž.

⁵⁵⁴ Husitské muzeum Tábor, Ergy řemeslnických cechů jakých bylo v děk. chrámu Páně 1897, VZŽ 3271/5.; SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, kvartální příspěvky členů cechu výtahy z účtu, účetní poznámky a doklady, příspěvky pro chudinský fond 1807–1854, karton č. 3, inv. č. 19, nařízení krajského města Tábor z roku 1807.

⁵⁵⁵ Husitské muzeum Tábor, inventární kniha, cechovní pokladnice, inv. č. VZŽ 2567.

9.4. Cechovní finance, členové

Při zmapování cechovních financí v Táboře nám posloužilo hned několik knih příjmů a výdajů. Všechny svým obsahem udávají informace o poplatcích, jejich uhrazování či výdajích od dvacátých až po šedesátá léta 19. století. Pouze několik málo záznamů zasahuje do doby předešlé. Z nich se nám dostává obrazu o vývoji cechovních poplatků, které šly s dobou. Tak jak rostly náklady a pokladnice zela prázdnotou, tak stouply rovněž finanční nároky cechovních zástupců na uchazeče o řemeslo.

Ač všechny prameny, nejen tábořského cechu, hovoří o kvartálních příspěvcích – chápáno jako čtvrtletní úhrady – finanční záznamy udávají roční sumy. S největší pravděpodobností byly celkové částky, tak jak o nich budeme dále hovořit níže, skutečně v praxi spláceny čtvrtletně. Můžeme se o tom přesvědčit z několika výzev cechovních starších, které svolávaly na určitou neděli cechovní shromáždění spolumistrů. V nich bylo uváděno např.: „...z předepsaného cechovního kvartalu na příští neděli totiž den 27. září 1807 k temuž cechovnímu shromáždění se dostavit neopominuli a pokud by některý z důležitých příčin přijiti nemohl tak také vinčící suché dni peníze v skrže přítomného posla (škrť spolumistra) odeslat a přítomné ohlášení podepsat“.⁵⁵⁶

Záměrně jsem vybrala oznámení o konání schůze, kde bylo slovo „spolumistr“ vyškrtnuto. V záznamu z roku 1796 se za posla ještě považoval nejmladší mistr.⁵⁵⁷ Od roku 1795 se u cechovních výdajů objevuje položka týkající se výplaty pro poštovního doručovatele, či někdy pojmenována jen jako „dopisy“.⁵⁵⁸ Z čehož se dá usuzovat, že cech pomalu od využívání nejmladšího člena, mistra, ustupoval a raději zaměstnával, s největší pravděpodobností, externí osobu.

Co se výše samotných kvartálních poplatků týče, na přelomu 18. století a 19. století byli tzv. „skuteční členové cechu“, tedy mistři, povinni zaplatit zpravidla dvanáct krejcarů ročně.

Následně se výše poplatků vyměřovala nepravidelně, v závislosti na počtu členů. Jen sporadicky je uveden výpis jednotlivých členů a jejich poplatky. Vždy je zaznamenán pouze počet mistrů a celková jimi uhrazené částka. Z čehož lze vypočítat jen průměrné částky. O tom, zda-li všichni platili stejnou sumu či nikoli, se můžeme pouze dohadovat.

---

⁵⁵⁶ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, kvartální příspěvky členů cechu výtahy z účtu, účetní poznámky a doklady, příspěvky pro chudinský fond 1807–1854, karton č. 3, inv. č. 19.

⁵⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁵⁸ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, kniha příjmů a výdajů, karton č. 1, inv. č. 6, účetní záznamy od roku 1795 dále.

V roce 1801 se jednalo, tedy průměrně, o šestnáct krejcarů na osobu. Zatím co v roce 1803 již o čtyřicet krejcarů na jednoho mistra. Velký vliv však může mít na výši poplatků, jak jsem již výše naznačila, celkový počet členů. První uvedenou částku hradilo celkem dvanáct osob, zatím co druhou pouze polovina.

Zcela běžně bylo v cechu mezi dvanácti až devatenácti mistry. K rapidnímu poklesu spolumistrů došlo v průběhu napoleonských válek. V roce 1803 měl cech pouze šest mistrů, což je oproti roku předešlému pouhá polovina. A podstav přetrvával. Teprve v roce 1812 se znovu dovídáme o jedenácti mistrech platících kvartální poplatky.⁵⁵⁹

Pokud bychom chtěli však brát na roveň počet platících mistrů a celkový počet mistrů v cechu, nesmíme zapomenout na fakt, že cechovní starší tyto poplatky neplatili. V jejich případech účetní záznamy obsahují poznámku: „*starší – 0*“. ⁵⁶⁰ Kolik však bylo starších v cechu, není zcela jasné. Pro některé roky víme o dvou, někdy až o čtyřech osobách – v závislosti na momentální velikosti cechu.⁵⁶¹ Vzhledem k tomu, že účetní knihy nikdy neuváděly ani jména či jejich počet, jen těžce, na základě jiných záznamů, by bylo možné jejich počet dohledat a tedy zjistit skutečný stav cechovních členů pro daný rok.

V průběhu 19. století došlo rovněž ke změnám poplatků za vyučení či mistrovskou zkoušku. V Táboře, podobně jako koželuhové v Trhových Svinech, rozlišovali přijetí do učení a samotné vyučení. Stejně tak poplatky. Vzhledem k nedostatečnosti knihy mistrů a učňů⁵⁶², je příslušná tabulka (viz Tabulka č. 14) vytvořena ze záznamů účetních. Ty ač rovněž ne vždy zcela dostačující, obsahují více potřebných informací. Z vytvořeného přehledu lze učinit závěr, že se za přijetí do cechu, či jak prameny uvádí „za sepsání dohody o učení“, skládalo buď čtyřicet pět krejcarů – za mistrovského syna, nebo ostatní jeden zlatý a třicet krejcarů. Stejně částky platily za freisprech. Vzhledem k tomu, že se obě částky mnohdy hradily pospolu, jednalo se o výše jeden zlatý třicet krejcarů pro mistrovského syna a tři zlaté či někdy tři zlaté a pětáctyřicet krejcarů pro ostatní.

Na konci dvacátých let však lze pozorovat jisté zdražení. Za přijetí do cechu či vyučení mistrovští potomci platili zlatý třicet krejcarů, ostatní tři zlaté. V případě placení obojího se jednalo o tři či šest zlatých.⁵⁶³

---

⁵⁵⁹ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, kniha příjmů a výdajů, karton č. 1, inv. č. 6, účetní záznamy z let 1803-1812.

⁵⁶⁰ Tamtéž, účetní záznamy od roku 1795 dále.

⁵⁶¹ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, kniha příjmů a výdajů, karton č. 1, inv. č. 7; inv. č. 8.

⁵⁶² SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, Kniha do cechu přijatých mistrů a učedníků (Vormerksbuch über Aufnahme der Meister, Aufdingen der Lehrjunge und Freisprechen derselben) 1826–1893, karton č. 1, inv. č. 5.

⁵⁶³ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, kniha příjmů a výdajů, karton č. 1, inv. č. 6.

Poplatky za mistrovství byly daleko vyšší (viz Tabulka č. 13). Nejnižší uhrazená částka v 19. století se pohybovala na hranici sedmi a půl zlatých.⁵⁶⁴ Zcela běžně bylo placeno deset, patnáct či až osmnáct zlatých. Výjimku tvořil poplatek cizince z roku 1831, který činil třicet zlatých.⁵⁶⁵

Cechovní výdaje se tradičně omezovaly na poplatky za mše svaté. K nim patřila výplata (kolem dvou zlatých) varhaníkovi, který hrál při cechovních pohřbech, ministrantům a rovněž několikrát děkanovi.

Mezi osoby zcela běžně se objevující na výplatních listech dále patřil inspektor, kterého až na jeden nám známý případ zastával cechovní mistr. Onu výjimku tvořil, dle účetních záznamů, František Filipovský zastávající post cechovního inspektora z moci úřední v letech 1792 až 1809.⁵⁶⁶

Další cechem placenou silou byl písař či účetní (jeden až dva zlaté ročně). Většinou se jednalo o tutéž osobu. V neposlední řadě náležela odměna starším.

Rovněž zcela tradičním výdajem od dvacátých do šedesátých let 19. století byly sumy za cechovní hostinec, uváděn také jako „Herberge“. Dále cech pravidelně posílal určitý obnos chudým tovaryšům v cizině. V jednom případě je cizina označena jako Praha. Přispíval na mistry ve vojenské službě, na vdovy, chudé cechovní členy, jejich děti či školákům na oděv. Všem jednotlivě po jednom zlatém.

Zajímavými výdaji, doposud ani u jednoho výše popsaného cechu neznámými, byly výdaje za účast na trzích, které se v průběhu let několikrát nepravidelně objevují. Dá se předpokládat, že se jedná o výdaje, které měl cech spojené s cestou na konkrétní trhy v jiném městě.

Další neobvyklou položkou byla od roku 1795 výplata pro policisty či policejního vojáka (17–40 krejcarů). Jednalo se dle některých bližších údajů s největší pravděpodobností o cechovní osobu, mající na starosti pořádek při cechovních akcích – pohřeb, průvod, trhy.⁵⁶⁷

Solidárnost a sociální cítění fungovala nejen v rámci cechu a mezi cechovními členy. Ač jako konkurenti v těžkých chvílích spolupracovaly rovněž jednotlivé cechy. Zářným příkladem je dochovaná korespondence z prosince 1844. V ní vysvětluje „*táborský koželužský cech koželužskému cechu ve městě Třebíči na Moravě*“, že je „*postižen neštěstím a prosí*

---

⁵⁶⁴ Tamtéž.

⁵⁶⁵ Tamtéž, účetní záznam z roku 1831.

⁵⁶⁶ Tamtéž, účetní záznamy z let 1792–1809.

⁵⁶⁷ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, kniha příjmů a výdajů, karton č. 1, inv. č. 6, účetní záznamy od roku 1795 dále.

o nápomocnou ruku“.⁵⁶⁸ Kolem 15. června téhož roku Tábor postihl požár, který znamenal pro řemeslníky utrpení. Koželuhové se měli ocitnout s minimálním majetkem a pouze se základním vybavením. Proto žádali stejnojmenný cech v Třebíči, v první vlně proseb, o finanční pomoc. Té se jim dostalo. Třebíčští, dle dopisu, do Tábora zaslali sumu padesáti zlatých. Za tuto pomoc se jim dostalo náležitých díky.

Následně pak, dle prosincového listu Táborité žádali o pomoc fyzickou. Chtěli, aby jim byly na pomoc, přátelskou podporu a jednání zaslání tři mistři, což vzhledem k síle tamějšího cechu Táborité neviděli jako problém⁵⁶⁹. Zda-li se dostalo rovněž této pomoci korespondence či jiné záznamy však již nezmiňují.

---

⁵⁶⁸ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, tábořský cech žádá koželužský cech v Třebíči o pomoc pro pohořelé 1844, karton č. 3, inv. č. 18.

⁵⁶⁹ Tamtéž.

10. Společenstvo koželuhů Tábor

10.1. Vznik společenstva – stanovy

Vzhledem k tomu, že koželuhové v Táboře neměli dostatečné zastoupení k tomu, aby vytvořili krajské společenstvo pouze jednoho řemesla, vzniklo pod názvem „Koželužský spolek v Táboře“ sdružení několika řemesel. Celý název, jak uvádí titulní listy knih, zněl: „*Spolek*⁵⁷⁰ *koželužský, jirchářský, sedlářský, řemenářský, klihařský a obchodu s koží*“⁵⁷¹. Prvopočáteční návrh na sestavu řemesel ve společenstvu však obsahoval vedle výše zmíněných rovněž čalouníky, lakýrníky a hotovitele kočárů. Komoře bylo dále nabídnuto, kdyby tato sloučená řemesla nevyhovovala dle zákona, aby byla navíc přidělena řemesla kartáčníků, kožešníků, kominíků, kamnářů, klempířů a kloboučníků.⁵⁷²

Aktivita koželuhů v Táboře jako nově ustanoveného společenstva⁵⁷³ započala rokem 1861.⁵⁷⁴ Do konce roku následujícího se vypořádávalo s přeorientováním se z cechu na společenstvo – převod financí, sepsání stanov, volby osob do nových funkcí. Náhlá změna se zcela pochopitelně neobešla bez komplikací spojených s nedostatečnými či mnohdy zcela chybějícími záznamy v knihách nebo se stále živou cechovní titulaturou. Zajímavý však je bod valné hromady z 10. května 1863, který se týkal zavedení starého pořádku. Spolkoví členové řešili, zda-li by nebylo lepší žádat o obnovení cechovního pořádku.⁵⁷⁵ Z dochovaných pramenů není zřejmé, jestli se tato myšlenka dostala dál než jen do záznamu jednání společenstva. Nicméně je z toho patrné, že nebylo jednoduché vypořádat se s novými poměry a ne všichni se chtěli přizpůsobovat.

K jeho chodu bylo rovněž jako v dobách předešlých zapotřebí základní právní normy – stanov. Jejich obsah však byl přednesen na zasedání valné hromady až v listopadu roku

---

⁵⁷⁰ Prameny zcela běžně nehovoří o společenstvu, ale o spolku (pozn. autorky).

⁵⁷¹ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, kniha příjmů a výdajů, karton č. 1, inv. č. 7, účet z roku 1861.

⁵⁷² SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, korespondence 1860–1898, karton č. 1, inv. č. 5, návrh na sloučení řemesel.

⁵⁷³ „...v roce 1860 a 1861 když spolek na základě živnostenského zákona z dne 20 prosince 1859 zřízen byl...“ výňatek z dopisu. In: Tamtéž, dopis c. k. krajského přednosty okresního úřadu Janu Listopadovi z 18. září 1865.

⁵⁷⁴ Již koncem roku 1860 byl vytvořen seznam s názvy všech spolků v Táboře. Samostatné společenstvo vytvořili – krejčí (55 členů), obuvníci (62 členů), pekaři (27 členů), řezníci (27 členů), obráběči dřeva a kovu (75 členů). Koželužské společenstvo, ač nebylo v seznamu uvedeno, čítalo na 119 živnostníků všech sdružených řemesel. Srov: MÁCOVÁ, Libuše. Společenstvo koželuhů v Táboře 1861–1911, Skupinový inventář, 1974, A 144/64, evid. č. 99/32. Zajímavé je, že seznam společenstev neobsahuje rovněž koželuhy, ač již 30. prosince 1860 jako ustanovené společenstvo volili své představenstvo. Srov: SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, konceptní kniha 1861–1868, kniha č. 3, inv. č. 3, úkon č. 7.

⁵⁷⁵ Tamtéž, úkon č. 23.

následujícího. Důvod takto opožděného veřejného čtení základních předpisů byl zcela prostý – nevyhovující obsah. Stanovy byly v červenci 1861 předloženy c. k. okresnímu úřadu v Táboře (dále jen okresní úřad) k potvrzení. Jejich sestavení, jak vyplývá ze zápisu kancléře spolčenstva, proběhlo na základě dostupných a hodících se předpisů. V prvotní verzi však uznány nebyly, a proto došlo k jejich vrácení zpět k opětovnému přepracování. O jaké body se konkrétně jednalo, se však ze záznamů nedovídáme. Dalšího takřka tři čtvrtě roku trvalo, nežli byly nově vypracované stanovy spolčenstva znovu předloženy okresnímu úřadu.⁵⁷⁶ Ten jejich již konečnou verzi schválil s nařízením, aby byla rovněž dle stanov zřízena matrika či jakýsi seznam všech členů jak mistrů, tak i živnostníků a pomocníků, který bude pravidelně předkládán nejen okresnímu úřadu, ale rovněž obchodní a živnostenské komoře v Budějovicích (dále jen komora).⁵⁷⁷ Kvůli těmto zdlouhavým jednáním mohly být stanovy poprvé předneseny na schůzi valné hromady teprve v listopadu roku 1862.⁵⁷⁸

Obsahem stanov mimo jiné byla rovněž výše poplatků, které jak ještě uvidíme, byla poměrně jednoduše, a proto velice často měněna. Roční příspěvek pro každého člena byl ustanoven na osmdesát krejcarů. Částka však byla rozdělena a placena čtvrtletně. Poplatek za přijetí učně či mistra, stejně tak za vyučení byl v prvních letech stanoven jednotně na jeden zlatý. Na konci roku 1862 poprvé navýšen na dva zlaté.⁵⁷⁹ A následně upravován dle potřeb.

Ale i bez stanov spolčenstvo fungovalo s přehledem. Z dopisu kontrolora „Slavnému představenstvu pověstného pořádku koželuhů v Táboře“ z května 1862 se dovídáme, že se „*již dle nového spolkového řádu jedná – proto nepřihlížejí ani k tomu že stanovy stvrzené nejsou*“.⁵⁸⁰ Kontrola z obchodní a živnostenské komory proběhla bez jakýchkoli potíží. Pouze za doporučení, aby ukončily účty bývalého koželužského cechu a do dvou týdnů je předložili k nahlédnutí okresnímu úřadu a komoře. Následně, aby byl přebytek převeden na spolčenstvo a „*poslední částka dvanácti zlatých za přijmutí do spolku p Karla Bursíka a čtyř učňů byla přijata do nového příjmu spolkového v Táboře*“. Zajímavé je, že se přijetí K. Bursíka, resp. jím předpokládejme uhrazený poplatek, neodrazilo na účetních

---

⁵⁷⁶ SOkA Tábor, Spolčenstvo koželuhů Tábor, konceptní kniha 1861–1868, kniha č. 3, inv. č. 3, úkon č. 2, 3, 4, 9.

⁵⁷⁷ SOkA Tábor, Spolčenstvo koželuhů Tábor, korespondence 1860–1898, karton č. 1, inv. č. 5, výnos okresního úřadu č. 3926, č. 1376.

⁵⁷⁸ SOkA Tábor, Spolčenstvo koželuhů Tábor, zápisy ze schůzi 1862–1867, inv. č. 2, kniha č. 2, bod jednání a).

⁵⁷⁹ Tamtéž, bod jednání e).

⁵⁸⁰ SOkA Tábor, Spolčenstvo koželuhů Tábor, korespondence 1860–1898, karton č. 1, inv. č. 5, dopis z 9. května 1862.

záznamech.⁵⁸¹ A jeho jméno není uvedeno ani v knize přijatých mistrů a učedníků.⁵⁸² Proto nefiguruje ani v jedné z přehledových tabulek.

Zpráva z kontroly v roce 1862 se obešla bez zbytečných výtek. Dle dochovaných pramenů, jak budeme mít možnost posoudit níže, se však jednalo o jediný pozitivní posudek, na nějž nenavázala ani kontrolní komise městské rady ani okresního úřadu.

10.2. Správa živnostenského společenstva

10.2.1. Způsob řešení restů ve společenstvu = vyloučení

Od budějovické komory vzešlo v průběhu prvních let několik nařízení, nebo spíše doporučení, která měla upravovat chod ve společenstvu. Jedno z nich se týkalo podpory pro chudé. Jak bylo patrné z několika zápisů ze zasedání valné hromady a z dochované korespondence nejprve s okresním úřadem a následně s komorou, společenstvo se pravidelně potýkalo s „resty“.⁵⁸³ Hlavně neuhrazené pravidelné poplatky, odůvodněné chudobou a nedostatečnými výdělky. Pravděpodobně proto následovala řešení, týkající se podpory chudých. Prvoinstančně se problémem zabýval tábořský okresní úřad, který se soupisem dlužníků přijal žádost o možnost vymáhání a opakovaného upomínání dlužníků. Svolení společenstvo sice dostalo. Ale v jistých případech, jak uvidíme níže, se finančního narovnání stejně nedočkal.

Do konce šedesátých let 19. století se několikrát objevuje řešení finančních sporů formou vyloučení dané obce ze společenstva. Nebo spíše o snaze se z vlastní vůle od společenstva odtrhnout.

Letité spory se vedly mezi obcemi Hroby, Chýnov a Malice na straně jedné a živnostenským společenstvem na straně druhé. První zmínka z 15. července 1863 hovořila pouze o vyřazení „*obcí Malice, Chynov ze spolku v Táboře*“.⁵⁸⁴ S největší pravděpodobností se jednalo o reakci na oznámení výše zmíněných obcí o zřízení tří vlastních samostatných spolků. Jejich popisovaným záměrem bylo společenstvu způsobit škodu tím, že se od něj trhnout. Vzhledem k tomu, že tak činili proto, že po nich společenstvo vyžadovalo splacení neuhrazených pravidelných poplatků, dá se spíše předpokládat na místo újmy přínos.⁵⁸⁵

---

⁵⁸¹ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, kniha příjmů a výdajů, karton č. 1, inv. č. 7.

⁵⁸² SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, Kniha do cechu přijatých mistrů a učedníků (Vormerksbuch über Aufnahme der Meister, Aufdingen der Lehrjunge und Freisprechen derselben) 1826–1893, karton č. 1, inv. č. 5.

⁵⁸³ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, zápisy ze schůzí 1862–1867, inv. č. 2, kniha č. 2.

⁵⁸⁴ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, konceptní kniha 1861–1868, kniha č. 3, inv. č. 3, úkon č. 29, 34, 37.

⁵⁸⁵ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, korespondence 1860–1898, karton č. 1, inv. č. 5, vyjádření obchodní komory.

Účetní záznamy totiž každoročně počítaly nejen se skutečnou částkou v pokladně, ale rovněž nesplacenými resty. Jak k tomu došlo je zcela jednoduché. Finanční evidence byla dvojitá. Jedna souhrnná cifra udávala příjmy skutečné na konci roku spolu s předpokládanými příjmy za pravidelné poplatky od členů společenstva za rok následující. Druhá cifra již znamenala příjmy skutečné. Jednalo se tedy o jakýsi finanční plán na období příštího roku, kde se na výdaje počítalo s předpokládanými příjmy. Pokud však členové poplatky nehradili, znamenalo to pak problém při realizaci finančního plánu společenstva.

Jako příklad může posloužit finanční přehled z roku 1866. Záznamy vždy obsahují údaj o financích v hotovosti, což činilo dvacet šest zlatých a dvacet krejcarů. Dále sumu označenou slovy „vybráno na požadavkách“, která činila třicet zlatých a patnáct krejcarů. Celkem předpokládaná suma měla činit padesát šest zlatých a třicet pět krejcarů.⁵⁸⁶ Ve skutečnosti byl příjem o něco málo nižší (viz Tabulka č. 18) – padesát čtyři zlatých a dvanáct krejcarů. Což značí, že ne všichni členové povinni platit v daném roce poplatky tak učinili.

Z vyjádření obchodní a živnostenské komory zasláno všem zúčastněným stranám byl vznik nových společenství zamítnut s odůvodněním, že by dané obce svým odtržením společenstvu žádanou újmu nepřinesly a hlavně sami by z toho do budoucna neměly žádný prospěch.

Snahy o odtržení či naopak vyloučení ze společenstva však i nadále pokračovaly. Tentokrát již na úrovni okresního úřadu. Spolková kniha obsahuje strohé záznamy z let 1865, kde společenstvo oznamovalo návrh na vyloučení „*oudu Chejnovských*“. A v roce 1868, kde jakékoli změny ve skladbě společenstva jednou pro vždy zakázal okresní úřad ve svém rozhodnutí.⁵⁸⁷

Snahy o odtržení zmíněných obcí se promítly rovněž na docházce do průmyslové školy. Dva dopisy předané mezi školou a společenstvem potvrzují, že i v této rovině bylo nutno odsouhlasit, zda mohou chodit učni a pomocníci do školy, jelikož jsou uváděni jako členové společenstva, či nikoli. Pokud by došlo k jejich vyloučení, museli by nejprve být učni a pomocníci jiného společenstva a teprve poté se znovu zúčastnit zápisu.⁵⁸⁸

Vzhledem k tomu, že spory nikdy neskončily skutečným vyloučením obcí Hroby, Chýnov a Malice ze společenstva koželuhů, zůstali rovněž žáci součástí školních seznamů jako členové společenstva v Táboře a v docházce pokračovali.

---

⁵⁸⁶ Tamtéž, výkaz spolkových financí na rok 1866.

⁵⁸⁷ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, konceptní kniha 1861–1868, kniha č. 3, inv. č. 3, úkon č. 47, 50, 67.

⁵⁸⁸ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, konceptní kniha 1861–1868, kniha č. 3, inv. č. 3, úkon č. 34.; SOkA Tábor, společenstvo koželuhů Tábor, korespondence 1860–1898, karton č. 1, inv. č. 5, rozhodnutí představenstva z dubna 1864.

10.2.2. Volené funkce společenstva, jednání

Pravidelně minimálně jednou za rok (listopad – prosinec) se konalo valné shromáždění, všech volených a delegovaných členů živnostenského společenstva. Jeho zasedání svolával, zahajoval a vedl přednosta. Ten na list papíru uvedl datum, místo, čas plánované schůze a seznam všech osob, které se k jednání měly dostavit. Posel s listem obešel všechny vypsané, kteří se po přečtení obsahu měli ke svému jménu podepsat a tím potvrdit svoji účast. V roce 1862 se jednalo o jedenáct osob, přednosty, náměstka a jednu osobu představující výbor. Samotné zasedání se konalo v domě přednosty.⁵⁸⁹ Někdy pozvánka k jednání obsahovala dovětky typu: „... zároveň žádám ti pánové, který ještě poplatek za mistrovství nezaplatili by dnes jej přinesli.“ nebo „žádám by se v plnosti do mého bytu laskavě sešli“.⁵⁹⁰

Z funkcionářů byli přítomni c. k. politický komisař jmenovaný okresním úřadem.⁵⁹¹ Dále vedle přednosty zvolený náměstek a jedna nebo dvě osoby za výbory.⁵⁹² Všichni měli být dle živnostenského zákona voleni na tři roky. Z dochovaných záznamů však vyplývá, že se první volba z 30. prosince 1860 opakovala až 1. prosince 1865.⁵⁹³ Bylo by možno namítnout, že se dokumenty o jiné volbě, doplňující tyto dvě uvedené, nedochovaly. Je to však velmi nepravděpodobné, vzhledem k tomu, že se jedná o údaje z konceptní knihy, která nejeví známky porušení či nedbalého vedení zápisů. Pravděpodobnější však je, vzhledem k nedbalému vedení všech dokumentů společenstva v průběhu let 1863 a 1864, že volba proběhla, jen nebyl učiněn zápis z valné hromady, na níž k volbě docházelo.

Každý záznam o nové volbě vedoucích osob zároveň obsahoval dovětek o okamžitém nahlášení na okresní úřad. Ten jako vyšší instance měl volbu dle § 118 patentu z 20. prosince 1859 potvrdit. Dochovaná potvrzení přednostství zároveň obsahovala výzvu k „vykonávání tohoto vám svěřeného přednostství o provedení a docilení všeho co dle § 114 k prospěchu spolku živnostenského slouží, bedlivě pečovati budete a že se vynasnažíte,

---

⁵⁸⁹ Tamtéž, výzva k zasedání valné hromady ze 7. listopadu 1862.; Počet třinácti až šestnácti osob valné hromady si společenstvo udrželo až do svého konce. Srov: Tamtéž, zápis ze shromáždění roku 1867.; oběžník z roku 1874.; pozvání k poradě z roku 1894.

⁵⁹⁰ Tamtéž, žádosti k poradě.

⁵⁹¹ Okresní úřad měl oznamovací povinnost v případě volby nového komisaře. Srov: Tamtéž, vyjádření městské rady, č. 1865.

⁵⁹² SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, zápisy ze schůzí 1862–1867, inv. č. 2, kniha č. 2, protokol z roku 1865.

⁵⁹³ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, konceptní kniha 1861–1868, kniha č. 3, inv. č. 3, úkon č. 7, 58.

*té ve vás vložené důvěry hodným se poukázati a veškerá vám co přednostovi spolku koželužského udělené a přináležející práva a povinnosti spravedlivě zachovávatí a plniti“.*⁵⁹⁴

Rovněž byl odstupujícím předsedou vytvořen soupis věcí, které předal svému nástupci. Vždy se jednalo o listiny, stanovy, jednu později dvě knížky ze Záložny (soupis rovněž obsahoval obnos) a určitou sumu v pokladně. Z předávací listiny roku 1903 víme dále o dvou společenských razítkách, ruční stříkačce, čtyřech koších na vodu a knížku s Kristem.⁵⁹⁵

Jak již bylo výše zmíněno o poplatcích, jejich výše, uvedená ve stanovách, byla pouze orientační. Rovněž obsah samotných stanov nebyly věčnou právní normou a jejich změna se neprováděla nijak složitým způsobem. Zajímavé je, že po zvolení nového přednosty byl okresním úřadem vyzván, aby do určité doby předložil sepsaný návrh k stanovám. Jak velkou měly vyhotovované návrhy váhu či zda-li ke změnám vskutku docházelo, prameny již však neuvádějí.

Na schůzích se jednalo dle předem sestaveného a všem předloženého programu. K prvním bodům patřily spolkové účty. Ty se všem zúčastněným přečetly, vykázano se spolkové jmění – v hotovosti a na knížce Záložny. Všechny zmíněné účty musely být jednohlasně uznané a schválené.⁵⁹⁶ O všem – co se na schůzích probralo, co bylo odsouhlaseno, či jak se rozhodlo – se vedl přesný zápis tzv. protokol. Ten byl spolu s jinými dokumenty předkládán okresnímu úřadu k nahlédnutí a kontrole a dále postoupen komoře.

Spolkové finance koželuhů byly v knize příjmů a výdajů za roku 1861 a 1862 vedeny dle způsobu zápisů zpětně.⁵⁹⁷ Důvodem bylo pozdní ustanovení spolkového pokladníka. O tuto funkci, stejně tak post kontrolora při pokladnici, jak je patrné ze zápisů, neměl nikdo příliš velký zájem. Jednalo se totiž o bezplatné funkce. Proto došlo k obsazení těchto postů teprve až na zasedání valné hromady na konci roku 1862. Ač je v prvním bodu zápisu uvedeno, že se k výkonu práce nevztahovala žádná odměna, druhý bod již hovoří jinak: „*Později se stanoví roční plat jak pro pokladníka tak i pro kontrolora.*“⁵⁹⁸ Jak je rovněž níže vysvětleno, jednalo se o posty zprvu bez finanční odměny proto, že společenstvo nemělo

---

⁵⁹⁴ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, korespondence 1860–1898, karton č. 1, inv. č. 5, potvrzení Petra Koldy v úřadě, prosinec 1860.

⁵⁹⁵ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, kniha příjmů a vydání, 1866–1911; zápisy ze schůzí 1864–1911, kniha č. 1, inv. č. 1, předání funkce v roce 1803.

⁵⁹⁶ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, zápisy ze schůzí 1862–1867, inv. č. 2, kniha č. 2.

⁵⁹⁷ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, kniha příjmů a výdajů, karton č. 1, inv. č. 7, účet z roku 1861–1863.

⁵⁹⁸ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, kniha příjmů a výdajů, karton č. 1, inv. č. 7, zápis z listopadu 1862.

dostatečné finance. Čekalo se tedy na zvýšení poplatků a tedy větší příjmy plynoucí do pokladnice.

Posledními volenými byli zapisovatel a posel. Odměna prvního z uvedených byla vypočítávána z kvantity a druhu zápisu: „*Za přistoupené audy 1zl zápisné a od učedníka při zápisu 50 krejcarů a při zavyučenou též 50 krejcarů.*“⁵⁹⁹

10.2.3. Komunikace společenstva s úřady

Jednou z povinností společenstva bylo každoroční předkládání dokumentů, k nimž patřily soupisy spolkového jmění nebo finanční hospodaření, či aktuální seznamy členů, budějovické komoře.⁶⁰⁰ Výkazy však nejprve musely být předloženy první instanci – okresnímu úřadu. Ten vše zkontroloval a vydal svolení k postoupení výše.⁶⁰¹ Okres jako správní jednotka byl, dle obchodní a živnostenské komory v Českých Budějovicích, do jejíž kompetence Tábor spadal, ideální svojí velikostí pro vznik odborného společenstva. Protože přílišný rozsah obvodu nedovoloval úspěšnou činnost společenstva. Výsledkem tedy byl vznik odborných společenstev v sídlech okresních soudů.⁶⁰²

Z výše uvedeného mělo společenstvo sestavovat několik seznamů, které měly inovovat a předkládat. Jak uvidíme, ne vždy však dostatečně pravidelně.

Inventář svého jmění společenstvo skutečně vytvořilo. Dokonce o třech kopiích. Jedna měla být uložena v pokladnici, druhá u představeného a třetí měl opatrovat náměstek.⁶⁰³ Jiné zmínky o nakládání se soupisy nebo o jejich dopisování nejsou. Protože se nám z inventáře nic nedochovalo, není ani zcela jasné, co všechno bylo jeho obsahem.

Co se týče zveřejňování výkazů o finančním hospodaření společenstva, v roce 1865 byla ze strany okresního úřadu nahlášena rozsáhlá kontrola. Odůvodnění: „*představenstvo více jak dva roky nezveřejňovalo výsledek své činnosti*“.⁶⁰⁴ Okresní úřad společenstvu zaslal dopis, kde oznámil a detailně rozepsal, co všechno bude kontrolory zajímat a co by mělo být dáno „do latě“. V první řadě měl předseda svolat valné shromáždění, na němž měly být

---

⁵⁹⁹ Tamtéž.

⁶⁰⁰ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, konceptní kniha 1861–1868, kniha č. 3, inv. č. 3, úkon č. 1.

⁶⁰¹ Tamtéž, úkon č. 38, 39.

⁶⁰² MÁCOVÁ, L. Společenstvo koželuhů v Táboře 1861–1911, Skupinový inventář.

⁶⁰³ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, konceptní kniha 1861–1868, kniha č. 3, inv. č. 3, úkon č. 11.

⁶⁰⁴ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, korespondence 1860–1898, karton č. 1, inv. č. 5, nařízení okresního úřadu z března 1865.

dořešeny a schváleny chybějící účty. Dále měly být předmětem kontroly řádně vedené účetní knihy a jednací protokoly za uvedené roky 1863 a 1864.

Když se podíváme, jakým způsobem došlo ke splnění alespoň té povinnosti týkající se dopsání účetní knihy, zjistíme, že pod titulkem „účet pro rok 1864“ jsou finanční pohyby za rok 1863 a pod titulkem příslušným k roku 1865 jsou opět příjmy a výdaje z roku předešlého. Následující finanční záznamy však již odpovídají. Dá se tedy přepokládat, že se kontrola neminula svým účinkem.

Další povinný dokument – seznam zahrnující živnostníky všech řemesel společenstva byl vytvořen a předložen za patnáct měsíců po vydání nařízení.

Následoval další již poslední seznam – „*skutečných daně platících členů*“. Dochovaly se nám seznamy dva. Jeden z roku 1862 udávající čtyřicet tři členů. Druhý z roku 1865, kde jsou již osoby rozděleny dle provozovaného řemesla. Nejpočetnější zastoupení měli koželuhové s dvanácti členy. Dále bylo devět obchodníků s kůžemi, jedenáct sedlářů spolu s řemenáři, dva jircháři a jeden klihař.⁶⁰⁵

Dle těchto soupisů se od roku 1863 stanovovala výše poplatků – přístupné, daň nebo příspěvek. Částky určené stanovami, byly pouze orientační. Takovým odrazovým můstkem, o němž bylo možno diskutovat a měnit jej, dle momentální situace, na valné hromadě.⁶⁰⁶

10.3. Učení, praxe

Mistři ze společenstva přijímali do učení chlapce na základě předem dojednaných smluv o učení (viz Tabulka č. 16, Tabulka č. 17). Vzhledem k tomu, že se nám dochoval pouhý střípek sepisovaných smluv mezi učiteli a zástupci uchazečů o učení, lze jména učitelských mistrů dohledat snadněji v účetních knihách.⁶⁰⁷

Dohody obsahovaly rámcově stále stejné body, které se měnily pouze minimálně v závislosti na době a případně rovněž na přijímané osobě. Pokud se jednalo o nemajetného chlapce, byla mu poskytnuta buď sleva na poplatcích, nebo dostával z pokladnice společenstva příspěvky.⁶⁰⁸

Vraťme se však k obsahu učebních dohod. Ten byl sepsán po určité zkušební lhůtě, která trvala většinou jeden až dva týdny. V této době se mistr s budoucím žákem seznámil, oťukal si nejen jeho zručnost a vztah k řemeslu, ale rovněž povahové rysy. Třeba by se to

⁶⁰⁵ Tamtéž, seznam údů spolku koželužského, kteří c. k. daně platí v roce 1862 a 1865.

⁶⁰⁶ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, konceptní kniha 1861–1868, kniha č. 3, inv. č. 3, úkon č. 10.

⁶⁰⁷ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, kniha příjmů a výdajů, karton č. 1, inv. č. 7, účty z let 1860–1893.

⁶⁰⁸ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, kniha příjmů a výdajů, karton č. 1, inv. č. 7, účty z let 1860–1893.

mohlo zdát zvláštní či nepodstatné, ale rovněž chlapcova povaha hrála svoji roli při sestavování obsahu dohody o učení. V některých případech můžeme číst o nestálosti, nedisciplíně či nedostatečné zručnosti, která by se mohla stát příčinou, proč by chlapec u učení nezůstal a zběhl. Pokud měl mistr pocit, že má pádný důvod pro svá tvrzení, vložil do smlouvy bod přesně objasňující výše pokut za nedokončené učení. Máme několik dohod tohoto typu.⁶⁰⁹ Jen na jednu navazuje dopis chlapcovu otci, že se tak skutečně stalo a tedy společenstvo žádá o uhrazení stanovené pokuty.

Jan Živna dal svého syna do učení v květnu 1865. V dohodě stálo, že pokud chlapec úmluvu nedodrží a zběhne již v prvním roce (doba učení byla stanovena na dva a půl roku), hrozila by jeho otci pokuta ve výši dvou zlatých za každý nedoučený týden. Pokud by se tak stalo druhý rok, jednalo by se o rovných sto zlatých. V třetím roce, resp. půlroce, byla výše pokuty stanovena na dva zlaté padesát krejcarů týdně.⁶¹⁰

Ludvík Živna skutečně z učení utekl. V dopisu od Petra Koldy však není zřejmé v které době. Obsahuje pouze žádost, aby si Jan Živna přijel pro slavník a všechno co tam patřilo jeho synu a laskavě uhradil pokutu za jeho nedoučení.⁶¹¹

Zajímavostí je, že tyto druhy pokut šly do kapsy mistrovskému učiteli a nikoli společenstvu. Do pokladnice společenstva plynuly pouze poplatky za přijetí a vyučení.

Dále dohody pravidelně obsahovaly přesnou dobu učení. Nejčastěji dva až tři roky. Po tuto dobu byl učeň plně pod dohledem svého mistrovského učitele. Měl u něj jistou stravu a byt, kterou rovněž v předem stanovených splátkách hradil. Ročně tyto výlohy, dle některých dohod, znamenaly něco kolem šedesáti až osmdesáti zlatých. Setkáváme se rovněž s takovými, kde si mistr za dvě jídla denně (snídaně, oběd) a nocleh, neúčtoval nic kromě podmínky pilného učení a bezchybné práce. K tomu však připočteme dva zlaté zápisného, pokud k tomu došlo tak také „výhostního“.

Mezi dalšími podmínkami bylo dostatečné zabezpečení učně ze strany vlastní rodiny. Až pravidlem se stávalo, že mistr požadoval pro svého učně dobrou obuv, ošacení, slavník a „*prádlem zavopatřit postel tj. slavník jednu deku svrchu li dva polštáře s dvojím potažením a dvě prostěradla*“.⁶¹²

---

⁶⁰⁹ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, korespondence 1860–1898, karton č. 1, inv. č. 5, učební dohody, dohody o učení.

⁶¹⁰ Tamtéž, dohoda o učení Ludvíka Živny.

⁶¹¹ Tamtéž, dopis Petra Koldy.

⁶¹² SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, korespondence 1860–1898, karton č. 1, inv. č. 5, dohody o učení 1862, 1864, 1867, 1873 aj.

Zajímavé je, že položka za stravu a byt. Stejně tak podmínka pořízení si vlastního slavníku je uváděna i v případě, že se jednalo o domácí, tedy přímo tábořské. Z toho vyplývá, že ani ti, co byli v Táboře doma, se každodenně nevraceli ke svým rodinám a dny i noci trávili u svého mistrovského učitele.

Po uplynutí stanovené doby musel učeň podstoupit zkoušku, za niž získal výuční list. Prameny však neuvádějí ani jeden příklad toho, jak taková zkouška vypadala a co všechno obnášela.

Dále takovýto vyučený řemeslník bez náležité praxe v oboru mohl působit buď jako pomocník či pomocný tovaryš v živnosti u některého člena společenstva nebo se mohl stát továrním dělníkem.

Post tovaryše byl již volnější než-li se jednalo v případě vyučení. Jako nezletilý učeň byl vázán na své zákonné zástupce, kteří za něj rozhodovali. V případě praxe tomu již bylo poněkud jinak. Pomocníci se sami rozhodli, jestli zůstanou v živnosti u svého učitelského mistra či půjdou jinam. Pokud však za svojí práci pravidelně dojížděli, měli jako členové společenstva nárok na příspěvek. Až do roku 1867 plynuly tyto příspěvky z kapes samotných živnostníků, kteří si na výroční schůzi zažádali o navrácení těchto výloh z pokladnice společenstva. Jelikož se jednalo, dle přednosta spolku Jakuba Zeise, o poměrně zdlouhavou záležitost byl rozhodnutím představenstva zřízen tzv. „*příspěvek pro cestující pomocníky řemesla koželužského v městě Táboře*“.⁶¹³ Finanční injekce náležela těm, kteří za prací cestovali do Tábora z jiných částí kraje. Jednalo se o půlročně vyplácených dvacet krejcarů, o něž se měl každý pomocník sám přihlásit u pokladníka společenstva. Každého půl roku byly vydané poplatky pro cestující sečteny a na zasedání všech koželužských členů společenstva rozpočítány mezi zúčastněné. Resp. mezi pracující koželuhy v Táboře.⁶¹⁴

Druhým způsobem jak získat praxi a tedy zaměstnání v oboru bylo stát se dělníkem v některém z místních závodů. O dělnictvu se společenstvo příliš nezmiňuje. Dochoval se pouze dopis, odpověď na žádosti samotných dělníků, z 20. března 1906, v němž se oznamovala upravená pracovní doba od sedmé hodiny ranní do šesté hodiny večerní s uznanou jednohodinovou přestávkou v poledne. Řešily se církevní svátky a výše mezd.⁶¹⁵

⁶¹³ Tamtéž, oběžník z 2. února 1867.

⁶¹⁴ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, zápisy ze schůzí 1862–1867, inv. č. 2, kniha č. 2, protokol z roku 1867, bod 3).

⁶¹⁵ „*O velkých svátcích se nepracuje a také se nehonorují. Před velkými svátky pracuje se do dvou hod odpoledne (tj. od 7 hod ráno bez přestávky a je dovoleno dělníkovi přinesená jídla mezi prací snísti) dny jsou následující: Štědrý den, Bílá sobota, masopustní úterý a posvícenecké pondělí den se platí celý. 1. května se pracovat nebude a taky se nepracuje.*“ Srov: SOkA Tábor, společenstvo koželuhů Tábor, korespondence 1860-1898, karton č. 1, inv. č. 5, dopis z 20. března 1906.

10.3.1. Pořízení živnosti

Z dochovaných pramenů vyplývá, že se v Táboře povolovala živnostenská činnost pouze koželužským mistrům. Každý uchazeč si podal žádost na okresní úřad. Lhůty, v nichž se žádosti vyřizovaly, nebyly zpravidla větší než dva týdny. Pokud osoba povolení od okresního úřadu skutečně získala, byla ohlášena její živnost rovněž na zasedání valné hromady a zapsána do seznamu živnostníků společenstva. Opis získaného povolení se předkládal přednostovi.⁶¹⁶

Před vlastním provozováním řemesla bylo nutno ohlásit živnost u c. k. berního úřadu, který následně stanovoval dle předložených údajů výdělkovou daň. A druhou povinností bylo uhrazení jednoho až dvou zlatých na místní chudinský ústav. Tato částka se měla složit u městské rady do osmi dnů po vydání kladného rozhodnutí o provozování živnosti.⁶¹⁷

Povolení k provozování živnosti a vstup do společenstva jako živnostník nikoli pomocník vždy nebylo, jak by se mohlo z výše uvedeného zdát, zcela jednoduché. Hlavně když měla osoba kolem sebe dostatečně přející kolegy. Jeden příklad za všechny.

Jan Listopad se od roku 1864 do září 1865 musel všemožně zodpovídat z toho, že „započal v roce 1860 živnost aniž by se byl ku spolku přihlásil, neplatil žádné přístupné aniž jako příspěvky nato přestal živnost provozovat v roce 1861 a počal opětně v roce 1864. Tato živnost tehdy když nebyl v roce 1860 údem spolku musí ten samý nyní co úd spolku to přístupné dle stanov uhraditi“.⁶¹⁸ Na základě tohoto citovaného, ale nepřesného, udání jednoho z členů společenstva, adresovaného okresnímu úřadu, bylo zahájeno šetření, které mělo objasnit, proč k tomu došlo.

Okresní úřad si od společenstva vyžádal příslušnou dokumentaci a přizval k výpovědi několik osob. Dekretem z 18. září 1865 bylo koželužskému společenstvu sděleno, že udání na Jana Listopada, koželuha v Táboře, bylo nepravdivé. Svoji řádně placenou živnost sice v roce 1862 ukončil, působil však i nadále jako člen. Živností, kterou v roce 1864 znovu započal provozovat, neznamená, že se stal novým členem. Proto se na něj nevztahoval §3 stanov společenstva, které udávaly povinnost každému novému členu uhradit vstupní poplatek.⁶¹⁹

---

⁶¹⁶ SOkA Tábor, Společenstvo koželužů Tábor, konceptní kniha 1861–1868, kniha č. 3, inv. č. 3, úkon č. 13, 45-50.

⁶¹⁷ SOkA Tábor, společenstvo koželužů Tábor, korespondence 1860-1898, karton č. 1, inv. č. 5, povolení k provozování živnosti.

⁶¹⁸ Tamtéž, udání okresnímu úřadu z roku 1864.

⁶¹⁹ SOkA Tábor, společenstvo koželužů Tábor, korespondence 1860-1898, karton č. 1, inv. č. 5, rozhodnutí okresního úřadu z roku 1865.

Ač se spor rozpoutal kvůli údajně neuhrazenému příspěvku (dva zlaté), vidíme zde, jak dlouho trvalo, než mohl Jan Listopad znovu začít provozovat svoji živnost a bylo rozhodnuto o jeho vině či nevině.

10.4. Řemeslná, průmyslová škola

Jak již bylo zmíněno na konci kapitoly o vývoji města, působilo v Táboře několik škol, které měli učni a tovaryšové povinně navštěvovat. V roce 1862 hovoříme o řemeslné škole, dále pak o škole průmyslové.

Dne 9. listopadu 1862 byla představenstva všech živnostenských společenstev v Táboře vyzvána k společné schůzi, kde se mělo rozhodnout o ustanovení řemeslnických škol.⁶²⁰ Ač se jednání plánovalo na 17. daného měsíce, řešení, zda-li se koželužské společenstvo schůze zúčastní, proběhlo na valné hromadě teprve 24. listopadu.⁶²¹ Ať už se jednání o osudu školy zúčastnili či nikoli, jisté je, že v polovině prosince téhož roku byla živnostenstva obeslána dopisem z průmyslové školy, kterým žádala „o posílání učňů do vyučování“.⁶²² Samotný zápis byl nahlášen na půl desátou 4. ledna 1863 dopoledne v nové budově školy. Součástí dopisu byl rovněž apel, který několikrát přečetl přednosta na veřejném shromáždění společenstva, aby své „učedníky, pomocníky i taky který by chtěli tovariši“,⁶²³ tak jak jim to nařizují stanovy, pro daný den uvolnili a poslali bez okolků k zápisu.

Jak je vidět z několika vyzvání řemeslnické školy zasláných společenstvu během února, dubna i května téhož roku, živnostníci nařízení příliš nedodržovali.⁶²⁴

Tyto neustálé komplikace byly eliminovány teprve až novelou živnostenského řádu č. 63 ř. z. z 23. února 1897, která detailněji upravovala vztahy učňů a mistrovských učitelů ke školám. Živnostenským společenstvům vznikla novelou povinnost vytvářet pravidelně jednou za tři měsíce seznamy učňů, jichž se chození do opakovací školy týkalo. Tím měly školy získat lepší přehled o stavu studentů. Zároveň s tím měl být správě školy předkládán soupis mistrovských učitelů, kteří byli, v případě neposílání svých svěřenců na vyučování, nahlašováni na živnostenský úřad. Nařízení o sestavování a odevzdávání výše uvedených

---

⁶²⁰ Tamtéž, vyzvání ze 4. listopadu 1862.

⁶²¹ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, konceptní kniha 1861–1868, kniha č. 3, inv. č. 3, úkon č. 25.

⁶²² Tamtéž, úkon č. 24.

⁶²³ SOkA Tábor, společenstvo koželuhů Tábor, korespondence 1860-1898, karton č. 1, inv. č. 5, nařízení představenstva z 29. prosince 1862.

⁶²⁴ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, konceptní kniha 1861–1868, kniha č. 3, inv. č. 3, úkon č. 24–26.

seznamů přišlo z okresního úřadu přednostovi společenstva koželuhů v Táboře až v květnu 1898.⁶²⁵

Společenstva se ve vztahu k průmyslové škole zavázala přispívat každoročně určitými sumami, které měly pokrýt výlohy za jejich žáky. Takřka pravidelně však můžeme v korespondenci společenstva sledovat výzvy školy k zaplacení příspěvku.⁶²⁶ Oběžní list živnostenským spolkům z 25. července 1865 v prvním bodě obsahoval stížnost na představené, jež neodevzdávali příspěvky, k nimž se zavázali, „*a tedy povinnost svou tak nedbale zachovávají a místo přispívání ku zvelebování průmyslu tím jenom ku klesání jeho napomáhají*“.⁶²⁷ Následovala náprava, kde byli povinni představení každého spolku všechny závazky vůči škole splatit na ředitelství průmyslové školy do osmi dnů.

V druhém bodě oběžník obsahoval zpřísnění podmínek, díky nimž již nemělo docházet k zanedbávání povinností. Zvláště pak, když se jednalo o školu a tedy finance vložené „*do naší budoucnosti*“. Spolu s kontrolou od okresního úřadu, o níž bylo psáno výše, kvůli nepředkládání dokumentů o hospodaření společenstva, bylo vydáno nařízení týkající se účetních záznamů souvisejících se školou. Účetní měl na konci každého roku, po valném shromáždění, předkládat okresnímu úřadu rovněž zvlášť vedené účty školní.⁶²⁸

Jedna z položek ve výdajích společenstva pravidelně patřila školnímu učiteli, jehož roční plat byl stanoven na dvě stě zlatých s uhrazením jakýchkoli mimořádných výloh.⁶²⁹ Dále se přispívalo na chudé studující. Návrh na podporování chudých studentů vzešel od ředitele reálného gymnázia Václava Křížka. Ten zaslal společenstvu koželuhů návrh 26. prosince 1862 a již 29. stejného měsíce byl tento výdaj na valné hromadě odsouhlasen.⁶³⁰

Další snahou jak zlepšit finanční situaci řemeslnické školy a případně získat dostatečný obnos na její rozšíření byla žádost z roku 1864. Společenstvo koželuhů se v únoru zmíněného roku obrátilo na komoru s prosbou, zda-li by nemohla přispět na zařízení průmyslové školy. Odpověď zněla zamítavě s odůvodněním, že vybavení školy není dostatečně opotřebované. Příspěvky byly určeny jen na nejnnutnější výlohy komory, a kdyby v případě tábořských komora svolila „*muselo by se i pak všem takovým žádostem od jiných*

---

⁶²⁵ SOkA Tábor, společenstvo koželuhů Tábor, korespondence 1860-1898, karton č. 1, inv. č. 5, nařízení c. k. okresního úřadu z 1. května 1897.

⁶²⁶ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, konceptní kniha 1861–1868, kniha č. 3, inv. č. 3, úkon č. 27, 30, 41–44, 65.

⁶²⁷ SOkA Tábor, společenstvo koželuhů Tábor, korespondence 1860-1898, karton č. 1, inv. č. 5, oběžník okresního úřadu z 25. července 1865.

⁶²⁸ Tamtéž.

⁶²⁹ Tamtéž, rozhodnutí městské rady z 2. prosince 1864.

⁶³⁰ Tamtéž, zápis z valné hromady z 26. prosince 1862.

*živnostních spolků též vyhověti a taky příspěvky pak na nesnesitelnou výšku pro řemeslníka neb obchodníka zrosti musely...“.*⁶³¹

O rok později se o příspěvek u komory snažila sama škola. Tentokrát bylo důvodem její rozšíření, které se uskutečnilo rozkazem c. k. místodržitelství z 11. listopadu 1864. Ale ani ona neuspěla.⁶³²

Poslední z dochovaných dokumentů zaznamenávající snahu o získání financí na zařízení průmyslové školy je protokol z valné hromady (20. září 1868). V této fázi došlo ke spojení sil všech tábořských společenstev. Nejprve se společenstva na svých valných hromadách zavázala přispívat na zařízení školy patnáct zlatých po tři následující roky. Za což však vyžadovala rovněž spolupráci od města. Žádala, aby město poskytlo místnost vhodnou pro školní účely, dodávalo palivo, světlo aj.

Dříve než se svými návrhy předstoupila před městskou radu, vyžádala si společenstva požehnání od okresního úřadu.⁶³³ Přednostové spolků byli zplnomocněni k tomu, aby zastupovali svá společenství jak v první řadě před okresním zastupitelstvem, tak rovněž u městské rady kam byli následně vysláni.

Nakonec bylo rozhodnuto o vytvoření školního výboru, který se skládal ze zástupců společenstev, předsedal starosta města (městanosta) nebo jeho náměstek. Tito zástupci měli dohlížet na správu školy a na dodržování jakýchkoli schválených postupů.⁶³⁴

Žádné další informace prameny neuvádějí. Společenstvo však stanovených patnáct zlatých ročně pro školu odvádělo, z čehož se dá usuzovat, že k dohodě a realizaci zařizování průmyslové školy došlo v plné výši.⁶³⁵

---

⁶³¹ SOkA Tábor, společenstvo koželuhů Tábor, korespondence 1860-1898, karton č. 1, inv. č. 5, odpověď obchodní a živnostenské komory v Českých Budějovicích.

⁶³² Tamtéž, zpráva městské rady z 2. prosince 1864.

⁶³³ Tamtéž, přípis místodržitelského rady a okresního hejtmána z 5. září 1868.

⁶³⁴ Tamtéž, protokol valné schůze společenstva z 20. září 1868.

⁶³⁵ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, kniha příjmů a výdajů, karton č. 1, inv. č. 7, účty z let 1860–1893.

10.5. Výdaje společenstva

Krom již zmíněných výdajů za školáky v pokračovací škole, za chudé či panu písaři nebo účetnímu patřila k pravidelným výdajům odměna varhaníkovi a zpěvákům, které si společenstvo platilo na pravidelné mše nebo při konání svateb či pohřbů koželužských osob.

K netradičním, ale samozřejmým patřila výplata jedné osobě ze společenstva za tzv. „obcházení s pochodní“ na Bílou sobotu či jiné církevní svátky nebo ve dnech pohřbů. Jedna obchůzka činila padesát krejcarů.

Společenstvo také pravidelně odměňovalo jedním či dvěma zlatými nejlepší žáky z pokračovací školy. Delegovalo svého zástupce na slavnosti, které se v kraji konaly.⁶³⁶ Nebo se účastnilo výstav.⁶³⁷

Tyto běžné výdaje však byly několikrát doplněny netradičními. Alespoň o třech bych se zde ráda krátce zmínila.

První z nich se uskutečnil v roce 1863 a vyšel z výzvy presidia c. k. místodržitelství. To prostřednictvím komory požádalo o dobročinný příspěvek, na „*utišení bídy v libereckém okresu*“.⁶³⁸

Tento kraj, známý svým textilním průmyslem, byl závislý na dodávkách bavlny ze Spojených států. V roce 1861 však v Americe vypukla občanská válka (tzv. válka severu proti jihu). A jak zpívá Michal Tučný zcela trefně: „...*na polích místo bavlny teď rostou bodláky...*“.⁶³⁹ Proto byly dodávky bavlny do Evropy zastaveny. Tím mnoho dělníků přišlo o práci a tisíce rodin o příjmy. Úřady se obávaly vypuknutí hladomoru, a proto žádaly: „*Každý zámožný ze jmění svého prací a pilností dosaženého pro obranu proti největší nouzi těchto hlad a zimu trpících rodin malý dárek poskytne, který vespolek s druhými, nejkrásnější skutek: spasení našich bratrů dokonají.*“⁶⁴⁰

Shromážděné finance měly být rozděleny obcím dle potřeby a jména těch, kteří přispěli, měla být uveřejněna. Z pokladnice společenstva nebylo na tuto pomoc vydáno nic.

---

⁶³⁶ SOkA Tábor, společenstvo koželuhů Tábor, Kniha příjmů a vydání, 1866–1911; Zápisy ze schůzí 1864–1911, karton č. 1, inv. č. 1, ku slavnosti Palackého v Táboře 12. dubna 1898.

⁶³⁷ Tamtéž, účetní záznam z roku 1902.

⁶³⁸ SOkA Tábor, společenstvo koželuhů Tábor, korespondence 1860-1898, karton č. 1, inv. č. 5, provolání na pány obchodníky a živnostníky v okrese budějovické obchodní a živnostenské komory z 25. ledna 1863.

⁶³⁹ JÁNSKÝ, Petr. Buráky. In: *Já, písnička – zpěvník pro 1. – 4. třídu*. Cheb, 1999. ISBN 80-85925-01-X, s. 79.

⁶⁴⁰ SOkA Tábor, společenstvo koželuhů Tábor, korespondence 1860-1898, karton č. 1, inv. č. 5, provolání na pány obchodníky a živnostníky v okrese budějovické obchodní a živnostenské komory z 25. ledna 1863.

Vzhledem k tomu, že se jednalo o dobročinnou věc a každý mohl přispět dle svých možností, nevíme, kolik se ve společenstvu koželuhů nakonec skutečně vybralo.

Druhým velkým výdajem, k němuž bylo společenstvo donuceno městskou radou v roce 1867 bylo upravení Koželužské ulice v Koželuzích. Dne 8 září rada naznala, že je cesta v krajně nevyhovujícím stavu. Společenstvo dostalo za úkol sjednat na vlastní náklady stavitele, který rozhodne jak nejlépe s cestou naložit. Na radu stavitele Šimkovského bylo rozhodnuto o srovnání a vydláždění ulice⁶⁴¹. Celá věc byla řešena na shromáždění všech dotčených osob, kde se realizace odsouhlasila. Nebyli by to však Táborité, kdyby si v zápětí nestanovili podmínky: „*souhasejí s tím, aby se urovnala tato ulice a jednou čistota docílila přitom ale své přání vyslovili, že by záhodno bylo, aby ulice koželužská ještě hned letošním podzimkem obdržela osvětlení jako jiné ulice v městě, avšak na výlohy obecní*“.⁶⁴²

Ač neoblomní ve svých požadavcích, byli si vědomi velkých nákladů, a proto se na druhém shromáždění, po té co byla jimi navržená úprava schválena městskou radou, dohodli o spolupodílení se na úpravě. Dle svých možností členové nabízeli buď finanční obnos, materiál na stavbu – šterk, písek nebo dokonce vlastní práci. Celková částka, která se vybrala ještě téhož dne při jednání, činila sedmdesát čtyři zlatých. Šest z třiadvaceti zúčastněných přislíbilo jeden někteří dva dny práce. Čtyři z přítomných materiál.

Třetí výdaj společenstva koželuhů, v roce 1877, plynul na oslavy u příležitosti slavnostního odhalení sochy Jana Žižky na dnešním Žižkově náměstí (viz Obrázek č. 7). Sám koželužský spolek přispěl finanční částkou třicet šest zlatých. Jak vyplývá ze záznamů knihy příjmů a výdajů, „*Dutý lampiony z Prahy a od města Paříže k slavnosti Žižkově svíčky do lampionů.*“⁶⁴³, na přípravách oslav se všemožně podíleli rovněž osoby z jiných měst a dokonce zemí.

---

⁶⁴¹ „*Od domu Votýpky až k domu č. 57 p Kupky, zde se má probrat cesta a kanál snížit, dále jest za potřeby urovnat cestu od mostu mezi domy p Dolejše a p Albina, což se ale má ještě na místě zvláště dle potřebí a možností domluvit.*“ In: SOkA Tábor, společenstvo koželuhů Tábor, korespondence 1860-1898, karton č. 1, inv. č. 5, jednání sepsáno dne 13 října 1867 ve společnosti sousedu v koželuzích na základu vyzvání městské rady v táboře od dne 8 září 1867.

⁶⁴² Tamtéž.

⁶⁴³ SOkA Tábor, společenstvo koželuhů Tábor, Kniha příjmů a vydání, 1866–1911; Zápisy ze schůzí 1864–1911, karton č. 1, inv. č. 1, účetní záznam z roku 1877.

11. Závěr

Mým záměrem bylo, zkusit na vybraných konkrétních příkladech postihnout, na jakých faktorech závisel chod, prosperita nebo konec cechovních zřízení. Uvést, v jaké míře cechy a jejich nástupci – společenstva dodržovala právní normy, které je omezovaly, měnily jejich správu nebo dokonce měly znamenat konec. A v neposlední řadě na základě četných výtek samotných řemeslníků osvětlit, kdy a případně proč začalo až doposud tradičně nejčastější řemeslné vzdělání upadat.

Tři cechy, zdánlivě dvě živnostenská společenstva, která v průběhu svého působení ovlivňovala své okolí, ale na druhou stranu byla závislá ve svém chodu na mnoha faktorech. Jedním z nich byli, pokud budeme hovořit nejprve o ceších, samotní členové. Jejich počet se odvíjel v první řadě schvalovanými artikulemi, jež byly dle potřeb upravovány, a tedy určovaly přesné počty mistrů – cechovních spolubratrů. Z pravidelných záznamů v knihách mistrů můžeme sledovat, že byl mistr přijat „*k plnosti pořádku*“.

Druhým faktorem byla od 18. století četná nařízení externí, vyplývající ze snahy státu omezovat cechovní aktivity ze shora. Což bylo kompenzováno vytvořením nových možností svobodného podnikání a tedy prvních skutečných zárodků živnostenských.

Živnostenská společenstva na tom byla, co se členské základny týče, již poněkud jinak. Jelikož se jednalo o volné, i když od roku 1883 již striktně povinné, seskupení osob určitého zaměření, které nebylo kapacitně nikterak omezeno, byla situace daleko jednodušší. Zde platila zákonná povinnost členství všech řemeslníků v oblasti působení daného společenství, a tedy se společenstva nemusela nikterak starat o dostatečnou členskou zásobu, nebo její regulaci. Jediné omezení, na které lze v tomto případě upozornit je pouze geografická působnost. Na rozdíl od cechů, k nimž se mohla dostat osoba z jakéhokoli kraje či země, platila kompetence živnostenského společenstva pouze na jeden územně správní celek. Zpravidla se jednalo o okresy.

Druhým stěžejním faktorem, ovlivňující chod obou představovaných spolků bylo dostatečné finanční zabezpečení. Většina všech cechovních příjmů, stejně tak příjmů společenstva, však přímo souvisela a šla ruku v ruce s výše zmíněnou členskou základnou. Zde nemám na mysli pouze mistry, tvořící jádro cechu, ale rovněž učně a tovaryše, jejichž počty se od množství mistrů odvíjely. Každý mistr mohl mít ve své dílně pouze určitý počet učňů nebo tovaryšů. A přijetím těchto chlapců do učení či na řemeslo automaticky znamenalo příjem. Stejně tak ukončení řemeslné činnosti, čili skládání zkoušek.

I tento postup cechů však byl v 18. století významně narušen možností složit řemeslné zkoušky mimo cechovní zřízení – od roku 1765 vznikla možnost zisku živnostního státního dekretu. Ten opravňoval tovaryše k podnikání i bez předchozího udělení cechovního práva.⁶⁴⁴

Na příjmech jednotlivých cechů si lze povšimnout jejich kolísání, které bylo zapříčiněno jak úbytkem zkoušených a tedy zájemců o řemeslo v cechovním společenství, tak rovněž probíhajícími válkami. Ty se na městech podepsaly četnými průtahy, které devastovaly prostředí, demoralizovaly obyvatelstvo a výrazně ztenčovaly surovinové zdroje povinností zásobovat vojáky. Rovněž se na finanční situaci cechů podepsaly nucené podíly na splácení městských pokut. Což jsme měli možnost sledovat jak u chrudimských, tak také v Táboře, kde se v obou případech vzepřeli proti Ferdinandu I. a jeho žádosti o pomoc proti nekatolickým říšským knížatům.

Velice zajímavé je rovněž srovnání cechovních artikul. Jak bylo již v kapitolách výše uvedeno, dvěma královským městům Chrudimi a Táboru náležela po schválení cechu artikule, resp. jejich opis od Nového města pražského. Tak tomu skutečně bylo, ale pouze v těch, která se týkala jejich ustanovení a běžného chodu (přijímání, poplatky, zkoušky) nebo změny titulatury z čeledi na tovaryše. Následně se všechny nové či panovníkem nově schvalované artikule liší. Ačkoli se jedná o detaily, znamenaly v chodu cechu mnoho. Mohli jsme se o tom přesvědčit v případě Táboritů, kteří se, přestože původně velcí odpůrci tradiční římskokatolické víry, stali velkými odpůrci nekatolíků a dokonce antisemity. Jejich důsledné lpění na cechovních stanovách, jež umožňovaly vyučení pouze katolíkům, se na dlouhá desetiletí proměnilo v boj o právo na řemeslo.

Snaha cechů dosáhnout likvidace židovské konkurence shora byla zcela tradiční. Výjimky však potvrzují pravidlo a jak jsme měli možnost prakticky shlédnout, krom Táboritů se ani v jednom dalším cechu nic podobného nestalo. V Chrudimi i Trhových Svinech vládla tolerance a nic nenasvědčuje tomu, že by k jakémukoli problému s židovskou konkurencí nebo dokonce s náboženstvím došlo. Např. v Chrudimi se zcela běžně od konce 18. století objevují židovská jména ve výčtu cechovních členů.

Navíc, pokud vezmeme v úvahu ty nejzdlouhavější a nejvytrvalejší protesty Táboritů proti Židům, hovoříme o přelomu 18. a 19. století, kde už by se dala předpokládat všeobecná tolerance a konec všech staletí trvajících neshod různých náboženství.

Táborité těmito protesty dali důrazně najevo, že všechny na nich provedené rekatolizační snahy vskutku padly na úrodnou půdu. Ač by se zprvu mohlo zdát, že jejich

---

⁶⁴⁴ BOROVEC, P., l.c., s. 11.

problém tkvěl pouze v kvalifikaci, kde uznávali pouze tu cechovní a Židé ji nesplňovali, jednalo se o pouhou zástěrku. Jádrem problému, nakonec jak sami koželuhové z Tábora připustili, bylo znovu náboženství. Pro Tábority byli Židé zcela nedůstojným partnerem. Proto se spory táhly dlouhá léta, než došlo k uvolnění situace a ke konečnému povolení katolického odporu.

Vraťme se však zpět k cechovním stanovám. Ty měly být dle nařízení z roku 1787 sjednoceny. Ustanovení platilo i pro ta nejmenší města a mělo zjednodušit kontrolu cechovní správy. Jak však vyplývá rovněž z kapitoly o vedení knih v jednotlivých ceších, různorodost i nadále zůstala a správa byla pouze ojediněle pozměněna. Jedinou zcela evidentní změnou, kterou akceptovali v největší míře Svinenští byl post inspektora. Toho měli cechovní každoročně volit. Jeho funkce byla kontrolní nebo poradní. A jak jsem uvedla v obecné části takováto osoba byla v praxi zcela výjimečná. V případě všech třech představených cechů jsme se však dověděli o opaku.

Ze záznamů je sice zcela evidentní, že nejsvědomitěji brali na vědomí inspektora v Trhových Svinech. Jeho jméno bylo vždy uvedeno u přijímaných nebo zkoušených a jeho podpis nechyběl u žádných účetních záznamů. Ale ani v Chrudimi nebo Táboře, třebaže nemáme příliš přesnějších informací, nebyla osoba tohoto typu neznámá. Dovídáme se o ní sice pouze z účetních záznamů a tedy se dá předpokládat, že nenesla takovou vážnost jako ve Svinech, nicméně v praxi fungovala zcela běžně.

Co se stanov živnostenského společenstva týče, překvapivá byla jejich dlouhodobá nepřítomnost. Společenstvo, ač vzniklo na konci roku 1860, nemělo žádná pravidla, dle nichž by mohlo vést evidenci, přijímat členy a vyučovat řemeslo až do listopadu roku následujícího. Přitom kontrolní záznam obchodní a živnostenské komory uváděl, že správa společenstva probíhala v plném pořádku i bez potřebných stanov. Snad to mohlo být první zdání, které se však na příští dva nebo tři roky, ukázalo jako klamné. Táborité v koželužském společenstvu měli udělat velkou tlustou čáru za finančním hospodařením cechu, zbylé finance převést na společenstvo a pokračovat novými záznamy. Nic takového se však nedělo. Údaje o přijímaných, seznamy živnostníků nebo účetní evidence buď zcela chybí, nebo byla evidentně dopisována zpětně, a tudíž chybně, což lze v mnohých případech sledovat na dvojím vedení příjmů a výdajů.

Zmíněné dvojí účetnictví u Táboritů nebylo žádnou novou praxí. Již cech si od dvacátých let 19. století vedl dvě knihy. Jednu příjmů, druhou výdajů. Teprve třetí kniha

udávala souhrnné cifry o cechovním hospodaření. Nikde jinde z námi sledovaných se o podobných praktikách nedovídáme.

Cechovní společenství bylo pro všechny řemeslníky od počátku zárukou určité sociální jistoty. Následně se z něho stala určitá tradice. Oproti novinkám umožňujícím od 18. století volné provozování živnosti, bez svazujících cechovních pravidel, však bylo něčím, co nereaguje na změny a potřeby společnosti. Od svých počátků cechy své členy omezovaly četnými stanovami. Ať už v počtech vydělaných kusů nebo přijatých osob do učení. Ale to, že se proti nim začalo výrazněji plošně zasahovat až po jejich takřka čtyřsetletém působení, je jistě znakem jejich do té doby dostatečnosti a potřebnosti. Teprve nově a rychleji se rozvíjející společnost začala nejenom poukazovat na cechovní nedostatky, ale rovněž proti nim zasahovat. Nikdo, ač se o tom několikrát jednalo, se neodvážil, striktně zasáhnout a jednou provždy je zrušit. Což rovněž podporuje moji teorii o jejich prozatímní stále potřebnosti. Jak je vidět, rovněž lidé se nijak veřejně proti cechům neprojevovali.

Teprve postupné zákazy o vzniku nových cechů, jejich slučování, nebo nová nařízení týkající se jejich větší kontroly a hlavně vznik dostatečného počtu nových možností v podnikání a provozování živností v 18. století, uplatnění v manufakturách nebo následně v tovární výrobě, znamenalo pozvolný odchod staletí trvajících cechovních pořádků. Jejich konec v právním smyslu je datován Živnostenským řádem z roku 1859. V praxi se však každý vypořádával s touto novou a zásadní změnou po svém.

Jak známo člověk není uzpůsoben k tomu, aby vítal změny s otevřenou náručí. Novotám se brání, oddaluje je, nebo se je snaží minimalizovat. A proto dalším velice zajímavým prvkem, který se objevil jak u koželuhů v Táboře, tak také v Trhových Svinech, tedy u obou řemeslnických skupin, které po roce 1859 ve své činnosti pokračovaly, je jejich způsob vypořádání se s přechodem mezi cechy a živnostenskými společenství a jejich reakce na zrušení tradičních, a pro mnohé, zdánlivě věčných cechů.

V obou případech se jednalo o velice náročné vymanění se z cechovní titulatury. Zcela tradiční až do osmdesátých let 19. století bylo užívání pojmů jako „oud“, „spolumistr“, „koželužský pořádek“ nebo „matka pokladnice“.

Začnu u Táboritů, kteří měli dostatečnou základnu pro to, aby zde vzniklo koželužské společenstvo, a kteří ve svém působení pokračovali v mezích stanovených zákonem. V jejich případě jsme měli možnost v zápisu z valné hromady z 10. května 1863, číst o diskusi týkající se zavedení starého pořádku. Avšak žádná další poznámka o tom, zda-li měl návrh nějaké pokračování nebo proč k němu vůbec došlo a kdo byl jeho autorem. Zda-li to byla pouhá

nostalgie nebo se jednalo o nespokojenost s nově vzniklými a v této době ještě nezaběhlými společenstvy.

Pravdou je, že koželužské společenstvo v Táboře, tak jak jsme si jej představili, mělo ve svých počátcích četné problémy. Nejen s financemi, ale hlavně se správou. Dlouho chyběly stanovy, nebyly osoby do volených funkcí, které se měly starat o řádné vedení knih. Navíc mírná, ale vytrvalá vyhlídka represe od úřadů, kteří neustále žádaly plnění povinností – předkládání seznamů, účetních záznamů aj. To vše pospolu mohlo být hybnou silou k tomu, že by koželuhové v Táboře obnovení cechovních zřízení podpořili.

U Svinenských se však jednalo o poněkud odlišný způsob, řekla bych až – protestu proti zrušení cechovních pořádků. Ti aniž by jakýmkoli způsobem dávali veřejně najevo svůj nesouhlas s nově ustanoveným Živnostenským řádem, pokračovali v tichosti dle svých zásad a pravidel dál. Až do roku 1885.

Zdánlivě prameny vyhlížely jako by se mělo jednat o fond živnostenského společenstva. Drobná korespondence a několik osvědčení (spíše pouze výuční, tovaryšské či mistrovské listy), ale ani knihy, v nichž se po roce 1859 beze změn pokračovalo, neobsahují ani náznak o tom, že by kdy došlo ke zrušení cechovního pořádku. Všechno – titulatura, přijímání, učení, zkoušení – probíhalo zcela tradičně. Jako by se ve Svinenských záznamech zastavil čas. Žádné společenstvo, ale stále pokračující společenství, které ve svých zápisech pouze změnilo slovo cechovní za koželužský (cechovní pořádek × koželužský pořádek).

Všechny úkony i nadále probíhaly na shromáždění všech mistrů, za přítomnosti matky pokladnice. Stále byl volen a kontrolní pravomoc měl inspektor. Výhody plynoucí mistrovským synům zůstaly zachovány a účetní příjmy či výdaje jakbysmet. „Cechovní“ či koželužský pořádek fungoval, i když se jeho členská základna zúžila a nakonec se omezila pouze na několik tradičních koželužských rodin. Definitivní konec sdružení koželuhů v Trhových Svinech učinila až novela živnostenského řádu v roce 1883, která zasahovala právě proti takovým, jako byli Svinenští – nařídila nucená živnostenská společenstva, jejichž součástí museli být všichni živnostníci.

Doposud jsme hovořili o nezvyklých výkyvech v chování koželužské společnosti v námi sledovaných městech. Případně o nedostatcích, které cechy vedly k zániku. Zajímavé je rovněž pohlédnout na několik příkladů vlastní kritiky, kritiky samotných koželuhů, samotných řemeslníků, které hovořily o degradaci řemesla jako takového.

Jedním ze zářných příkladů bylo dodržování školní docházky. Jak jsme v několika případech viděli, s docházkou učňů do škol – pokračovacích nebo dále řemeslných či

specializovaných koželužských – byl problém vždy. Z pohledu školou povinných tradiční a dnes velice často diskutované záškoláctví, však ani zdaleka nebylo problémem ani žáků či studentů v 18. nebo 19. století. Dokonce ani nás ve století 21., ale odvěkým. Nechuť a odpor ke konvenčním povinnostem dávaný najevo tímto způsobem, je asi úděl mladých moderně chápaných generací, které jsou vždy o něco jiné, snad horší, než-li generace předešlá.

Není to názor pouze našich rodičů, kteří nám od malinka říkali, že ta jejich generace byla poslední slušná, svědomitá a poctivá. Takovéto myšlenky jsou a byly zcela tradiční. U chrudimských koželuhů bylo možno v nejširší podobě sledovat, jak mistři nebo rovněž učitelé ze škol či úředníci poukazují na nezájem nové nastupující generace o řemeslo. Prý se jim nechtělo učit, chtěli raději na místa, kde byl výdělek rychlejší, jistější, třeba i možná vyšší, ale rozhodně dle jejich pohledu snadnější. V tomto případě se několikrát konkrétně hovořilo o továrnách, jejichž provozy od pracovníků nevyžadovaly až doposud na každý post nutné dlouholeté vzdělání v oboru. Proto se právě vůči továrnám sepisovaly různé petice a stížnosti. Kde výjimku netvořili ani v jednom z královských měst. Cechovní snahy vedly k co nejradikálnějšímu omezení, když už ne úplnému ukončení, tovární činnosti.

Navíc se ztrácela víra ve zlaté dno řemesla, ač v osobě Josefa Grubera mělo stálého podporovatele. Nedůvěra v tradiční výrobu tkvěla v tom, že přestávala být tovární sériové výrobě konkurencí. Ne snad v kvalitě, alespoň ne v počátcích, ale hlavně v nízkých a pro daleko širší vrstvu obyvatel dostupných cenách.

Nic však není pouze chybou jedné strany. Kvalitní výuka, hlavně pedantský přístup a mnohdy potřebný snad až direktorský postoj mistrů a učitelů ke svým svěřencům chyběl rovněž. Je zcela nemožné vyžadovat od všech žáků takřka autodidaktický přístup, když z vlastní zkušenosti víme, že jen malé hrstce mohl být tento způsob ku prospěchu. A přitom se tak dělo. Cechy a následně ani společenstvo nedohlíželo nejen na to, aby jejich učni navštěvovali školy, ale navíc své svěřence sami nedostatečně vedli. Což následně znamenalo snižování nároků na skládání zkoušek v případě učňů nebo dokonce jejich úplné zrušení u mistrů. Jak jsme si mohli povšimnout, dalo by se na prstech jedné ruky spočítat, u kolika osob byla součástí mistrovství rovněž praktická zkouška. A přitom byla tato povinnost stanovena ve všech artikulech. Dokonce i v nařízení z roku 1739, které veškeré stanovy v českých zemích sjednocovalo. Nic nezmohlo ani následující nařízení z roku 1787, které se ve svém jádru věnovalo především učňovským a mistrovským zkouškám a apelovalo na jejich striktní dodržování, neboť jinak docházelo k degradaci úrovně všech řemesel.

V tomto případě zasáhla až novela živnostenského řádu, která zkoušky jednoznačně bez výjimek nařídila a zároveň stanovila jejich přesnou podobu, pro to, aby bylo co nejvíce

sníženo jejich individualizování a tedy snižování nejen důvěryhodnosti samotných zkoušek, ale rovněž odbornosti vyučených.

To již však dle mého názoru přišlo příliš pozdě. Devatenácté století je dobou, kde lpění na odborném vzdělání v takovém rozsahu, jak tomu bývalo zvykem již od středověku, kdy řemesla tvořila stěžejní složku lidské existence, bylo již přežitkem. Stále větší důraz byl kladen na teoretické vzdělání. Od doby vlády Marie Terezie a jejího syna Josefa II. rostl byrokratický aparát a důraz směřoval čím dál více na vzdělání teoretické ve školních lavicích, než na doposud prioritní výuku praktickou. Právě ona praxe jež byla pro řemesla tak podstatná a nenahraditelná, se od poloviny 18. století stávala pouze okrajovou záležitostí nebo šla zcela stranou.

Na rychle se měnícím, dnešními slovy, trhu práce začala vznikat velká propast mezi nově rostoucími skupinami – intelektuálně vzdělaných, na něž se již nenahlíželo jako na parazity společnosti, protože měli místo náradí v ruce knihu; a dělnickou třídou, od níž nebylo striktně vyžadováno odborné kvalifikace. Mezi těmito dvěma rostoucími skupinami vznikala díra, kterou v minulosti vyplňovaly zástupy kvalifikovaných řemeslníků, jejichž vzdělání by patřilo právě do tohoto středu. Nyní se však již jednalo o výraznou menšinu, jejíž úbytek i nadále zvolna pokračoval tak, jak rostlo dělnictvo a inteligence.

Dalším důležitým bodem, který dostalo řemeslo do seznamu svých nově se vyvíjejících záporů, na něž již cechy ve svých zápisech narážely, byla ztráta „lásky plného vztahu“ mezi řemeslníkem a jeho profesí. Ač byli vyučeni, neměli ke své činnosti dostatečně vřelý vztah pro to, aby v něm pokračovali. Valná většina z nich neměla chuť vynakládat velké úsilí pro vytváření konkurence a už vůbec přestával s hrdostí nést odvěkou výsadu jim danou – moci být tím, jenž je společností potřebován, vyhledáván a náležitě oceňován – řemeslníkem. Za vše hovoří motto mé práce, které jsem si vypůjčila z knihy mistrů cechu koželužského, pocházející s největší pravděpodobností z přelomu 16. a 17. století. Ač předešlé výtky cechů na řemeslníky jsou poplatné až pro 18. a 19. století, můžeme posoudit, že podobné nálady panovaly již v dobách daleko dřívějších: „*Věrnost v světě zahynula, mzda za službu pominula. Dobrodiní nic neplatí, věrný slouha přízeň tratí. A tak jestli komu sloužíš, a po dobrém věrně toužíš, hned se slušné mzdy nenaděj, než zle záplaty vždy čekej.*“⁶⁴⁵

O nedostatku kvalitních řemeslných živnostníků hovořil rovněž J. Gruber na přelomu 19. a 20. století. Dle něj bylo zcela nemožné, aby tovární výroba řemeslníky zcela pohltila.

---

⁶⁴⁵ SOKA Chrudim, Cech koželužů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217, s. 53.

Jejich potřeba byla a bude vždy, i když už nikdy v takové míře jak tomu bývalo kdysi. A tyto myšlenky jsou poplatné rovněž dnešní době ačkoli jsme pokročili o dalších sto let.

Ve své diplomové práci jsem uvedla informace odpovídající jak na otázky pro všechny uvedené spolky společné, tak rovněž vyzdvihla ty události či ony osoby, které pro daný cech, případně živnostenské společenstvo, znamenaly zlom nebo byly právě tím prvkem, který je odlišoval od ostatních. Snažila jsem se poukázat na odlišnosti mezi teorií a praxí, jež sice od počátku lidského bytí představují rodinu, ale jako dvě sestry jsou každá jiná.

Bod po bodu byly představeny všechny viditelně stěžejní faktory, které sami o sobě nemají žádný význam, nejsou ničím. Ale jako prvky utvářející jeden celek se navzájem ovlivňují. Každý výkyv, jakákoli změna automaticky ovlivnila všechno, co tento komplex utvářelo.

Například když došlo k omezení cechovního pořádku – snížení stavu mistrů v cechu – znamenalo to automaticky nižší počty učňů, přijímaných tovaryšů, rovněž při zachování výše poplatků snížení příjmů a tedy nutnost utáhnout si opasky. Nebo zvýšit poplatky či se zadlužit. Vysoké poplatky zase mohly znamenat, jak tomu bylo tradičně v Trhových Svinech, dlouholeté splátky, tedy dluhy vůči cechu, které mnohdy nebyly nikdy splaceny.

Nebo na to lze pohlédnout rovněž takto – s růstem nových možností jak získat řemeslné oprávnění a jak zřídit živnost, být zaměstnán, muselo na druhé straně automaticky dojít k omezení. K omezení cechů, následně jejich úplnému zrušení a v neposlední řadě rovněž k zužování skupiny kvalitních řemeslníků, kterých byl čím dál větší nedostatek tak, jak byla stále více regulována řemeslná základna – vznikalo nedostatečně kvalifikované dělnictvo.

Vše bylo a je, jak lze sledovat, závislé na všem, každý na každém a jakákoli změna se více či méně, dříve nebo později odrazila a odrazí.

Na tomto místě bych ještě velice ráda vyzdvihla případné další možnosti pro pokračování či jiné uchopení tohoto tématu, které bylo zřejmé již z textů výše uvedených kapitol a o nichž jsem se pouze zmínila, nebo jsem jim vůbec nevěnovala pozornost. A to z několika důvodů. Buď protože by dané informace samy vydaly na vlastní studii nebo již byly nežádoucí a příliš by tuto práci rozvětvily a způsobily ji poněkud chaotickou.

Při studiu pramenů vyvstaly další otázky a tedy příležitost k pokračování či doplnění, které mohou motivovat případného dalšího badatele. Již z vytvořených tabulek a ze základních informací knih mistrů nebo učňů, jsou zcela zřejmé rodinné vazby ve všech

studovaných lokalitách. Sledování této rodinné posloupnosti v orientaci na jedno řemeslo by bylo rovněž velice zajímavé. Samozřejmě za přispění dalších doplňujících pramenů – např. matrik, urbářů, následně seznamů živnostníků ve fondech společenstev atp.

Dále by se v určitých případech dalo použít dochovaných samostatných fondů některých živnostníků, jenž ve své činnosti expandovali a založili továrny. Soustředit se tedy na vývoj např. námi sledovaných koželuhů, kde se dané řemeslo tradovalo z generace na generaci a dostatečná flexibilita jedné osoby v době, kdy to okolnosti umožňovaly, znamenala vytvoření velkého podniku z malé dílny. Jak tomu bylo například u koželužské rodiny Budischowských z Třebíče, která založila továrnu a jejichž vývojem jsem se zabývala ve své bakalářské práci.⁶⁴⁶

Dalším velice zajímavým bodem, který nebyl v průběhu mého studia koželužské problematiky osvětlen a čeká na objasnění je u Chrudimských několikrát zmiňovaný pojem „kroužek“ vosku. Žádná dostupná publikace s výkladem jednotek (míry, váhy) tuto, snad velikostní jednotku, nezná.⁶⁴⁷ S největší pravděpodobností se jednalo o regionální jednotku, která se čteněji nevyskytovala, a proto o ní nemáme žádné zmínky. A právě kvůli tomu by bylo jistě zajímavé tuto neznámou jednotku do seznamů doplnit.

---

⁶⁴⁶ HAVLÍČKOVÁ, Michala. *BUSI a. s., Továrna na výrobu obuvi*. BP, Pardubice, 2007.

⁶⁴⁷ Např. HOFMANN, Gustav. *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*. Plzeň, 1984.

12. Seznam pramenů a literatury

12.1. Prameny

12.1.1. Archivní prameny

SOkA Chrudim, MěÚ Chrudim 1372–1787, Kniha poslední vůli 1505–1614, kniha č. 159, inv. č. 367, list č. 116–128, 258–263, 296.

SOkA Chrudim, MěÚ Chrudim 1372–1787, Kniha posledních vůli 1612–1760, kniha č. 172, inv. č. 380, list č. 79–80; 030–32, A15, E15, P2.

SOkA Chrudim, MěÚ Chrudim 1372–1787, Kniha svatebních a darovacích smluv 1589–1836, kniha č. 171, inv. č. 379, F6, N16.

SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim 1592–1859.

SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny 1566–1860(1885).

SOkA Tábor, Cech koželuhů Tábor [1500]–1860(1893).

SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor 1860–1911.

12.1.2. Muzejní prameny

Regionální muzeum Chrudim, inventární kniha č. I – 2336, cechovní truhlice, inv. č. 56.

Prachatické muzeum, inventární kniha č. E-ŘE-3, cechovní truhlice, přír. č. 1212/79.

Husitské muzeum Tábor, inventární kniha, cechovní pokladnice, inv. č. VZŽ 2567.

12.1.3. Tištěné prameny

ŠTĚDRÝ, Bohumil – BUCHTELA, Rudolf (ed.). *Řád živnostenský ze dne 20. prosince 1859 č. 227 ř. z. doplněný živnostenskými novelami, k němu se vztahujícími zákony, normáliemi a rozhodnutími úřadů, nálezy nejvyššího správního soudu a posudky obchodní a živnostenské komory Pražské*. Díl I. Praha, 1924.

BERGER, Tilman (ed.). *Ceregetti, Josef: Historia Chrudimská, v níž se vypisuje počátek města Chrudimě, jakož také zkáza a zase poznovu vystavení a všelikých věcí v něm zběhlých*. Chrudim, 2005. ISBN 80-903265-4-4.

12.2. Literatura

- AUGUSTA, Pavel – KLÍNKOVÁ, Hana. *Knih o městě Tábor*. Praha, 2001. ISBN 80-86098-18-4.
- BEDNÁŘ, Karel. *Rozmístění průmyslu v českých zemích na počátku 20. století (1902)*. Praha, 1970.
- BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan. *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek X. Praha – Litomyšl, 2001. ISBN 80-7185-384-4.
- BLÁHOVÁ, Marie. *Historická chronologie*. Praha, 2001. ISBN 80-7277-024-1.
- BOROVEC, Petr. Stručná historie živností, obchodu a průmyslu v Pardubicích. In *Hospodářský rozvoj* 12, 2000.
- BRÁTKA, Petr. *Tábor: Historický atlas měst České republiky*, sv. 7. Praha, 1999. ISBN 80-85268-95-7.
- BRAUDEL, Fernand. *Dynamika kapitalismu*. Praha, 1999. ISBN 80-7203-193-7.
- ČECHURA, Jaroslav. Rozvoj cechů na rožmberském dominiu po roce 1550: textilní řemesla. In *Jihočeský sborník historický* LVII, 1989, č. 4, s. 177–185.
- DENIS, Ernest. *Konec samostatnosti české: První Habsburkové*. Díl II. Praha, 1922.
- DVOŘÁK, Karel. *Ze staré Třebíče: kniha vzpomínek z let 1864–1880*. Třebíč, 1948.
- FLORIÁNOVÁ, Olga. *Kůže, zpracování a výroba*. Praha, 2005. ISBN 80-247-1091-9.
- FROLÍK, Jan. *Chrudim českých královen: Edice „Chrudim“*, sv. 20. Chrudim, 2002. ISBN 80-86585-06-09.
- FROLÍK, Jiří. – SIGL, Jiří. *Chrudim v pravěku a středověku: Obrázky každodenního života*. Chrudim, 1998. ISBN 80-902531-0-5.
- GERŠLOVÁ, Jana – SEKANINA, Milan. *Lexikon našich hospodářských dějin*. Praha, 2003. ISBN 80-7277-178-7.
- GRUBER, Josef. *O komorách obchodních a živnostenských, OŽK v Praze*. Praha, 1904.
- TÝŽ. *O vývoji živnostenského zákonodárství v Rakousku o cílech reformy živnostenské: sbírka živnostenských přednášek*. Praha, 1904.
- GRULICH, Petr. *Obchodní a živnostenská komora Hradec Králové 1910–1949: Protektor hospodářských a nacionálně politických zájmů českých podnikatelů na severovýchodě Čech*. Praha, 2005. ISBN 80-86197-64-6.
- HAVLÍČKOVÁ, Michala. *BUSI a. s., Továrna na výrobu obuvi*. BP, Pardubice, 2007.
- HEJNA, Antonín. *Tábor*. Praha, 1964.

- HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. ISBN 80-7038-182-5.
- HOFMANN, Gustav. *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*. Plzeň, 1984.
- HORKÝ, Václav. *Trhové Sviny 500 let městem*. Trhové Sviny, 1938.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích: Od počátků státu po současnost*. 2. dopl.vydání. Praha, 2005. ISBN 80-7106-709-I.
- HLUBUČEK, Karel. *Poslední koželuzi v Trhových Svinech*. Trhové Sviny, 1953.
- CHÁBERA, Stanislav. Dvojí povýšení Trhových Svinů: Z historie měst. In *Právo* 10/69, 22. 03. 2000, s. 11.
- CHARVÁT, Jiří. *Stará Chrudim. Vlastivědné vyprávění o minulosti českého města*. Chrudim, 1991.
- JAKUBEC, Ivan – JINDRA, Zdeněk. *Dějiny hospodářství Českých zemí od počátku industrializace do konce Habsburské monarchie*. Praha, 2006. ISBN 80-246-1035-3.
- JANÁČEK, Josef. *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*. Praha, 1961.
- JÁNSKÝ, Petr. Buráky. In: *Já, písnička – zpěvník pro 1.–4. třídu*. Cheb, 1999. ISBN 80-85925-01-X.
- JIRÁNEK, Tomáš. *Projevy hospodářského nacionalismu v obchodních a živnostenských komorách v českých zemích 1850–1918*. Pardubice, 2004. ISBN 80-7194-638-9.
- JOHN, Josef. *Mé, tvé, naše Trhové Sviny: Několik kapitol z dějin města*. České Budějovice, 1973.
- KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 1*. Praha, 1991. ISBN 80-7113-004-4.
- TÝŽ. *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha, 1991. ISBN 80-7113-003-6.
- KAFKA, František. *Zlatý věk růží: Kus české historie 16. století*. 2. vydání. Praha, 1966. ISBN 80-204-0382-5.
- KOBLASA, Pavel. *Buquoyové: Stručné dějiny rodu*. České Budějovice, 2002. ISBN 80-903040-1-X.
- KOBLENC, Václav. Kdo dal název Svinům: Šlechtic, nebo zvědavý vepř? In *Mladá fronta Dnes*. 7/18, 09. 01. 2007, str. 5.
- Kolektiv autorů. *Království české II.: Jihovýchodní Čechy*. Praha, 1908.
- TÍŽ. *Království české III.: Jižní Čechy*. Praha, 1908.
- TÍŽ. *Království české VI.: Východní Čechy II*. Praha, 1914.
- Kolektiv autorů. *Otův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, 6. díl, Č–D. Praha, 1893.

- TÍŽ. *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, 12. díl, Ch–Sv. Praha, 1897.
- TÍŽ. *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, 24. díl, S–Š. Praha, 1906.
- KRÁLOVEC, Josef. *Obchodní a živnostenská komora v Plzni: Přehled vývoje hospodářských poměrů v obvodu komorním a činnosti komory po čas jejího trvání*. Plzeň, 1906.
- KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A–Ž*. Praha, 2006. ISBN 80-200-1415-2.
- KŮRKA, Karel. *Trhové Sviny: Historický nástin do poloviny století XIX*. Trhové Sviny, 1936.
- LNĚNIČKOVÁ, Jitka. *České země v době předbřeznové 1792–1848*. Praha, 1999. ISBN 80-85983-27-3.
- MACEK, Jaroslav. *Husitské revoluční hnutí*. Praha, 1952.
- MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781–1914*. Opava, 2002. ISBN 80-86224-23-6.
- MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha, 1997. ISBN 80-7201-045-X.
- MALÝ, Tomáš. Město Chrudim a války o rakouské dědictví (1740-1748) 1. část. In *Chrudimské vlastivědné listy* 11, 2002, č. 2, s. 4–7.
- TÝŽ. Město Chrudim a války o rakouské dědictví (1740-1748) 2. část. In *Chrudimské vlastivědné listy* Roč. 11, 2002, č. 3, s. 8–11.
- TÝŽ. Město Chrudim a války o rakouské dědictví (1740-1748) 3. část. In *Chrudimské vlastivědné listy* Roč. 11, 2002, č. 4, s. 6–9.
- MELICHAR, František. *Dějiny cechovnictví v Čechách*. Praha, 1902.
- MÍKA, Alois. Řemesla a obchod v českých městech ve světle tereziánského katastru. In *Pražský sborník historický* 11/1978, s. 104–138.
- NEPOMUCKÝ, Jan – VÁVRA, Josef. *Adresář krajského města Tábora*. Tábor, 1923.
- PÁNEK, Jaroslav. *Poslední Rožmberkové: Velmoži české renesance*. Praha, 1989. ISBN 80-7038-006-3.
- PETRÁŇ, Josef. *Dějiny hmotné kultury I/1*. Praha, 1985.
- PLESKOTOVÁ, Veronika. Řezníci a uzenáři na Chrudimsku 1. část. In *Chrudimské vlastivědné listy* 12, 2003, č. 5, s. 18–19.
- TÁŽ. Řezníci a uzenáři na Chrudimsku 2. část. In *Chrudimské vlastivědné listy* 12, 2003, č. 6, s. 6–8.
- SCHALLER, Jaroslav. *Topografie des Königreichs Böhmen I: Chrudimer Kreis*. Praha und Wien, 1790.

- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 1. Chrudimsko. 3. vydání. Praha, 1993. ISBN 80-85794-05-5.
- TÝŽ. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 3. Budějovsko. 3. vydání. Praha, 1994. ISBN 80-85794-27-6.
- SEMOTANOVÁ, Eva. *Historická geografie Českých zemí*. 2. vydání. Praha, 2002. ISBN 80-7286-042-9.
- SOMMER, Johan Gottfried. *Königreich Böhmen statistisch = topographisch bargstellt 5: Chrudimer Kreis*. Praha, 1837.
- ŠMAHEL, František. *Husitské Čechy: Struktury, procesy, ideje*. Praha, 2001. ISBN 80-7106-468-8.
- TÝŽ. *Dějiny Tábora*. I/2. Do roku 1452. České Budějovice, 1989.
- SPITALER, Antonín. *Obchodní a živnostenská komora v Liberci, OŽK*. Liberec, 1938.
- ŠULC, Ivo et alii. *Chrudim vlastivědná encyklopedie*. Praha, 2005. ISBN 80-403481-4-9.
- TÍŽ. *Unikátní encyklopedie na pokračování: Památky. Město Chrudim*. Plzeň, 2003. ISBN 80-7238-300-0.
- THIR, Karel. *Staré domy a rodiny tábořské: Na památku založení města před pěti sty léty*. I. díl, Tábor, 1920.
- TÝŽ. *Staré domy a rodiny tábořské: Na památku založení města před pěti sty léty*. II. díl, Tábor, 1920.
- VAN DÜLMEN, Richard: *Bezectní lidé: O katech, děvkách a mlynářích, nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. Havlíčkův Brod, 2003.
- TÝŽ. *Historická antropologie: Vývoj, problémy, úkoly*. Praha, 2002. ISBN 80-86569-15-2.
- VOREL, Petr. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek VII. Praha, 2005. ISBN 80-7185-264-3.
- WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906.
- TÝŽ. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách 1526–1620*. Praha, 1910.
- TÝŽ. *Zikmund Wintra sebrané spisy z beletrie a z kulturních studií XVI.: Z městských živností*. Praha, 1925.
- TÝŽ. *Zlatá doba měst českých*. Praha, 1991. ISBN 80-207-0244-X.
- ZENKL, František. *Dějiny Tábora: Průvodce po městě a jeho okolí*. Tábor, 1886.

12.2.1. Inventáře

- DVOŘÁKOVÁ, Květoslava. Cech koželuhů Trhové Sviny, 1566–1860 (1885). Inventář, 1995, s. 3, č. inv. B 2124, ev.č. 498.
- MÁCOVÁ, Libuše. Cech koželuhů Tábor [1500]–1860 (1893). Inventář, 1963, s. 4, č. inv. B 9/154, evid. č. 358.
- TÁŽ. Společenstvo koželuhů v Táboře 1861–1911, Skupinový inventář, 1974, A 144/64, evid. č. 99/32.
- ŠÁDA, František. Cech koželužský Chrudim 1592–1859. Sdružený inventární seznam cechů Chrudim, č. inv. 114.
- TÝŽ. Sdružený cech mydlářů a svíčkařů v Chrudimi 1603–1850. Prozatímní inventární seznam, 1976, s. 2, ev.č. 339.

12.2.2. Internetové adresy

- Adresy.* Mozek.cz, [cit. 15. 12. 2007]. URL: <<http://mozek.cz/info/adresy>>.
- FIŠER, Zdeněk – ZOUHAR, Jan – VONDRÁK, Jiří. *Nejstarší mapová díla na území ČR*. Web zeměměřič, 8. 6. 2005, [cit. 28. 12. 2008]. URL: <<http://www.zememeric.cz/default.php?/clanek.php?zaznam=1783>>.
- MALÍK, Jan. *Trhové Sviny*. Mikroregion sdružení růže, 18. 03. 2008, [cit. 25. 10. 2008]. URL: <http://www.sdruzeniruze.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=500029&id=31043>.
- Mapy.* Historický ústav akademie věd České republiky, [cit. 28. 12. 2008]. URL: <<http://www.hiu.cas.cz/cs/mapova-sbirka/mapy.ep/>>.
- Mapy.* Historický ústav akademie věd České republiky, [cit. 28. 12. 2008]. URL: <<http://www.hiu.cas.cz/cs/images/content/mapy/m-seutter.jpg>>.
- ŠECHTLOVÁ, Marie. *Fotografie Koželuhy*. [cit. 27. 2. 2009]. URL: <<http://sechtlovocek.ucw.cz/cml/desky/deska1663.html>>.

13. Seznam příloh⁶⁴⁸

- Tabulka č. 1 – Všichni mistři přijatí do cechu koželužského v Chrudimi v letech 1592–1742
- Tabulka č. 2 – Počty přijatých učňů či zkoušených osob v koželužském cechu v letech 1820–1841
- Tabulka č. 3 – Soupis starších cechu koželužského v Chrudimi z let 1592–1746, 1841, 1851, 1855
- Tabulka č. 4 – Příjmy a výdaje cechu v Chrudimi v letech 1820–1841 (1854)
- Tabulka č. 5 – Přehled přijímaných a zkoušených mistrů v Trhových Svinech v letech 1662–1779
- Tabulka č. 6 – Přehled přijatých učňů v Trhových Svinech v letech 1661–1884
- Tabulka č. 7 – Seznam cechovních inspektorů v Trhových Svinech v letech 1740–1841
- Tabulka č. 8 – Počty osob platících cechovní poplatky v Trhových Svinech v letech (1789), 1804–1816
- Tabulka č. 9 – Počet osob platících cechovní poplatky v Trhových Svinech v letech (1794, 1795, 1796, 1797, 1799), 1826–1841
- Tabulka č. 10 – Počet osob platících cechovní poplatky v Trhových Svinech v letech 1842–1861
- Tabulka č. 11 – Počet osob platících cechovní poplatky v Trhových Svinech v letech 1862–1885
- Tabulka č. 12 – Příjmy a výdaje cechu v Trhových Svinech v letech 1828–1838
- Tabulka č. 13 – Přehled osob s mistrovstvím získaným v cechu v Táboře v letech 1818–1859
- Tabulka č. 14 – Přehled přijatých do učení, vyučených v cechu v Táboře v letech 1818–1859
- Tabulka č. 15 – Příjmy a výdaje cechu v Táboře v letech 1787–1859
- Tabulka č. 16 – Přehled vyučených v Táboře v letech 1861–1881
- Tabulka č. 17 – Přehled vyučený v Táboře v letech 1882–1890
- Tabulka č. 18 – Příjmy a vydání společenstva v Táboře v letech 1866–1909 (1910, 1911)
- Tabulka č. 19 – Jméno spolku v letech 1860–1893 (1896) Obrázek č. 9 – Znak Trhových Svinů

---

⁶⁴⁸ Negativy fotografií v přílohách jsou umístěny v archivu autorky.

13.1. Tabulky

Tabulka č. 1 – Všichni mistři přijatí do cechu koželužského v Chrudimi v letech 1592–1742⁶⁴⁹

Všichni mistři přijatí do cechu koželužského v Chrudimi v letech 1592–1742		
Jméno koželuha	Rok přijetí	Podmínky přijetí, jiný údaj
Vincenc Pařízek		člen cechu v roce 1592
Jan Charvát		člen cechu v roce 1592
Jiřík Trnka		člen cechu v roce 1592
Víťa Větvička		člen cechu v roce 1592
Jakub Stehlík		člen cechu v roce 1592
Mikuláš Pacalka		člen cechu v roce 1592
Víťa Stry...[?]		člen cechu v roce 1592
Jan Procházka		člen cechu v roce 1592
Jan Vorlický		člen cechu v roce 1592; soused města Chrudimi
Adam Zalabský z Heřmanova Městce		člen cechu v roce 1592, 1616; soused města Chrudimi
Jiřík Hájek		člen cechu v roce 1616
Ondřej Karásek z Heřmanova Městce		člen cechu v roce 1616; soused města Chrudimi
Šebestián Menšík z Horažďovic		soused města Chrudimi
Jan Hrbek	1592	
Jakub Novoměstský	1592	
Martin Zelenka	1599	3 kopy míšenských grošů, 2 libry vosku syn mistrovský; soused města Chrudimi
Kašpar Charvát	1599	syn mistrovský; soused města Chrudimi
Jan Brodil jinak Páral	1600	6 kop míšenských grošů příjemného, 15 kop za ukazování řemesla, 2 libry vosku, svačina
Tomáš Vilimovský	1601	† 1601
Daniel Gebera	1601	6 kop míšenských příjemného, 15 kop za ukazování řemesla, 2 libry vosku, svačina, soused města Chrudimi
Matěj Komínek	1604	předvedl pár kravin, teletin, skopovic; 6 kop příjemného, 2 libry vosku, svačina, soused města Chrudimi
Jiřík Vorlický	1609	4 kopy míšenské, 2 libry vosku syn mistrovský; soused města Chrudimi
Václav Vorlický jinak Solnický	1610	2 libry vosku, člen cechu v Solnici; soused města Chrudimi
Václav Michálek	1617	6 kop míšenských příjemného, 16 kop míšenských za ukazování řemesla, svačina
Václav Mlynář z Litomyšle	1618	12 kop míšenských příjemného, soused města Chrudimi
Jan Solnický	1619	4 kopy míšenské, 2 libry vosku, syn mistrovský, otec Václav Solnický; soused města Chrudimi
Jiří Solnický	1627	4 kopy míšenské, 2 libry vosku, syn mistrovský, otec Václav Solnický; soused města Chrudimi
Václav Pštros	1629	12 kop míšenských, 2 libry vosku, soused města Chrudimi

⁶⁴⁹ SOKA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217.

Markéta vdova po rytíři Matěji z Heřmanova Městce	1634	6 kop míšenských příjemného
Jiří Pštros z Litomyšle	1634	neuvedeno, syn mistrovský
Jindřich mladší Páral	1636	6 kop míšenských příjemného, 2 libry vosku
Vavřinech Jiskra z Litomyšle	1636	6 kop míšenských příjemného, 2 libry vosku
Daniel Bedrle	1637	12 kop míšenských, syn po mistru Václavu Bedrlovi, soused města Chrudimi
Jan Pštros	1646	4 kopy míšenské, 2 libry vosku, syn mistrovský
Martin Růžička z Litomyšle	1646	6 kop míšenských, 2 libry vosku
Václav Heřmánek z Heřmanova Městce	1653	1 kopy míšenské, 2 libry vosku, syn mistrovský
Jan Šumpelář ze Sezemic	1656	8 kop míšenských, 2 libry vosku
Lukáš Veselký z Pardubic	1661	8 kop míšenských, 2 libry vosku
Pavel Cihlář jinak Svoboda z Nového Kolína nad Labem	1663	9 kop míšenských
Václav Příhoda z Nového Bydžova	1663	9 kop míšenských, 2 libry vosku
Jakub Klosen	1670	5 kop míšenských, 2 libry vosku, soused města Chrudimi
Jan Růžička z Litomyšle, toho času v Trojovicích	1675	3 kopy míšenských, 2 libry vosku
Václav Růžička	1676	4 kopy míšenské, 2 libry vosku, svačina, syn mistrovský
Jan Šlemr z Horažďovic	1676	8 kop míšenských, 2 libry vosku, svačina
Michal Vlašek		8 kop míšenských, 2 libry vosku, svačina, soused města Chrudimi
František Jakob Svoboda	1680	12 kop míšenských, 2 libry vosku, svačina
Servacius Molspendr	1685	4 kopy míšenský, 2 libry vosku, svačina, syn mistrovský
Samuel František Šebestyán z Častolomic	1692	12 kop míšenských, 2 libry vosku
Vít Mocný z Kunžaku	1695	8 kop míšenských, 2 libry vosku, svačina
Pavel Novák z Pardubic	1705	15 kop míšenských, 2 libry vosku
Martin Haasman	1705	10 kop míšenských, 2 libry vosku, svačina
Vilím Doležal	1710	15 kop míšenských, 3 libry vosku
Jan Diviš z Vysokého Mýta	1711	8 zlatých za vandr, 10 grošů za ukazování řemesla, 17 zlatých 30 krejcarů, 2 libry vosku, svačina, soused města Chrudimi
Václav Jelínek	1714	15 kop míšenských, 2 libry vosku za ukazování řemesla
Václav Molspendr	1717	2 zlaté 26 krejcarů, 2 libry vosku, syn Servaciuse Molspendra (toho času sirotek)
Matěj Slimeček	1719	15 kop míšenských, 2 libry vosku
(křestní jméno neuvedeno) Radda	1719	15 kop míšenských, 2 libry vosku; syn Jana Raddy
Jan Plaver z Vysokého Mýta	1721	17 zlatých 30 krejcarů, 2 libry vosku, svačina
Martin Procházka	1731	15 kop míšenských, 2 libry vosku za ukazování řemesla
Václav Čedesteni	1735	25 zlatých 30 krejcarů
Jakub Vavák	1742	8 zlatých 45 krejcarů, 2 libry vosku syn mistrovský
Jan Vambera	1742	17 zlatých 30 krejcarů, 3 libry vosku
Jiří Chmelíček z Chrasti	1746	15 zlatých
Václav Danda	1746	8 zlatých 15 krejcarů, syn mistrovský

Tabulka č. 2 – Počty přijatých učňů či zkušných osob v koželužském cechu v letech 1820–1841⁶⁵⁰

Počty přijatých učňů či zkušných osob v Chrudimi v letech 1820–1841						
Rok	Přípověď/přijetí do učení		Mistrovská zkouška		Freisprech/vyučení	
	Počet osob	Sožený obnos	Počet osob	Složený obnos	Počet osob	Složený obnos
1820	8	1 zlatý 30 krejcarů	5, 1, 1	6 zlatých, 3 zlaté, 3 zlaté 45 krejcarů	7	1 zlatý 30 krejcarů
1821	5	1 zlatý 30 krejcarů	2, 3	5 zlatých, 3 zlaté	2	1 zlatý 30 krejcarů
1822	5	1 zlatý 30 krejcarů	4	6 zlatých	2	1 zlatý 30 krejcarů
1823	3	1 zlatý 30 krejcarů	2	6 zlatých	8	1 zlatý 30 krejcarů
1825	2	1 zlatý 30 krejcarů	6	6 zlatých	8	1 zlatý 30 krejcarů
1826	11	1 zlatý 30 krejcarů	8	6 zlatých	2	1 zlatý 30 krejcarů
1827	0	0	7	6 zlatých	11, 1	1 zlatý 30 krejcarů, 3 zlaté
1828	2	1 zlatý 30 krejcarů	4	6 zlatých	11	1 zlatý 30 krejcarů
1829	2	1 zlatý 30 krejcarů	13, 1	6 zlatých, 3 zlaté	7	1 zlatý 30 krejcarů
1830	4	1 zlatý 30 krejcarů	6	6 zlatých	5	1 zlatý 30 krejcarů
1834	9	1 zlatý 30 krejcarů	3	6 zlatých	9	1 zlatý 30 krejcarů
1835	3	1 zlatý 30 krejcarů	1	6 zlatých	8, 1	1 zlatý 30 krejcarů, 45 krejcarů
1836	3, 2	1 zlatý 30 krejcarů, 45 krejcarů	3, 1	6 zlatých, 3 zlaté	8	1 zlatý 30 krejcarů
1837	3	1 zlatý 30 krejcarů	1	6 zlatých	1	1 zlatý 30 krejcarů
1838	0	0	0	0	9, 1	1 zlatý 30 krejcarů, 45 krejcarů
1839	5	1 zlatý 30 krejcarů	0	0	3, 1	1 zlatý 30 krejcarů, 45 krejcarů
1840	3	1 zlatý 30 krejcarů	2, 1	6 zlatých, 3 zlaté	3	1 zlatý 30 krejcarů
1841	2	1 zlatý 30 krejcarů	7	6 zlatých	2	1 zlatý 30 krejcarů

⁶⁵⁰ SOKA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha počtů cechu koželužského, kniha č. 19, inv. č. 246.

Tabulka č. 3 – Soupis starších cechu koželužského v Chrudimi z let 1592–1746,⁶⁵¹ 1841, 1851, 1855

Soupis starších cechu koželužského v Chrudimi z let 1592–1746, 1841, 1851, 1855		
Rok zvolení cechmistrem	Jména cechmistrů	Celková suma či hmotný majetek cechu na konci daného správního období
1592	Jan Hrbek, Jakub Novoměstský	78 kop a 4 groše míšenské, 13 liber vosku
1593	Jan Hrbek, Jan Vorlický	73 kopy 2 groše 3 denáry míšenské, 16 liber vosku
1594–1595	Jan Hrbek, Jakub Novoměstský	92 kopy a 10 grošů míšenských, 20 liber vosku
1596	Jan Vorlický, Šebestián Menšík z Horažďovic	není uvedeno
1597	Jakub Novoměstský, Šebestián Menšík z Horažďovic	není uvedeno
1598	Šebestián Menšík z Horažďovic, Kašpar [?]	není uvedeno
1599–1600	Vincenc Pařízek, Jakub Stehlík	není uvedeno
1601	Martin Zelenka, Kašpar Charvát	82 kopy míšenské, 2 libry vosku
1602	Martin Zelenka, Daniel Gebera	není uvedeno
1603–1604	Martin Zelenka, Kašpar Charvát	94 kopy míšenský, 8 liber vosku
1605	Martin Zelenka, Jan Brodil jinak Páral	83 kopy míšenské, 12 liber vosku
1606	Martin Zelenka, Kašpar Charvát	70 kop míšenských, 3 libry vosku, zbroj
1607	Jan Brodil jinak Páral, Daniel Gebera	73 kop míšenských, 5 liber vosku, zbroj
1608	Martin Zelenka, Daniel Gebera	73 kopy míšenské, 10 liber vosku, zbroj
1609–1610	Jan Brodil jinak Páral, Daniel Gebera	79 kop míšenských, 8 liber vosku, zbroj
1611	Jan Brodil jinak Páral, Václav Vorlický jinak Solnický	85 kop míšenských, 10 liber vosku, zbroj
1612	Václav Vorlický jinak Solnický, Martin Zelenka	80 kop míšenských vosku, 6 kroužků vosku, zbroj
1613	Martin Zelenka, Daniel Gebera	65 kop míšenských, 6 kroužků vosku, zbroj
1614–1615	Václav Vorlický jinak Solnický, Martin Zelenka	není uvedeno
1616	Martin Zelenka, Daniel Gebera	34 kopy 41 groš míšenský, 12 kroužků vosku, zbroj
1617–1618	Jan Brodil jinak Páral	není uvedeno
1619	Václav Vorlický jinak Solnický	33 kopy 53 groše míšenské
1620	Jan Brodil jinak Páral, Daniel Gebera	33 kopy 53 groše míšenské
1621		35 kop 53 groše míšenské
1622		není uvedeno
1623	jména starších neuvedena	není uvedeno
1624	Jan Brodil jinak Páral, Daniel Gebera	23 kopy 53 groše míšenské
1625	jména starších neuvedena	není uvedeno
1626	jména starších neuvedena	není uvedeno
1627	jména starších neuvedena	přijato 4 kopy míšenské a 2 libry vosku
1628	Martin Zelenka, Václav Solnický	28 kop a 6 peněz míšenských, košile, majestáty
1629–1630	Václav Solnický, Jan Páral	12 kop 38 grošů míšenských a 8 liber vosku
1631–1633	Daniel Gebera, Václav Solnický	4 kopy míšenské, 2 svíce, zbroj, 6 kožených konví, 2 pečeti, majestáty

⁶⁵¹ SOka Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha mistrů cechu koželužského, karton č. 18, kniha č. 1, inv. č. 217.

1634–1636	Daniel Gebera, Václav Pštros	6 kop míšenských a 4 libry vosku, 6 svící, 2 brnění, zbroj, 8 kožených konví, 2 pečeti, majestáty
1637 1638–1640 1641 1642 1643	Václav Pštros, Jiří Solnický	8 kop 14 grošů míšenských a 2 libry vosku 21 krejcar a 7 liber vosku 21 krejcar 28 zlatých rýnských 21 krejcarů 14 zlatých rýnských 51 krejcarů
1644–1647 1648–1650 1653	Václav Pštros, Daniel Gebera	7 zlatých rýnský 4 krejcar 1 zlatý rýnský 29 krejcarů 31 krejcarů
1651	jména starších neuvědena	neuvědeno
1652	jména starších neuvědena	neuvědeno
1654–1656 1657	Václav Pštros, Jiřík Solnický	4 zlaté rýnské 1 krejcar 1 zlatý rýnský 26 krejcarů
1658	jména starších neuvědena	neuvědeno
1659	jména starších neuvědena	neuvědeno
1660	Václav Pštros, Jiřík Solnický	schodek 4 zlaté rýnské 9 krejcarů
1661–1667	Václav Pštros, Jiřík Solnický	neuvědeno
1668	Václav Pštros, Jiřík Solnický	schodek 8 krejcarů, zůstává cechovní zbroj, kord, starý majestát
1669	Jiří Solnický, Pavel Cihlář	neuvědeno
1670	jména starších neuvědena	neuvědeno
1671	Jiří Solnický, Pavel Cihlář	neuvědeno
1672–1673	jména starších neuvědena	neuvědeno
1674	Pavel Cihlář, Jakub Klosen	schodek 4 zlaté rýnské 31 krejcarů, zůstává 6 liber vosku, cechovní svršky
1675–1678	Pavel Cihlář, Jakub Klosen	neuvědeno
1679–1681	Pavel Cihlář, Jakub Klosen	6 zlatých rýnských 20 krejcarů
1682–1685	Jakub Klosen, Jan Šumpetr	neuvědeno
1686–1691	jména starších neuvědena	neuvědeno
1692–1695	Jan Šumpetr	neuvědeno
1696–1704	jména starších neuvědena	neuvědeno
1705	Servacius Molspendr	neuvědeno
1706	jména starších neuvědena	neuvědeno
1707	Servacius Molspendr	neuvědeno
1708–1709	jména starších neuvědena	neuvědeno
1710–1711	Servacius Molspendr	neuvědeno
1712–1746	jména starších neuvědena	neuvědeno
1841 ⁶⁵²	Samuel Petrželka	neuvědeno
1851 ⁶⁵³	Anton Červenka, Josef Podhradský	neuvědeno
1855 ⁶⁵⁴	Josef Podhradský	neuvědeno

⁶⁵² SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha počtů cechu koželužského, karton č. 19, kniha č. 5, inv. č. 221, účty z roku 1841.

⁶⁵³ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, karton č. 19, inv. č. 241, potvrzení privilegia.

⁶⁵⁴ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha počtů cechu koželužského, karton č. 19, kniha č. 5, inv. č. 221, vydání z roku 1855.

Tabulka č. 4 – Příjmy a výdaje cechu v Chrudimi v letech 1820–1841 (1854)⁶⁵⁶

Příjmy a výdaje cechu v Chrudimi v letech 1820–1841 (1854)						
Rok	Mají ke složení/výdaj		Příjem		Závazky/Pohledávky	
	zlaté	groše	zlaté	groše	zlaté	groše
1820	151	8	72	45	78	23
1821	152	53	29	30	123	23
1823	33	52	30	36	3	16
1824	30	46	28	30	2	16
1825	30	52	70	30	39	38
1826	29	16	87	38	45	32
1827	35	30	111	32	76	2
1828	32	26	98	32	66	6
1829	33	3	118	36	107	39
1830	26	55	155	39	128	44
1833* ⁶⁵⁵	420	46	348	46		
1834	29	1	59	46	30	45
1835	27	46	54		26	14
1836	26	46	63	44	36	58
1837	24	43	48	58	24	15
1838	27	56	36	15	8	19
1839	25	32	21	49	3	43
1840	26	25	23	15	3	10
1841	33	46	48		14	14
1850–1854*	304	23				

⁶⁵⁵ *Necelistvý údaj.

⁶⁵⁶ SOkA Chrudim, Cech koželuhů Chrudim, Kniha počtů cechu koželužského, karton č. 19, kniha č. 5, inv. č. 221, rok 1819–1855.

Tabulka č. 5 – Přehled přijímaných a zkoušených mistrů v Trhových Svinech v letech 1662–1779⁶⁵⁷

Přehled přijímaných a zkoušených mistrů v letech 1662–1779		
Jméno koželuha	Rok přijetí	Poplatky a jiné údaje
Řehoř Maruna	1662	2 zlaté a 20 krejcarů, 2 libry vosku, svačina, dvě vědra piva
Matěj Jiří	1670	2 zlaté a 20 krejcarů, vosku 2 libry, svačinu dle možnosti, piva dvě vědra, z Doudleb
Jiří Zni[?]	1674	za svačinu a za pivo 3 zlaté a 30 krejcarů, do cechu 2 zlaté 20 krejcarů a 2 libry vosku
Jan Vodjanský	1692	4 zlaté, syn Lukáše Vodjanského sou čas primátora panství velectěného cechu
Tomáš	1694	z městyse, syn mistrovský
Řehoř Ress	1694	syn Martina Resse, syn mistrovský, ze Svin
Jiřík Kratochvíl	1695	syn Jana Kratochvíla, ze Svin
Řehoř Kolář	1710	syn Matěje Koláře, ze Svin
Matouš Zodle	1711	syn Tomáše Zodle, ze Svin
Mikuláš Šmidjerda	1712	syn Matěje Šmidjerda, z Doudleb
Mikuláš Neikam	1715	syn Matěje Neikama, ze Svin
Jakub Borovanský	1716	syn Lukáše Borovanského, ze Svin
Kašpar Neikam	1716	syn po nebožtíku Matěji Neikamovi, ze Svin
František Jakub	1717	syn Stanislava Jakuba, z městyse
Šimon Neikam	1720	syn po nebožtíku Matěji Neikamovi, ze Svin
Condrád Borovanský	1722	syn Lukáše Borovanského, ze Svin
Vojtěch Pašol	1727	syn po nebožtíku Tomáši Pašolovi, ze Svin
Jan Macík	1732	syn po nebožtíku Řehoři Macíkovi, ze Svin
Jiřík Kolář	1738	syn Řehoře Koláře, ze Svin
Václav Zodle	1740	syn Matouše Zodle, ze Svin
Ja[?] Kratochvíl	1740	syn po nebožtíku Jiříku Kratochvílovi, ze Svin
Antonín Vaněk	1744	z města Katolic
Ignác Doubek	1747	od 1722 uvedení uhradili na 22 zlatých
Václav Mařík	1748	4 zlaté a 5 krejcarů
Veronika Millnerova	1749	7 zlatých, od této doby na splátky
Lukáš Kolář	1751	14 zlatých za mistrovství, syn po nebožtíku Řehoři Kolářovi, ze Svin
Marie Doubková	1751	4 zlaté, manželem František Doubek
Bartoloměj Neikam	1752	14 zlatých, syn po nebožtíku Kašparu Neikamovi
Sebastian Schmidgieg	1752	14 zlatých, syn po nebožtíku Mikoláši Schmidgiega
Řehoř Kušl	1752	4 zlaté, složil hotově, z Koblenc

⁶⁵⁷ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 2, inv. č. 2.

Josef Kolář	1752	14 zlatých za mistrovství, syn po nebožtíku Řehoři Kolářovi, ze Svin
Alžběta Schaichmonova	1753	4 zlaté, ze Svin
František Kušl	1753	4 zlaté, z Koblenc
Berndard Hoch	1755	3 zlaté a 30 krejcarů
Antonín Sašola	1755	14 zlatých, † 1758
Jakub Borovanský	1755	14 zlatých
Jakub Dubenský	1755	4 zlaté
Vojtěch Tellech	1755	4 zlaté složil ihned, 3 ve splátkách, z Měchova
Matouš Borovanský	1756	14 zlatých, z městyse, syn Konráda Borovanského
František Ostrý	1756	4 zlaté složil ihned, 3 ve splátkách, ze Svin
Jakub Holub	1757	4 zlaté složil ihned, 4 ve splátkách, z Měchova
Blažej Bartášek	1758	4 zlaté složil ihned, 4 ve splátkách, z Koblenz
Václav Borovanský	1758	14 zlatých, syn po nebožtíku Jakubu Borovanském
Anna Lubášková	1758	5 zlatých složila ihned, 5 zlatých ve splátkách, ze Svin
Mariana Lacinkrova	1758	4 zlaté
Matěj Pepa	1758	14 zlatých, z městyse Lišova
Jan Borovanský	1759	7 zlatých, syn po nebožtíku Konrádu Borovanském, ze Svin
Benhort [?]dil	1760	14 zlatých
Jiřík Havel	1761	4 zlaté, z Umřic
Kateřina Bartušková	1761	2 zlaté a 30 krejcarů
Bartoš Vaněk	1761	1 libra vosku a 4 zlaté
Matouš Doležel	1764	14 zlatých, hotově složil 12 zlatých a 15 krejcarů, zbytek na splátky
Franc Kolár	1768	14 zlatých, syn po nebožtíku Josefu Kolarovi, z Ledenic
Matyáš Kolář	1768	14 zlatých a 35 krejcarů, hotově složil 3 zlaté, zbytek na splátky, syn Matyáše Koláře, † 1795
Matěj Kolář	1768	14 zlatých, 7 zlatých a 30 krejcarů složil hotově, zbytek na splátky, syn Jiříka Koláře
Petr Pavel Neikam	1769	14 zlatých, hotově složil 5 zlatých a 35 krejcarů, zbytek na splátky, syn po nebožtíku Šimonu Neikamovi
Jiřík Kouba	1773	4 zlaté a 30 krejcarů, půl libry vosku, z Měchova
Matěj Gaubac	1773	4 zlaté a 35 krejcarů, z Měchova
Benhard Raindl	1774	20 zlatých, hotově složil 9 zlatých, zbytek na splátky, syn Lorence Raindla
Matěj Vaněk	1774	14 zlatých, hotově složil 2 zlaté a 30 krejcarů, zbytek na splátky, syn Antona Vaňka
Jan Jacek	1774	3 zlaté a 35 krejcarů
Kašpar Dvořák	1774	4 zlaté a půl libry vosku, hotově složil 1 zlatou, zbytek nesložil
Kašpar Vouský	1777	14 zlatých 35 krejcarů, krejcarey hotově ve zlatě
Ondřej Blaveic	1774	4 zlaté, hotově složil 2 zlaté a 5 krejcarů, zbytek na splátky
Eva Randlova	1779	3 zlaté složila hotově

Bernhart Chatar	1781	14 zlatých 30 krejcarů, na splátky do roku 1796, zůstal dlužen 30 krejcarů
Dominik Pecsá	1810	syn po nebožtíku Vojtěchu Pecsovi
Jan Straský	1811	10 zlatých složil hotově
Matěj Kolář	1813	2 zlaté 35 krejcarů složil hotově, mistrovský syn
Ondřej Kolář	1816	hotově zaplatil jednu zlatku za mistrovství
Jan Borovanský	1828	6 zlatých, na splátky do 1834
Josef Meikes	1832	3 zlaté, hotově
Josef Stensky	1832	3 zlaté, na splátky do 1838
František Kurka	1833	3 zlaté
František Weissnith	1834	2 zlaté 24 krejcarů, na splátky do 1841
Jan Pillaur	1835	3 zlaté, na splátky
Jakub Busthek	1847	2 zlaté, hotově
Matouš Cermak	1847	
Prokop Ke[?]	1848	4 zlaté 30 krejcarů
Ignac Rakuka ze Svin		4 zlaté
Jakub Machart	1854	4 zlaté
Karel Kurtka	1863	4 zlaté, na splátky do 1867
Ignác Strastiha		4 zlaté, na splátky do 1867
Josef Štojdl	1877	10 zlatých, na splátky do 1882, ze Svin
Ludvík Štojdl	1878	10 zlatých, na splátky do 1883, dlužen 70 krejcarů, ze Svin

Tabulka č. 6 – Přehled přijatých učňů v Trhových Svinech v letech 1661–1884⁶⁵⁸

Přehled přijatých učňů v Trhových Svinech v letech 1661–1884		
Jméno učně	Rok přijetí	Výše poplatku, druh splacení, jiný údaj
Matěj Kolář ^{659*}	1661	syn Matouše Koláře
Lukáš Šefranka		učeň u Borovanského, vyučen 1662
Václav Pačtle*	1669	syn Dobroše Pačtle
	1670	syn nebožtíka Bartoloměje Borovanského
Řehoř Mařík*	1670	syn Jiříka Maříka
Matouš Moučka*	1672	syn Izechiele Moučky
Lukáš Borovanský	1673	syn nebožtíka Bartoloměje Borovanského
Jan Kříž (starší z bratrů)*	1674	syn Ondřeje Kříže
Josef Kříž (mladší z bratrů)*	1674	syn Ondřeje Kříže
Řehoř Kašpar*	1675	syn Martina Kašpara
Matěj Neikam	1675	syn nebožtík Martina Naikama
Bartoloměj Faicklar	1675	syn nebožtíka Matěje Faiklara
Bartoloměj Libocl*	1676	
Tomáš Jařice*	1676	pachole
[?]	1676	pachole
Šimon Říha		3 kopy míšenské, ukazoval řemeslo, vyučen 1677
Tomáš Vavřinec*	1677	z městys Leděnic
Šimon Vavřinec*	1677	z městys Leděnic
Jan Kulhan*	1677	syn Jana Kulhana, ze Svin
Jiřík Kratochvíl*	1677	syn Jana Kratochvíla, ze Svin
Kašpar Kostecký	1680	syn Martina Koseckého
Martin Kratochvíl*	1680	syn Jana Kratochvíla, ze Svin
Jan Matěj*	1680	syn Tomáše Matěje
Václav Kollar*	1680	po nebožtíku Matěji Kolářovi
Mikoláš Doudlebský*	1680	syn Matěje Doudlebského
Václav Douzlava*	1680	z městys Velešina
neuvedeno	1681	syn Urbana Časy
Šimon Matěj Neikam	1681	syn nebožtíka Matěje Neikama
Řehoř Kolář*	1681	syn Matěje Koláře
Matěj Mertl*	1682	syn Matěje Mertla, ze Svin
Kryštof Jolahors	1683	rukojmí Václav Vlašina

⁶⁵⁸ SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha mistrů a učedníků, kniha č. 2, inv. č. 2.; Tamtéž, Kniha učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 3, inv. č. 3.

⁶⁵⁹ * u jména znamená mistrovského syna. Jména ze soupisu „Synův mistrovských připovídání na řemeslo“. In: SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha mistrů a učedníků, kniha č. 2, inv. č. 2. Jak je však na první pohled znatelné, nejsou v této části uvedena všechna jména mistrovských synů, jež byla za dané období přijata do učení.

Josef Mertl*	1686	Syn Matěje Mertla, ze Svin
Jan Steida	1686	syn Zacharyáše Steidy
Mikuláš Naikam*	1686	syn Matěje Naikama
Jakub Borovanský*	1686	syn Lukáše Borovanského
Kašpar Strejda		učeň u Jana Kratochvíla, vyučen 1688
František Borovanský*	1688	syn Lukáše Borovanského
Honza Naikam*	1688	syn Matěje Naikama
Jakub Mařík*	1688	syn Jiřího Maříka
Bartoloměj Kolář*	1689	syn Matěje Koláře
Kašpar Naikam*	1689	syn Matěje Naikama
Matyáš Cadle	1690	syn nebožtíka Tomáše Cadleho, rukojmí Jan Kratochvíl, Matěj Šanov sousedí města
Matouš Čadl		učeň u Jana Kratochvíla, vyučen 1692
Francek Holoba*	1692	syn Stanislava Holoby
Matouš Pašole*	1692	syn Ondřeje Pašoleho
Lukáš Mařík*	1692	syn Řehoře Maříka
Matěj Tokuba*	1692	syn Stanislava Tokuby
Václav Borovanský*	1740	syn Jakuba Borovanského
Matouš Borovanský*	1740	syn Kondrata Borovanského
Ignác Doubek	1745	syn nebožtíka Františka Doubka, učeň u Jana Kratochvíla, vyučen 1747
Jan Borovanský*	1751	syn Kondrata Borovanského
Matěj Duda	1752	6 zlatých 30 krejcarů, na splátky do 1754, učeň u Antonína Vaňka, vyučen 1754
Jakub Stazal	1752	7 zlatých, na splátky do konce roku, ze Svin, rukojmí Adam Heidingler a Antonín Vaněk jeho učitel, vyučen 1754
František Kolář*	1752	syn Josefa Koláře
Matěj Peškal	1753	6 zlatých 30 krejcarů, na splátky do 1754, Učeň u Fabiana Kratochvíla, vyučen 1754
Matouš Zika	1755	8 zlatých 30 krejcarů, hotově, syn Šimona Ziky z Borovan, učeň u Fabiana Kratochvíla, rukojmí Fabian Kratochvíl a Ignác Doubek, oba hotově složili do pokladnice jako záruku po 7 zlatých
Kašpar Vaňka	1759	syn Antonína Vaňka
Matyáš Doležal	1762	10 zlatých, hotově, syn Matěje Doležala z Ledenic, učeň u Kratochvíla, rukojmí Fabian Kratochvíl a Ignác Doubek
Bernharth Raindl*	1774	14 zlatých, rukojmí Fabian Kratochvíl a Jiřík Kolář
Jakub Pauchal	1776	6 zlatých, 3 zlaté za vzetí do učení, 3 po vyučení, syn Tomáše Pauchala ze Svin, vyučen 1778
Kašpar Vouský*	1777	14 zlatých 35 krejcarů, syn cechmistra Antonína Vousky
Matyáš Doležal	1780	syn Matyáše Doležala
Bernharth Chatar*	1781	14 zlatých a 35 krejcarů, František Schmidt
Tomáš Neikam*	1784	14 zlatých a 35 krejcarů, na splátky do roku
Matyáš Borovanský*	1786	14 zlatých 35 krejcarů, na splátky do 1796
František Borovanský*	1788	14 zlatých 35 krejcarů, na splátky do 1796, syn Jakuba

		Borovanského
Martin Fidler*	1789	10 zlatých, na splátky do 1789
Václav Kolář*	1791	14 zlatých 35 krejcarů, na splátky do 1805, syn Libora Koláře
Martin Thun		6 zlatých, syn Antonína Thuna, vyučen 1792
Antonín Schaller	1794	14 zlatých, hotově, syn Jana Schallera, vyučen 1799
Andráš Schaller	1794	syn Matyáše Schallera
Lorenz Borovanský*	1794	14 zlatých 35 krejcarů, na splátky do 1801, syn Matouše Borovanského
Adalbert Peca*	1798	10 zlatých, hotově, syn Matyáše Peci
Jakub Kolář*	1798	14 zlatých 35 krejcarů, na splátky do 1806, syn Matyáše Koláře
Jan Borovanský*	1802	12 zlatých 35 krejcarů
František Tans		6 zlatých 30 krejcarů, za vyučení, vyučen 1802
Karel Kolář*	1802	14 zlatých 35 krejcarů, na splátky do 1805, syn Františka Koláře ze Svin
Dominik Peca*	1802	14 zlatých 35 krejcarů, na splátky do 1807, syn Matyáše Peci
Gregor Zodl*	1803	14 zlatých 35 krejcarů, na splátky do 1805
Matyáš Doležal*	1804	14 zlatých 35 krejcarů, z toho dluh 5 zlatých 25 krejcarů, syn Matyáše Doležala
Václav Blažek		syn Václava Blažka ze Svin, vyučen 1805
František Borovanský	1805	14 zlatých 35 krejcarů, na splátky do 1815
Adalbert Stanek*	1806	14 zlatých 35 krejcarů, hotově
Josef Scheinders*	1806	14 zlatých 35 krejcarů, hotově, vyučen 1807
Adalbert Pils*	1808	14 zlatých 35 krejcarů, na splátky do 1812
Jan Doležal		syn Matyáše Doležala, vyučen 1809
Jan Peša		4 zlaté, za vyučení, syn Matouše Peši, vyučen 1810
Václav Klaček*	1810	14 zlatých 35 krejcarů, hotově, učeň u Matyáše Borovanského
Jakub Neikam*	1812	14 zlatých 35 krejcarů, hotově
Ignác Borovanský*	1815	14 zlatých 35 krejcarů, na splátky do 1817
Jan Stosca	1815	14 zlatých 35 krejcarů, na splátky do 1820, syn Jakuba Stosce z Lišova
František Soukný	1821	3 zlaté a 3 krejcare, za vyučení, syn Josefa Soukného ze Svin, vyučen 1824
František Trnka	1822	7 zlatých, syn Františka Trnky ze Svin
Jan Panek	1824	7 zlatých, syn Lorentze Pánka z Lišova, učeň u Václava Blasekta, vyučen 1827
Jan Peca*	1825	14 zlatých 35 krejcarů, na splátky, syn Alberta Peci z Lišova
Adalbert Raindl	1825	20 zlatých, na splátky do 1831
Dominik Weshekt	1825	7 zlatých, syn Martina z Lišova, učeň u Alberta Wenzla
Bernard Kartak		7 zlatých, vyučen 1826
Jakub Zingesh	1826	7 zlatých, syn Jakoba Zingeshy, učeň u Jana Kospnera, vyučen 1829
František Schmidt*	1828	17 zlatých, hotově, syn Jana Schmidta
František Kosger	1829	7 zlatých, syn Jakuba Kosgera, učeň u Jana Kosgera

Josef Stugbrankt	1829	7 zlatých, syn Jakoba Stugbranka z Koblenz, učeň u Františka Standta, vyučen 1832
František Soukný	1831	10 zlatých, hotově, syn Josefa Soukného ze Svin
Dominik Vaněk	1831	10 zlatých, na splátky do 1842, syn Matyáše Vaňka
František Trnka	1831	10 zlatých, na splátky během roku, syn Františka Trnky ze Svin
Jan Palnek	1832	12 zlatých z toho dluh 6 zlatých
Václav Kaizisch	1832	7 zlatých, syn Václava Kaizischa, učeň u Františka Soukupa, vyučen 1834
Karel Neikam	1832	3 zlaté, 30 krejcarů, za vyučení, syn měšťana a koželužského mistra Jakuba Neikama, učeň u Jakuba Neikama, vyučen 1834
Josef Borovanský	1832	3 zlaté 30 krejcarů, za vyučení, syn koželužského mistra Josefa Borovanského ze Svin, učeň u Františka Borovanského, vyučen 1834
Josef Panek	1832	7 zlatých, syn měšťana Karla Pávka z Lišova, učeň u Jana Poly
Josef Klíma	1832	7 zlatých, syn Františka Klímy z Třeboně, učeň u Jana Poli, vyučen 1834
Jakub Břehovský	1833	12 zlatých, hotově, syn Alberta Břehovského
František Borovanský	1833	10 zlatých, na splátky do 1846
Mathiáš Regman	1833	3 zlaté 30 krejcarů, za vyučení, syn měšťan a bělokoželužského mistra města Niechmnis, vyučen 1836
Antonín Zodl	1835	10 zlatých, na splátky do 1845, syn Gregora Zodla
Dominik Stenzl	1835	10 zlatých, hotově
František Bikza	1835	7 zlatých, syn Rarolla Bikza z Lišova, učeň u Jana Dehosozki, vyučen 1838
Jan Kolář	1835	7 zlatých, syn Jakuba Koláře z Lišova, učeň u Františka Soukupa, vyučen 1837
Josef Borovanský	1836	3 zlaté, za vyučení, syn koželužského mistra ze Svin, vyučen 1839
Josef Pudil	1837	2 zlaté, za vyučení, Lišova, učeň u Pávka, vyučen 1840
Ignác Borovanský	1838	10 zlatých, na splátky do 1852
Kaller Neikam	1838	10 zlatých, na splátky do 1845
František Bizerund	1838	3 zlaté, za vyučení, vyučen 1841
Josef Kotaska	1839	7 zlatých, syn měšťana Alberta Kotaska ze Svin, učeň u Jakuba Božejovského, vyučen 1842
Josef Hanzl	1839	3 zlaté, za vyučení, z Lišova, učeň u Jana Kosm [?], vyučen 1841
Matiáš Kašpar	1839	1 zlatý, učeň u Jana Kašpara, vyučen 1841
Wenzl Vitr	1839	3 zlaté, z Lišova, se bude učit u Jana Pávka, vyučen 1841
Václav Reisch	1840	10 zlatých, hotově
Josef Ponekt	1841	8 zlatých, hotově
Ferdinand Scholz	1842	3 zlaté, z Lišova, učeň u Jana Pávka, vyučen 1845
Josef Kašpar	1843	3 zlaté, ze Svin, učeň u Jana Kašpara
Wilhelm Steger	1845	3 zlaté, z Lišova, učeň u Františka Kašpara
Lorenz Machart	1848	12 zlatých 35 krejcarů, na splátky do 1852
Josef Schuldt	1848	3 zlaté, z Třeboně, učeň u Františka Schmidta
Jan Doležal	1851	6 zlatých, učeň u Johana Pevonka, vyučen 1855

Toman Fucha	1852	7 zlatých, na splátky do 1857
Jan Borovanský	1852	10 zlatých, hotově
Ludvík Baruček	1854	6 zlatých, učeň u Lorenze Macharta
Adalbert Fischer	1857	6 zlatých, učeň u Lorenze Macharta
František Josek	1857	6 zlatých, učeň u Lorenze Macharta, vyučen 1860
Jan Tchatz	1860	6 zlatých, z Prachatic, učeň u Lorenze Macharta, vyučen 1862
Bartholomäus Span	1862	3 zlaté, učeň u Lorenze Macharta, vyučen 1864
Josef Štoidl	1863	3 zlaté, učeň u Lorenze Macharta, vyučen 1865
František Fier	1863	3 zlaté, ze Svin, učeň u Simona Fischera
Adalbert Stašek	1863	3 zlaté, učeň u Lorenze Macharta, vyučen 1865
Šimon Fischer	1864	učeň u otce Šimona Fischera ze Svin, vyučen 1866
Theodor Kolář	1864	3 zlaté, učeň u Šimona Fischera ze Svin, vyučen 1866
František Fischer	1865	3 zlaté, učeň u Vincence Fischera
Martin Jadra von Flegen	1866	3 zlaté, učeň u Macharta
Jakub Machart	1866	3 zlaté, vyučen 1868
[?]Krizer	1868	3 zlaté, ze Svin
Josef Fischer	1869	3 zlaté, ze Svin, vyučen 1871
Jan Štoidl		vyučen u Lorenze Macharta 1871
Ferdinand Steinbauer		vyučen 1872
Jakub Machart		10 zlatých, na splátky, syn Lorenze Macharta
František Fischer	1871	10 zlatých, na splátky
Theodor Kolář	1872	10 zlatých, na splátky
Daniel Votava	1884	3 zlaté, narozen 1869, ze Svin, učeň u Jakuba Macharta
Jan Jifrein		vyučen 1885
Václav Duma		učeň u Theodora Koláře, vyučen 1885

Tabulka č. 7 – Seznam cechovních inspektorů v Trhových Svinech v letech 1740–1841⁶⁶⁰

Seznam cechovních inspektorů v Trhových Svinech v letech 1740–1841	
1740	František Schmidt
1752–1753	Jakub Dubenský
1753	Bartoloměj Kůrka
1754–1761	Andráš Tacha
1768	Michael Busek
1768, 1773–1777	Jan Klementz
1769	Ignác Sonpek
1784, 1793	Tomáš Kolář
1785	Lorenz Borovanský
1789–1791, 1794, 1798	Václav Steika
1792–1794, 1797, 1799	Václav Starský
1802–1803	Kašpar Lotmann
1805–1809	Jan Svoboda
1810, 1825–1826, 1828 –1829, 1831	František Hohenberger
1812–1814, 1832–1834	Jan Borovanský
1815	Karel Bushnel
1833, 1838	Václav Schmidt
1835	Jan Bilkuna
1836–1837, 1839–1841	Jan Tzuda

⁶⁶⁰ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha mistrů a učedníků a poplatků jimi zaplacených, kniha č. 2, inv. č. 2; Kniha učedníků a poplatků, kniha č. 3, inv. č. 3; korespondence s cechy a úřady povolení k vyučení řemeslu, karton č. 1, inv. č. 4; Tamtéž, výuční, tovaryšské, mistrovské listy, inv. č. 5.

Tabulka č. 8 – Počty osob platících cechovní poplatky v Trhových Svinech v letech (1789), 1804–1816⁶⁶¹

Počty osob platících cechovní poplatky v letech (1789), 1804–1816												
Rok	1789	1804	1805	1806	1807, 1808	1809 * ⁶⁶²	1810, 1811	1812	1813*	1814	1815	1816
Výše poplatku (krejcary)	12, 6, [?]	12	12, 6	12, 6	12, 6	12	12, 6	12	12	12	18, 12, neuveдено	24, 12, neuveдено
Počet osob	30, 7, 6	43	42, 3	42, 2	42, 2	44	42, 3	43	45	46	18, 5, 13	30, 1, 13
Mistři, bratři	43, 0	43, 0	20, 24	21, 22	22, 22	20, 24	23, 25	22, 21	22, 23	20, 26	20, 26	21, 23
Celkem	43	43	44	43	44	44	48	43	45	46	46	44

Tabulka č. 9 – Počet osob platících cechovní poplatky v Trhových Svinech v letech (1794, 1795, 1796, 1797, 1799)⁶⁶³, 1826–1841⁶⁶⁴

Počet osob platících cechovní poplatky v Trhových Svinech v letech 1826–1841																					
Počty členů	Rok																				
	1794	1795	1796	1797	1799	1826	1827*	1828	1829	1830	1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841
Mistři, †					7/8	18	12, 1	10, 3	11, 1	10	9	9, 1	8	5	7	5	5	5	5	5	4
Bratři, †						8, 2	8	7	7, 4	7	6	6	12	9	9	8	9	8	9	7	7
Celkem	18	17	17	17	16	24	19	14	13	17	15	14	20	14	16	13	14	13	14	12	11

⁶⁶¹ Údaj za rok 1789 in: SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, přehled účtů a vydání cechu 1784–1814, karton č. 1, inv. č. 11.; dále in: Tamtéž, přehled poplatků členů cechu a jejich dluhů 1789–1816, karton č. 1, inv. č. 10. Počty osob, ať už mistrů či cechovních bratrů, kteří hradili výše uvedené poplatky a jsou uvedeni v tabulce č. 5, neodpovídají skutečným cifrám cechovních členů v daném roce. Koželuhové v Trhových Svinech nevedli samostatné účetní záznamy zkoušených či přijímaných osob. Proto jsou pod údajem mistři uvedeni nejen mistři cechu, ale i ti, kteří v daný rok uhradili poplatek za mistrovství. U cechovních bratrů jsou uvedeni rovněž ti, kteří zaplatili za výuční list a stali se tovaryši. Navíc jsou zde některé osoby uváděny stále dokola, dle toho jak své dluhy spláceli. Či zjistíme, že ne každoročně, ač osoba členská, hradila poplatek. Tedy v seznamu některého roku chybí.

⁶⁶² Pro srovnání údaje z K. Hlubučka, který uvádí: „počet mistrů a spolubratrů rudokoželužských v roce 1809 – 44, 1813 – 26, 1827 – 11 a 1855 – 7“. Srov: HLUBUČEK, K. *Poslední koželuzi*, s. 13. Cifry se, až na rok 1813, shodují s údaji o mistrech (viz *Tabulka č. 8, Tabulka č. 9, Tabulka č. 10)

⁶⁶³ Údaje pro rok 1794, 1795, 1796, 1797 a 1799 in: SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Přehled účtů a vydání cechu 1784–1817, karton č. 1, inv. č. 11.; V roce 1799 bylo v cechu 7 či 8 mistrů. Kvůli špatné čitelnosti pramene není zcela zřejmé, zda-li se jedná o osmého mistra či pouhou poznámku k výše uvedenému jménu, které se zcela běžně v účetních záznamech dělaly.

⁶⁶⁴ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Výkaz ročních poplatků členů cechu 1826–1842, inv. č. 4.

Tabulka č. 10 – Počet osob platících cechovní poplatky v Trhových Svinech v letech 1842–1861⁶⁶⁵

Počet osob platících cechovní poplatky v Trhových Svinech v letech 1842–1861																				
Počty členů	Rok																			
	1842	1843	1844	1845	1846	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855*	1856	1857	1858	1859	1860	1861
Mistři	9	9	10	7			7		6	7	7	7	7	7	6	8	7	8	6	7
Bratři	8	9	8	4	6	8	5	7	6	7	8		9	10	7	7	6	3	1	
Celkem	17	18	18	11			12		12	14	15		16	17	13	15	13	11	7	

Tabulka č. 11 – Počet osob platících cechovní poplatky v Trhových Svinech v letech 1862–1885⁶⁶⁶

Počty osob platících cechovní poplatky v Trhových Svinech v letech 1862–1885																								
Rok	1862	1863	1864	1865	1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872	1873	1874	1875	1876	1877	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884	1885
Počet členů	5	7	7	7	8	8	6	8	8	8	11	11	11	10	10	11	11	12	11		12	16	14	7

⁶⁶⁵ SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Výkaz ročních poplatků členů cechu 1842–1885, inv. č. 5.

⁶⁶⁶ Od roku 1862 výkazy udávají pouze jednotný výpis členů bez bližšího udání zda-li se jedná o mistra či cechovního bratra. Tamtéž.

Tabulka č. 12 – Příjmy a výdaje cechu v Trhových Svinech v letech 1828–1838⁶⁶⁷

Příjmy a výdaje cechu v Trhových Svinech v letech 1828–1838						
Rok	Příjmy		Výdaje		Závazky/Pohledávky	
	zlaté	krejcary	zlaté	krejcary	zlaté	krejcary
1828	21	58	21	58	0	0
1829	30	45	25	45	5	0
1830	10	42	10	42	0	0
1831	32	35	12	30	20	5
1832	24	53	14	54	9	59
1833	14	2	4	38	9	24
1834	55	54	55	54	0	0
1835	27	42	27	55	0	13
1836	12	31	12	31	0	0
1837	16	6	16	26	0	20
1838	21	6	17	16	3	50

⁶⁶⁷ SOkA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, Kniha příjmů a vydání 1828–1838, inv. č. 6.

Tabulka č. 13 – Přehled osob s mistrovstvím získaným v cechu v Táboře v letech 1818–1859⁶⁶⁸

Přehled osob s mistrovstvím získaným v cechu v Táboře v letech 1818–1859				
Rok	Jméno	Poplatek		Jiný údaj
		zlaté	krejčary	
1818	Jan Listopad	11	15	
1818	Antonín Fing	11	15	
1818	Jan Procházka	11	15	
1818	Josef Kattal	11	15	
1818	Václav Carta	11	15	
1823	Jakub Oliva	18	45	
1828	Peter Kolda	7	30	
1829	Jan Hromádka	7	30	
1829	Jan Had	7	30	
1829	Jan Dvořák	15		
1830	Kryštof Sammelat	7	30	
1830	Josef Velebil	7	30	
1831	Petr Dvořák	15		
1831	Karel Listopad	15		
1831	[?] Čas	30		
1834	František a Karel Listopadovi	7	30	dohromady uhradili 15 zl
1835	Ignác Fink	7	30	mistrovský kus, mistrovský syn
1835	František Šembera	10		mistrovský kus
1835	Ignác Dvořák	15		
1833	Josef Hruběš	18		
1839	František Tichý	7	30	
1839	Václav Hark	7	30	
1839	Karel Svoboda	10	50	
1840	Adalbert Dušek	15		
1840	Antonín Seidl	14	30	
1841	František Makarius	15		
1841	Jakub Přibenský	7	30	
1842	Albín Dvořák	15		mistrovský kus
1843	Josef Bursík	15		
1847	Josef Listopad	7	30	
1850	František Dušek	15		
1851	František Herberger	15		
1852	Josef Zeis	15		
1853	František Antonín Ctibor	10		
1859	Fridrich Fiala	7	30	

⁶⁶⁸ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, kniha příjmů a výdajů, inv. č. 6.; Na příkladu některých cechovních členů, (viz barevné označení Tabulka č. 13, Tabulka č. 14) lze sledovat prodlevy mezi získáním sociálního statutu tovaryšského a mistrovského.

Tabulka č. 14 – Přehled přijatých do učení, vyučených v cechu v Táboře v letech 1818–1859⁶⁶⁹

Přehled přijatých do učení, vyučených v cechu v Táboře v letech 1818–1859				
Rok	Jméno	Poplatek		Jiný údaj
		zlaté	krejcary	
1818	Jan Lacina	3		sepsání dohody o učení, freisprech
1818	Václav Hruketz	3		sepsání dohody o učení, freisprech
1818	Peter Goton		45	
1818	František Rudloch	1	30	freisprech
1818	Tomáš Spengler	1	30	sepsání dohody o učení
1818	Petr Dvořák		45	sepsání dohody o učení
1818	František Listopad	1	30	sepsání dohody o učení, freisprech
1818	František Kochak		45	freisprech
1819	František Libal		45	freisprech
1819	Karel Listopad		45	freisprech
1819	Jan Hank	1	30	
1819	Jan Mraček	1	30	
1819	Václav Gavzda	1	30	sepsání dohody o učení
1819	Ondra Vatzek	1	30	sepsání dohody o učení
1819	Josef Velebil		45	sepsání dohody o učení
1822	Václav Vojda	3	45	
1822	Matyáš Ruska	3	45	sepsání dohody o učení
1822	Jakub Lejnist	3	45	freisprech
1822	Josef Schillo	3	45	sepsání dohody o učení
1822	Jakub Hrubeš	3	45	sepsání dohody o učení
1822	Jakub Lacina	3	45	
1823	Filip Laderer		45	
1823	Petr Dvořák		45	
1823	Jan Třbinský		45	
1823	Josef Peřhasky		45	
1823	nečitelné		45	
1827	Tomáš Lacina		45	mistrovský syn
1827	Antonín Listopad		45	mistrovský syn
1827	Ignác Fink		45	mistrovský syn
1827	František Třebický		45	mistrovský syn
1827	Antonín Listopad	1	30	
1827	Karel Listopad	1	30	
1827	Matyáš Sedloň		45	sepsání dohody o učení, mistrovský syn
1827	Karel Velebil		45	sepsání dohody o učení
1828	Antonín Siedler	3		
1828	Josef Šťastíř	1	30	
1828	Karel Svoboda	3		
1828	Matyáš Sedloň	1	30	mistrovský syn
1829	Adalbert Dufek	3		
1829	František Jinota	1	30	sepsání dohody o učení
1829	Jakub Kolda	1	30	
1829	Ignác Dvořák	1	30	sepsání dohody o učení
1829	Jan Listopad	1	30	

⁶⁶⁹ SOKA Tábor, cech koželuhů Tábor, kniha příjmů a výdajů, inv. č. 6.

1829	František Hard	3		
1829	Václav Hard	1	30	sepsání dohody o učení
1829	Jan Frasher	1	30	mistrovský syn
1830	Matyáš Sedloň	1	30	freisprech
1830	Jan Fraschen	1	30	sepsání dohody o učení, mistrovský syn
1830	Petr Framanlt	3		sepsání dohody o učení
1830	Josef Hart	1	30	sepsání dohody o učení, mistrovský syn
1830	Václav Hard	1	30	freisprech, mistrovský syn
1831	Harrmann Schubert	3		
1831	Josef Stirstuz	3		
1831	Alois Panie	3		sepsání dohody o učení
1832	Jan Haksik	3		
1832	Ignác Dvořák	1	30	mistrovský syn
1832	Karel Velebil	1	30	mistrovský syn
1832	Josef Sedloň	1	30	mistrovský syn
1832	Albín Dvořák	1	30	
1832	Adalbert Sedloň	1	30	mistrovský syn
1833	František Jimala	3		
1833	Alois Paně	3		
1833	Karel Lukáš	1	30	
1833	Matyáš Stadonaska	3		freisprech
1833	Jan Feischen	1	30	mistrovský syn
1833	František Jimala	3		freisprech
1833	Josef Lukáš	1	30	
1834	Pavel Ledvinka	3		
1834	Josef Hak	1	30	mistrovský syn
1834	Václav Šars	3		freisprech na obuvníka
1834	Peter Frammilt	3		
1834	Josef Hark	1	30	freisprech, mistrovský syn
1834	Alois Hofmann	3		sepsání dohody o učení
1834	Samuel Amnastein	3		sepsání dohody o učení
1834	? Framinialt	3		freisprech
1834	Václav Listopad	1	30	sepsání dohody o učení
1834	Albín Dvořák	1	30	mistrovský syn
1835	Adalbert Sedloň	1	30	mistrovský syn
1835	Josef Listopad	1	30	mistrovský syn
1836	Václav Frischerster	3		
1836	Alois Hašman	3		
1837	Samuel Amnastein	3		
1837	Karel Sammerkath	1	30	mistrovský syn
1837	Antonín Madiara	3		
1837	Josef Bursík	1	30	mistrovský syn
1839	Matyáš Fink	1	30	mistrovský syn
1839	? Listopad	1	30	mistrovský syn
1840	Antonín Mareda	3		
1840	Karel Somerlat	1	30	mistrovský syn
1840	Václav Lauda	3		sepsání dohody o učení
1841	František Šimák	3		
1841	Matyáš Fink	1	30	

1842	František Dušek	1	30	sepsání dohody o učení, 33 krej pokuta
1842	Antonín Ctibor	3		sepsání dohody o učení
1842	Josef Zeis	1	30	
1844	Antonín Ctibor	3		freisprech
1844	Antonín Dušek	1	30	sepsání dohody o učení
1844	František Herberger	6		sepsání dohody o učení, freisprech
1845	Ferdinand Vondrák	1	30	sepsání dohody o učení
1845	Ludvík Goldschmid	3		sepsání dohody o učení
1847	Antonín Dušek	3		
1847	Vincenc Bárta	1	30	sepsání dohody o učení
1847	Ferdinand Vondrák	1	30	freisprech na sedláře
1847	Fridrich Firla	3		sepsání dohody o učení, freisprech
1847	Jan Listopad	1	30	sepsání dohody o učení, freisprech
1847	Adalbert Kazda	1	30	sepsání dohody o učení
1847	Josef Guttman		45	sepsání dohody o učení
1851	František Staněk	6		sepsání dohody o učení, freisprech
1851	Josef Paustka	6		sepsání dohody o učení, freisprech
1851	Petr Kolda	3		sepsání dohody o učení
1851	Jan Šeda	3		sepsání dohody o učení
1851	Ludvík L. Ferlich	3		sepsání dohody o učení
1852	František Krejčí	6		sepsání dohody o učení, freisprech
1852	Ignác Bílý	3		sepsání dohody o učení
1852	Ludvík Ehrlich	3		freisprech
1853	Václav Bursík	1	30	freisprech
1853	Jan Šila	3		freisprech, ihned naverbován
1853	Fridrich Kolda	1	30	sepsání dohody o učení, ihned naverbován
1853	Václav Mellen	3		freisprech
1853	Tomáš Bárta	3		freisprech
1853	Titus Grosmann	3		freisprech
1856	Václav Dolejší	3		sepsání dohody o učení, freisprech
1856	Josef Sedloň	3		sepsání dohody o učení, freisprech
1856	Antonín Schila	1	30	freisprech, mistrovský syn
1856	Ignác Bílý	3		freisprech
1856	Jan Vojta	3		sepsání dohody o učení
1856	Václav Mallena	1	30	freisprech
1856	Josef Kezzar	1	30	sepsání dohody o učení
1856	Ignác Staněk	1	30	sepsání dohody o učení
1857	T. Bárta	1	30	freisprech
1857	Fridrich Kolda	1	30	freisprech
1857	Ignác Staněk	1	30	freisprech
1858	V. Vojta	1	30	freisprech
1859	Josef Krezzer	1	30	freisprech
1859	Příhoda	1	30	sepsání dohody o učení
1859	Václav Fiala	1	30	sepsání dohody o učení, freisprech
1859	Karel Brezník	1	30	sepsání dohody o učení, freisprech
1859	Jan Ftašek		45	sepsání dohody o učení

Tabulka č. 15 – Příjmy a výdaje cechu v Táboře v letech 1787–1859⁶⁷⁰

Příjmy a výdaje cechu v Táboře v letech 1787–1859				
Rok	Příjem		Vydání	
	zlaté	krejcary	zlaté	krejcary
1787	19	54	22	54
1788	14	48	neuvedeno	
1789	2	57	9	37
1790	2	27	7	6
1792	20	15	11	15
1795	16	42	10	50
1796	8	10	4	46
1797	9	48	8	37
1798	9	54	12	16
1799	8	9	6	27
1800	14	54	14	54
1801	15	30	5	53
1802	27	51	58	53
1803	21	42	9	53
1805	6	42	15	12
1807	23	15	23	15
1809	18	30	11	46
1811	30	45	28	45
1812	14	51	14	17
1813	14	32	13	35
1816	26	27	26	27
1818	86	6	45	6
1819	11	15	22	0
1820	12	16	7	24
1821	37	30	20	0
1822	43	19	30	31
1823	18	26	10	36
1824	14	56	12	47
1825	9	23	10	45
1826	13	48	10	40
1827	14	50	7	0
1828	18	12	7	0
1829	49	36	43	52
1830	31	38	31	16
1831	71	33	29	40
1832	114	29	30	30
1833	103	17	26	16
1834	135	45	35	4

⁶⁷⁰ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, kniha příjmů a vydání, karton č. 1, inv. č. 6.; Příjmy plynoucí pouze z poplatků za přijetí, vyučení, mistrovství.

1835	88	56	45	22
1836	87	16	32	34
1837	95	56	93	31
1840	29	38	29	6
1841	33	32	31	48
1842–1843	37	44	46	50
1844	12	9	12	19
1845	6	9	7	20
1846	3	37	7	23
1847–1848	20	15	53	22
1849	35	15	65	9
1851	90	15	86	19
1852	39	7	13	0
1853–1854	65	37	23	32
1856	18	0	62	48
1857	4	30	6	56
1858	4	30	18	20
1859	20	15	9	0

Tabulka č. 16 – Přehled vyučených v Táboře v letech 1861–1881⁶⁷¹

Přehled vyučených v Táboře v letech 1861–1881		
Josef Bartáček	1861	2 zlaté, ze Starého Tábora, učitel Peter Kolda, pracoval v Rakousku, vyučen 1862
Jakub Zeis	1858	2 zlaté, učitel otec Jakub Zeis ⁶⁷² , vyučen 1862
Jan Suchomel	1858	2 zlaté, učitel Jakub Zeis
František Brom	1861	z Čelkovic, učitel Václav Bašta sedlář, vyučen 1864 sedlářem
František Svoboda	1860	2 zlaté, učitel Petr Kolda, vyučen 1862
František Pouta	1861	2 zlaté, učitel Václav Prasta sedlář, vyučen 1863 sedlářem
František Pešla	1861	2 zlaté 50 krejcarů, učitel Václav Bašta sedlář, vyučen 1864 sedlářem
Václav Janovský	1862	2 zlaté 50 krejcarů, učitel Václav Bašta sedlář, vyučen 1865 sedlářem
Václav Osvald	1864	2 zlaté 50 krejcarů za přípověď, 2 zlaté za výpověď, z Příbramy, učitel Peter Kolda, vyučen 1867
Jan Dvořák	1864	2 zlaté 50 krejcarů, učitel otec Jan Dvořák, vyučen 1866
František Koželuh	1862	2 zlaté 50 krejcarů, učitel Peter Kolda, vyučen 1864
Eduard Ploceka	1863	2 zlaté za přípověď, 2 zlaté za výpověď, učitel Josef Zeis, vyučen 1865
František Miška	1863	2 zlaté za přípověď, 2 zlaté za výpověď, z Bechyně, učitel Josef Zeis, vyučen 1865
František Prokop	1865	2 zlaté za přípověď, 2 zlaté za výpověď, z Čelkovic, učitel Josef Zeis, vyučen 1867
Josef Hlaváčka	1865	2 zlaté za přípověď, 2 zlaté za výpověď, z Tábora, učitel Josef Zeis, vyučen 1867
Ludvík Živna	1865	2 zlaté za přípověď, učitel Peter Kolda
Josef Mikolanda	1864	2 zlaté za přípověď, 2 zlaté za výpověď, z Chotovin, učitel Jan Frank, vyučen 1867
František Vaverka	1866	2 zlaté za přípověď, 2 zlaté za výpověď, syn Jana Vaverky úředního sluhu z Dolních Kralovic, vyučen 1869
František Dolejš	1867	2 zlaté, na dva a půl roku, z Čelkovic, učitel František Procházka
Josef Zeman	1867	2 zlaté za přípověď, 2 zlaté za výpověď, na dva roky, syn Jana Zemana z Tábora, učitel František Šimák
Jan Vondruška	1865	2 zlaté za přípověď, 2 zlaté za výpověď, na čtyři roky, učitel Jakub Zeis
Vincenc Dvořák	1865	2 zlaté za přípověď, 2 zlaté za výpověď, z Tábora, učitel Karel Tvrzník, vyučen 1869
Bedřich Čermák	1866	4 zlaté, učitel Bedřich Fiala, vyučen 1869
František Bučinský	1868	4 zlaté, na dva roky, z Benešova, učitel Jakub Zeis
Jakub Zeť	1865	4 zlaté, učitel Emanuel Vondruška z Chýnova, vyučen 1869
Jan Plocek	1868	4 zlaté, učitel Josef Zeis, vyučen 1871

⁶⁷¹ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, Kniha do cechu přijatých mistrů a učedníků, karton č. 1, inv. č. 5.

Viktor Steiden	1869	4 zlaté, učitel Josef Zeis, přestoupil k Františku Šimákovi, vyučen 1871
Znivín Procházka	1870	4 zlaté, učitel otec František Procházka
Vasil Neolov	1870	ze „Staré Sovy“ v Bulharsku, na dva roky, učitel Jakub Zeis
Bedřich Kolda	1872	5 zlatých, mistr přistupuje do spolku tábořských pánů koželuhů
František Holeček	1868	4 zlaté, učitel Bedřich Kolda
František Smadý	1871	4 zlaté, uhradil otec, učitel Jan Dvořák, vyučen 1873
Bohuslav Šada	1868	4 zlaté, z Lojovic, učitel Karel Tvrzník, vyučen 1872
Václav Samžik		4 zlaté, učitel Jan Dvořák
Jan Prokop	1870	4 zlaté, učitel Bedřich Fiala
Radov Jorda	1873	4 zlaté, z „Plena“ v Bulharsku, učitel Bedřich Fiala
Sava Savič	1874	4 zlaté, ze „Svilanice“ v Srbsku, učitel Bedřich Fiala, vyučen 1876
Karel Zeis	1881	4 zlaté, učitel otec Josef Zeis
Jan Dolejš	1881	4 zlaté, z Čelkovic, učitel Josef Listopad

⁶⁷² Jakub Zeis (*1803, † 21. ledna 1879), samosprávný purkmistr města Tábor. Koželužský mistr v Táboře, 1848 zvolen náměstkem za císařského purkmistra Duška, 1849–1870 purkmistrem. Jeho zásluhy byly uznány i císařem – 1869 rytířský řád císaře Františka Josefa. První reálné gymnázium v rakouské monarchii neslo jeho jméno. Srov: ZENKL, F. *Tábor*, s. 17–18.; THIR, K. *Staré domy*, I. díl, s. 375.

Tabulka č. 17 – Přehled vyučený v Táboře v letech 1882–1890

Přehled vyučených v Táboře v letech 1882–1890			
Jméno	Bydliště	Doba učení	Mistr
Bárta Leopold	Tábor	neuvedeno	Karel Tvrzník
Šáda Alois	Miličín	1882–1886	Eduard Plocek
Ebner František	Bilkovice	1882–1886	Josef Listopád
Laska František	Tábor	1883–1885	Karel Tvrzník
Bursík Václav	Tábor	1883–1888	Jan Dvořák
Suchomil Jan	Tábor	1885–1887	Josef Leman
Kamberský Antonín	Tábor	1887–1889	Karel Kamberský
Lofner Václav	Budín	1887–1890	Karel Tvrzník
Jung Jakub	Oustrašice	1888–1890	Josef Leman
Toupalík Karel	Tábor	1888–1890	Jan Suchomel
Lamberský Jakub	Tábor	1889–1891	L. S. Fischl
Sirák Jan	Ml. Vožice	1889–1891	L. S. Fischl
Pošvář Ant. sedlař	Tábor	1889–1892	Pokorný
Šáda Josef	Miličín	1889–1892	Eduard Plocek
Kuldán Jakub	Čekanice	1889–1892	Karel Tvrzník
Čermák Josef	Větrovy	neuvedeno	Jan Suchomel
Dobýš Josef	Čelkovice	neuvedeno	Josef Listopád
Časenský Matěj	Malín	1882–1883	Jan Suchomel
Kofrán Jan	Milevsko	1889–1893	Josef Listopád
Polevečka Robert	Praha	1889–1892	Josef Leman
Lhoto Hynek	J. Lhota	1889–1892	L. S. Fischl
Vondráček Jan	Čelkovice	1889–1892	Jan Dvořák
Lhon Karel	Tábor	1889–1892	L. S. Fischl
Červ Václav	Drachkov	1889–1892	L. S. Fischl
Neumann Filip	Pohnání	1890–1893	L. S. Fischl
Černý František	Čelkovice	1890–1893	Jan Suchomel
Hraba Josef	Ml. Vožice	1890–1893	L. S. Fischl
Broumek Jan	Čelkovice	1890–1893	L. S. Fischl
Novotný František	Radkov	1890–1893	L. S. Fischl
Švec Karel	Tábor	1891–1893	Josef Zeis
Tvrzník Karel	Tábor	1884–1889	Karel Tvrzník
Šrámek Jan	Tábor	1883–1887	Karel Tvrzník
Plocek Eduard	Tábor	1889–1891	Eduard Plocek
Velsar Josef	Haklovy Dvory	1888–1891	Jakub Zeis
Klejna Josef	Chotoviny	1884–1887	Jakub Zeis
Macháček Miloslav	Kutná Hora	1884–1887	Jakub Zeis
Nebuška Karel	Tábor	1884–1888	Jakub Zeis
Křemen Karel	Sedlečko	1889–1894	Josef Listopád
Čimpo František	Planá	1887–1890	Jan Suchomel
Herup Vojtěch	Horky	1890–1893	Jakub Zeis
Warych Vojtěch	Vídeň	1890–1892	Josef Zeis

Tabulka č. 18 – Příjmy a vydání společenstva v Táboře v letech 1866–1909 (1910, 1911)⁶⁷³

Příjmy a vydání společenstva v Táboře v letech 1866–1909 (1910, 1911)				
Rok	Příjem		Vydání	
	zlaté	krejcary	zlaté	krejcary
1866	54	12	3	32
1867	89	27	17	42
1868	67	24	5	90
1869	82	32	6	25
1870	84	52	45	60
1871	50	94	9	90
1872	59	42	4	40
1873	53	48	12	80
1874	56	78	8	60
1875	54	48	2	30
1876	64	70	2	30
1877	28	90	40	42
1878	28	2	2	80
1879	26	44	6	80
1880	29	70	5	80
1881	45	79	3	80
1882	36	39	6	80
1883	27	59	8	80
1884	24	99	2	60
1885	28	99	4	0
1886	55	19	3	80
1894	91	49	8	47
1895	66	0	8	0
1896	34	0	29	50
1897	12	0	21	0
1898	12	0	21	0
1902	65	54	99	45
1903	4	0	0	80
1904	11	30	25	50
1905	14	0	45	50
1906	73	9	14	70
1907	12	0	1	30
1908	45	66	45	66
1909	39	4	39	4
1910	celkem 45K 96h			
1911	celkem 40K 58h			

⁶⁷³ SOkA Tábor, Společenstvo koželuhů Tábor, Kniha příjmů a vydání, 1866–1911, kniha č. 1, inv. č. 1.

Tabulka č. 19 – Jmění spolku v letech 1860–1893⁶⁷⁴ (1896)⁶⁷⁵

Jmění spolku v letech 1860–1893 (1896)		
Rok	zlaté	krejcary
1860–1861	příjem 10 zl 38 krej; vydání 10 zl 35 krej	
1862	příjem 17 zlatých; vydání 17 krejcarů	
1864	8	54
1865	34	50
1866	49	80
1867	89	21
1868	70	34
1869	80	52
1870	41	60
1871	50	94
1872	58	62
1873	53	48
1874	56	78
1875	54	48
1876	64	70
1877	28	90
1878	28	2
1879	26	44
1880	24	64
1881	32	79
1882	28	9
1884	26	69
1885	30	69
1886	34	89
1887	29	89
1888	31	59
1889	31	79
1890	38	29
1893	73	79
1896	146	46

⁶⁷⁴ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, kniha příjmů a vydání, karton č. 1, inv. č. 7.

⁶⁷⁵ SOkA Tábor, cech koželuhů Tábor, korespondence 1860–1898, karton č. 1, inv. č. 5, žádost o zřízení koželužské školy v Táboře.

13.2. Obrazové přílohy

Obrázek č. 1 – Potvrzení o výkonu řemesla v Praze z roku 1770 (In: SOKA Tábor, Cech koželuhů Tábor, inv. č. 17.)

Obrázek č. 2 – Potvrzení o výkonu řemesla v Chrudimi z roku 1802 (In: SOkA Chrudim, Cech koželuhů, II. ostatní listiny, inv. č. 179 b.)

Obrázek č. 3 – Cechovní truhlice, Regionální muzeum Chrudim

Obrázek č. 4 – Cechovní truhlice, Muzeum Prachatice

Obrázek č. 5 – Cechovní truhlice, Husitské muzeum Tábor

Obrázek č. 6 – Koželuhy, Tábor (již neexistující dům vedle Fischlovy továrny na kůži)

(In: ŠECHTLLOVÁ, Marie. *Fotografie Koželuhy*. [cit. 2009-27-02]. URL: <<http://sechtl-vosecek.ucw.cz/cml/desky/deska1663.html>>.)

Obrázek č. 7 – Žižkovy slavnosti 1877, Tábor

(In: ŠECHTLLOVÁ, M. *Náměstí Žižkovy slavnosti kopie 1877*. [cit. 2009-03-03]. URL: <<http://sechtl-vosecek.ucw.cz/cml/desky/deska0483.html>>.)

Obrázek č. 9 – Znak Trhových Svinů

(In: HORKÝ, Václav. *Trhové Sviny 500 let městem*. Trhové Sviny, 1938.)

Obrázek č. 8 – Pečeť koželuhů v Trhových Svinech

(In: SOKA České Budějovice, Cech koželuhů Trhové Sviny, korespondence s cechy a úřady, povolení k vyučení řemeslu, karton č. 1, inv. č. 4, výuční list Ignáce Borovanského z roku 1834.)

14. Résumé

This diploma paper deals with tanner craft, tanners and organizations, associating the tanners over time. The paper contains comparing of the organization governance in chosen royal towns Chrudim and Tábor and tributary town Trhové Sviny. The work is also trying to describe progress from the guild organizations to trading organizations in above specified localities. Aim of the paper is mainly on specifics, shortcomings or exceptionalities of the organizations, ways of management, but also on quality or quantity of their members.

Confraternities were abolished and trade associations were set up because of the publication of trading regulations in 1859 that were made valid in 1860. Their members should be all businessmen from the concrete district. Taborists created the trade association of tanners according to the law. At the beginning the association had a lot of trouble with finances, new articles and with authority too. The district authorities in Tábor and business and trade chamber in České Budějovice required documents from tanners – the membership list, accounting records, the conference proceedings – but the association didn't have these documents. Therefore one of the proposal of the association was – the reinsertion of confraternities. However the situation ended with the proposal.

Otherwise the reaction to the end of confraternities was different in Trhové Sviny. Tanners didn't establish the association there, but they continued in their activity after a year 1859 too. The number of members was lower, but in other ways there was no change. The real end of tanners acting in Trhové Sviny came after the publication of the novel about trading regulations in 1883, which obstructed in activities such another as were Svinys inhabitants.

To interests belong for example the watching of the difference between published regulations and the reality. Both sides accepted regulations only slowly. Sometimes they even ignored them. For example there didn't come about the unification of states, they didn't stop to pay great amounts for regular meetings in the pub, they didn't keep regular books – accounts, records about new members or they didn't make lists of their members.

On the other side confraternities took strictly notice of traditions, that Svinys inhabitants kept until eighties of 19th century – they gave a sence to treasury - mother, they recruited new members on meetings, apprentices had theirs hostages. As well as the religion was very important for all centuries. The most interesting is watching of this point at Taboritis. Taborists were the biggest opponents of the catholicism in 15th century. There

occurred the strong re-catholicism in Tabor, which brought a success. In the fall of the 18th and 19th century were tanners very careful and they didn't want non – Catholic person in their association. Therefore there occurred the disagreement with Jews. At the beginning there was the problem with the permission for practicing the trade. But it was only the pinafore. The next years there were discussions whether tanners should receive non-Catholic – Jews into their association. In the end the disagreement was solved and catholic Taborists retired.

All these factors, disagreements, changes of lifestyle, needs of society and so on led to the decrease of craftsmen, which we can watch up to this day. Each thing has the influence on its surroundings. More or less, immediately or for years.

The next interest was the view of tanners on teaching, going to the school or on the relation of apprentices to the craft. Inside of books from Chrudim we can read, that apprentices in the fall of the 16th and 17th century haven't got love for the craft. They didn't want to attend the school and masters ourselves didn't take notice of their education. The practical preparation and examinations were neglected. Only a few from mentioned in the tables accomplished the practical test. It is the sign that the practise was replaced by – money, theory.

The biggest break occurred in 18th century with the growth of bureaucracy and with the necessity of education. But theoretic education in the school-desk. Thereby was the practice more limited and the multiplicity of handicraftsmen was still lower, because of increasing group of intelligence and workers..

All these factor, spats, change style of life, needs companies and so on conduce to fall handicraftsman, which we can watch up to the present day. Every thing has influence on whole her surroundings. More or less, immediately or after long years.